

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Mesnevi ikinci cildinin geciktirilmesi hikmetlerinden bazılarının beyânı	1	3
Hiz. Ömer (R.A.) in hilâfeti zamanında bir kimsenin hayâli, yani kağındaki beyaz kılı Ramazan hilâli sanması	43	24
Bir yılan tutup oynatanın, diğer bir sanatdaşından bir yılan çalması	51	28
Hiz. İsa ile yol arkadaşlığı eden kimsenin Cenâb-ı Ruhullah'dan bir takım kemikleri diriltmesini istemesi	53	29
Bir sôfinin hayvanına bakması için hizmetçiye tenbihte bulunması, hizmetçinin de Lâhavle demesi	58	32
Halkı icad hususunda Allah Teâlâ'nın meleklerle istişârede bulunması	63	34
Dinleyenin, hikâyenin sûret-i zâhiresini dinlemeye olan meyli dolayısıyla fıkranın mânâları kapısının kapandığı beyâmına dâir	73	39
Tekye hizmetçisinin sôfiye ait merkebe bakmayı taahhüt etmesi ve sözünün hilâfına hareket etmesi, yani bakmaması	77	41
Sôfinin merkebinin kârvan halkının hasta sanmaları	88	47
Padişâhın doğan kuşunu köylü bir kocakârının evinde bulması	113	59
Şeyh Ahmed Hadreveyh'in alacaklılarına ilhâm-ı ilâhî ile helva satın alması	133	69
Bir şahsın bir zâhidi: Çok ağlama ki kör olmayasın diye korkutmak istemesi	155	80
İsâ Aleyhisselâmın düâsı ile kemiklerin dirilmesi hikâyesinin tamâmı	159	82
Bir köylünün kendi sığırı zannıyla karanlıkta arslanı kaşması	177	91
Sema' yapmak için misâfirin merkebinin sôfilerin satması	181	93
Kadı dellâllarının bir müflisi şehir etrafında teşhir ve ta'rif etmeleri	201	103
Zindandakilerin kadı vekili huzûrunda o müflisin elinden şikâyet etmeleri	211	108

	Sayfa	
Müflis kıssasının bakiyyesi	219	112
Töhmüt dolayısıyla anasını öldüren bir şahsı, bir kimsenin ayıplaması	260	133
Bir padişâhın yeni satın aldığı iki köleyi imtihan etmesi	284	145
Padişâhın o iki köleden birini bir yere göndermesi ve diğerinden bâzı şeyler sorması	292	149
Kölenin hüsn-ü zannı dolayısıyla arkadaşının vefâkâr ve sâdık olduğuna dâir yemin etmesi	303	154
Padişâhın has bir bendesine sâir etbâın hased etmesi	344	175

BİRİNCİ KİTABIN SONU

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ehlinin ma'lûmudur ki Mesnevi-i Şerif, Hazret-i Mevlânâ'nın sevgili halîfesi Hüsâmüddin Çelebinin talebi üzerine tanzîme başlanılmış, Cenab-ı Pîr söylemek ve Çelebî Hazretleri de yazmak sûretiyle birinci cildi Hicri 660 târihinde tekmil edilmişti. Ondan sonra Çelebinin haremî vefât ettiği, kendisi de ma'nevî ba'z-ı tecelliyyâta mazhar olduğu cihetle Mesnevi tahririyle meşgul olamadı. İki sene sonra, yâni 662 târihinde yine onun mürâcaatı üzerine ikinci cildin tanzîmine başlandı. Nâzım-ı âlîsi, o cildin baş tarafında bu gecikmenin sebeblerinden bahsediyor ve şöyle buyuruyor :

«Şu ikinci cildin geciktirilmesi hikmetlerinden ba'zılarının beyânı ki, eğer bir işteki hikmet-i İlâhiyyenin hepsi kulun ma'lûmu olsa o işin faydalarından ve o işten âciz kalır.

Ve Hakkın nihâyetsiz hikmetleri onun idrâkını harâb eder de o işle meşgul olamaz.

Hak Teâlâ sonsuz hikmetlerinden bir mikdârını o kulun burnuna yular yapar ve o vâsıtâ ile o işin icrâsına çeker ki.

Eğer o işin faydasından hiç haber vermese o kul kımlıdanmaz.

Çünkü kımlıdatan, yâni insanın kalbine hoş gelen sâik ve muharrik, yapacağını yapmak için insanların nasîblerindendir.

Ve eğer o işin hikmetini Allah, kuluna temâmıyile bildirse yine kımlıdanamaz.

Nasıl ki devenin burnunda yular olmazsa gidemez, yular çok büyük ve ağır olursa da çöker.»

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا

نَنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ۝

Yâni : «(İnsanların muhtâc bulundukları) Hiç bir şey yoktur ki, onun

hazineleri bizim indimizde olmasın, (yâni icâd ü tekvîni emr ü irâdemize tâbî' bulunmasın) Ve o şey'i ma'lûm mîkdâra göre inzâl eder, yâni veririz. (Mukadderden ne fazla, ne de eksik olur)¹»

Allah'ın hikmetlerinden bir parçasının kula bildirilmesi sebebinin Hazret-i Mevlânâ, bu Âyete istinâd ve onunla isbât eyledikten sonra diyor ki :

«Toprak, su olmayınca çamur ve kerpiç olmaz. Su çok olunca, yâni çamurun kıvâmından fazla bulununca da kerpiç olmaz, her şey nisâbında ve mu'tedil olmalıdır.

Allah semâyı yükseltti ve adâlet terâzisini koydu. Hadîste de : «Gök ve yer adâletle kaim oldu» buyurulmuştur.

Allah, her şey'i mizan ve ölçü ile, yâni herkesin kabiliyyetine göre verir, hisabsız, mizansız değil... Ancak hilkat, yâni sûret âleminden ma'nevîyyâte tebeddül etmiş bulunanlar müstesnâdır ki o müstesnâlar enbiyâ ve evliyâdır. «Allah, dilediğini hisabsız sûrette, (yâni maddeten ve ma'nen) merzuk eder.» Nazm-ı Celilinde haber verildiği üzere, kendilerine olan Atâyâ-yı İlâhiyye hisabsız ve mizansızdır. Bunu tatmayanlar bilmez. Enbiyâ ve evliyânın hesapsız ni'metlere nâil olduklarını o ni'metleri tatmamış olanlar anlayamaz.

Biri : Âşıklık nedir? diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın cevâbını verdim.

Aşk ve mahabbet hisabsızdır. Çünkü denildiğine göre, hakikatte Hakkın sıfatıdır. Aşkın kula nisbet edilmesi mecazdır. Allah'ın kulları sever olması temamdır, hakikattir. Kulların Allah'ı sevmesi ise Hakkın mahabbetine nisbetle nerede kalır?»

Mâide sûresindeki bir Âyete işâret buyuruluyor. Hayât-ı Peygamberîde, vahy kâtibi Abdullah bin Sa'd'ın mürted olması gibi, ufak tefek ba'zı irtidâd vak'aları olmuştu. İrtihâl-i Nebeviden sonra Esved-i Ansi, Müseylime, Tuleyha ile Secah gibi yalancı peygamberler çıkmış, arablardan bir kısmı bunları tasdik ederek müslümanlıktan dönmüştü. Ba'zıları da : Namaz kılarız, oruc tutarız amma zekât vermeyiz demeye kalkışmışlardı. Hazret-i Ebû Bekir (radiyallahü anh)'in devr-i hilâfetinde bu bâdire halledildi.

Böyle bir vak'a geleceği lisân-ı Kur'ân ile evvelce haber verilmiş ve bu Âyet-i Kerîme Aleyhissalât Efendimizin ihbâr-ı gayb husûsundaki mu'cizelerinden biri bulunmuştur.

(1) Sûrei Hicr : 21.

آيَهَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ
فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ
عَلَى الْكَافِرِينَ

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

Yâni : «Ey îmân etmiş olanlar! İçinizden her kim dinini terkeder de mürted olursa Allah'ın dini yardımcısız kalmaz. Allah, yakında bir kavm getirecektir ki, Allah, onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı mütevâzî' kâfirlere karşı da serttirler².»

Allah'ın sevdiği ve Allah'ı seven bu kavmin Yemenliler, İrânlılar, yahud Ebû Mûsel'eş'arî ile arkadaşları olduğu söylenilmiş, hattâ bu Âyetin nüzûlünden sonra Sallallahü Aleyhi ve sellem Hazretlerinin Ebû Mûsâ'ya işâretle «Onlar, bunun kavmidir» buyurduğu rivâyet edilmiştir.

İrânlılarla yapılan Kadisiyye muhârebesindeki İslâm askeridir diyenler de olmuştur. İbn-i Abbâs ile Hasan Basri'ye göre ise Hazret-i Ebû bekir ve mürtedler harbinde bulunan muhâcirin ve ensârdır.

Bunu ta'yîn ve tahdîd etmemek daha doğru olsa gerektir. Çünkü zamanımızda bile ecnebi memleketlerinde imâna gelenler olduğu gibi, memleketimizde yaşlı başlı bir gürûhun asrî görünmek hevesiyle kalıbları ve kalbleri değiştiği hâlde sütü temiz ba'zı gençlerin namaza devâm ettikleri, başkalarının Ramazanda âlenen, yemek yemelerine ve cıgara içmelerine rağmen o gençlerin câmi'lerde bulundukları ve oruç tuttukları iftihâr ile görülmektedir. O hâlde bunların da Allah'ın sevdiği o kavmden olduklarında şek ve şübhe yoktur.

Hülâsa : Her kim olursa olsun, Allah'ın kullarına mahabbeti, onların Allah'a olan sevgilerinden çok yüksektir. Çünkü mahabbet Sıfât-ı İlâhiyyedendir. Elbette Hakkın sıfatı, kulların sıfatından büyük ve ekmeldir.

3992

مدتی این مثنوی تأخیر شد

مهلتی بایست تا خون شیر شد

«Şu mesnevinin nazmı bir müddet gecikti. Kanın süt olması için bir mühlet lâzımdır.»

(2) Sûrei Maide : 54.

3995

چون امراج حقایق رفته بود
بی بهارش غنچه ها شکفته بود

«O, hakayık mi'râcına gitmişti. Onun muhatablığı bahârı olmayınca da ma'rifet goncaları açılmamış, yâni Mesnevi nazmına devâm edilememişti.»

Hüsâ müddin Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın ekmel-i hulefâsıdır. Mesnevi'ye onun talebiyle başlanılmış ve nazm esnâsında ona hitâb edilmiştir. Asıl adı (Hasan)dır. (Hüsâ müddin) ve (Ziyâülhak) lâkablarıdır.

Ma'lûmdur ki söz, muhâtabın anlayışına göre söylenilir. Avamdan biriyle konuşmak başkadır, ârif bir zât ile söyleşmek yine başkadır. Hatâta buyurulmuştur ki: «Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmeti mikdarı vâzıların lisânına hikmet ilka eder.» Yâni, cemâatin dinleyişi ve anlayışı ne kadar yüksek olursa, vâzın söyleyişi de o nisbette a'lâ olur. Cenâb-ı Pirin Mesnevi'deki o âli beyânâtı da Hüsâ müddin Çelebi gibi ârif bir muhâtabın dinleyişindeki himmet sebebiyledir. Cenâb-ı Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde Çelebiye hitâben:

«Şu söylediklerim senin anlayışın derecesindedir. Doğru anlar bir kimsenin hasretiyle ölüyorum» demiştir. Acebâ Mevlânâ, Hüsâ müddin Çelebi'den daha yüksek bir muhâtab bulmuş olaydı neler söyleyecekti?

İşte Çelebinin istiğrak hâlinde bulunması ve Hazret-i Hüdâvendigâra muhâtab olamaması, Mesnevi'nin iki sene ta'tiline sebep olmuştu.

3996

چون ز دریا سوی ساحل باز گشت
جنگ شعر مثنوی با ساز گشت

«Hüsâ müddin Çelebi vahdet deryâsından kesret sâhiline avdet edince Mesnevi şî'rini terennüm edecek çeng yeniden akord edildi.»

Yâni, Mesnevi beytlerini yazacak kalem yontuldu.

Cenâb-ı Hakkın bir ismi de (Müebhir) dir ki her şey'i zamân-ı muaddesine te'hîr eder. Bir (Kün) yâni «Ol» emriyle cihanlar vücûda getirmek Kudret-i İlâhiyyesine göre ehemmiyetsiz bir şey olduğu halde, hikmet-i sübhâniyyesi, her şey'i münasip zamanına bırakır. Meselâ Kâinâtı altı günde yaratmıştı. Bu altı gün ise kulların hısâbıyla altı bin sene tutar. Çünkü Eyyâm-ı İlâhiyyenin bir gününün bize göre bin sene olduğu Kur'ân'da beyân buyurulmuştur.

Mesnevi nazımının iki sene gecikmesi de Allah'ın hikmet-i bâligası te'sîridir. Cenâb-ı Pir bu gecikmeyi kadınlardaki hayz kanının süte tahvül etmesi için 9 aylık bir mühletin geçmesiyle, yâni gebe bir kadının haml müddeti tamâm olup çocuğun doğmasıyla temsil ve izâh ediyor.

3993

تا زاید بخت تو فرزند نو
خون نگر دد شیر شیرین خوش شنو

«Ey sâlik; senin bahtın yeni bir çocuk doğurmayınca kan, tatlı süt olmaz, bunu iyi dinle.»

Kadında kanın süt hâline girmesi, çocuğunun doğmasına bağlı olduğu gibi ma'nevî sütün zuhur etmesi de sâlikte (veled-i kalbî) denilen hâlin doğumuna bağlıdır. Sâlikte bu hâl zuhûr edince müşidinden nebeân eyleyen hakayık ve maârif sütünü emir ve o gıdâ ile beslenip mürebbilik derecesini bulur ve melekût-i semâya dâhil olur.

Ma'neviyyât âlemine doğmak demek olan bu hâle tasavvufta «ikinci doğuş» denilir ve İsâ Aleyhisselâmın «İki kerre doğmayan melekût-i semâya giremez» sözüyle istishâd edilir. İki kerre doğmanın birincisi: Şu sûret âlemine gelmek, ikincisi de ma'neviyyât âlemine girmektir.

Birinci cild Mesnevi'nin ikmâl edilmesine kadar Hüsâ müddin Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın maârifî sütüyle beslenmiş ve ma'neviyyât âlemine doğmuş; sûretâ haremının vefâtı, ma'nen melekût-ı semâya dühûlü ve vahdet deryasına garkoluğu dolayısıyla Mesnevi tahririne muvaffak olamamıştı.

3994

چون ضیاء الحق حسام الدین عنان
باز گردانید ز اوج آسمان

«Çünkü Hakkın ziyâsı olan Hüsâ müddin Çelebi, ma'nâ âleminin fevkinden bu âleme teveccüh etti, yâni «mahv»den «sahv»e geldi.»

منوی که صیقل ارواح بود
باز گشتش روز افتتاح بود

«Rûhlârin cilâlanmasına sebep olan Mesnevî'nin nazmına, onun avdeti, yâni «sahv»e gelmesi siftah günü oldu.»

İstiftâh, yâhud hâlâ kullanılan «siftah» esnaf arasında alış verişe başlamak ma'nâsınadır.

Eskiden müslüman esnâflarının bulundukları çarşıda siftah etmiş olan bir dükkâna müşteri gelince sâhibi: Ben sabahleyin satış yaptım. Komşum daha siftah etmedi, gidip oradan alın diye satış yapmamış olan komşusuna gönderir, din kardeşliği husûsuna bu sûretle riâyât gösterirdi. Şimdi ise müşteriyi komşuya göndermek değil, oraya giderken bende daha iyisi, yâhud daha ucuzu var diye çevirmek âdet hükmüne girmiştir. (Siftah)ın aslı olan (istiftah) da açılmak ve başlanılmak ma'nâlarını ifâde eder. Şu hâlde o beytten yapılan terceme gibi Hüsâmüddin Çelebi'nin sahiv âlemine avdeti, Mesnevî nazmının siftah günü oldu, yâni o gün nazm-ı Mesnevîye başlandı ma'nâsı anlaşılır.

3998

مطلع تايخ اين سودا و سود
سال اندر ششصد و شصت و دو بود

«Bu ticâret ve istifâdenin başlangıcı târihi Hicrî 662 senesinde idi.»

Cenâb-ı Pîr, Mesnevî'nin ikinci cildi nazmına başlanılması târihini bildirdikten sonra Hüsâmüddin Çelebi'nin vasfı dolayısıyla ba'z-ı hakâyık beyânına şuru' ile buyuruyor ki:

3999

بلبل زینجا بر فتو باز گشت
بهر صید این معانی باز گشت

«Bir bülbül buradan gitti ve doğan kuşu oldu da benim kalbimdeki ma'nâları avlamak, yâni beni söyletmek için avdet etti.»

Buradaki bülbül ve doğandan maksad Hüsâmüddin Çelebi'dir.

4000

ساعت شه مسکن این باز باد
نابد بر خلق این در باز باد

«Pâdişâhın bileği bu doğanın meskeni olsun. Ebediyyete kadar bu kapı halka açık bulunsun.»

Eski padişâhlar ava giderken ellerine deri eldiven giyerler, kuş avlayıp getirmek için terbiye edilmiş doğan, şâhin, âtmaca gibi avcı kuşları bileklerine oturturlar, bir kuş görünce onu yakalaması için bileklerindeki doğanı fırlatırlarmış.

Cenâb-ı Mevlânâ, doğana benzettiği Hüsâmüddin Efendinin makamının, Pâdişâh-ı hakiki bulunan Hakkın yed-i kudreti ve tasarrufu olmasına ve onun kalb-i Mevlânâ'dan çekmek suretiyle meydana getirdiği Mesnevî'nin kapısının da ebedülâbâd halkın istifâzası için açık bulunmasına duâ ediyor.

4001

آفت این در هوا و شهوتست
ورنه اینجا شربت اندر شربتست

«Hevâ ve heves ile şehvet, bu feyz kapısının âfetidir. Yoksa burada, yâni Mesnevî'de şerbet içinde şerbet vardır.»

Ki teşne âşıkların ma'rifet susuzluğunu giderir, onlara halâvet içinde halâvet ve lezzet içinde lezzet verir. Lâkin şehvet ve hevâyâ mübtelâ olanlar ondan istifâde edemezler.

4002

این دهان بر بند تا بنی عیان
چشم بند آن جهان خلق و دهان

«Ey sâlik; bu ağzı bağla, yâni fâzla taâm ve ma'nâsız kelâmdan imnâk et ki ağız ve boğazın o hakikat âlemi için gözbağı olduğunu, haddin-

den ziyâde yiyip içmenin ve lüzumsuz yere söylenmenin o cihânı görme-ye mâni' teşkil ettiğini müşâhede eylesin.»

Yemek yaşamak içindir. Yaşamak, yemek için değildir. Yiyinti, vücüd makinasını işletmek için mi'de ocağının âteşidir ki nisâbında olması gerektir. Fazla âteş, ocağın ıskarasını eriteceği gibi tehammülünden fazla yemek de mi'deyi harâb eder. Hattâ makina ocaklarını dinlendirmek için arasıra ta'til ederler. Mi'de ocağının dinlenmesi için de Ramazanda oruç tutmak farz, sâir günlerde oruçlu bulunmak sünnet olmuştur.

Söz imsâkine gelince: Bunun da lüzûmu açıktır. Söylenmesi hoş görülmeyecek bir sözün ağızdan fırlaması, söyleyenin başına türlü felâket getirir. Bundan dolayı Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde (savm-ı kelâm) yâni, söz orucu vardı. Cenâb-ı Meryemin kucığında Hazret-i İsâ'yı görüp de bu ne? diye teaccüb ve tahkir ile soran Yahudilere Meryem Aleyhes-selâm :

إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ أَنْسِينًا ﴿٥٠﴾

Yâni, «Ben Allah için savm-ı kelâma niyyet ettim, bugün kimse ile konuşmıyacağım³» diye kucğındaki Rûhullah'a işâret etmiş, o da :

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ أَنَا فِي الْكِتَابِ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٥١﴾

Yâni, «Ben Allah'ın kuluyum. Hak sübhânehû bana kitab vermiş ve beni peygamber kılmıştır⁴» cevâbını verince savuşmuşlardı.

Efdalülenbiyâ aleyhi ekmelüttchâyâ Efendimiz de: «Ma'nâsız söylenmeyi terketmek bir kişi için güzel müslüman olduğuna delâlet eder» buyurmuştu.

4003

ای دهان تو خود زبانۀ دوزخی

وی جهان تو بر مثال برزخی

«Ey ağız, sen hakikaten cehennem alevisin, ey Dünyâ; sen de bir berzah gibisin.»

Kur'an'da ve (ق Süresi)nde buyuruluyor ki:

(3) Sürei Meryem : 26.

(4) Sürei Meryem : 30.

يَوْمَ نَقُولُ لِلْهَمَّةِ هَلْ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٥٢﴾

Yâni, «Ehl-i cehennem, cehenneme girdikten sonra cehenneme doldun mu? diye soracağız. Cehennem de daha var mı? diye cevap verecektir⁵» Ne kadar günahkâr girerse girsın cehennem dolmadığı gibi ağız, boğaz ve karın da ona benzer. Ne kadar yerse yesin bir türlü doymaz. Karın doysa bile göz aç kalır.

Vaktiyle Romalılar; yataklara uzanıp öyle yerler, bir çok yemek yedikten ve yiyemeyecek hâle geldikten sonra zorla istifra ederler, tekrar uzanıp yine yerlermiş.

Berzah : Mâni' ve engel demektir. Kamûs Tercemesinde deniliyor ki: «Berzah... iki nesne arasında hâcız ve hâil olan fâsıla ve hicâba denir. Bu münâsebetle vakt-i mevtten kıyâmete kadar, yâni Dünyâ ve Âhi-ret arasında olan âleme itlak olunur.»

Evet, Dünyâ ile âhiret arasında (Berzah) nâmiyle ve ruhlara mahsus bir âlem olduğu gibi Dünyâ da ayrıca bir berzaktır. İçindeki zıdların hakikatte karışmasına mâni' teşkil eder. Mevlânâ Mesnevî'nin birinci cildinde :

بَيْنَهُمَا رَزَخٌ لَا يَفْصِلَانِ

Âyetinin tefsirinde :

«Cehennem ve Cennet ehli olanları Dünyâda dükkân komşusu, hattâ, bir dükkânda alış veriş eden kimseler gibi gör. Fakat aralarında bir berzah vardır ki karışmalarına meydan vermez⁶» demiştir. Meselâ bir memlekette müslüman, hristiyan, yahudî, mu'tekid ve mülhid kimseler bulunur. Bunlar sûretâ ihtilât ederler. Fakat müslümanlar câmie, hristiyanlar kiliseye, yahudîler havraya, masonlar locaya gittikleri için hakikatte birbirinden ayırdırlar. Onların sûretâ görüşüp konuşmaları ve alış verişte bulunmaları hakikî bir karışma değildir. Buradaki berzah, din ve i'tikad meselesidir. Daha başka berzahlar da mevcuddur. Meselâ emzikli bir kadının bedeninde hem kan, hem de süt bulunur. Süt kandan tehavvül eylediği hâlde süt olduktan sonra birbirine karışmalarına mâni' olan bir berzah vardır. Kadınlarda maddî olan bu kan ve süte mukabil insanlarda ma'nevî kan ve süt demek olan nefsâniyyet ve rûhâniyyet hâssaları bulunmaktadır.

(5) Sürei Kaf : 30.

(6) Sürei Rahman : 20.

چون دروگای می زنی بی احتیاط
شیر تو خون میشود از اختلاط

«Ey sâlik; eğer ihtiyatsız olarak kan, yâni nefsânîyyet tarafına bir adım atacak olursan senin sütûn, yâni rûhânîyyetin karışarak kana te-havvül eder.»

Buna bir misâl gösteriliyor :

یک قدم زد آدم اندر ذوق نفس
شد فراق صدر جنت طوق نفس

«Âdem Aleyhisselâm nefsin zevki için bir adım atmıştı. Onun yü-zünden Cennetin baş sedirinden ayrılış, kendisine boyun halkası ol-muştu.»

همجو دیو ازوی فرشته می گریخت
بهر نانی چند آب چشم ریخت

«Melekler, şeytandan kaçtıkları gibi ondan kaçtılar. Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü.»

Ma'lûm ya : Âdem ve Havvâ Aleyhisselâm Cennetin bütün ni-metlerinden istifâdede serbest idiler. Yalnız bir ağaca yaklaşılmaktan ve meyvesini yemekten men'edilmişlerdi. Bu ağacın ne olduğu Kur'ân'da tasrih olunmamış, Tevrâtta ise «Hayr ve şer ilminin ağacı» denilmiştir.

Muâmele-i zevciyyeden kinâye olduğunu söyleyenler de vardır. Buğ-day ağacı olduğu meşhurdur. O şöhrete mebnî Hazret-i Mevlânâ «Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü diyor.»

Şirâzlı Hâfızın :

«Pederim, cennet bâğını bir iki buğdaya sattı. Ben de bir arpaya değişmezsem o babanın evlâdı olmamış olurum» demek olan beytinin şöylece manzum bir tercemesi vardır :

Bir iki buğdaya cennet bâğını sattı peder,
Soysuzum ben dahî bir arpaya vermezsem eğer.

Hâfız ve emsâlinin böyle sözler söylemeleri Cemâl-ı İlahiyye ru'ye-tine nisbette Cenneti ehemmiyyetsiz gördüklerindendir.

Âdem Aleyhisselâmın bu memnu' meyveden yemesi bir nefis zevki idi. Ondan dolayı Cennetten çıkarıldı, melekler ondan kaçtılar. Havvâ'dan ayrı düştü ve senelerce gözyaşı döktü.

گرچه یک موه بد گنه کو جسته بود
لیک آن مو دردو دیده رسته بود

«Vâkıâ kendisinden sâdır olan günah, kıl kadar bir (sagire) idi. Lâ-kin o kıl iki gözde çıkmıştı.»

İnsanın vücûdundaki kılların bir zararı olmaz. Fakat gözde çıkacak olursa mühim ve elim olur. Onun gibi başkaları için ehemmiyyeti olma-yan o ufacak günah, Hazret-i Âdem gibi Halife-i İlâhiyye bulunan bir zât hakkında pek büyük bir (zelle) oldu.

Zelle-i Âdem hakkında hristiyanların gayet garib bir i'tikadı var-dır. Onlara göre Âdem Aleyhisselâm şecere-i memnûadan yiyince Allah, o kadar gazaba gelmiş ki gerek Âdem'i, gerek neslini bütün peygamber-ler de dâhil oldukları hâlde cehennemlik yapmış. Sonra Hazret-i İsa, babasının (!) gazabını teskin için kendisini fedâ etmiş. Meryem'den doğ-muş, büyüyünce çarmıha gerilmiş ve öldürülmüş. Bu fedakârlık üzerine de Cenâb-ı Hakkın merhameti galebe etmiş, Âdem'i, evlâd ve ehfâdını afveylemiş.

Şu acib i'tikada karşı biri çıksa da hristiyanlara :

— Sizin İsa ne kadar hayırsız bir evlâdmış, babasını ne derece ra-hatsız etmiş ki Allah : Şu yaramaz oğlanı öldürdüler de beni ondan kur-tardılar! diye, evvelce gazab etmiş olduğu bütün insanları afveylemiş! dese bilmem ne cevap verirler.

بود آدم دیده نور قدیم
موی دردیده بود کوه عظیم

«Âdem Aleyhisselâm, Nûr-i Kadîm'in gözü idi. Gözde çıkan bir kıl, büyük bir dağ gibi olur ve o nisbette ıztırâb verir.»

İnsan : Lûgatta göz bebeği demektir. Âdem ve evlâdı da bütün mevcûdât arasında hakikatî görebilen olduğu için ona insan denilmiştir. Hazret-i Pirin (Nûr-i Kadim'in gözü) demesi bundan dolayıdır.

4009

گردان آدم بکردی مشورت
در بشپای نگفتی معذرت

«Havvânın teşvikiyle memnu' meyveyi yiyen Âdem, yemeden evvel meleklerle meşverette bulunsaydı sonra peşiman olarak özür dilemeye mecbur kalmazdı.»

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde meşvereti, gaib bir şey bulmak için fazla mum yağmaya ve aydınlığı çoğaltmaya benzettir. Hakkında emr-i İlâhî bulunmayan bir şey için müşâvere farzdır. Kur'an'da : «Mansûs olmayan şeylere dâir eshâbınla müşâvere et» buyurulmuştur. Fakat müşâvere söylediğim gibi mefruz olmayan husûsât için olur. Yoksa namaz kılarken Kur'an arabca mı okunsun, tercemesi mi kırâat olunsun diye müşâvere edilmez. Daha açıkçası meşverete tâbî olan din işleri değil, Dünyâ işleridir. O da ehil ve erbâb olanlarla konuşulur, (Diyâb Ağâ) gibi, (Şatı kadın) gibi akli ermez ve re'yinden istifâde edilmez olanlarla değil.

4010

نفس با نفس دگر چون یار شد
عقل جزئی عاطل و بیکار شد

«Fakat nefis diğer bir nefse yardım ederse cüz'î olan akıl, muattal kalır ve iş göremez olur.»

4011

چون ز تنهایی تو نومیدی شوی
زیر سایه یار خورشیدی شوی

«Yalnız kaldığın ve müşâvere edecek bir akıl sâhibi bulamadığın için ümitsizliğe düşersen hakikat güneşine mensub bir yârin, yânî mürebbî ve münevvir bir hurşidin سایesine sığınmalısın.»

4012

رو بگو یار خدایی را تو زود
چون چنان کردی خدا یار تو بود

«Gît ve çarçabuk İlâhî bir dost ara. Böyle yaparsan Allah senin yardımcımcın olur.»

4013

آنکه در خلوت نظر بر دوختست
آخر آنرا هم زیار آموختست

«Halvete girip de Dünyâyâ gözünü kapamış ve bu vâsita ile hakikatî görmüş nâdir kimseler varsa da onlar da o halvete girmeyi yine bir dosttan öğrenmişlerdir.»

Ustasız san'at, hocasız ilim öğrenilmediği gibi mürşidsiz seyr ü sülûk de olmaz. Vâkıâ tarîkatte (üveysî)lik denilen bir yol vardır ki, Veysel-karenî (radiyallahü anh) gibi Resûlullahı görmemişken onun ma'neviyyetinden feyz alması misillî evliyâ-yı seleften bir zâtın rûhundan ve ma'nevî terbiyesinden sâlikin istifâze etmesidir : Meselâ (Şeyh Ebülhasan-ı Herkam), Bâyezîd-i Bestâmî kuddise sırrûhümânın rûhâniyyetinden feyz almıştır. Bahsi Mesnevi'nin dördüncü cildinde gelecektir. Lâkin bu nâdirin vâkı' olur. Onun için sâlike bir mürşid-i hay lâzımdır. Tasavvuf kitapları okumak, onlardaki vesâyâyı kendi kendine tatbika kalkışmak ile hakikate vusûl mümkün değildir, hattâ dalâlete düşmek ihtimâli vardır. Bu hâl tıb kitapları mütâleâsıyla hekimlik etmek gibi olur ki hastalığın yanlış teşhis edilmesi ve muzır bir tedâvi yapılması yüzünden hastanın ölmek ihtimâli vardır.

4014

خلوت از اغیار باشد تی ز یار
پوستین بهر دی آمد تی بهار

«Halvete kapanmak ağyâra karşı olur, yâra karşı değil. Nitekim kûrk kışın giyilir, bahar mevsiminde değil.»

Kendi kendine halvete girip oturmak ve orada bir takım tahayyülât ile uyuklamak, tıbbî yazın sıcak günlerinde kürk giymek ve ter dökmek gibi münâsebetsiz bir hareket olur. Evet. Seyr ü sülûkte bir halvet vardır ki şeriatteki «i'tikâf»dan alınmıştır.

İtikâf: Cemâatle namaz kılınan bir mescidde Allah'a ibâdet niyyetiyle oturmak ve Hak ile meşgul olmak demektir. Bu oturuş müddetle mukayyed değildir. Velez ki namaza yarım saat kala i'tikâf niyyetiyle câmie girip oturmak ve ezan okunup namaz kılınmasını beklemek i'tikâf sayılır. Bunu cemâate hatırlatmak için Medine-i Münevveredeki Mescid-i Nebevinin kapılara yakın direklerine (neveytü sünneteli'tikâf) yâni, «sünnet olan i'tikâfa niyyet ettim» ibâresi yazılı levhalar asılmıştı. Bilmem şimdi duruyorlar mı? Yoksa bid'at diye onları da kaldırdılar mı?

Cemâatle meselâ öğle namâzını kılıp da ikinci namâzını da kılmayı bekleyen kimsenin câmi'de bulunduğu müddetçe namaz kılmış olacağına dâir Hadis-i Şerif de vardır.

Aleyhisselât Efendimiz, Ramazanın aşr-ı ahirinde, yâni yirmisinden otuzuna kadar olan müddet zarfında Mescid-i Şerifin içerisine bir çadır kurdurur ve onun dâhilinde i'tikâf buyururdu.

Şeriatin bu i'tikâfı, tarikatte (halvet) adını almış ve (halveti) nâmiyle bir takım tarikat şu'beleri te'sis edilmiştir. Halveti tarikati şu'belerinde yapılan bu halvete (erbain) yâni, kırk günlük halvet denilir. Halvete girenin oruçlu bulunması ve iftar esnâsında az yiyip içmekle ri-yâzat yapması şarttır. Bir de (halvet derencümen) vardır ki mecliste halvet demektir ve sâlikin bir mecliste halk ile konuşurken kalbinin Allah ile meşgul olmasıdır. Tabii, bu öbüründen yüksektir. Fakat halvet, bir mürşid-i kâmilin tavsiyesiyle ve onun nezâreti altında yapılır.

4015

عقل با عقل دیگر دو تا شود

نور افزون گشت و ره پیدا شود

«Bir akıl, diğer bir aklın iştirâkiyle iki katlı olur. Neticesinde sâlikin nûru artar ve yolunu iyi görür.»

4016

نفس با نفس دیگر خندان شود

ظلمت افزون گشت و ره پنهان شود

«Nefs ise diğer bir nefsin ihtilâtından hoşlanır ve güler. Lâkin o ihtilât dolayısıyla zulmeti artar ve yol görünmez olur.»

4017

بار چشم تست ای مرد شکار

از حس و خاشاکه اورا پاکدار

«Ey hakikat avcısı, yâni, ey sâlik; dostun olacak mürşid-i mürebbî senin gözün mesâbesindedir. Onu çörçöp ve toz makûlesi şeylerden temiz tut.»

4018

هین مجاروب مزبان گردی مکن

چشم را از خس ره آوردی مکن

«Aklını başına topla da dil süpürgesiyle toz kaldırma. Gözün gibi olan mürşidine çörçöp ve toz takdim etme.»

Dil süpürgesiyle toz kaldırmak, mürşidin tavsiyelerine i'tirâz etmektir.

4019

چونکه مؤمن آینه مؤمن بود

روی او ز آلودگی این بود

«Zirâ mü'min, mü'minin aynasıdır. Aynanın yüzü bulanıklıktan emin olmalı, sâf ve cilâlı bulunmalıdır.»

«Mü'min, mü'minin aynasıdır» diye bir Hadis-i Şerif rivâyet edilmiş ve oradaki mü'minlere muhtelif ma'nâlar verilmiştir. Ba'zıları : Mü'minlerin ikisi de ehl-i imândır demişler, ba'zıları da : İkinci (mü'min) esmâ-i hüsnâdaki (المؤمن) ism-i şerifidir ki mü'min-i kâmil, Allah'ın aynasıdır. Hakkın tecellîsi onun kalbinde görünür mutâleasında bulunmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ, ikinci mü'mini mürşid-i kâmil ile tefsir ediyor ve: Seyh-i kâmil ve mükemmil, sâlikin aynasıdır. Binâenaleyh onun yüzü i'tirâz küdüretinden sâf olmalıdır ki sâlikin sûret-i sülûki orada görün-sün diyor.

یار آینه‌ست جارا در حزن
در رخ آینه ای جان دم مزن

«Yâr, rûhun mahzunluğuna aynadır. Ey can, yâni ey sâlik; aynanın yüzüne i'tirâz sûretiyle hohlayıp da onu bulandırma.»

تانیوشد روی خود را از دمت
دم فرو خوردن نباید همدمت

«Senin nefesinle yüzünü örtmesin ve seni sana göstermez hâle gelsin. Onun için sana her vakit nefesini tutmak yâni i'tirazda bulunmak gerektir.»

کم ز خاکی چون ز خاکی یار یافت
از بهاری صد هزار انوار یافت

«Topraktan daha âdi misin ki toprak, bahâr gibi bir yâr bulunca ondan yüz binlerce nûr bulur, yâhud çiçeklenir.»

آن در ختی گر شود با یار جفت
از هوای خوش ز سر تا پا شکفت

«Meselâ bir ağaç, yâri bulunan bahâr ile birleşecek olursa onun hoş havasından baştan ayağa kadar çiçeklerle donanır.»

در حزان او دید چون بار خلاف
در کشید او روو سر زیر لحاف

«O toprak, hazan mevsiminde uygunsuz bir yâr görünce yüzünü ve başını yorgan altına çeker.»

گفت یار بد بلا آشتنت
چونکه او آمد طریقم حقتنت

«Ağaç der ki: Kötü bir yâr ile karşılaşmak belâya uğramaktır. Öyle biri yanıma gelince benim âdetim uyumaktır.»

Hazret-i Mevlânâ'nın ağaç lisânından söylediği bu beyt, ehl-i sülûk için de bir tavsiyedir ki: münâsebet-siz, husûsiyle îmânsız ve irfansız biriyle buluşmak belâsına uğrayınca imkân derecesinde onunla görüşmemeli ve sohbet etmemeli, hiç olmazsa kendini uyur göstermelidir.

Bundan sonra bir ârif lisânından deniliyor ki:

بس بخشم باشم از اصحاب کهف
به ز دقیاوش آن محبوس کهف

«Böyle bir hâlde uyurum ve eshâb-ı kehf'ten olurum. O mağara mahbûsiyeti Dekyanüsten hayırlıdır.»

Eshâb-ı kehf kıssası Kur'ân'da zikredilmiş, fakat isimleriyle kaç kişi bulundukları tasrih olunmamıştır. Çünkü soranların ma'lûmâtı da şüb-heli idi. Kat'î isim ve aded beyân edilseydi inanmakta tereddüd gösterceklerdi. En meşhur rivâyete göre Eshâb-ı kehf: Yemliâ, Mislinâ, Mekselinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefestatyûş isimindeki zâtlerdir. Kıtınir adında bir de köpekleri vardı. Bunlar Dekyânüs isminde zâlim ve putperest bir hükümdârın zulmünden kaçmışlar, tevhid i'tikâdını muhâfaza için bir mağaraya sığınmışlar ve orada uyumuşlardır. Tarsus'taki bir mağara bunlara âid olmak üzere ziyâret edilmektedir.

بَقَطْشَانِ مَصْرُوفِ دَقِیَّانُوسِ بُودِ
خَوَابِشَانِ سِرْمَایَ نَامُوسِ بُودِ

«Onların uyanıklığı Dekyânüsün hizmetine sarfedilmişti. Uykuları ise nâmus sermâyesi oldu.»

Yânî, uyumakla müşrik olmaktan kurtuldular.

خَوَابِ بیداریست چون باد انشت
وای بیداری که بآبادان نشست

«Uyku, ilm ile olunca uyanıklıktır. Câhille oturup konuşan uyanığın vay hâline!»

Yânî, bir âlimin uyanık bulunup bir câhille mâlâya'ni konuşmasından diğer bir âlimin uyuması hayırlıdır.

چونکه زاغان خیمه بر بهمن زدند
بلبلان خامش شدند و تن زدند

«Kânûn-isânî ayında kargalar, bağlara ve bağçelere çadır kurunca, yânî, oraları istilâ edince bülbüller sükût ederler.»

زانکه بی گلزار بلبل خامشت
غیت خورشید بیداری گشت

«Çünkü gül bağçesi ve gül olmayınca bülbül susar. Güneşin batması ve gece olması da uyanıklığı izâle eder, uyku getirir.»

Bülbülü söyleten gül mevsimi, uyanıklık veren de güneşin görünmesi olduğu gibi hakikat bülbüllerini tekellüm ettirecek olan da erbâb-ı

isti'daddır. Onlar olmayınca söylenileni anlayan bulunmayacağı için o gibi zevât sükût eder ve kendini uyumuş gösterir.

آفتابا ترک این گلشن کی
تا که تحت الارض راز و شن کی

«Ey güneş; sen tahtelarızı tenvir etmek için bu gülşeni terkediyorsun.»

Akşam olunca güneş bizim ufukumuzdan gurûb eder. Bize nisbetle tahtel'arz demek olan Amerika gibi erâziyi tenvir eyler. Yânî, bizim taraflarda gece iken oralarda gündüz olur.

Bunun gibi hakikat güneşi olan ârifler de bir yerde tenvir edilecek kabiliyyet sâhibleri bulamayınca erbâb-ı isti'dâdın kalblerini parlatmak için başka taraflara giderler. Fakat:

آفتاب معرفت را نقل نیست
مشرق او غیر جان و عقل نیست

«Ma'rifet güneşi için nakl ve intikal yoktur. Onun şarkı ancak akl ve rûhtur.»

Erbâb-ı irfânın kalblerinden tulû' eden ma'rifet güneşi, ma'lûm olan güneş gibi Şark ufkundan Garp ufkuna intikal etmez. Onun tulûu akıl ufkundandır, seyri ise rûh âleminde.

حاصه خورشید کالی کان سرست
روز و شب کر دار او روشنگریست

«Husûsiyle sırra müteallik olan kemâl güneşi için gece gündüz farkı yoktur. Onun işi, tenevvüre kabiliyyetli gönülleri gece ve gündüz parlatmaktır.»

مطلع شمس آی اگر اسکندری
بعد ازان هر جاروی نیکو قری

«Ey sâlik; eğer sen Zülkarneyn isen hakikat güneşinin matlaı bulunan bir ârife yaklaş. Ondan tenevvür ettikten sonra nereye gidersen münevver olursun.»

Cenâb-ı Pirin buradaki İskenderden maksadı: Yemen hükümdarlarından olan ve Kur'ân'da kendisinden bahsolunan (Zülkarneyn)dir ki müteaddid seferler yapmış, bir def'asında şarka doğru gitmişti. Nasılsa müverrihler, bu zâtı (Makedonyalı Filib)in oğlu İskender'le karıştırmışlar, (İskender-i Zülkarneyn) diye iştihâr etmesine sebep olmuşlardır. Hazret-i Mevlânâ da burada onu meşhûra göre zikretmiştir. İşte ey sâlik, hakikat güneşinin matlaı bulunan ârife doğru gidip tenevvür eyle!..

بعد ازان هر جاروی مشرق شود
شرقها بر مغرب عاشق شود

«Ondan sonra nereye gitsen orası sana meşrik olur, hattâ meşrikler senin mağribine âşık olur.»

Ki nazarında : «Ne tarafa dönseniz vech-i İlâhî oradadır» sırrı tecellî eder. Allah'tan hâli zemân ve mekân olmadığını anlarsın.

حسن خفاشت سوی مغرب دوان
حسن درباشت سوی مشرق روان

«Senin zâhirî hissin yarasa gibi ziyâyâ tehammül edemediğinden mağrib tarafına ve karanlığa koşar. İnci saçan bâtinî hissin ise meşrik cihetine ve aydınlığa gider.»

راه حسن راه خراست ای سوار
ای خراب را تو مزاحم شرم دار

«Zâhirî his yolu eşeklerin yoludur, yâni onlarda da his vardır. Ey hevâ ve his merkebine binmiş ve eşekler arasına katılmış süvârî, utan.»

Da eşekler yolunu bırak, insanlar tarikına sülûk et.

پنج حس هست جز این پنج حس
آن چو ز سرخ وین حسها چومس

«İnsanın şu zâhirî beş hissinden başka beş his daha vardır ki onlar kırmızı altın, ilk beş hissi ise onlara nisbetle bakır gibidir.»

Havâs-sı bâtına denilen : His-si müşterek ile vâhime, müfekkire, muhayyile ve hâfıza kuvvetleridir. Fakat Mevlânâ'nın bahsettiği daha başka ve ma'nevî kuvvetlerdir.

اندرین بازار کاهل محشر ند
حسن مس را چون زر کی خرند

«Mahşer chlinin bulunacağı pazarda bakır hissi, altın his gibi nasıl satın alırlar.»

Yâni, almazlar.

Ne vakit kopacağını ancak Allah'ın bildiği kıyâmette böyle olduğu gibi kıyâmet-i âcilesi bu dünyâda kopmuş olan ârifler indinde de böyledir. Onlar da zâhirî hislere ehemmiyet vermezler. Çünkü havâs-sı erbâa hayvanlarda da vardır. Onlar da görürler, işitirler, koklarlar, tattıkları şey'in lezzetini, dokundukları cismin sert mi, yumuşak mı, sıcak mı, soğuk mu olduğunu anlarlar. Yalnız onlarda konuşma yoktur. İnsanın onlardan temâyüzü konuşma ile olduğu gibi batını ve manevî hisleriyledir.

حس ابدان قوت ظلمت میخورد

حس جان از آفتاب میچرد

«Bedenî olan hisler, zulmet gıdâsı yer ve yediği şeyler maddiyyetini artırır, ma'neviyyetini eksiltir. Rûhânî hisler ise ma'rifet güneşlerinden gıdâlanır.»

4041

ای برده رخت حسها سوی غیب

دست چون موسی برون آور زجیب

«Ey his yüklerini gayb tarafına götürmüş olan; elini Mûsâ gibi cebinden, yâni koynundan çıkar.»

Hazret-i Mûsâ Salevâtullahi Alâ nebiyyinâ ve Aleyhisselâmın başlıca iki mu'cizesi vardı. Biri: Asâsının yılanı tehavvül etmesi, diğeri: Elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak derecede nûr saçması idi.

Hazret-i Mevlânâ, vaktin Mûsâ'sı olan ârif-i kâmile hitâben diyor ki: Sen de Mûsâ gibi elini cebinden çıkar da âleme neşr-i nûr et ve onun pırıltısı ile kamaşan gözleri tenvir eyle.

4042

ای صفات آفتاب معرفت

و آفتاب چرخ بند یک صفت

«Ey sıfâtı ma'rifet güneşi olan ârif; fezâdaki güneş, bir sıfatla, yâni ısıtıcı ve aydınlatıcı olmakla mukayyed bulunduğu hâlde sen öyle de gilsin.»

4043

گاه خورشید و گهی دریا شوی

گاه کوه قاف و گاه عنقا شوی

«Ba'zan güneş, ba'zan deniz, ba'zan Kafdağı, ba'zan da anka olursun.»

Ârif, Cenâb-ı Hakkın esmâ-i mütekalife ve mutehâlifesine mazhar olduğu için ba'zan güneş gibi göklerde âlemi tenvir eder, ba'zan deniz gibi coşar ve hakikat incileri saçar, ba'zan Kafdağı gibi dünyâyı ihâta eder, ba'zan da zümrüdü anka kuşu gibi ma'âdül'îlâh ve ma'dûmulcîsin denecek derecede mahviyyet kesb eder.

4044

تو نه آن باشی نه این در ذات خویش

ای فزون از و همها و زیش پیش

«Ey vehimlerden üstün ve ziyâdeliklerden ziyâde olan insân-ı kâmil, sen kendi zâtinde ne onun, ne de busun.»

Yâni, söylediklerimden hiç biri değil, onlardan çok yüksek bir zâtsın.

4045

روح با علمست و با عقلست یار

روح را باتازی و ترکی چه کار

«Rûh, ilm ve akl ile dosttur. Rûhun Arablık ve Türklük ile ne işi vardır?»

Allahü a'lem bîmurâdihi öyle zannediyorum ki Hazret-i Mevlânâ'nın maksadı: Yukarıki beytlerle vâsfettiği ârifin kavmiyyet kaydından vâreste bulunduğunu anlatmaktır. Şiilere göre maddî ve ma'nevî (imâm)ın evlâd-ı Aliden olması şarttır. Sanıyorum ki Hazret-i Pîr, bu i'tikadın doğru olmadığını, insân-ı kâmilin Arabdan da, Acemden de, Türkten de olabileceğini bildiriyor ve: Rûh ilmin ve aklın dostudur. Arablıkla, Türklükle alâkası yoktur diyor. Hakkın mazharı bulunan âriften bahsederken zâhire, yâni Allah-u Zülcelâle hitâb ile arz-ı iştîyak ediyor:

4046

از تو ای بی نقش یا چندین صور

هم مو حد هم مشبه خیره سر :

«Ey bu kadar sûret ile binakş olan Rabbim; sana karşı muvahhidler de, müşebbihler de şaşırması kalmıştır.»

Muvahhidler: Bütün eşyâyı Hakkın mezâhiri bilenler ve Cemâl-i Mutlakı mir'ât-ı mukayyedde görenlerdir.

Müşebbihler ise iki türlüdür. Bir kısmı: Ba'zı müteşâbih Âyet ve Hadislerdeki ta'bîrâta bakıp Allah'ta el, ayak ve sâire gibi a'zâ tevehhüm ederler, onu mekân ile mukayyed sanıp arşın üstüne oturturlar. Bunlar ulemâdan geçinen ve (mücessime) denilen kimselerdir.

Diğer kısım müşebbihler ise avâm-ı nâstır ki Cenâb-ı Hakkı zandan, mekândan ve her şeyden tenzih etmekle berâber yine zihinlerinde bir şey'e benzetmekten kurtulamazlar, hiç olmazsa «Hiçbir şey'e benze-
mez» kaydı altına almak isterler.

Allah, şu mevhum varlık âleminde had ve hesâba gelmez reng ve sûretle mütecellidir. Kemâl-i kudreti her şeyde başka türlü bir nakş göstermiştir. Fakat bu kadar muhtelif nukûşa karşı Zât-i Ehadiyyeti bîmîsildir, birengidir, binakştır. Bundan dolayı Zâtî hakkında muvahhidler de, müşebbihler de şaşırmış kalmışlardır.

4047

که مشبه را موحد میکند
که موحد را صورده می زند

«Allah ba'zan müşebbihi muvahhid hâline getirir. Ba'zan da sûretler muvahhidin yolunu vurur, onu müşebbih derekesine düşürür.»

Her veche bakıp nâlezen-i âh oldum,
Her bir nigehe karşı nazar hâh oldum;
Herşeyde görüp aksini ey husn-i ezel,
Sensin diye taptım ona gümrâh oldum.

Cenâb-ı Hak, müşebbihin kalbine vahdet-i mutlaka ile tecellî ederse onu teşbihten kurtarır ve hâlis muvahhid kılar. Muvahhidin kalbine de mezâhir ve suver vâsıtasıyla tecellî kılarsa onu teşbih derekesine düşürür. Onun için Hazret-i Cüneyd kuddise sirruhû demiştir ki: «Tefrikasız cem' zındıklıktır. Cemi'siz tefrika ta'tildir. Cem' maattefrika ise tevhiiddir.»

4048

که ترا گوید زمستی بوالحسن
یا مدبر السن یا رطب البدن

«Ebulhasan ba'zan ve istiğrak hâlinde sana: Ey tâze civan, ey yumuşak vücudlu genç! diye hitâb eder.»

4049

که نقش خویش ویران میکند
از پی تخریه جاتان میکند

«Ba'zan da cânânı tenzih için kendi nakş-ı vücûdunu tahrib eder.»

Yâni, ben yoğunum, sen varsın der. Ebülhasan lâaletta'yin bir âriften kinâyedir.

Zuhûr ile beni mevcud gösterensin sen,
O hâlde benlik olur mu kulunda sensin sen.

Beytteki ikinci mısra', Hazret-i Pîrin bir gazelindendir. Fakat kendisinin (Ebülhasan) diye bir künyesi yoktur.

Şârih Ankaravî, baîd bir ihtimâl ile «... yâhud Ebülhasan demekten murad: Hasan Hüsâmüddin Çelebi'nin nâmıdır ve Hazret-i Hüdâvendkâr ana eb-i hakîkidi. Bu takrib ile kendulere Ebülhasan buyurdular ola.»

Şeyh-i ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sirruhû buyurmuştur ki: «Hakkı sırf tenzih edersen O'nu tenzih kaydı altına almış olursun. Yalnız teşbih edersen O'nu benzettiğin şey ile tahdid eylersin. Hem tenzih, hem teşbih edersen isâbet eylemiş olur, maârif ve hakayıkta imamlık ve seyidlik mertebesini alırsın.»

Ârifler, Hakkı hem teşbih, hem tenzih ederler. Nitekim Kur'an'da:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Yâni: «Hiç bir şey onun misli değildir ve o işitici ve bilicidir» buyurulmuştur ki birinci cümle tenzih, ikinci cümle teşbihtir. Çünkü halka da (semî' ve alim) denilebilir.

چشم حس را هست مذهب اعتزال
دیده عقاست سنی در وصال

«Zâhir hissini gözü i'tizâl mezhebindedir. Akıl gözünün visâlde mezhebi ise sünnikittir.»

i'tizâl: Ayrılmak demektir. Bu mezhebin müessisi Hasan-ı Basrî'nin talebesi bulunan Vâsıl bin Atâ, üstâdının mezhebinden, yâni sünniklikten ayrılmış olduğu için kurduğu mezhebe i'tizâl ve mensublarına (mu'tezile) denilmiştir.

Vâsıl'ın i'tizâli sebebi şöyle rivâyet edilir.

Bir gün Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh mescidde ders okuturken hâriciden biri: Ba'zı kimseler günâh-ı kebâir işleyen kâfir olur diyorlar, ba'zıları da: Kâfire tâatin faydası olmadığı gibi mü'mine de ma'siyet zarar vermez iddiâsında bulunuyorlar. Biz nasıl i'tikad edelim? diye Hasan-ı Basrî'ye sormuş. O cevap vermeden evvel Vâsıl atılmış: Ben günâh işleyene mutlaka kâfir, mutlaka da mü'min demem. O, küfr ile imân arasında bir menzildir diyerek ders halkasından kalkmış, bu fikri mescidde takrîre başlamış. Bunun üzerine Hasan-ı Basrî de: «Vâsıl, hakikaten bizden ayrıldı» demiş. i'tizâl mezhebinde bulunanlar: «Kul fi'linin hâlık'ıdır!» diyerek kazâ ve kaderi inkâr ettikleri için mezheblerine (Kaderiyye) de denilir.

Bu mezheb müntesibleri rü'yetullaha da inanmazlar ve Allah görülemez derler. Halbuki: «Ayın on dördüncü gecesini kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi müşâhede edeceksiniz» Hadis-i Şerifi vârid olmuş ve mü'minlere Visâl-i İlâhî müjdesi verilmiştir. Ehl-i sünnet mezhebi böyledir. Mu'tezilî olanlar: «Rü'yette ihâta vardır. Eğer görülecek olsa onun ihâta edilmiş olması lâzım gelir. Halbuki her şey'i muhît olan Allah ihâta edilemez» diye bir de nazariyye yürütürler.

Hadis-i Şerif'in ifâdesine dikkat edilirse rü'yette ihâta yoktur. Ayın on dördüncü gecesinde kameri hepimiz görürüz, fakat hiç birimiz onun cirmine ihâta etmiş değiliz. Lâleli câmiini uzaktan görüşümüz onu ihâta sayılabilir mi?

Birisi sormuş ki: Ey mürşid-i râh!
Söyle mümkün müdür rü'yet-i İlâh?
Demiş ki ârif-i hakayık nigâh:
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

(Len terâni)deki nefy-i te'hidi,
Vermesin sana hiç şek kü terdidi
Onu rü'yet gözün değildir haddi;
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

Hakkı görürsünüz dedi peygamber:
Leyle-i bedirde misâl-i kamer...
Bu Hadise dikkat eylemek ister,
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

Resûlün beyânı, olunca şâhid,
Daha fazla bir söz olmaz mı zâid?
Tecellî edecek o Rabb-ı vâhid.
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

Dilerim gözümüz Nûra bürünsün,
Bürünsün de ârif kalbine dönsün;
Didâr-ı İlâhî bize görünsün...
Görünürse kendi, görülür Allah.

4051

سخرة حسند اهل اعتزال

خویش راسنی نماید ازضلال

«i'tizâl mezhebinde bulunanlar, his zebûnu olmuşlardır. Öyle oldukları hâlde sapıklıklarından kendilerini sünni gösterirler.»

Asıl ehl-i sünnet biziz derler.

İ'tikadî mezhebler hakkında geniş ma'lûmât almak için (Şehristânî) tarafından yazılmış olan (Milel ü Niha) kitabının tercemesine bakılmalıdır.

4052

هر که در حس ماند او معتزلیست
گرچه گوید سنی ام از جاهلیست

«Histe kalan kimse mu'tezilidir. Ben sünniyim demesi ise câhilliğindendir.»

4053

هر که بیرون شد ز حس سنی و است
اهل بینش چشم عقل خویش است

«Her kim hisden dışarı çıkarsa sünnî odur. Basiret sahibi olanlar hoş gidişli olan aklın görür gözüdür.»

Ki onlar ru'yet-i ilâhiyye imkânını ikrar ederler. Yâni, Allah'ın görülebileceğini tasdik eylerler.

4054

گر نبودی حس دیگر مرا ترا
جز حس حیوان ز بیرون هوا

«Ey insan; hayvânâtta da mevcut olan zâhirî hislerden başka ve hevâ vü hevesten hâriç sende bir his bulunmasaydı.»

4055

بس بنی آدم مکرم کی شدی
کی بحس مشترک محرم بدی

«Âdemin evlâdı nasıl mükerrem olurdu. Hayvânât ile müşterek hislerle (ولقد کرمنا بنی آدم) derecesini nasıl bulurdu?»

4056

نامصور یا منصور گفتت
بامل آمد کی ز صورت رفتت

«Ey sâlik; sen sûretten ayrılmayınca, Cenâb-ı Hakka sûret tasavvur olunur yâhud olunmaz demen bâtıldır. Ne vakit sûretten ayrılacaksın?»

Allah'ın sayılamaz tecellilerinden beşine sofîyye (hazarât-ı hams) demiştir. Bu hazarât, yâni mertebelerin birincisi (hazret-i ehadiyyet) dir ki Cenâb-ı Hakkın sırf zâtî âlemidir. Onda Allah'ın esmâsı ve sıfâtı bile mütemâyiz değildir. «Allah'ın ni'metlerini düşünün, lâkin Zât-i İlâhiyi tefekküre kalkışmayın» Hadisi bu mertebeye işaret eder.

İkinci mertebe (Hazret-i vâhidiyyet)dir ki onda Hakkın esmâsı ve sıfâtı mütemâyizdir. Birinci mertebede Allah zâtî ile tasavvur olunamaz, yâni, «Hatırına her ne gelirse Allah onun fevkındadır, tasavvur ettiğin şey gibi değildir» denilmiştir. Hak, bu mertebede (nâmusavver) dir, yâni tasavvur edilemez. Vâhidiyyet mertebesinde ise sıfâtı i'tibârıyla bir dereceye kadar tasavvur olunabilir. Meselâ Allah (semî') dir, (basîr) dir, yâni görür ve işitir. Mahlûkat arasında da işitenler ve görenler olduğu için onlara kıyâsen Hakkın (semî') ve (basîr) sıfatlarına dâir fikir peydâ edilebilir. Bu i'tibar ile Allah'a (musavver) yâhud (mutasavver) demek mümkün olur.

Hazret-i Mevlânâ bunlara işaret ettikten sonra sûret âleminde kurtulamamış bir kimsenin «Allah tasavvur olunur, yâhud olunmaz» gibi sözler söylemesi bâtıldır. Çünkü onların hakikatine vukuf peydâ etmemiştir diyor. Onları ancak sûretten sıyrılıp temâmıyla ma'nâ olan zevâtın bilebileceklerini şu beyt ile bildiriyor :

4057

نامصور یا منصور پیش اوست
کو همه مغز ست و بیرون شد ز پوست

«Allah tasavvur olunur, yâhud olunmaz bahislerinin hakîkatî; kabuktan, yâni sûretten çıkıp temâmıyla iç, yâni ma'nâ olan kimsenin indinde ve ilmindedir.»

گر تو کوری نیست بر عمی جرج
ور نه رو کالصبر مفتاح الفرج

«Eğer sen körsen a'mâ için günah yoktur. Değilsen sülûkteki mücâ-hedeğe sabret ki sabır, sürûr ve inşirâhın anahtarıdır.»

برد های دیده را داروی صبر
هم بسوزد هم بسازد شرح صدر

«Sabır ilâcı, hem gözdeki gaflet perdelerini yakar, izâle eder, hem de sâhiblerinin kalbini şerh ve tenvîr eyler.»

Kalbin şerholunması, orasının tecelliye kabil bir hâle gelmesidir. Bunun alâmeti de sâhibinin dünyâdan yüz çevirmesi ve âhirete teveccüh etmesidir.

آینه دل چون شود صافی و پاک
نقشها بینی برون از آب و خاک

«Gönül aynası, mâsivâullah pasından temizlenir, pâk ve musaffâ bir hâle getirilirse onun sathında su ve çamur nakışlarından başka şeyler görürsün.»

هم بینی نقش و هم نقاشرا
فرش دولت را و هم فراشرا

«Gönül aynasında bir takım nakışlar ile onların nakkaşını, devlet ve seâdet döşemesiyle onların ferrâşını, yâni, döşemecisini müşâhede edersin.»

Buradaki (nakkaş) ile (ferrâş)dan maksad : Cenâb-ı Hak'dır. Suver-i kâimâtın her biri bir nakıştır ki o nakşı yapan Allah'tır. Maddî ve ma'nevî seâdetler, mansıblar birer döşeme farz edilirse onları döşeyen de Allah'tır. Yukarıda insân-ı kâmil ve mürşid-i âriften bahseyleyen Mevlânâ, yine onu tarif için diyor ki :

چون خلیل آمد خیال یار من
صور تش بت معنی او بت شکن

«Benim yârim olan insân-ı kâmilin hayâli İbrâhim Aleyhisselâm gibidir ki sûreti put misâli, ma'nâsı ise putkırandır.»

Hazret-i İbrâhim, kavminin puthânesine girmiş, oradaki putları balta ile parçalamış, sonra baltayı sağlam bırakmış olduğu büyük putun boynuna asmıştı.

Hazret-i Mevlânâ, insân-ı kâmilin hayali sûretini gayet muhterem olması dolayısıyla puta, ma'nâsını da put kıran Halîlürrahmâna benzeti-yor. Yâhud (büt) kelimesi fâriside : Tapılacak derecede sevilen güzel ma'nâsına geldiği için insân-ı kâmilin hayâli sûreti de gayet güzeldir demek isteniliyor. Çünkü enbiyânın hepsi, evliyânın ekserisi vechen yakışıklı kimselerdi.

شکر یزدانرا که چون شد او بدید
در خیالش جان خیال خود بدید

«Cenâb-ı Hakka şükür ve hamdolsun ki o bana zâhir olunca rûhum onun hayâlinde kendi hayâlini gördü.»

Yâni, «Mü'min, mü'minin aynasıdır» Hadis-i Şerif'i muktezâsınca o insân-ı kâmil, benim için sâf ve mücellâ bir ayna oldu. Rûhum o parlak aynada kendini müşâhede etti. İhtimâl ki buradaki insân-ı kâmilden Şems-i Tebrîzî kuddise sirruhû Hazretleri murâd edilmiştir.

Cenâb-ı Pir bundan sonra o insân-ı kâmile diyor ki :

خاك در گاهت دلم رامی فریفت
خاك بروی كو زخاكت می شكفت

«Ey müşşid-i ârif; dergâhının toprağı kalbimi cezbedti. Toprağımın te'sirine şaşan ve ihtimâl vermeyen kimsenin toprak başına olsun.»

گفتم او خوم پذیرم این ازو
ورنه خود خندند بر من زشت رو

«Kendi kendime dedim ki: Ben güzelsem, onun bu câzibeli gösterişini kabûl ederim. Yoksa bütün çirkinler bana gülerler.»

چاره آن باشد كه خود را بنگرم
ورنه او خندد مرا من چون خرم

«Bunun çâresi kendime bakmamdır. Yoksa o güzelliğı nasıl kabûl ederim, sonra o bana güler.»

Bir kimse mahbûb-ı hakikî nezdinde güzel ve sevgili olup olmadığımı anlamak için kendine bakmalı ve kalbine danışmalıdır. Eğer kalbinde ona karşı kemâl-i mahabbet görürse kendisinin de onun nezdinde sevgili bulunduğunu anlamalıdır. Bir Hadîs-i Şerîf'te buyurulmuştur ki: «Bir kimse ind-i İlâhîde derecesini anlamak isterse kendisince Allah'ın derecesine baksın. Çünkü Allah kulunu, kulun Allah'ı tuttuğı derecede tutar, yâni kul Allah'ı ne kadar seviyorsa Allah da kulu o kadar sever.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ben kendimi tedkik etmeliyim. Eğer güzel, yâni Allah'a kemâliyle muhib isem Allah'ın da bana kemâl-i mahabbeti vardır; çirkinsem, yâni Hakka mahabbetim yoksa onun da bana sevgisi olmaz. Bir güzelin bir çirkinini sevmesi mümkün olmadığından o, bana mahabbet değil, istihzâ eder.

«Allah güzeldir, güzelliğı sever» Hadîsi buna işârettir.

حوب بروی را كند جذباى بدن
طببات الطيبين بروی بخوان

«Güzel güzeli cezbeder. Bunu bil de doğruluğunu isbât için (الطيبات) Âyetini oku.»
(Sûre-i Nûr)da :

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

buyurulmuştur ki: «Kötü şeyler kötü kimseler için, iyi şeyler de iyi kimseler içindir» diye hülâsa olunabilir. Buradaki (خبيث) ve (طيب) kelimelerinin tefsirinde müteaddid kaviller vardır.

Ba'zı müfessirler: «Kötü kadınlar, kötü erkeklere, iyi kadınlar da iyi erkeklere mütemâyildir» ma'nâsını vermişlerdir. Ba'zıları da (حبيثات) ve (طيبون) u da kötü ve iyi adamlar diye tefsir etmişler ve «Kötü kimseler kötü söz söylerler, iyi adamlar da iyi söz söylerler» demişlerdir.

Bu ma'nâlar doğru olmakla beraber, bunları söze ve şaha hasretmekten ziyâde «Kötülük kötülere, iyilik iyilere mahsustur» diye ta'mim eylemek daha doğru olur sanırım. Meselâ Kânûn-ı sâni ayının ilk gecesi hristiyanlarca yılbaşı sayılmıştır. Çünkü Hazret-i İsâ Kânûn-i evvelin bilmem kaçında doğmuş, zamân-ı velâdetini ta'kib eyleyen ay başını yılbaşı saymışlar. O da ihtilâflı ya. Katoliklerin yılbaşı başka, ortodokslarınki yine başka. İttifaklı olsa da bu yılbaşının müslümanlıkla ve müslümanlarla ne alâkası vardır? Müslümanların yılbaşı Muharrem'in ibtidâsidir ki Aleyhissalât Efendimizin Mekke'den Medine'ye hicret buyurdukları Rebiul evvelden mukaddem ki muharremeden başlar. Şimdi kullanılan Milâdi tarih, islâmî değil, siyâsî ve içtimâidir.

Hâl böyle iken ve mahzâ Avrupahlı maymuncasına taklid etmek fikriyle o gece çam ağacı dikmek, dallarına çocuklar için hediyeler asmak ve mumlar yakmak, sonra bu hediyeleri (Noel baba) getirdi diye ma'sum çocukları aldatmak, yine o gece âdetâ çıplak kadınlara sarılıp zıp zıp sıçramak, tam gece yarısında mum söndürmek ve karanlıkta tür-

lu kepâzelik etmek, yutmak hırsıyla kumar oynayıp yutulmak, sonra da böyle sefâhet yerleri sâhiblerine kaz gibi yolunmaktan her biri bir (habise), hepsi de (habisât)dır. Onları irtikâb eyleyenlerin her biri de (habis) ve mecmûu (habisun)dur.

Temiz, pâk bir hâlde câmie gitmek, cemâatle namaz kıldıktan ve duâ ederek dinî ve dünyevî ihtiyâcâtını vâhibûlatâyâ olan Allah'tan dedikten sonra oturup okunan mevlid-i nebevî manzûmesini ta'zim ü tekrim ile dinlemekten ve emsâli hareketlerden her biri (tayyibe) olup hepsi (tayyibât)dır. Onları kemâl-i ihlâs ile yapmış olanların her biri (tayyib) cümlesi birden (tayyibûn)dur. İşittiğime göre bir yerde bir konferans verilmiş, Kore şehidlerine hürmeten o gece eğlencesinin yapılması hakkında bazı taraflarca gösterilen haklı ârzûya i'tirâz edilmiş ve: Birakalım da halk eğlensin ve içecekleri şarablar, şehidlerimizin canına deysin! denilmiş. Bu hezeyânın sarfedilmiş olduğuna inanmak istemedim. Çünkü böyle bir saçmayı deliller bile savurmaz. Çünkü şehidlik müslümanlığa mahsustur. Şarab ise müslümanlıkta haramdır ve habâsetten-dir. Şehidlere ma'nevî hediye olarak Kur'ân okunur ve mevlid okutulur, onların sevâbiyle rûhları ta'ziz edilir. Yoksa şarab içilip, na'reler atılıp; kadınlar kucaklanıp da o taşkınlıklar, o muhterem ve fedakâr şehidlerin canına deysin denilmez. Böyle bir sözü istifrâ edenin şehâdet ve islâmiyet hakkında bilgisi olmadığı gibi insanlıktan da nasibi yok demektir. Müslümanlığundan vaz geçtik, zerre kadar insanlık duygusu bulunmuş olsaydı şehid âilelerinin ve bütün milletin gözyaşı döktükleri bir sırada «Halk eğlensin ve içecekleri şarablar şehidlerimizin cânına deysin» demek hissizliğini göstermezdi.

Bahse dönelim:

4068

در جهان هر چیز چیزی جذب کرد
گرم گرمی را کشید و سرد سرد

«Dünyada herşey kendi cinsi olan şey'i, meselâ sıcak sıcaklığı, soğuk soğukluğu celbeder.»

4069

قسم باطل باطلا ترا میکشد
باقیان از باقیان هم سرخوشند

«Batıl güruh batılları çeker. Bâkiler, yâni hak üzre olanlar da yine bâkilerden hoşlanırlar.»

4070

ناریان مس ناریانرا حاذبند
نوریان مس نوریانرا طالبند

«Ehl-i nâr olanlar cehennemlikleri cezbederler. Ehl-i nûr olanlar da cennetliklere tâlibdirler.»

Nitekim habisler habisleri, tayyibler tayyibleri çekerler.

4071

چشم چون بستی ترا تاسه گرفت
نور چشم از نور روزن کی شکفت

«Gözünü kapayınca seni tasa tutar, yâni canın sıkılır. Göz nûru, pencere aydınlığından nasıl sabreder?»

4072

چشم چون بستی ترا جان کند نیست
چشم را از نور روزن صبر نیست

«Gözünü kapamak, sana can çekişmek kadar ıztırâb verir. Çünkü göz, pencere aydınlığından mahrûmiyyete sabredemez.»

4073

تاسه تو جزب نور چشم بود
تا بیوند بنور روز زود

«Senin sıkıntın gündüz nûruna çabucak kavuşmak isteyen göz nûrunun câzibesindendir.»

چشم باز ارتاسه گیرد مرا ترا
دان که چشم دل بیستی برکشا

«Gözün açıkken seni tasa tutarsa bilmiş ol ki gönül gözünü, yâni basar-ı basîretini kapamışsın. Onu aç ki gamdan ve elemden halâs bulasın.»

آن تقاضای دو چشم دل شناس
کو همی جوید ضیای بی قیاس

«O sıkıntıyı kalbdeki iki gözün arzusu bil ki kalb gözü ziyâ-yı bıkı-yâs, yâni gayr-ı mahdud bir nûr istemektedir.»

چون فراق آن دو نور بی ثبات
تاسه آوردت کشادی چشمهات

«Gözünü kapayınca dâimî olmayan o iki nûrdan muvakkaten ayrılışın sana sıkıntı veriyor da gözlerini hemen açıyorsun.»

بس فراق آن دو نور یابدار
تاسه می آرد مرا آنرا بس دار

«O sâbit iki nûr ki birî akıl, biri basîret denilen kalb gözü nûrudur. Onları hıfzet ki sana ebedî tasa vermesin.»

او چو میخواند مرا من بنگرم
لایق جدم و یا بد بیکرم

«O, yâni ma'sûk-ı ezeli olan Allah, beni da'vet edince cezbe lâıyk bir güzel miyim, yoksa bed suratlı bir çirkin miyim? diye kendime bakmam» çünkü :

گر لطیف زشت را در پی کند
تسخری باشد که او باوی کند

«Eğer bir güzel bir çirkinî ardına düşürür ve da'vet ederse o da'vet, o güzelin o çirkinine ettiği bir istihzâ olur.»

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ

Cenâb-ı Hak :

Yâni : «Allah, kullarmı selâmet makamı olan Cennete da'vet eder⁹» buyuruyor. Bu da'vet umûmîdir. Fakat oraya girmeye lâıyk olmayanlara karşı :

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

Yâni : «Allah, onlarla istihzâ eder¹⁰» Nazm-ı Celîli mücebince bir istihzâ-yi îlâhîdir.

Hazret-i Mevlânâ bu beytleri (üslûb-ı hakîm) tarzında, yâni başkalarına âid şeyleri kendine isnâd ile niçin böyle yapıyorsun? diyecek yerde niçin böyle yapıyoruz? demek kabilinden olarak söylemekle tevâzu' ve nezâket gösteriyor.

(9) Sûrei Yunus : 25.

(10) Sûrei Bakara : 15.

4080

کی بینم روی خود را ای عجب
تاچه رنگم همچو روزم یا چو شب

Acabâ kendi yüzümü nasıl görebilirim? Ne rengdeyim. Gündüz gibi miyim, yoksa gece gibi mi?»

4081

نقش جان خویش می جسم بسی
هیچ می نمود نقشم از کسی

«Kendi rûhumun nakşını bir çok aradım, o nakş hiç kimseden görünmedi.»

4082

گفتم آخر آینه از بهر چیست
تا بداند هر کسی کو چیست کیست

«Kendi kendime dedim ki ayna ne içindir? Herkesin nasıl ve kim olduğunu ona bildirmek içindir.»

4083

آینه آهن برای پوسته است
آینه سیاهی جان سنگی بهاست

«Demiri cilâlayıp yaptıkları aynalar, derileri göstermek içindir. Can sîmâsını irâe edecek ayna gayet nâdir ve o nisbette bahalıdır.»

4084

آینه جان نیست الا روی یار
روی آن یاری که باشد زان دیار

«Can aynası, yârin yüzünden başka bir şey değildir. Husûsiyle o diyârdan, yânî hakikat âleminde olan yârin yüzüdür.»

Aynalar, eskiden demirden yapılır, satılırlarına ellâ verilir. Onun için Hazret-i Pir (âyine-i âhen) terkiibini kullanıyor. Fakat eski demir aynalar da, şimdiki cam aynalar da ancak deriyi, yâni bedenin hâricini gösterdiği için rûhun mâhiyyetini göstermezler.

Mevlânâ buyuruyor ki: Rûhu gösterecek ayna, ancak yârin, yâni taraf-ı İlâhiye mensub kâmil ve mükemmil mürşidin yüzüdür.

Naklederler ki: Dervişin biri; «Her gece rûyamda bana bir ayı muallat oluyor ve rahatsız ediyor» diye, şeyhine şikâyetinde bulunmuş. Şeyh de: «Bir daha gelirse korkma, kulaklarından yakala, olanca kuvvetinle çek» tavsiyesini etmiş. Derviş o gece ayının kulaklarından tutmuş, şiddetle çekince kendisini ayakta, ellerini kendi kulaklarında bulmuş da o ayının nefs-i emmâresi olduğunu anlamış. İşte mürşid-i kâmilin yüzü ve sözü böyle ma'nâ gösteren bir aynadır.

4085

گفتم ای دل آینه کی بجو
رو بد ریا کار برناید زجو

«Dedim ki: Ey gönül; külli bir ayna ara. Denize git ki dereden fayda olmaz.»

(Âyine-i külli) ve (deryâ)dan maksad: Mürşid-i kâmilidir. Kendini görmek istiyorsan böyle bir insân-ı mükemmile git. Diğer şeyhler, ona nisbette küçük bir ayna ve ufacık bir dere gibi kalır. Cenâb-ı Pîr bundan sonra o mürşid-i kâmile tevcih-i hitâb ile diyor ki:

4086

زین طلب بنده بکوی تو رسید
درد مریم را بخیر ما بن کشید

«Bu taleb, bir bendeyi senin mahallene erıştirdi. Nitekim loğusalık ağrısı Meryem Aleyhesselâmı hurma ağacı altına çekmişti.»

Hazret-i Meryem Aleyhesselâm, Rûhülkudsün nefhasıyla gebe kalmıştı. Doğuracağı sırada ağrısı tuttu. O ızırâb ile kırdı bir hurma ağacının yanına gitti. Orada:

وَهْزَى إِلَيْكَ بِجَذْعِ النَّخْلَةِ تَسَاقُطُ عَلَيْكَ رُطْبًا خَبِيرًا

Yâni : «Ağacın dalını kendine doğru çek ve salla ki üstüne tâze hurma dökülsün¹¹» ilhâmına mazhar oldu. Hâlbuki ağacın yemiş verme zamanını değildi. Hattâ kurumuş olduğu rivâyet edilir. Hazret-i Meryem'i oraya sevkeden loğusalık ağrıları olduğu gibi, bir müridi mürşide götürecektir olan da onun taleb-i hâlisidir.

4087

دیدۀ تو چون دلم را دیده شد
این دل نادیده غرق دیده شد

«Senin gözün benim kalbime göz olunca bu basîretsiz gönül, basîretin müsteğrakı oldu.»

4088

آینه کلى ترا دیدم ابد
دیدم اندر چشم تو من نقش خود

«Seni ebedî ve küllî bir ayna gördüm. Senin gözünde kendi nakşımı ve hakikî sûretimi müşâhede ettim.»

Âyine-i küllî, yâni Hakkın cemî'i esmâ ve sıfâtının mazharı olan esâsen rûh-ı Cenâb-ı Muhammedîdir. Zât-i akdes-i Nebevînin, zuhûr-i Âdemden bu âna gelinceye kadar enbiyâ ve evliyâdan birer vâris-i kâmilî vardır ki onlar da veraset ve bağlılık yoluyla birer âyine-i küllîdir.

4089

گفتم آخر خوشرا من یافتم
در دو چشمش راه روشن یافتم

«Kendi kendime dedim ki: Nihâyet o insân-ı kâmilin iki gözünde parlak bir yol bulup kendimi buldum.»

(11) Sûrei Meryem : 25.

4090

گفت وهم کان خیال تست هان
ذات خود را از خیال خود بدان

«Vehmim dedi ki : O gördüğün senin hayâlidir. Ağâh ol da kendini hayâlinde bil.»

Şeyh Muhyiddin ekber kuddise sirruhü demiştir ki «vehm, insanın neş'etinde sultân-ı a'zamdır, hattâ akla hâkimdir. Âkil bir kimse kemâl-i aklı nâil olsa bile vehmden kurtulamaz.»

Bundan dolâyı Hazret-i Mevlânâ da vehmin kendisine : «İnsân-ı kâmilin gözlerinde gördüğün sen değilsin, senin hayâlidir.» dediğini naklettikten sonra buyuruyor ki :

4091

نقش من از چشم تو آواز داد
که منم تو تو منی در اتحاد

«Benim nakşım senin gözlerinden : Ben senim, sen de bensin, aramızda ittihad vardır, diye seslendi.»

İttihad : Bir olmak demektir. Ehl-i kelâma göre ayrı ayrı iki şey'in birleşmesidir. Sofiyye indinde vehm ve hayâl i'tibârıyla hâsıl olan ayrılık ve başkalığın zâil olup hakikat-i vahdetin zuhûra gelmesidir.

4092

کاندین چشم منبر بی زوال
از حقایق راه کی یابد خیال

«İnsân-ı kâmilin bu nurlu ve zevâlsiz gözüne hayâl nasıl yol bulabilir ki? Onun mir'âtında görünen ayn-ı hakîkattir. O hakikat kuvve-i vâhime te'siriyle hayâle münkalib olmaz.»

Şu hitâblara cevâben insân-ı kâmil lisânından deniliyor ki :

در دو چشم غیر من تو نقش خود
گر بینی آن خیالی دان و در

«Eğer benden başkasının gözlerinde sen kendi nakşını görürsen onu hakikat değil, hayâl ve merdud bil.»

زانکه سرمه نیستی در میکشد
باده از تصویر شیطان میچشد

«Çünkü benim gayrım olanlar, gözlerine yokluktan sürme çekmişler ve şeytanın tasvîr ve tevhîminden şerab içmişlerdir.»

چشمشان خانه خیالست و عدم
نیستیا را هست بیند لاجرم

«Onların gözü, hayâl ve yokluk hânesidir. Ondan dolayı yokları mevcut görürler.»

چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال
خانه هستیست نه خانه خیال

«Benim gözüüm Allah'tan sürme gördüğü ve münevver olduğu için varlık hânesidir, hayâl makamı değildir.»

تا یکی مو باشد از تو پیش چشم
در خیالت گوهری باشد چو چشم

«Gözünün önünde senliğinden, yâni varlık vehminden bir kıl bulunursa bir inci senin hayâlinde yün görünür, yâni inciye yün sanırsın.»

بشم را آنکه شناسی از کهر
کز حبال خود کی کلی عبر

«Kendi hayâlinden temâmiyle geçip uzaklaşırsan inci ile yünü o vakit farkedersin.»

بک حکایت بشنو از گوهر شناس
تابدانی تو عیانرا از قیاس

«Gevheri tanıyan ve hakikati anlayandan bir hikâye dinle ki kıyâs ile müşâhedeyi bilmiş olasın.»

HAZRET-İ ÖMER RADIYALLAHÜ ANHİN HİLÂFETİ ZAMÂNINDA
BİR KİMSENİN HAYÂLİ, YÂNİ KAŞINDAKİ BEYAZ KILI,
RAMAZAN HİLÂLİ SANMASI.»

ماه زوزه گشت در عهد عمر
بر سر کوهی دویدند آن نفر

«Cenâb-ı Fârûk'un ahd-i hilâfetinde Ramazan ayı oldu. Müslümanlardan bir cemâat hilâli görmek ve isbât etmek için bir dağ başına koş-tular.»

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْإِهْلَاءِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

Kur'ân-ı Kerim'de :

Yâni : «Habîbim; sana hilâllerden soruyorlar. Cevab ver ki onlar, insanlara vakitlerini bildiren alâmetlerdir¹².» Âyet-i Kerimesi vardır. Nu-

(12) Sûrei Bakara : 189.

zülüne sebeb de Resûlullah Sallallahü Aleyhi ve sellem Efendimize ba'zılarının: «Ay başlarında kamer neden hilâl, terbi-i evvel, bedir, sonra terbi-i âhır ve yine hilâl oluyor?» diye sormalarıdır. Soranların hey'et ilmini bilmedikleri ve fennî sebebi söylenilse anlayamayacakları için kamerin muhtelif şeklinin, insanlara vakit bildiren alâmetler olduğu cevâbı verildi.

Ma'lûmdur ki insanların vakit ölçüsü Güneşle Aydır. Fakat güneş muntazaman her gün doğup battığı için onun doğuş ve batışından senenin ve ayın kaçmıncı günü olduğu pek de ta'yin edilemez. Ay ise böyle değildir. Bir hilâl hâlinde bir hilâl hâline gelmesi bir aylık vakti, bedr-i tâm hâlinde görünmesi 14 günlük zamânı gösterir. Bunda yanılmak ihtimâli yoktur ve uzun uzadıya fennî hesablara muhtaç değildir. Bundan dolayı Hadis-i Şerif'te Ramazan ve Bayram için: «Ramazan hilâlini görüp oruç tutun, bayram hilâlini görüp iftar ediniz» buyurulmuş, kamerî ayların 29 ve 30 gün vâkı' olmaları dolayısıyla de, «Hava bulutlu olur da hilâli göremezseniz Ramazanı otuz güne doldurunuz» emri verilmiştir.

Asr-ı Nebevide ve yakın zamanlara kadar rasadhâne olmadığı için bu kolay usûl mer'î idi. Ramazan ve Bayram olmak ihtimâli bulunan 29 uncu günlerin akşamında müslüman memleketlerin her tarafında garb ufku bakılır, hilâl görülürse isbât ve kadılarca i'lâm ve i'lân edilirdi.

Meşrûtiyyet devrinde Ramazan ve Bayramların hey'et hesâbıyla i'lân edilmesi usûl ittihâz olundu. Eslâftan İmâm-ı Sübki de bunun kabûlüne fetvâ vermişti. Daha fazla ma'lûmât almak için «Müslümanlıkta İbâdet Tarihi» unvanlı eserime mürâcaat olunsun. Evet, Hz. Ömer devrinde müslümanlar Ramazan hilâlini tarassud ediyorlardı.

4101

تاھلال روزه برگیرند قال
آن یکی گفت ای عمر اینک هلال

«Ramazan hilâlinin rü'yetiyle teberrük ve teyemmün etmek için, o sırada biri: Yâ Ömer; işte hilâl dedi.»

4102

چون عمر بر آسمان مه رانید
گفت این مه از خیال تو دمید

«Hazret-i Ömer ufukta hilâli göremeyince dedi ki: O hilâl, senin hayâlinde göründü.»

4103

ور نه من بینا ترم افلاک را
چون نمی بینم هلال پاک را

«Yoksa ben gökyüzünü senden daha iyi görürüm. Öyle iken nasıl oluyor da hilâli göremiyorum.»

4104

گفت تر کن دست و برابر و بمال
آنگهان تور نگر سوی هلال

«Elini ıslat da kaşına sür, ondan sonra hilâl tarafına bak.»

4105

چونکه او تر کرد ابرو مه نیدید
گفت ای شه نیست مه شد نابیدید

Hilâli gördüm diyen kimse «Kaşını ıslatıp ufka bakınca hilâli göremedi. Yâ Emîrelmü'minîn; ay yok, görünmez oldu, dedi.»

4106

گفت آری موی ابرو شد گمان
سوی تو افکند تبری اذ گمان

«Hazret-i Ömer, evet. Kaşının bir kılı kavislenmiş, sana bir vehim oku 'atmıştı, dedi.»

Meğer adamcağızın kaşları ağarmış, bir kıl gözünün üstüne doğru eğilmiş olduğu için onu görünce hilâl sanmıştı.

Böyle bir vak'a da — Aleyhissalât Efendimizin on sene hizmetinde bulunmuş olan — Enes bin Mâlik radiyallahü anhte olmuştu. Hazret-i Enes yüz on üç sene yaşamış ve 80 tâne evlâd ü ahfâd görmüştü. İbn-i Halikânın (Vefiyyâtül'ayân)da yazdığına göre Enes Hazretleri yerleşmiş

olduğu Basra'da ve yüze yakın, yâhud fazla bir yaşta bulunduğu sırada Ramazan hilâlini rû'yet ve isbât için çıkanlarla birlikte çıkmış, birden-bire işte hilâl! diye ufka işaret etmiş. Orada bulunanlar bakmışlar, hilâli görememişler. Basra'nın zekî ve meşhur kadısı (İyas) Hazret-i Enes'in yüzüne bakmış, ağarmış kaşlarından beyaz bir kılın kıvrılıp gözüne doğru indiğini görmüş ve işi anlamış, Enes'in kaşını sıvayıp o kılı düzelttikten sonra :

— Yâ Ebû Hamza; bir daha bak, görebiliyor musun? diye sormuş. Enes bakmış.

— Kaybolmuş, şimdi göremiyorum, cevâbını vermiş.

Hazret-i Mevlânâ'nın fıkrasıyla bu vak'a birbirine pek benzenekte, lâkin vukû' buldukları zamanlarla mahall-i vukû'ları ayrılmaktadır. İhtimal ki bir def'a Hazret-i Ömer devrinde Medîne'de, bir def'a da senelerce sonra Basra'da vâkı' olmuştur. Zâten Cenâb-ı Pirin maksadı târih anlatmak değil, bir takım hakâyık beyân etmektir.

Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra ondan alınacak hisseyi ifâde ediyor :

4107

چون یکی مو گز شد اورا رام زد
تابد عوی لاف دید ماه زد

«Bir kılın eğrilmesi onu şaşırttı da hilâli gördüm da'vâsına kalkıştı.»

4108

موی کز چون پرده کردون بود
چون همه اجزات کز شد چون بود

«Eğrilmiş bir kıl, nazarında semâya perde olunca vücûdun her cüz'ü eğrilirse nasıl olur?»

4109

راست کن اجزات را از راستان
سر مکش ای راسترو زان آستان

«Müstakim olanlardan eczâ-yı vücûdunu doğrult. Ey doğru giden,

yâhud doğru gittiğini zanneden; o müstakim zevâtın kapı eşiklerinden ayrılma.»

4110

هم ترازو را ترازورا راست کرد
هم ترازو را ترازورا کاست کرد

«Terâziyi doğrultan da, eksik tarttığını meydana çıkaran da yine terâzidir.»

Bir terâzinin doğru mu, yanlış mı tarttığı anlaşılmak için onunla veznedilmiş bir şey'i tecribeli bir terâzi ile tartarlar. İkisi deng olursa birincinin doğru tarttığına hükmederler. Bunun gibi.

4111

هر که باناراستان هم سنگ شد
در کمی افتاد و عقلش دنگ شد

«Her kim doğru olmayanlarla tartışırsa eksikliğe düşer ve akli şaşırıp kalır.»

4112

روا شداء علی الکفار باش
خالک بر دلداری اغیار باش

«Göt, kâfirlere karşı şiddetli bulunan eshâb-ı kirâm meşrebinde ol. Yabancıların dostluğuna karşı toprak saç, yâni onlardan yüz çevir.»

Kur'ân-ı Kerim'de ve (İnnâ fetahnâ) Sûresinde Peygamber Aleyhis-selâm ile eshâb-ı kirâm :

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

«Muhammed, Allah'ın resûlüdür ve îmân edip de onun maiyyetinde bulunan eshâbı, dîn-i islâmı inkâr edenlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler¹³» diye ta'rif edilmiştir.

(13) Sûrei Feth : 29.

این چنین تلبیس با بابات کرد
آدمی را این سیه رخ مات کرد

«Bu yoldaki tezvîr ve telbisi babana da yaptı. O kara yüzlü şeytan, Âdem evlâdından çoğunu matetti.»

Şeytan, Âdem'e olan hasedinden şecere-i memnûaya yaklaşmak için evvelâ Havvâ'yı, sonra Âdem'i teşvik etti ve onlara: «Ben hakikaten sizin emîn bir hayırhâhımızım» dedi. Sonra onun evlâd ü ahfâdını da böyle sûret-i haktan görünerek yoldan çıkardı.

4118

بر سر شطرنج چستست این غراب
تو مین بازی بچشم نیم خواب

«Karga suratlı ve kara yüzlü olan şeytan, satranc oyununda gayet çevik ve kurnazdır. Sen onun oyununa yarı uyur gözle bakma.»

Dâimâ dikkat et ki mat olmayasın.

4119

زانکه فرزین بندها داند بسی
که بگیرد در گوشت چون خسی

«Çünkü o, çörçöp gibi senin boğazını tutmak, nefes aldirmamak ve söz söyletmemek gibi çok büyük oyunlar bilir.»

(Ruh) ve (ferzin) satranc oyunundaki taşlardan ikisinin adıdır.

4120

در گلو ماند خس او سالها
چیست آن خس مهر جاه و مالها

«Onun çöpü yıllarca boğazda kalır. Has, yâni çöp nedir Mansıb ve mal hırsıdır.»

بر سر اغیار چون شمشیر باش
هین مکن روباه بازی شیر باش

«Din düşmanı olanların başına kılıç ol. Sakın tilki oyununa ve onun gibi yaltaklanmaya kalkışma. Arslan ol ve arslan gibi heybetli ve cesâretli bulun.»

4114

تاز غیبت از تو یاران نکسلند
زانکه آن خاران عدو این گلند

«Tâ ki ehl-i takvâ ve sulahâ olan dostlar, gayretlerinden senden ayrılmasınlar. Çünkü o dikenler bu gülün, yâni o dîn ve tarikat yabancıları, hakikat bağçesinin gülü bulunan ehl-i Hakkın düşmanındırlar.»

4115

آتش اندر زن بگرگان چون سپند
زانکه آن گرگان عدو یوسفند

«O kurtlara ateş saç ve yüzerlik tohumu gibi yak. Çünkü o kurtlar, Yûsûf düşmanındırlar.»

4116

جان بابا گویدت ابلیس هین
تا بدم بفریبدت دیو لعین

«Me'lûn şeytan, seni sözüyle aldatmak için sana, babasının canı, yâni sevgili evlâdım der.»

Şeytan bir kimseyi: «Sen bu kadar ma'lûmatlı olduğun hâlde ne yüksek bir mevki'desin, ne de mal sahibisin. Diyâb Ağa ile Satı Kadın bile meb'us olmuşlardı. Dünkü kopuklar, milyoner kesildiler!» diye tamaa ve ıztırâba düşürür. O tama', o ıztırâb ise o kimsenin ham armut gibi boğazını tıkar. Onun sıkıntısından senelerce kurtulamaz. «İlim rütbesi, rütbelerin en yükseğidir», «Kanâat tükenmez bir hazinedir» hakikatlerini unutturur.

4121

مال خس باشد چو هستای بی ثبات
در گویت مانع آب حیات

«Ey Hak yolunda sebâtı olmayan; mâl ü menâl, boğaza saplanmış çöp ve kılçık gibidir ki hakikat ve ma'rifet âb-ı hayâtının oradan geçmesine mâni' olur.»

Hazret-i Mevlânâ'nın burada malı, ma'nevî feyzlere mâni' göstermesi, ona haris olanlar içindir. Birinci cildde buyurur ki:

«Eğer malı Allah yolunda sarfetmek için taşırsan öylesi hakkında Cenâb-ı Peygamber: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir» buyurmuştur. Bir geminin içine su girerse onu batırır, altında bulunursa onu selâmetle yüzdürür.»

Bunun gibi mal hırsı, bir adamın kalbine girerse onu ma'nen batırır. Ayakları altına alacak derecede ehemmiyyet vermezse, onu selâmetle ilerletir. Çünkü o vâsita ile kimseye yüzşuyu dökmemek, fukarâya yardımda bulunmak, hayrât ve hasenât meydana getirmek gibi Allah indinde makbûl olacak sâlih amellerde bulunur.

4122

گر برد مالت عدو پر فنی
دهزنی را برده باشد رهزنی

«Eğer hiylekâr bir düşman senin malını çalarsa, bir yol kesiciyi bir hırsız soymuş ve götürmüş olur.»

Mal ve onun mahabbeti, sâhibi için, yolunu kesen eşkiyâ gibidir ki Allah yolunda onun ilerlemesine mâni' olur. O malı hırsız çalar, yâhud biri cebren elinden alırsa, o yolkesen malı diğer bir şakî yakalamış, mal

sâhibi ise kendi için eşkiyâ demek olan o maldan kurtulmuş olur. Bunun için bir sirkate, yâhud bir gasba uğrayıp da malı giden kimse müteessir olmamalı, tehlikeli bir düşmandan kurtulduğu için Allah'a şükretmelidir.

(دهزنی را برده باشد رهزنی) mısramandan şöyle bir ma'nâ da çıkabilir:

Birinci şakî: İrtikâb ile, irtişâ ile, ihtikâr ile o malı toplayandır ki böyle bir herifin rehzen, yâni eşkiyâdan farkı yoktur. Onu soyan da ikinci bir eşkiyâdır ki bir şakî, diğer bir şakiyi soymuş demek olur. Bir yankesici birinin sâatini çarpmış. Meslekdaşlarına gösterip ne edeceğini öğrendikten sonra satmaya giderken, daha kurnaz bir yankesici sâati aşırılmış. Birinci herif, cebini yoklayıp da sâatin aşırılmış olduğunu anlayınca, dönmüş ve:

— Kaça verdin? diye sorana:

— Sermâyesine verdim! demiş.

Beytteki birinci rehzenin soyulması da malın sermâyesine verilmesi demek olur:

Hazret-i Mevlânâ bunu temsil için bir hikâye naklediyor:

«BİR YILAN TUTUP OYNATANIN, DİĞER BİR SAN'ATDAŞINDAN BİR YILAN ÇALMASI»

4123

دزدکی از مار گبری مار برد
ز ابلهی آترا غنیمت می شمرد

«Bir hırsız, bir yılançıdan bir yılan çaldı ve ahmaklığından onu ganîmet saydı.»

Hindistan'da yılanları tutan, zurna çalarak oynatan bir takım kallâşlar varmış ki onlara (mârgîr) yâni, yılan tutucu diyorlar.

4124

وا دهید آن مار گیر از زخم مار
مار کشت آن دزد او را زار زار

«Yılançı, yılanın zehirlemesinden kurtuldu. Fakat yılan, kendini çalanı inlete inlete öldürdü.»

مار گیرش دید پس بشناختش
گفت از جان مار من برداختش

«Sonra yılanı, zehirlenip öleni gördü, bizim yılan, onu temizlemiş dedi».

Ve ilâve etti :

4126

دردعا میخواستی جانم ازو
که پیام مار بستانم ازو

«Rûhum, Hakka duâ ederek bu hırsızı bulmamı ve yılanımı kendisinden almamı istiyordu».

4127

شکر حق را کان دعامر دود شد
من زیان پنداشتم آن سود شد

«Allah'a şükrolsun ki o duâ reddedildi. Yılanın çalınmasını ben ziyan sayıyordum, hâlbuki o, benim için fayda oldu».

Cenâb-ı Hak : «Bana duâ edin, duânızı kabûl edeyim» buyurmuştur. Bu va'd-i kerim mucebince her duâ kabûl olunur. Fekat o kabûl; ya müsbet, ya menfi bulunur. Müsbet olarak kabûlü, istenilen şey'in zuhûra gelmesidir. Menfi olarak kabûlü de istenilen şey'in verilmesiyle kulun muhâfaza edilmesidir.

4128

بس دعاها کان زیانست و هلاک
از کرم می نشنود یزدان پاک

«Duâ edenin zararına, hattâ helâkine sebep olacak duâlar vardır ki pâk ve kuddes olan Allah, onu dinlemez ve duâ edenin istediğini vermez».

Yılanının yılanı tekrar ele geçirmesi için duâ etmesi gibi.

«HAZRET-İ İSÂ İLE YOL ARKADAŞLIĞI EDEN KİMSENİN CENÂB-İ RŪHULLAHTAN BİR TAKIM KEMİKLERİ DIRİLTMESİNİ İSTEMESİ»

4129

گشت با عیسی یکی ابله رفیق
استخوانها دید در حضرة عمیق

«Bir budala, Hazret-i İsâ'ya yol arkadaşı oldu ve derin bir çukur içinde kemikler gördü».

4130

گفت ای همراه آن نام سنی
که بدان تو مرده زنده میکنی

«Dedi ki : Ey arkadaş; söyleyip de ölüleri dirilttiğin o yüksek ismi».

4131

مر مرا آموز تا احسان کنم
استخوانها را بدن با جان کنم

«Bana öğret ki iyilik edeyim, ölülerin kemiklerini dirilteyim».

4132

گفت خامش کن که آن کار تو نیست
لایق انفاس و گفتار تو نیست

«Hazret-i İsâ buyurdu ki : Sus! O, senin yapacağın iş değildir. Senin nefeslerine ve sözüne yakışmaz».

گفت اگر من نیستم اسرار خوان
هم تو بر خوان نام راز استخوان

«Hazret-i İsa'nın yol arkadaşı: Eğer ben o esrârı öğrenip okumaya layık değilsem, o ism-i şerifi şu kemiklerin üstüne sen oku, dedi».

4137

گفت عیسی یارب این اسرار چیست
میل این ابله درین پیکار چیست

«Hazret-i İsa dedi ki: İlâhî; bu esrâr nedir, şu budalanın bu husus-taki ısrârı nedendir?»

4138

چون غم خود نیست این بیمار را
چون غم جان نیست این مردار را

«Nasıl oluyor da bu hasta adam, kendi tasasını çekmiyor, nasıl oluyor da bu mürdar kendi canı kaydında değil?»

4139

مردۀ خود را رها کرد دست او
مردۀ بیگانه را جوید رفو

«Bu budala, ma'nen ölmüş olan nefsinin bırakmış da yabancı bir ölü için yama arıyor».

Yâni, onun dirilmesini istiyor.

4133

کان نفس خواهد زیاران پاک تر
وز فرشته در روش دراک تر

«İsm-i a'zâmı okuyup ölü diriltmek; yârândan, yâni, birr ü tekvâ sâhiblerinin enfâsından daha pâk ve seyr ü amelde meleklerden ziyâde kavrayışlı bir nefes ister».

4134

عمر ها بایست تا دم پاک شد
تا امین مخزن افلاک شد

«Nefesi pâk, kendisi semâ hazînesinin emini olmak için ömürler, yâni, uzun uzun zamanlar ve çalışmalar lâzımdır».

4135

خود گرفتی این عصا در دست راست
دست را دستان موسی از کجاست

«Farzet ki Hazret-i Mûsâ'nın asâsı senin elindedir, fekat Mûsâ'nın ellerindeki ma'nevî kudret nerededir?»

Cenâb-ı Kelimullahın asâsını yere bırakınca kocaman bir yılan olduğu, tutup kaldırınca yine asâyâ tehavvül eylediği ma'lûmdur. Onun o tehavvûlâtı, kendiliğinden değil, Hazret-i Mûsâ'nın mu'cizesi eseri idi. Ba'zıları o mu'cizeyi asâyâ isnâd etmek gafletini göstermişlerdir; hattâ onu Âdem'le berâber cennetten çıkarmışlar, eski peygamberlerin ellerinde dolaştırmışlar, Şuayb Aleyhisselâma kadar getirmişler, Şuayb Peygamber, koyunları için Mûsâ'yı çoban tutunca, onları gütmek için o asâyı ona verdi, demişlerdir. Asâ, bir ağaç dalından ibâretti. O mu'cize, asâda değil, yed-i beyzâ-yı Mûsâ'da idi. Kelimullah Hazretleri benim bastonumu da alsa yine o mu'cizeyi gösterebilirdi. Onun asâsı benim elim geçse de yüzlerce def'a yere bıraksam, asâdan başka bir şey olmazdı. Belki eskimiş ve kurt yemiş olduğu için kırılırdı. Böyle düşünüş; eşhâstan ziyâde eşyâyâ ehemmiyet vermek, bir deynek parçasını Cenâb-ı Mûsâ'dan yüksek vehmetmek olur. Onun için her kitabda görülen söz-lere hemen inanıvermemeli, nakledilen rivâyet olur mu, olmaz mı diye düşünmelidir.

گفت حق ادبار اگر ادبار جوست
خار جوینده جزای کشت اوست

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Eğer bedbahtlık, idbâr arıyorsa, o arayana batacak diken, onun ekdiği tohumun cezâsıdır».

Baht ve tâlî' denilen takdîr-i ezeliyi bir insan farzederler. Onun teveccühüne ikbâl, yüz çevirmesine idbâr derler. Binâenaleyh ikbâl, seâdet, idbâr da felâket dediğimiz hâllerdir. Burada Hazret-i Mevlânâ felâketi dikene, idbâr arayan kimseyi onun tohumunu dikene benzetiyor. Dikenin ayağa batmasını da amelinin cezâsı olarak gösteriyor.

آنکه تخم خار کرد در جهان
هان و هان او را بجو در گلستان

«Dünyâda diken tohumu eken kimseyi, sakın hâ gül bağçesinde arama».

Diken tohumu dikmek, kötü amellerde bulunmak, herkese zararı dokunacak işler yapmaktır. Yeni ve zararlı bir iş meydana çıkarmak, herkesin ayağına batacak, üstünü, başını yırtacak diken dikmek gibidir. Böyle bir halt edenler, yaptıklarının cezâsını çecekleri gibi, ona uyup da o işi yapanların münasebetsizliklerinden dolayı da mücâzât göreceklidir. Çünkü bir Hadîs-i Şerîf'te «Hayra delâlet eden, o hayrı yapan gibidir» buyurulmuştur. Bunun mefhûm-ı muhâlifî «Şerre delâlet eden de o şerri yapan gibidir» meâlini ifâde eder. Kezâ diğer bir Hadîs-i Şerîf'te buyrulmuştur ki: «Her kim iyi bir âdet ve usûl çıkarırsa, onun ve onunla amel edenlerin ecri kendisine âiddir. Her kim de kötü bir âdet ve usûl çıkarırsa, onun ve onu işleyenlerin günâhı kendisine âiddir». Yâni, bir kimse bir bid'at-i hasene meydana getirirse ondan sevâb kazanacağı gibi onu işleyenlerin amellerinden dolayı da mücâzât görecektir. Kezâ bir şahs, kötü ve zararlı bir habâset ortaya korsa, ondan cezâ göreceği gibi, o habâseti yapanların da yaptıklarından azâba uğrayacaktır.

Meselâ; Bilâl-i Habeşî (radiyallahü anh) bir sabah ezan okuduktan sonra hücre-i seâdetin önüne gelmiş, (esselâmü aleyke yâ Resûlallah essalât) diye Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizi namaza da'vet etmişti. Zât-i Risâletin istirâhat etmekte olduğunu söylediler. Hazret-i

Bilâl yüksek sesle (Essalâtü hayrûn minennavn) yâni, «Namaz, uyku-dan daha hayırlıdır» dedi. Uyanan Resûl-i Ekrem, bu sözün sabah ezan-larına ilâvesini emir buyurdu. Cenâb-ı Bilâl'in bu minnet-i hasenesi on dört mardan beri devâm edegelmekte ve Bilâl (radiyallahü anh) bu sün-netinden müsâb olduğu gibi, bütün müezzinlerin her sabah o sözü söyle-melerinden de sevâb kazanmaktadır.

Bir misâl de öbürüne bulalım:

Osmanlı vezirlerinden bir Şemsi Paşa vardır ki Üsküdar'da bir câmi' ve bir medrese yaptırmıştır. İsfendiyâr Ogullarından bulunan bu adam, daha ağalığında Hurrem ve Mihr-i Mâh Sultanlarla Sadr-ı a'zam Rüstem Paşanın kurdukları tuzağa yardım etmiş, Kanûnî'nin veliahdi Şehzâde Mustafa gibi kıymetli bir zâtın idâmına hizmette bulunmuştu. Sonra vezir ve Üçüncü Sultan Murâd'a musâhib oldu. Onu hediye ve takdime diye rüşvet almaya alıştırdı. Ondan sonra bir mansıba ta'yin edilenlerin pâdişaha, harem dâiresine ve sadr-ı a'zama hediye nâmiyle rüşvet vermesi resmi usul hâlini aldı. Hâlbuki Hazret-i Peygamber rüşveti verene de, alana da, arada vâsıta olana da la'net etmişti. İşte Şemsi Paşa da İsfendiyâr beyliğinin kaldırılması intikamını Osmanlı devletinden almak için koyduğu bu kötü usûlden dolayı bizzât cezâ göreceği gibi, zamânımızda bile tek tük işitilen mürteşilerden dolayı bilvâsıta azâb çekecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de: «Her kim zerre ağırlığında hayr işlerse mükâfatını görecektir, her kim de zerre ağırlığında şer işlerse mücâzâtını görecektir» buyurulmuştur.

İnsanlara devamlı faydası olan hayrâta (hayr-ı cârî) denildiği gibi, sürüp giden mazarrâta da (şerr-i cârî) denilebilir.

İşte böyle diken tohumu eken, yâni, halkı zararlı şeylere alıştıran bir şahs, gül bağçesinde, yâni, cennette bulunamaz. Dikenin, çalının yeri ateş olduğu gibi, öyle bir herifin gideceği yer de cehennemdir.

گر گلی کیر دبکف خاری شود
ور سوی یاری شود ماری شود

«Eğer o bedbaht avucuna gül alsın, o gül başkalarına diken olur. Bir dostun yanına gitse, onu yılan gibi sokar».

Hükümdârın biri cum'a namâzına gidiyor, önündeki yasaklılar da ellerindeki sopalarla yol açıyorlarmış. Dervişin biri tesâdüfen oradan geçerken başına bir sopa rastgelmiş, kanı akmaya başlamış. Zavallı adam, önünden geçen hükümdâra, yüzüne dökülen kanları işâret etmiş ve:

— Cum'a namâzına gidiyorsun, hayr işleyeceksin. Hayrın böyle olursa, şerrinin nasıl olacağını düşün, demiş.

4143

کیمیای زهر، مارست آن شقی
بر خلاف کیمیای متقی

«O şakî herif, müttekîlerin kimyâsı hilâfına, yılan zehrinin iksîridir».

Eskiden (kimyâ) kelimesi, bakırı altın yapma ilmi demek olduğu gibi, o ilm ile elde edilecek iksîre de ta'bir edilirdi.

Etkiyâ ile eşkıyâda da birer iksîr vardır. Müttekî olanlar, nazarları ve sohbetleriyle kendilerine yakın olanları tasfiye ederler ve ma'nevî altın hâline getirirler. Şakî olanlar da kendileriyle düşüp kalkanları paslı demir hâline koyarlar, hiç olmazsa mezelerden al ve bir tek yuvarla diye işrete alıştırırlar.

Evvelce de söylenilmiş olduğu gibi Hazret-i Mevlânâ bir hikâye naklederken, onu sırasıyle devâm ettirmez. Münâsebet düştükçe arada fıkralar, hakikatler ve nasihatler beyân eyler, sonra eski kıssayı tamam-lar. Burada da Hazret-i İsâ'dan ölü diriltmesini öğrenmek isteyen bir ahmaktan bahsederken başka bir fıkra nakline geçiyor ve diyor ki :

«BİR SOFİNİN HAYVÂNINA BAKMASI İÇİN HİZMETÇİYE TENBİHTE
BULUNMASI, HİZMETÇİNİN DE LÂHAVLE DEMESİ»

4144

صوفی میگشت در دو رافق
تاشی در خاقاهی شد قفق

«Bir derviş, etrâf-ı âfâkı dolaşıp seyahat ediyordu. Bir gece bir hânî-kah'a konuk, yânî, müsâfir oldu».

Kur'an'ın müteaddid yerinde : «Arz üzerinde seyâhat edin» emri ve-rildiği gibi, Hadis'te de : «Sefer ediniz, sıhhat bulursunuz» buyurulmuş-tur.

Bundan dolayı eski dervişler de seyâhat ederler, gittikleri yerlerde buldukları âriflerle görüşürler, onlardan duâ ve himmet alırlardı.

4145

یک بهیمه داشت در آخر پست
او بصدر صفه بایاران نشست

«Sofinin bir merkebi vardı. Onu ahıra bağladı. Sonra tekyenin sofa-sına baş sedire geçip, oradaki ihvân-ı tarikat ile oturdu».

4146

بس مراقب گشت بایاران خویش
دفتری باشد حضور یار پیش

«Daha sonra ihvâniyle murâkabe bulundu. Murâkabe, yânî, yârin huzûrunda bulunuş, hakayık u meârif için bir seferdir».

Murâkabe : Diz çökmek ve gözlerini kapayıp sâir şeyleri hâtırından çıkarmakla Hakkın ilhâmına muntazır olmaktır ki bunu evvelâ Hazret-i Cüneyd (Kuddise sirruhû) yapmış ve yapılmasını ehl-i tarika tavsiye etmiştir.

Sofiyeye meslekinin esaslarını kurduğu için (Seyyidüttâife) denilen Cüneyd Hazretleri demiştir ki : Ben murâkabeyi kediden öğrendim. Bir gün bir kedi gördüm ki bir delik başına oturmuş, gözlerini o delige dik-miş, bir kılı bile kıpırdamaksızın içerdeki fâreyi bekliyordu. Nihâyet fâre çıktı. Kedi de onu yakaladı. Onun üzerine : «Ben, senin matlûbun olmakta fâreden aşağı değilim, sen de benim tâlibim olmakta kediden bayağı olma.» diye kalbime bir ilhâm vâkı' oldu. O günden beri murâ-kabeyi âdet ettim.

Kapanıncaya kadar Mevlevî âsitânelerinde, yânî çile çıkarılan büyük tekyelerde bir âdet vardı. Sabah ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra — çile çıkarmış olanlar — meydan denilen yere giderler, orada beş on dakika murâkabe ederlerdi.

Murâkabe meydanına yalnız çilekeşlerin girmesine şu sebep olmuş-tu : Dervişlikte (râbîta) denilen bir usûl vardır ki derviş zikrederken şeyhinin hayâlini zihninde ihzâr etmek, yânî şeyhin karşısında bulun-u-yormuş gibi olmaktır. Her şeyhe râbîta edilmez. İnsân-ı kâmile olur. Bir de bir derviş, biat etmiş olduğu şeyhinden başkasına râbîta edemez.

چند گاهن کام آهو در خورست
بمداران خود ناف آهو رهبرست

«Bir müddet âhû izini ta'kib etmek ona lâıdır. Sonra yaklaşıp, âhûdaki misk göbeğinin râıhasını alır, ondan sonra o râıha ona kılavuz olur».

چونکه شکر گام کرده ره برید
لاجرم زان گام در کامی رسید

«O izi gördüğüne kavlen ve ta'kib etmesiyle fi'len şükür ederek yol alınca, şüphe yok o izin ta'kibinden murâdına erer».

رفتن يك منزلی بر بوی ناف
بهر از صد منزل و گام طواف

«Misk göbeği râıhası delâletiyle bir menzil gitmek, o râıhayı duymaksızın yüz menzil yürümekten ve dönüp dolaşmaktan daha iyidir».

Hazret-i Mevlânâ'nın avcıdan maksadı : Sofidir ki o da hakikat avına çıkmıştır.

Âhû izi : Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin sünneti ve ariflerin büyüklerinin usûl-i tarikatidir. O izleri ta'kib eden sofi nihâyet misk göbeği kokusunu, yâni, ma'neviyyâtın feyzi râıhasını duyar. Ondan sonra o râıha delâletiyle ilerler. Böyle bir feyze mazhar olarak ilerlemek, koku almadan boş boşuna dolaşmaktan elbette hayırlıdır.

آن دلی کو مطلع مهتابهاست
هر عارف فتحت ابوابهاست

«Mehtabların matlaı bulunan bir gönül, ârif için ma'nevî kapıların açılmasına sebebedir».

Vaktiyle kâmil şeyhlerin ve biatlı dervişlerin bulundukları o meydanlarda râbıta edilirdi. Sonra meselâ Konya dervişlerinden İstanbul'a gelenler, İstanbul müridlerinden Konya'ya gidenler ve meydana gireceklerden tekyenin şeyhine biatlı olmayanlar bulunduğu için râbıta usûlu murâkabeyle tebdil edilmişti. İşte bu murâkabe esnâsında ba'z-ı ilhâmât vukua geldiği ve murakabe bir çok şey öğrettiği için Hazret-i Mevlânâ onu, sayfalarında bir çok ma'lûmât yazılı bir deftere benzetiyor ve diyor ki:

دفتر صوفی سواد حرف نیست
جز دل اسپید همچون برف نیست

«Sofinin defteri, maddi defterler gibi harf karaltısından ibâret değildir. Kar gibi beyaz ve münevver bir kalbdır» Manevî ilhamlar o münevver kalbe in'ikâs eder.

زاد دانشمند آثار قلم
زاد صوفی چیست آثار قدم

«Âlim olanın azığı ve sermâyesi : Kalem eserleri, yâni, kitaplar ve onlardaki ma'lûmâttır. Sofinin azığı nedir? Kıdem, yâni, ezel âsârıdır».

Ma'lûmdur ki ilim, yâni, bilmenin iki vâsıtası vardır. Biri : Okumak ve düşünmek sûretiyle elde edilir. Diğer : Seyr ü sülûk ve tasfiye-i kalb edilerek ilhâmât-ı ma'neviyyenin kalbe vârid ve mün'akis olmasıyla zuhûra gelir. Birincisi zannıdır, yakın ifâde etmez. Yâni nazariyyattan ibârettir. İkincisi ilhâm-ı Rabbânî olduğu için hakikatin ta kendisidir.

همچو صیادی سوی اشکار شد
گام آهو دید و بر آثار شد

Meselâ sofi : «Ava çıkıp da âhû izi gören ve o izi ta'kib eden bir avcı gibidir».

Kâmil ve mükemmil olan zevât-ı kirâmın kalbleri o kadar münevverdir ki oralardan âdetâ mehtablar, yâni, mehtablardan parlak hakikatler doğar. Binâenaleyh öyle nurlu bir gönül, yâni, o gönlün sâhibi, müsteid bir ârif için hakikat kapılarının açılmasına sebep olur.

4154

باتو دیوارست و با ایشان درست
باتو سنگ و با عزیزان گوهرست

«Sana duvar görünen, azizler için kapıdır. Senin taş gördüğün, onların nazarında incidir».

4155

آنچه در آینه می بینی عیان
عارف اندر خشت بیند پیش از آن

«Senin aynada âşikâr olarak gördüğünü ârif daha evvel bir kerpiğin sathında müşâhede eder».

Meşhur bir fıkra vardır : Rakamları biraz tanıyan bir câhil, 12 rakamını görmüş, bir, iki diye okumuş. Onu işiten başka biri de :

— Sen bilirsin bir, iki, ben bilirim on iki, demiş. Şu fıkra, bir amî ile bir ârifin görüşüne ve anlayışına güzel bir misâl olur. Çünkü câhilin aynada görüp de anlayamadığı bir aksi, ârif kerpiç üstünde görür ve anlar.

Kocakarının biri aynaya bakmış da :

— Bu aynalara da ne oldu? İnsanı ne kadar çirkin gösteriyorlar! Eski aynalar böyle değildi! demiş. Aynada gördüğü aksin kendi surati olduğunu anlamamış.

4156

پیر ایشانند کین عالم نبود
جان ایشان بود در دریای جود

«Pir ve rehber onlardır ki daha bu âlem yokken onların rûhu, Hakkm cûd ve sehâ denizinde, yâni, muhît-i ilminde velî olarak mevcud idi».

4157

پیشتر از نفس جان پذیرفته اند
پیشتر از بحر درها سفته اند

«Onlar, beden nakşından evvel, yâni, kalıbları meydana gelmeden mukaddem ruh bulmuşlar, Hakkm keremi ve atâsı denizinde bir çok inci delmişlerdi».

İnci delmek : Mehâretli bir iş görmekten kinâyedir.

Eski filozoflar, ruhların bedenlerinden sonra yaratıldığına kaildirler. Yâni, ana karnındaki ceninin evvelâ cismi teşekkül eder. Ondan sonra rûhu nefholunur derler. Rûhun sonradan nefholunması, onun daha evvel yaratılmasına mâni' değildir. Sofiyyeye göre ruhların hilkatı, bedenlerden çok evveldir. Nitekim (السبب برکیم) yâni : «Sizin Rabbiniz değil miyim?» hitâbına (یلی) yâni : «Evet, Rabbinizsin» cevâbını veren ruhlar idi ki o vakit Âdem Aleyhisselâmın kalıbı yaratılmamıştı.

«HALKI İCÂD HUSÛSUNDA ALLAH TEÂLÂ'NIN MELEKLERLE İSTİŞÂREDE BULUNMASI»

4158

مشورت می رفت در ایجاد خلق
جانشان در بحر قدرت تابخلق

«Âdem'in vücuda getirileceği sırada Cenâb-ı Hak ile melekler arasında bir meşveret geçti. Hâlbuki o vakit mahlûkat boğazlarına kadar kudret denizinde müsteğrak idiler».

Yâni, ilm-i İlâhîde mevcud olup, daha sâha-i zuhûra gelmemişlerdi.

4159

چون ملائک مانع آن می شدند
بر ملائک خفیه خنک می زدند

«Melekler, o halk ve icâda mâni' olmak isteyince onlara karşı gizlice usûl vurdular».

Hunbekzeden : Mûsikide usûl vurmak demektir ki latife etmekten kinâyedir.

Cenâb-ı Hak (Bakara Sûresi)nde bunu şöyle beyân buyuruyor :

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ

Yâni : Habîbim; Rabb-i Zîşânın meleklere : Ben arz üzerinde, bana halife olacak bir insan yaratacağım dediği vakit, dediler ki : Orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek mahlûk mu yaratacaksın?¹⁴

Melekler, Âdem'in yaradılacağını, kendisinden bir zelle sudûr edeceğini, bir oğlunun, diğer oğlunu öldürüp kanını dökeceğini, torunlarından arz üzerinde bir çok fitne ve fesad zuhûra geleceğini levh-i mahfuzda görmüş oldukları için biliyorlardı. Ondan dolayı bu itirazda bulundular. «Biz seni tesbih ü takdis ediyoruz ya, ayrıca bir mahlûka ne lüzum var?» dediler.

Cenâb-ı Hak onlara :

قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Yâni : «Sizin bilmediğiniz şey'i ben bilirim (arz üzerinde halife yaratmaktaki hikmeti siz bilmezsiniz)¹⁵» buyurdu.

Bunun üzerine melekler :

قَالُوا سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْنَا

Yâni : «Yâ Rabbenâ seni takdis ü tenzih ederiz. Biz o hikmeti bilmeziz, bize ne öğrettinse ancak onu biliriz¹⁶» diye özür dilediler.

Melekler, Hakkın (سبح و قدوس) isimlerinin mazharı idiler. İnsan-ı kâmil, yâni, yaradılacak ve Halife-i İlâhiyye olacak Âdem Aleyhisselâm ile evlâd ü ahfâdının büyükleri gibi bütün Esmâ-i İlâhiyyenin

mazharı degillerdi. Onun için hem onların nokûânı kendilerine bildirilmek hem de Âdem evlâdına müşâvere edilmesi öğretilmek için meleklerle istişâre buyurulmuştu.

İstişâre : Başkasının aklından ve re'yyinden istifâde etmektir. Ma'lûm ya, herkesin aklı bir değildir. Onun için bir hâdisе hakkında istişârede bulunmak, aklı eren bir adamın bilişinden ve görüşünden faydalanmak olur.

Hazret-i Mevlânâ der ki : Meşverette bulunmak, karanlıkta aranılan bir şey'i bulmak için mum yakmak ve etrâfı aydınlatmak demektir. Aydınlık ne kadar kuvvetli olursa, aranılan şey o kadar çabuk ve o derece kolay bulunur. Bundan dolayı Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize : «Dünyâyâ müteallık işlerde eshâbınla meşverette bulun» Emr-i İlâhîsi vârid olmuştu. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri de o gibi işlerde sahâbe ile istişâre ve ekseriyyetin re'yi ile amel ederdi. Âyetin tercemesinde de işâret edildiği üzere meşveret dünyâ işlerinde yapılır. Dîni ve uhrevî işlerde yapılmaz. Meselâ namazda Kur'ân mı okunsun, yoksa tercemesi mi? diye sorulmaz.

Şu da var ki istişâre, aklı eren ve kalbinde gıll u gış bulunmayan kimselerle olur. Diyab Ağa ile Satı Kadın gibiler ile olmaz. Kezâ bir deliye, yâhud düşmanlığı bilinen bir hâine bir iş danışılmaz. Bundan dolayı Hadis-i Şerif'te : «İstişâre edilecek kimse emîn olmalıdır» buyurulmuştur. Bu emniyyet; hem aklının ermesi, hem de niyyetinin hâlis olmasıdır.

Bir de (istihâre) vardır ki o da âdetâ Allah ile istişâre etmektir. Bir işi yapıp yapmamak husûsunda mütereddid bulunan kimse, yatmadan evvel Allah rızası için iki rekât namaz kılmalı ve : «Yâ Rabbî şu iş hakkında hayırlı olan ciheti bana bildir» diye duâ etmelidir. Duânın arabcasını aramaya lüzum yoktur. Allah her dilden anlar. İstihâre eden kimse göreceği rû'yâyı erbâbına ta'bir ettirip, ona göre hareket etmelidir.

İşte o halifetullah olan insanların ruhları :

4160

مطلع بر نفس هر که هست شد
پیش از آنکه نفس کل یابست شد

«Nefs-i kül, yâni, bütün mevcûdât zuhûra gelmeden evvel, hattâ kendileri de ervah âleminde iken, var olan herkesin ve her şey'in nakşına ve esrârına vâkıf olmuşlardı».

(14) Sûrei Bakara : 30.

(15) Sûrei Bakara : 30.

(16) Sûrei Bakara : 32.

پیشتر ز افلاک کیوان دیده‌اند
پیشتر از دانه‌ها نان دیده‌اند

«O ruhlar, felekler yaradılmadan evvel zuhal seyyâresinin meydana geleceğini, luğday dânesi halkedilmeden evvel ekmek pişirileceğini görmüşlerdi».

بی دماغ و دل پر از فکرت بدند
بی سپاه و جنگک بر نصرت زدند

«Yine onlar, beyinleri ve kalbleri yaradılmadan önce mütefekkir olmuşlar, ordusuz ve cengsiz nusret bulmuşlardı».

آن عیان نسبت بایشان فکر تست
ور نه خود نسبت باینهارؤ یتست

«O müşâhede, onlara nisbetle tefekkürdür, yoksa hakikaten ve sair halka nisbetle o tefekkür de ayn-ı rü'yettir».

Urefâ-yı ümmetin ruhları (a'yânı sâbite) mertebesinde ve ilm-i İlâhînin sûretleri hâlinde iken Hak ile müşâhede ediyorlar ki o müşâhede ayn-ı rü'yetti. Bunun için de dimâğa, kalbe ve göze ihtiyac yoktu.

فکرت از ماضی و مستقبل بود
چونکه زین دورست مشکل حل شود

«Tefekkür, mâzî ve müstakbel için olur. Bu ikisinden uzaklaşınca müşkil halledilir».

Tefekkür, yâni, düşünce ya geçmişe râci', yâhud geleceğe âid olur, olmuş ve olacak vukuâtı bir ânda görüp bildikten sonra düşünceye ve düşünceye âlet olacak dimâğa lüzûm kalmaz.

دیده چون بی کیف مهیا کیف را
دیده پیش از کان صهیح و زیف را

«Onlar, birer sıfatla muttasıf şeyleri billâ keyf görmüşler, ma'denin hilkatinden evvel sahih altın ile taklidini müşâhede etmişlerdir».

در دل انگور می را دیده‌اند
در فای محض شی را دیده‌اند

«Üzümün içindeki şarabı ve tamâmıyle yoklukta iken (şey) denilecek mahlûkatı seyreylemişlerdir».

پیشتر از خلقت انگورها
خورده میها و نموده شورها

«Üzümün yaradılışından evvel şarablar içmişler ve mest olarak coşkunluklar göstermişlerdir».

Şeyh Ömer Binilfâriz kuddise sirruhûnun (Hamriyye) isimli bir kasidesi vardır ki Mevlânâ Câmî tarafından farisi olarak şerhedilmiş ve taraf-ı âcizânemden türkçeye terceme olunmuştur. Nâzım-ı ârifi kasidesine şu beyitle başlar: «Biz, sevgilinin yâdiyle şarab içmiş ve sarhoş olmuştuk ki o vakitler daha asma çubuğu yaradılmamıştı».

Asma yaradılmadan evvel içilen şarabın nasıl bir meşrup olduğunu bizim gibi sûret kaydından kurtulamamış ve ma'nâ âleminde varamamış olanlar tabii anlayamazlar.

Kezâ o zevât-ı kirâm:

در تموز گرم می بینند دی
در شماع شمس می بینند فی

«Temmuz sıcağında kışı ve güneşin şuânda gölgeyi görürler».

Yâni, müessirde eseri, eserde müessiri, yâhud ta'bir-i sofîyâncisiyle zâhîrde mazharı ve mazharda zâhiri müşâhede ederler.

Hey'etşinaslar, güneşin kuruşunda bir takım lekeler ve gölgeler keşfetmişler, onları güneşin sönmüş kısımları diye izâh eylemişlerdir. Gâlibâ bu beytin ikinci mısrasında o keşfe de işâret vardır.

4169

این فلک در دور ایشان جرعه نوش

آفتاب از جودشان زر بفت پوش

«Şu felek onların meclisinden kadeh dibindeki damlaları içmekte, güneş de yine onların cömertliğinden sırmalı elbise giyinmektedir».

Deniliyor ki : Kâinâta olan İlâhî tecelliler evvel ve ekmel-i mahlûkat olan Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri vâsita-sıyla olur.

Füyûzâtı Hudânın sûya benzer,
Dil-i Peygamberî de cûya benzer;
Gelir ol cûya evvel feyz-i Mevlâ,
Eder andan kulûb-ı sâfı ırvâ.
Anınçün künyesi Bülkasım olmuş,
Ki zâti feyz-i Hakka maksim olmuş.

Evet. Kalb-i enver-i Muhammedî bir nehir yatağı gibidir. Allah'ın fuyûzâtı ise su misâlidir. O su, evvelâ o yatağa gelir, oradan Verese-i Muhammediyyenin sâf gönüllerine akar.

Zât-i akdes-i Nebevinin künyesi (Ebülkasım) dır. Çünkü ilk mahdûm-ı mükerrerlerinin adı (Kasım) idi. Arab âdeti, mücebince ona izâfe edilerek kendisine (Ebülkasım) yâni, «Kasım'ın babası» denilmişti.

«Adımı takımın, fekat künyemi almayın» diye bir Hadîs-i Şerîf vardır. Ulemâdan ba'zıları buradaki nehyi ta'mîm etmiş ve (Ebülkasım) künyesini takınmak memnu'dur demiş, ba'zıları da bu nehyin hayât-ı Peygamberîye mahsus olduğunu beyân eylemiştir. O nehyin vuruduna da şöyle bir sebep göstermiştir : Bir gün bir kimse; Yâ Ebelkasım! diye sesleniyordu. Aleyhissalât Efendimiz, ona baktı. O kimse ise başka bir Ebelkasım'ı çağırmıştı, dedi. Bunun üzerine müşâbehet dolayısıyla yanlışlık olmasın diye o Hadîs-i Şerîf sâdır oldu.

Hadîsin bu sûretle tavzihi ve vâkî men edilgin hayât-ı Peygamberîye tahsisi daha doğru olsa gerektir. Çünkü ulemâ-yı islâmiyyeden (Ebülkasım) künyeli bir çok zevât vardır.

(Kasım) ve (maksim) kelimeleri arasında münâsebet bulunduğu ve (maksim) lâfzı (savak) yâni, suların taksim edildiği yer demek olduğu için şâir : «Resûl-i Ekrem, feyz-i İlâhînin maksamı bulunduğundan künyesi Ebülkasım olmuştur» diye bir (husn-i ta'lîl) yapmıştır.

Bir hâdisenin vukûuna şâirâne bir sebeb göstermeye edebiyatta (husn-i ta'lîl) denilir.

Basmaşa mubârek kademi rû-yi zemîne,
Pâk etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm.

beytinde olduğu gibi ki, su bulunmayınca toprakla teyemmüm edilerek temiz olmanın sebebi, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin mubârek kademiyle o toprak üstüne basmasındandır, denilmiştir.

Feleklerin evliyâ-yı kâmilin meclisinden cür'a nûş ve güneşin ârifler şehâvetiyle zerpûş olması da böyledir.

4170

چون ازیشان مجتمع بینی دو یار
هم یکی باشند و هم شش صد هزار

«Onlardan iki dostu bir arada görürsen, hem bir, hem de altı yüz bin, yâni, bir çok olurlar».

4171

بر مثال موجها اعدادشان
در عدد آورده باشد بادشان

«Onların sayıları dalgalar gibidir ki rüzgâr o dalgaları sayılacak hâle getirir».

لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Yâni : «Peygamberleri, peygamberlikleri itibârıyla ayırd etmeyiz, hepsini bir biliriz¹⁷» Nazm-ı Kerîminde beyân buyurulduğu üzere enbiyâ-yı izâm salevâtullahi alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm hazarâtı, Al-

(17) Sûrei Bakara : 285.

تفرقه در روح حیوانی بود
نفس واحد روح انسانی بود

«Ayrılık, gayrılık rûh-i hayvânîde bulunur. Rûh-i insânî ise nefsi vâhiddir».

Bedenlere güneşin ziyâsı gibi akseden ruhlar, rûh-i hayvânî olduğu için müteferrik ve müteaddiddir. Rûh-i insânî, yâni, hakikat-i Muhammediye ancak birdir.

چونکه حق رش علیهم نوره
مفتق هرگز نگردد نور او

«Allah, o ruhlar üzerine nûrunu saçtı. Onun nûru ise asla ayrılmaz».

Hadis-i Şerif'te: «Cenâb-ı Hak, mahlûkatı karanlıkta yarattı, sonra onların üstüne nûrunu saçtı. O nurdan hangisine rastgeldiyse hidâyet buldu ve hangisinden şaştı ise dalâlete düştü» buyurulmuştur.

يك زمان يگدارای همزه ملال
تا بگویم وصف خالی زان جمال

«Arkadaş; bir müddet usanmadan dinle de o cemâldeki bir hâlin, yâni, (ben)'in vafnı söyleyim». Vâkıâ:

در بیان ناید جمال خال او
همدوعالم چیست عکس خال او

«Onun benindeki güzellik beyâna gelmez ve ta'rif edilemez. İki âlem nedir? Onun hâli aksinden ibârettir».

lah'ın varlığını ve birliğini tebliğ etmeleri cihetinden bir, fekat zamân-ı nübüvvetleri hasebile müteaddiddir. Kur'ân'da bunlardan ancak yirmi sekizinden bahsedilmiş, onlardan da Uzeyr, Lokman ve Zülkarneyn hakkında nebîdir, hayır velidir diye ulemâ arasında ihtilâf olunmuştur. Lâkin anbiyâullah hazarâtı bunlardan ibâret değildir. Hakkın gönderip de hüviyyetlerini bize bildirmediği bir çok peygamber gelmiş, geçmiştir ki yüz yirmi dört bin hattâ iki yüz yirmi dört bin kişi idiler denilmiştir. En doğrusu sayılarını ancak Allah bilir.

Peygamberlerin hakikatleri bir olmakla berâber, sûretleri müteaddid olduğu gibi, evliyâ-yı kirâm da böyledir. Hazret-i Mevlânâ onları hakikat denizinin dalgalarına benzetiyor, o dalgaların sayısını rüzgâr meydana çıkarır, diyor.

Evet, fırtınalı bir havada denizin yüzünde sayılamayacak derecede dalgalar ve köpükler hâsıl olur. O kadar ki onların zuhûriyle deniz görünmez olur. Fırtına dinince dalgalar ve köpükler ortadan kalkar, hepsi birleşir ve deniz meydana çıkar.

Sofiyeye ekâbirine göre rûhların aslı ve hakikat-i birdir. Ona rûh-i a'zam, hakikatülhakayık ve hakikat-i Muhammediye derler. Rûhların müteaddid olması, bedenlerin teaddüdü dolayısıyledir. Fekat bu teaddüd, sûridir, hakikatte yine birdir. Bunu bir misâl ile anlatmak için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

مفتق شد آفتاب جانها

در درون روزن ابدانها

«Canlar güneşi, beden pencerelerine ayrıldı».

چون نظر در قرص داری خودیکيست

وانکه شد محجوب ابدان در شکيست

«Güneşin kursuna bakınca, onun bir olduğunu görürsün. Beden hicâbına girmiş olan, bu hususta şek ve şübhe içindedir».

Güneş doğunca ziyâsı her pencereden içeriye akseder. Lâkin şu hâl güneşin müteaddid olmasını icâb etmez. O birdir, pencerelere aksi müteaddiddir. Bunun gibi asıl canların güneşi olan (Hakikat-i Muhammediye) de birdir. Sâir bedenlerdeki rûhlar, pencerelere akseden güneş ziyâsı gibidir.

چونکہ من از خال خویش دم زدم
نطق میخواهد کہ بشکافد شمم

«Ben onun güzel beninden bahsedince söz, bedenimi parçalamak ister».

Buradaki (ben)den maksad: Nokta-i vahdet-i İlâhiyyedir ki Dünyâ ve Âhret zâhir ve bâtin, maddî ve ma'nevî bütün hilkat, onun aks-i pertevidir. Muhakkıkîn-i sofîyyeden ba'zıları, nokta-i vahdeti bene, kâinâtı da onun görüldüğü yanağa benzetmişler ve:

«Kâinât, onun beninden zâhir olmuş bir yanak gibidir ki beni yanğından tecellî etmiştir» demişlerdir. Hz. Mevlâna diyor ki:

همجو موری اندرین خر من خوشم
تا فرون از خویش باری می کشم

«Ben karınca gibi bu harmanda hoşum ve kendimden fazla bir yük taşıyım».

Ki o yük de:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

Yâni: «Biz, emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular. Sonra onu insan yükledi¹⁸».

Nazm-ı Celilî mücebince, Hilâfet-i İlâhiyye yükü idi. Tefsirlerde emânete başka türlü ma'nâlar da verilmiştir.

(18) Sûrei Ahzab: 72.

«DİNLEYENİN, HİKÂYESİNİN SÜRETİ ZÂHİRESİNİ DİNLEMeye
OLAN MEYLİ DOLAYISIYLA FIKRANIN MA'NÂLARI KAPISININ
KAPANDIĞI BEYÂNINA DÂİR»

کی گذارد آنکه رشک روشنیست
تا بگویم آنکه فرض گفتنیست

«Aydınlıkların gıpta ettiği nûrülenvâr olan Allah söylemesi farzolan hakikatleri söylemeye beni nasıl bırakır?»

Yâni, müsâade etmez.

Hadis-i Şerif'te: «İnsanlara onların akıllarına ve anlayacaklarına göre söyleyin, kendi aklınızın ölçüsüne göre değil.» Ve «Biz peygamberler zümresi, söz söylerken nâsın derecesine inmek ve insanlarla onların akıllarına göre ve anlayacakları derecede konuşmakla emrolunduk» buyurulmuştur. Herkese anlayamayacağı hakikatlerden bahsetmek câiz değildir. Çünkü herkesin idrâki öyle yüksek hakikatleri kavrayamaz, Sâde kavrayamamakla kalmaz, yanlış anlayacağı için dalâlete düşer.

Hazret-i Mevlânâ deminden beri bir çok hakikatten bahsetti. Bunlar, ehli olanlarca muhakkaktır. Fekat nâehillerce halledilemez derecede muğlaktır. Onun için Cenâb-ı Pîr, söylenilmesi lâzım gelen şeylerin bundan fazlasını söyleyemeyeceğim, çünkü müsâade edilmiyor, diyor.

بحر کف پیش آرد و سدی کند
جر کند و ز بعد جر مدی کند

«Deniz ba'zan dalgayı ve köpüğü ileri sürüp sathına sed ve hicâb yapar, ba'zan da onları çeker, çektikten sonra yine med hâline gelir».

Ma'lûm ya, denizlerde cezir ve med denilen iki hareket vardır. Bizim taraflarda pek de farkedilemeyen bu hareketler, büyük denizlerde fazla olduğu için herkes görür, hattâ vaktini bilir.

Cezr: Denizin çekilmesi, med: Suların yükselmesi ve karaya doğru ilerlemesidir. Bunun gibi Allah'ın isimleri de muhtelif tecellide bulunurlar. Meselâ (Kaabız) ve (Bâtm) isimleri, hakayık ve maarifi ba'zan men'eder. Ba'zan da (Bâsıt) ve (Zâhir) isimleri onları izhâr eyler. İşte

enbiyâ ve evliyânın ehl-i isti'dâda yüksek hakikatlerden bahsetmeleri, vahdâniyyet denizinin meddî, nâehil olanlara karşı sükût eylemeleri de o denizin cezri demektir.

O zevât-ı kirâmın sükûtuna bir sebep daha vardır ki o da dinleyenlerin istimâa kabiliyetsiz olmaları ve istimâa candan râğbet göstermeleridir. «Hakikaten Allah, vâızların lisânına dinleyenlerin istimâ' himmetleri derecesine göre hikmet ilka eder». Yâni, dinleyenler ne kadar ehil olur ve dinlemeye ne derece istekli bulunursa vâızın lisânından o mertebe hikmet ve ma'rifet zuhûr eder. Gülistan sâhibi Şeyh Sa'dî kudise sirruhû :

«Dinleyen, söz anlamazsa söyleyenin nâtıkasında kuvvet arama. Dinlemek ârzusu meydanını geniş tut, yâni, istimâa fazla râğbet ve dikkat et ki söz söyleyen o meydanda serbest dolaşsın ve at oynatabilsin» diyerek vâızların talâkati ve tutukluğu sebeplerini anlatmıştır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

4182

این زمان بشنو چه مانع شد مگر
مستمع را رفت دل جای دیگر

«Şu sırada hakikat bahsine devâm etmeye ne mâni' oldu? Galibâ dinleyenin gönlü başka bir yere gitti?»

4183

خاطرش شد سوی صوفی فنی
اندران سودا فرو شد تا عنق

«Onun hâtırı, hânıkaha müsâfir olan sofî hikâyesine gitti. Hattâ o ârzuya boğazına kadar battı».

Binâenaleyh :

4184

لازم آمد باز رفتن زین مقال
سوی آن انسان بهر وصف حال

«Hâli ta'rif için bu hakikat bahsinden o masal tarafına dönmek lâzım geldi».

Cenâb-ı Pîr böyle demekle berâber sofî kimdir? Onu ta'rif için bir kaç beyt söylemekten de fâriğ olamıyor. O münâsebetle biz de sofîye dair biraz ma'rûzâtta bulunalım.

Evvelâ (sofu) ile (sofi) nin ayırd olunmasını recâ ederim. Ekseri câhil ve fevkalâde mutaassıb olan sofî gürûhundan bahsedecek değîl. Sofî : Tasavvuf ve tarikat ehli demektir. Tasavvuf kelimesi Hicretin birinci asrında yoktu. O devirde zühd ü takvâ ve sirret-i Muhammediyye üzere hareket edenlere (âbid) ve (zâhid) derlerdi. Sonra o gibi zevâtın mukallidleri peylâ oldu. Tebdilüşşekil ileclilekil kaydında bulunan o mürâyî mukallidlerden ayrılmak için hakikî zâhidler, bu lâkabı bıraktılar. Onun yerine (sofi) kelimesini aldılar. Çünkü ikinci asr-ı Hicride Yunan hükemâsının ba'zı eserleri arabcaya terceme edilmiş, (sofist) kelimesinin hikmet demek olduğu anlaşılmıştı. Sofiler de hikmetullah muhabbi ve zâtullah âşığı oldukları için kendilerine (sofi) dediler. İlk def'a bu lâkabı alan (Ebülhâşimilkûfi) dir ki Hicretin ikinci asrında ve (remle) kasabasında ilk zâviyeyi açmış ve 150 senesinde vefât etmiştir. Kad-ı desallahü sirrehû. Daha sonra sofî kelimesinden (taşavvuf) lâfzı ıstikak ettirildi ve (meslek-i tasavvuf), (ilm-i tasavvuf) gibi yerlerde kullanıldı.

Tasavvuf ehlinin (mutasavvif), (sofi) ve (sâfi) diye üç derecesi vardır. İbtidâî derecesi mutasavviflik, intihâî mertebesi ise sâfiliktir. Halkın (sofu) dedikleri câhil, mutaassıb ve o nisbette mütekebbir şahısların sofilikle bir alâkası yoktur. O gibi zâhidler (bârid) vasfıyla dâimâ tezyif oluna gelmişlerdir.

Aşkdır insâna irfân-ı ilâhî bahşeden,
Bî mahabbet zâhid-ı bârid Hudâ bilmez nedir.

beytinde olduğu gibi. Şâirin biri :

Zâhid bu bürûdetle eğer dîzaha girsen
Bir lûle duhan yakmağa âteş bulamazsın

demıştır ki : Zâhid; bu soğuklukla cehenneme girsen orayı buzhâneye çevirirsin, tütün lûlesini âteşleyecek bir kor parçası bulamazsın, demektir.

Bir aralık bunların öyleleri vardı ki kendi kıyâfetlerinde olmayan müslûmanlara selâm verip almazlardı. Hülâsa : Sofilik, Yûnûs Emre'nin :

Dervişlilik baştadır tacda değildir,
Kızdırmak oddadır sacda değildir,

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudûs'te, Mekke'de, hac'da değildir.

dediği gibi tâc ile hırka ve kemerden ibâret değildir, şırf ma'nevî hâldir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor:

4185

صوفی آن صورت میند ارای عزیز
همجو طفلان تا کی از جوز و مویز

«Azîzim; sofîyi sûretten ve kisveden ibâret sanma. Bu sanış, çocuklar gibi ceviz ile kuru üzümüne aldanışa benzer. Bu aldanış, daha ne kadar sürecek?»

4186

جسم ما جوز و مویز ست ای بسر
گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

«Oğul; bizim kalıbımız, ceviz ve kuru üzüm gibidir. Ona çocuklar düşkündür. Eğer sen merd isen, bu iki şeyden vazgeç».

Yânî, beden ve sûret ile mukayyed olma.

4187

غور تو اندر نگذری اکرام حق
بگذارند سرترا از نه طبق

«Eğer sen vazgeçmezsen ve Hakkın ikrâm ve inâyeti murâd ederse, seni sâde beden kaydından değil, belki dokuz tabakalı semâdan bile geçirir».

4188

بشنو اکنون صورت افسانه را
لیک هین از که جدا کن دانه را

«Artık masalın sûretini dinle. Lâkin dâneyi samandan ayır».

Hikâyeler, meselâ saman gibidir. Onlardan alınacak hisse buğday dânesine benzer. Buğday insana, saman hayvana mahsus olduğu için, insan bir hikâyeye işitince onun samanını bırakmalı, dânesini almalı, yânî, elfâzıyla meşgul olmamalı, ondan ibret hissesi kapmalıdır.

«TEKYE HİZMETÇİSİNİN SOFİYE AİD MERKEBE BAKMAYI
TEAHHÜD EYLEMESİ VE SÖZÜNÜN İHLÂFINA HAREKET
ETMESİ, YÂNÎ, BAKMAMASI»

4189

حلقه آن صوفیان مستفید
چونکه در وجد و طرب آخر رسید

«Allah'ın zikriyle müstefid ve müstefiz olan o sofîlerin (yânî, der-
gâhtaki dervişlerin) zikir halkası vecd ü tarab içinde sona erdi».

Dervişler oturdıkları yerde zikredecek olursa bir halka teşkil eder-
lerdi. Böyle dâire hâlinde oturmaktan maksadları: İçlerinden birinde
ma'nevî bir neş'e zuhûr ederse, nazar ve temas tarikiyle diğerlerine si-
lâyet etmesi içindi.

Vecd : Lûğatte bulmak demektir. Sofîyye ıstılahında kalbde bir neş'e
duyulmasıdır. Onu bulmak için yapılan hareketlere (tevâcüd) derler ve
zikir esnâsında iki tarafa sallanırlardı.

Tareb ise : Oynamak ma'nâsınadır. Bahsedilen neş'eyi duyanların
kıyâm, devrân ve semâ' gibi raksa benzer hareket yapmaları, vecd ve
tareb âsârı idi. Nakşî tekyelerinde zikrin hitâmından sonra birer dâne
peynir şekeri dağıtılırdı ki bu da o ma'nevî zevkin maddî bir çeşnişi
olurdu. Bunun gibi o hânikahtaki dervişler de zikir bitince :

4190

خوان بیاوردند بهر مہمان
از بہیمہ یاد کر داو آن زمان

«Müsâfir için sofrayı getirdiler. Sofî sofrayı görünce merkebinin hatı-
rını».

4191

گفت خادم را کہ در آخر برو
راست کن بہر بہیمہ کاہ و جو

«Hizmetçiye dedi ki : Ahıra git, merkebe saman ve arpa ver».

گفت لا حول این چه افزون گفتنت
از قدیم این کارها کار منست

«Hizmetçi: Lâ havle... Bu ne kadar fazla söylemiş? Bu hizmet, eskidenberi benim işimdir, dedi».

(Lâ havle) kelimeci (لا حول ولا قوة الا بالله) cümle-i mubârekesine işârettir ve kudret, iktidâr ma'nâsıdır. İbn-i Mes'ûd radiyallahü anh demiştir ki: «Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm Hazretleri buyurdu, haberin olsun sana, (lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh) ne demek olduğunu bildireyim. Allah'a âsî olmamak kudreti kimsede yoktur, ma'siyetten kurtuluş ancak Hakkın muhâfazasıyla olur. Allah'a tâat ü ibâdetle bulunmak kuvveti de kimsede yoktur, ancak Allah'ın yardımıyla olur. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri bu tefsîri yaptıktan sonra, bunu bana Cibrâil böylece haber verdi, buyurdu».

Kezâ Risâletmeâb Efendimiz: «lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh sözünü çok çok söyleyin ki o söz, cennet hazinelerindendir» tavsiyesinde bulunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ burada sofî ve hizmetçi ile bir merkebden bahsediyor. Sofî, Allah yolunun sâlikidir. Hâdim, hânîkâhın hizmetçisi, belki de: «Bir kavmin hâdimi ve onların faydası için çalışanı, o kavmin seyyididir, büyüğüdür» Hadîs-i Şerif'i muktezâsınca dergâhın şeyhidir. Hizmetin mücib-i siyâdet olduğu için eski şeyhler kendilerine (hâdimülfukarâ) yâni, dervişlerin hizmetçisi derlerdi.

Kime olursa olsun hizmet ve muâvenet, insanlık vazîfelerinin en yükseklerindendir. Sofiyye meslekinde (hizmet) ve (sohbet) diye iki esas vardır. Birincisi tekyede çalışmak, ikincisi şeyhin sohbetinde bulunup feyzalmaktır. Hattâ hizmet, sohbe takdim edilmişti. Bundan dolayı Cenâb-ı Pir Mesnevî'de:

«Kalbi münevver bir zâtin hizmetini etmek, senin için şahların tepesine çıkmaktan iyidir» buyurmuştur. Hizmet, hâlisen lillâh, yâni, sırf A'lâh rızâsı için yapılmalı, mukabilinde bir şey beklenilmemeli, hattâ takdir edilip edilmediğine ehemmiyyet verilmemelidir. Yine Hazret-i Mevlânâ der ki:

«Allah rızâsı için hizmet et. Halkın o hizmeti takdir ve kabûl edip etmeyeceği ne vazîfen, onu düşünme».

Şu da hâtırda bulunsun ki hizmet, yalnız tekyeye ve şeyh ile dervişlere mahsus değildir. Yurda, millete, ilme, san'ate, hülâsa faydalı şeylere yardımda bulunmak da birer hizmettir.

İmânın en ibtidâî derecesi, «Hâlık ezâ verecek şeyleri kaldırmak» meclâ yol ortasına yuvarlanmış bir taşı kenara itmek, etrâfa dökülmüş süprüntüleri süpürüp, temizlemektir, buyurulmuştur. Fekat bunların hepsinde ihlâs şarttır. Yapılan hizmetlerde riyâ bulunmamalı, bakın şu adam ne kadar fedakâr, memleket için ne derece çalışıyor denilsin diye yapılmamalı. Öyleleri hâdim değil, (mütehâdim) yâni, hizmetçi taslağı olur ve ettiği hizmetten kazancı, yorgunluktan ibâret kalır.

Bu sayılan hizmetler; maaşsız ve ücretsiz olanlardır. Karşılığı bulunan hizmetlerde üşenme gösterenler, diğer bir tâbirle, vazîfesini hüsnü itâ etmeyenler ise sâde mütehâdim olmakla kalmazlar, vazife hâini olurlar.

Sofinin merkebi de nefsi temsil etmektedir. Hadîs-i Şerif'te buyurulmuştur ki: «Nefsin senin, merkebin, yâni, binek hayvanındır, ona rîfk ile muâmele et». Nefse, binek hayvanı ta'bir olunması rûhu taşıdığındandır. Nefse rîfk ile muâmele ise onu cehenneme götürecek hareketlerine meydan vermemektir.

Sofî ile hâdim arasındaki muhâvereden şu anlaşılıyor ki bir ehl-i tarîk, bir tekyeye müsâfir olunca, yâhud herhangi bir kimse bir müesseseye gidince oradakileri göreceği işi bilir ve mükellef olduğu vazîfede mukdim bulursa, nefis merkebinin onlara teslim etmeli. Yapacakları işe karşı şunu şöyle yap, bunu böyle yap diye fodulluğa kalkışmamalı. Meselâ bir hastahâneye yatan bir hastanın orada mütahassıs bir hekime:

— Doktor Bey; şu ilâcı ver ve şu sûretle tedâvi et! diye ukalâlıkta bulunması ne kadar münâsebetizlik olur.

İşte hâdim, sofinin tavsiyelerine karşı i'tirazlarıyla bunu anlatıyor. Aks-i takdirde, yâni, tekyenin müdri ve hâdimi, yâhud gittiği müessesedeki adamlar — çok yerde olduğu gibi — vazîfesinin ehli değilse, o vakit yapılacak işi hatırlatmalı, mümkünse o işleri bizzât görmeli. Sofinin hâdime olan tavsiyeleri gibi.

گفت ترکن آن جوش را از نخست
نان خرك پیرست و دندانهاش منست

«Sofî dedi ki: Arpasını evvelâ ıslat. Çünkü eşekçeğiz yaşlıdır, dişleri kuvvetsizdir».

گفت لاحول این چه میگوی مها
از من آموزند این ترتیبها

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Azîzim; ne söylüyorsun. Herkes bu tertibleri benden öğrenir».

گفت پالائش فرونه پیش پیش
داروی منبل بنه بر پشت ریش

«Sofî dedi ki: İlk önce sırtından palanını al. Yaralı olan arkasına acı teskin edecek ilâc sür».

Menbel: Tenbel veznindedir, hemen de o ma'nâyadır. Burada teskin edici, uyuşturucu meâlinde kullanılmıştır.

گفت لاحول آخر این حکمت گذار
جنس تو مهمانم آمد صد هزار

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Bu hikmetleri bırak. Bana senin gibi yüz binlerce müsâfir gelmiş gitmiştir».

جمله راضی رفته اند از پیش ما
هست مهمان جان ما و خویش ما

«O müsâfirlerin hepsi de bizden râzı olarak gitmişlerdir. Müsâfir; bizim canımız ve akribâmız mesâbesindedir».

گفت آبش ده و لیکن سیر گرم
گفت لاحول از تو ام بگرفت شرم

«Sofî: Merkebe su ver, lâkin sıcakca olsun, dedi. Hâdim de: Lâ havle... Artık senden utanıyorum, dedi».

گفت اندر جو تو کمتر گاه کن
گفت لاحول این سخن کوتاه کن

«Sofî: Merkebin arpasına azıcık saman karıştır, dedi. Hâdim de: Lâ havle... Efendi; sözü kısa kes, dedi».

گفت جایش را برو باز سنک ویشک
ور بود تر ریز بروی خاک خشک

«Sofî dedi ki: Merkebin yerini süpür. Taş ve yaş gübre bulunmasını. Orası ıslaksa üstüne biraz kuru toprak dök».

گفت لاحول ای پدر لاحول کن
با رسول اهل کمتر کن سخن

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Baba Efendi; sen de lâhavle oku. Ehil ve erbâb olan elçiye tavsiyede bulunma».

İkinci mısra: «İş bilen ve akli eren kimseyi gönder de tavsiyede bulunma. O yapacağı işi ve söyleyeceği sözü bilir» demektir.

گفت بستان شانه پشت خرنجار
گفت لاحول ای پدر شرمی بدار

«Sofî dedi ki: Kaşağıyı al da merkebin sırtını tımar et. Hâdim de dedi ki: Baba artık utan!»

خادم این گفت میازا بست چست
گفت رقم کاه و جو آرم نخست

«Hâdim, bunu söyledikten sonra davrandı ve eteklerini beline soktu. Gideyim evvelâ arpa, saman getireyim, dedi».

Miyân besten : Bir işe hazırlanmak demektir. Eskiden uzun etekli elbise giyerler, iş görecekları sırada eteklerinin uçlarını bellerindeki kemer yâhud kuşağa sıkıştırırlardı. İşte bu harekete (miyân besten) derler.

4204

رفت وز آخر نکرد او هیچ یاد
خواب خر گوشى بدان صوفى بداد

«Hâdim gitti, fakat ahır ve oradaki merkebi hâtırına getirmedii. Gideyim, arpa, saman getireyim demekle sofiye tavşan uykusu göstermiş, yâni, onu aldatmıştı».

Tavşanlar gözü açık uyudukları ve görenler onları uyanık zannederek aldandıkları için birini aldatmaya (hâb-ı hargûş dâden) derler.

4205

رفت خادم جانب او باش چند
کرد براندرز صوفى ریشخند

«Hâdim, birkaç külhanbeyi herifin yanına gitti. Sofinin tenbih ve tavsiyeleriyle eylendi».

(Rîş handiden) birinin sakalına gülmek demektir ki eylemekten kinâyedir.

4206

صوفى از ره مانده بود و شد دراز
خواهها مى دید با چشم فراز

«Sofî, yol yorgunu idi. Uzandı, âdetâ gözü açık rü'yâlar görmeye başladı».

كان خرك در چك كى مانده بود
پاره ها از بست وراثش مى ربود

«O merkebeğizin bir kurd pençesine düştüğünü, sırtından ve bundan kurdun et parçaları kopardığını görüyordu».

4208

گفت لاحول این چه ماخلولیاست
ای عجب آن خادم مشفق کجاست

«Uyanan sofi : Lâ havle... Bu rü'yâ, nasıl bir hülyâdır, acabâ o şefkatli hâdim nerededir? dedi».

4209

باز مى دید آن خرس راراهرو
که بچاهى مى فتادو که بگو

«Tekrar merkebin yola gittiğini, lâkin kâh kuyuya, kâh çukura düştüğünü görüyordu».

4210

گونه کون میدید ناخوش واقعه
فاتحه میخواند و القارعه

«Türlü türlü nâboş rü'yâlar görüyor ve Fâtiha ile (Elkâria) Sûresini okuyordu».

(Kâria) kapı çalmak demek olan (kar') maddesindendir ve gelip kapı çalan ma'nâsınadır. Bu münâsebetle kıyâmet gününe de (kâria) denilmişti. Cenâb-ı Hak Kur'an'da buyuruyor ki :

«Kıyâmet günü, amma o kıyâmet günü nedir? O kıyâmet gününün şiddet ve dehşetini sana ne bildirdi? O gün insanlar, dağılmış pervâneler

gibi olacaktır. Dağlar da rengli ve atılmış yün gibi darmadağın hâle gelecektir. O gün her kimin hasenâtı mîzân-ı a'mâlde ağır basarsa o kimse, râzı olacağı bir maişette bulunacaktır. Yine o gün her kimin hasenâtı hafif ve seyyiâtı ağır gelirse onun makamı, Cehennem'in en derin tabakasıdır. Hâviyenin ne olduğunu sana ne bildirdi? (Yâni, onun nasıl bir yer olduğunu biliyor musun?) Ateşi son derecede kızgın bir yerdir».

(Kâria) Sûresi'nin hayassı cümlesinden olmak üzere şöyle bir Hadîs-i Şerif vardır: «Kâria Sûresi'ni kim okursa Deccal fitnesinden ve kıyâmet gününün şiddetlerinden emin olur».

Buna binâen sofi de gördüğü karışık rü'yâlar dolayısıyla Fâtiha ve Kâria Sûrelerini okuyordu.

4211

گفت چاره چیست یاران جسته اند
رفته اند و جمله درها بسته اند

«Diyordu ki: Çâre ne? İhvan kalkıp gittiler ve bütün kapıları kapadılar».

4212

باز میگفت ای عجب آن خادمك
نه كه باما گشت همان و نه ك

«Sonra da diyordu ki: Acabâ o hâdimceğiz; bizimle berâber tuz, ekmek yemedi mi idi?

Bir sofrada yemiş olanların, insanlık ve dervişlik icâbı birbirini aldatmaması lâzım gelir.

4213

من نکردم با وی الا لطف و لین
او چرا با من کند بر عکس کین

«Ben ona lûtf ve mülâyemetten başka bir şey yapmadım. O bana her aks niçin kindarlık etsin?»

4214

باز می گفت آدمی با لطف و جود
کی بر آن ابلیس جوری کرده بود

«Sonra da diyordu ki: Lûtf u sehâ sâhibi olan Âdem Aleyhisselâm, ne vakit şeytana karşı cevretmişti ki İblis ona karşı mekirde bulundu?»

Sofi burada, kendisini Hazret-i Âdem'e, tekve hizmetçisini şeytana benzetiyor. Ebülbeşer şeytana bir fenâlık etmediği gibi, ben de o hâdime bir kötülük etmemiştim, diyor.

Kötü mahlûkların kötülüğü bir garaz mukabilinde değil, tabiatleri icâbıdır. Şeyh Sa'dî der ki:

«Akrebın sokması kin dolayısıyla değildir, onun tabiatı iktizâsıdır». Mevlânâ buyuruyor ki:

4215

آدمی مرا و کزدم را چه کرد
او همی خواهد مرا اورا مرک و درد

«İnsan, yılan ve akrebe ne yaptı ki onun ölmesini ve derdli olmasını isterler de zehirlerler».

4216

کزک را خود طبع و خو بذردنست
این حسد در خلق آخر روشنست

«Kurd'un tabiatı ve huyu yırtıcılıktır. Bu hased mahlûkatta pek âşîkârdır».

4217

باز میگفت این گمان بد خطاست
بر برادر اینچنین ظم جراست

«Sonra da diyordu ki: Bu sû-i zan, yâni, kötü düşünce hatâdır. Tarikat kardeşim olan bir adama karşı niçin böyle düşünüyorum?»

باز گفتی حزم سوء الظن تست
هر که بدظن نیست کی ماند درست

«Sonra da diyordu ki: Hazm, yâni, ihtiyatkârlık, senin sû-i zannından ibârettir. Bilmediklerine karşı sû-i zanetmeyen kimse nasıl emin kalabilir?»

Evet, sû-i zanda bir hazm, yâni, ihtiyat vardır. İnsanın tanımadığı bir kimseyi iyi adam farzederek ona kapılması tehlikelidir. Çünkü onun kötü olmak ve kendisini sâdık zanneden kimseye kötülük etmek ihtimâli vardır. Onun için insan, tanımadığı, yâhud selâmlaşmak kabilinden bildiği kimseler hakkında birdenbire hüsnü zanda bulunmamalı, her ihtimâlâ karşı ihtiyatlı davranmalıdır ki o harakete (hazm = حزم) ta'bir olunur.

Eğer resmî dâirelerdeki müfettişler de böyle hâzimâne hareket ve muâmelâtı sık sık teftiş etmiş olsalar, gazetelerde sık sık görülmeye başlayan ihtilâslara meydan verilmemiş olur.

4219

صوفی اندر وسوسه وان خرچنان
که چنان باد اجزای شمنان

«Sofî bu vesvese içinde iken merkebi öyle bir halde bulunuyordu ki, düşmanların cezası öyle olsun».

4220

آن خر مسکین میان خاک و سنگ
کز شده پالان دریده پالهنک

«O zavallı merkeb, toprak ve taş üstünde palanı eğrilmiş, koskunu kopmuş bir hâlde».

4221

گشته از ره جمله شب بی علف
گاه در جان کندن و گاه در تلف

«Yol yorgunluğuyla berâber bütün gece otsuz kalmıştı. Kâh can çekiyor, kâh telef olmak derecesine geliyordu».

4222

خر همه شب ذکر میکرد ای آله
جو رها کردم کم از یک مشت گاه

«Merkeb bütün gece: Yâ Rabbî; arpadan vazgeçtim, bir avuç kadar aman ilhân eyle diye duâ ediyordu».

1223

باربان حال میگفت ای شیوخ
رحمتی که سو ختم زین خام شوخ

«Yine hâl diliyle: Ey şeyhler; hâlîme acıyın ki bu ham ve terbiyesiz hizmetçinin elinden yandım, diyordu».

4224

آتجه آن خر دید از رنج و عذاب
مرغ خاکی بیند اندر سیل آب

«O merkebin o gece çektiği azâb ve ıztırâbı, karada yaşayan bir kuş, sel suyuna düşerse çekebilirdi».

4225

بس به پهلو گشت آن شب تاسحر
آن خر بیچاره از جوع البقر

«O zavallı merkeb, sığır açlığından sabaha kadar bir yandan öbür yana döndü durdu».

Cûlûbakar : Sığır açlığı demektir. Sığırlar boyuna yedikleri ve doymak bilmedikleri için yiyip yiyip de doymamağa (cûlûbakar) derler.

4226

روز شد خادم بیامد با مداد
زود پالان جست بر پیشش نهاد

«Gündüz oldu. Hizmetçi sabahlayın ahıra geldi. Palanı merkebin sırtına koydu».

4227

خر فروشانه دو سه زخمش بزد
کرد باخر آنچه زان سک می سزد

«Merkeb satanların yaptıkları gibi, onu ucu sivri ağaçla iki üç def'a dürttü. Hülâsa o köpek herif, tabiatının icâb ettiği her eziyeti zavallı merkebe yaptı».

4228

خر جهانده گشت از تیزی نیش
کو زبان تا خنر بگور حال خویش

«Merkeb o dürtme acısından sıçradı. Biçârenin dili yoktu ki hâlini ve duyduğu acıyı anlatabılsin».

«SOFİNİN MERKEBİNİ KÂRVAN HALKININ HASTA SANMALARI»

4229

چونکه صوفی بر لشت و شد روان
رو در افتادن گرفت او هر زمان

«Sofi, merkebe binip de yola çıkınca, hayvan adım başında kapanmaya başladı».

4230

هر زمانش خلق بر میداشتند
جمله رنجورش همی بنداشتند

«Kervan halkı merkebi her zaman kaldırıyor ve hepsi onu hastalanmıy sanıyordu».

4231

آن یکی گوشش همی پیچید سخت
وان دگر در زیر کاش جست سخت

«Yolculardan biri, merkebin kulağını şiddetle çekiyor ve burayıyor. «Übürü damağında yara var mı? diye arıyordu».

4232

وان دگر در نعل او میجست سنگ
وان دیگر در چشم او می دید رنگ

«Bir başkası nalında taş var mı? diye yokluyor, yine bir başkası gözünde leke olup olmadığını araştırıyordu».

4233

باز می گفتند که ای شیخ این ز چیست
دی نمی گفتی که شکر این خر قویست

«Sonra dediler ki: Şeyh Efendi; bu nedendir? Dün: Çok şükür bu merkeb sağlamdır, demiyor mu idin?»

4234

گفت آن خر کوبش با حول خورد
جز بدین شیوه نداند راه کرد

«Sofi dedi ki: Bu merkeb, gece «lâhavle» yedi. Binâenaleyh bundan başka türlü yürüyemez».

چونکه قوت خربش لا حول بود
شب مسبح بود وروز اندر سجود

«Merkebin geceleyin ye mi «Lâ havle» olduğu için tesbih eylemişti, gündüzün de secde ediyor».

Meşhur bir fıkra vardır. Vaktiyle ma'zullerden biri parasızlıktan hayvanına arpa, saman alamazmış. Seyis gelip de: Efendi; hayvanın yemi yok. Dedikçe lâ havle... diye hiddet gösterir ve seyisi savarmış. Bir gün bir yere gitmek için atı hazırlatmış, fekat üstüne binince hayvan çökmüş. Efendi: Buna ne oldu? diye hayvanın çökmesi sebebini sorunca seyis: (lâhavle) yediği için (ve lâkuvvete) oldu! cevâbını vermiş.

Kıssada merkebin nefsi temsil etmekte olduğu söylenilmisti. Nefs, hânikahtaki hizmetçi gibi vazifesinin ehli olmayan bir mürebbiye teslim edilirse o bîçâre merkebin gibi, hem feyz-i ilâhiden aç kalır, hem de gideceği yolda ilerlemek şöyle dursun, her adımda bir yerlere kapanır. Cenâb-ı Pir, bu kıssa münâsebetiyle vazifesinin ehli olmadığı hâlde hizmetçinin sofiye yaptığı gibi münâfıkane ve mürâiyâne halkı aldatmaya çalışanları anlatıyor ve onlardan çekinilmesi lâzım geldiğini şöylece beyân ediyor:

4236

آدمی خوارند اکثر مہمان
از سلام علیک شان کم جوامان

İnsanların çoğu, insan yiyen canavar gibidir. Onların selâm vermesinden ve sana selâmet te'min etmesinden emniyyet arama».

İslâmın tahiyyesi, yâni, âşınâlığı (Selâmün aleyküm) karşılığı da (Ve aleykümüsselâm) dır. Bir müslüman, diğer bir müslümanla karşılaşıncı (Selâmün Aleyküm) diyerek onun selâmetine duâ etmekle berâber kendisinden ona bir zarar gelmeyeceğini de anlatmış olur. Muhâtabı (Ve Aleykümüsselâm) demekle, o da hem duâ eder, hem de karşısındakine benden de sana bir zarar gelmez temininde bulunur. İnsan şeklinde bazı canavarlar, yâni, hunhar ve gaddar mahlûklar vardır ki selâm verdikleri ve selâmet temennî ettiklerinin zararlarından emin olmak ihtimâli yoktur. Hazret-i Mevlânâ işte o gibi heriflere sakın emniyyet etme tavsiyesinde bulunuyor. Çünkü:

خانه دیوست دلهای همه
کمپنیر از دیو مہدم دہد مہ

«Onların kalbi şeytan yatağıdır, kendileri de insan şeytanıdır. O gibi insan şeytanlarının vereceği te'minâta inanma».

4238

از دم دیو آنکہ او لا حول خورد
ہمچو آن خر در سرآید درنبرد

«Şeytanın nefesinden lâhavle yiyen, yâni, onun va'dlerine aldanan ve itimâd edene, o merkebin başına gelenler gelir».

Ve onun gibi yolda tepetaklak olur.

Tekyedeki hâdim, sofinin şöyle yap, böyle yap diye tavsiyelerde bulunması üzerine lâhavle diye mukabelede bulunmuştu. Ba'zı münâfık ve mürâiler de vardır ki dillerinden Âyet, Hadis, tesbih ve tehlîl düşmediği hâlde türlü habâset ve hıyânette bulunurlar. İşte o gibilerin sözlerine bakıp da kendilerini mü'min-i mütteki vehm ile aldananlar, dâimâ ve yüzükoyu yere kapanırlar.

4239

ہرکہ در دنیا خورد تلبیس دیو
وز عدو دوست رو تعظیم ورو

«Her kim Dünyâda şeytanın iğfâline ve dost yüzlü düşmanın ta'zîm ve mekrine aldanırsa».

4240

در رہ اسلام بر یول صراط
در سرآید ہمچو آن خر از خباط

«İslâm yolunda ve sırat köprüsü üstünde o merkebin gibi sersemliğinin cezası olarak tepetaklak yuvarlanır».

صد هزار ابلیس لاحول آرین
آدم ابلیس را درمار بین

«Ey Âdem, yâni, Âdem oğlu; lâhavle okuyan yüz binlerce şeytanı gör. Yılanın içindeki iblisi müşâhede et».

İkinci mısra', şeytanın yılan vâsıtasıyla cennete girip, Âdem Aley-hisselâmı şecere-i memnûânın meyvesini yemeye teşvik ettiğine tel-mihtir.

Meşhurdur ki: Yılan evvelce güzel bir şekilde olup, cennetin kapı-cısı idi. Şeytan, Allah'ın rahmetinden ve cennetten kovulunca Âdem'e kin bağladı. Onu da kendi gibi cezâyâ uğratmak için ibtidâ kapıcı başıyı iğfâl etti ve onun içine girip, onunla birlikte cennete dâhil oldu ve Haz-ret-i Âdem'e o memnu' meyveyi yedirdi.

Cenâb-ı Pîr'in: Ey Âdem oğlu; yılanın içinde şeytan gör buyurması bu vak'aya işâret olduğu gibi yılanın bildiğimiz şekle mensûh olmadan evvelki sûreti misilli takvâ libâsı içinde gördüklerinden çoğunun içinde şeytan vardır, onlardan sakın, demektir.

دم دهد گوید ترا ای جان دوست
تا چو قصابی کند ازدوست پوست

«Öyle gaddâr ve mürâî herifler, kasab gibi, dostunun postunu yüz-mek için sana canım, dostum diye hitâb ederler».

دم دهد تا پوست بیرون کشد
وای او کز دشمنان افیون چشد

«Evet, senin derini yüzüp çıkarmak için sana dostum der. Düşman-ların afyonunu tadan kimsenin vay hâline!»

سر نه بر پای تو قصاب وار
دم دهد تا خونت ریزد زار زار

«Bağırtı bağırtı senin kanını dökmek için ayağına kasab gibi başını koyar».

Ma'lûm ya kasablar, koyunu kestikten sonra bir ayağının derisini çizerler. Oradan üfleyip hayvanı şişirirler. Maksadları derinin etten ay-rılması ve kolayca yüzülmesidir. Fekat şu hareketleri sûret-i zâhirede koyunun ayağını öpüyormuş gibi görünür. İnsanlık kasabı olan o münâ-fıklar da böyle yaparlar.

همچو شیری صید خود را خویش کن
ترك عشوه اجنبی و خویش کن

«Ey sâlik; arslan gibi ol da, avını kendin tut. Yabancı ve akrabâ lıvesini terket».

Dervişlikte, hattâ her işte insan için üstad bir mürebbî lâzımdır. Kı-lavuzsuz yola gidilmediği gibi, üstadsız san'at de elde edilemez. Lâkin o san'atın inceliklerini öğretecek üstad bulamayınca, bir takım üstad gö-rünen câhil ve riyâkârları mürebbî ve muallim ittihâz etmektense, kendi kendine ve bildiği kadar çalışmak evlâdır. Eğer o çalışmak candan ve yürekten, yâni, hâlisâne ve muhlisâne olursa, onun bereketiyle Allah, o muhlis kimseyi hakikî bir mürşide ulaştırır.

در زمین مردمان خانه مکن
کار خود کن کار بیگانه مکن

«Başka kimselerin arsasına ev yapmaya kalkışma. Kendi işini kendin gör. Yabancı işi görme».

Ehil olmadıkları hâlde kendilerini mürşid ve üstad gösteren mürâî-lerin ta'lîmi ve tavsiyesiyle hareket etmek, başkasının arsasına gece-

kondü evi yapmak gibidir. Arsa sâhibi ne vakit istese o gece kondüyü yıktırabilir. Evi yaptırmış olana masraf ve yorgunluktan başka bir şey kalmaz. Onun için hakîkî mürşid ve mürebbî bulamayan kimse, câhil ve münâfıkların sözüyle değil, kendi bildiği kadar ilerlemeye çabalamalıdır. Hazret-i Mevlânâ şu beyânâtından sonra bir sâlik için mümkün olduğu kadar mücâhede lâzım olduğunu anlatmak maksadıyla buyuruyor ki:

4247

تا تو بن را چرب و شیرین می دهی
جوهر خود را نه بینی فریبی

«Sen cismimi yağlı ve tatlı yemeklerle besledikçe cevherin yâni, aslın bulunan rûhunda temizlik ve kuvvet bulamazsın».

Yâni, kalıb semirdikçe rûh zayıflar. Lüzûmundan fazla yemek, şer'an haram, tibben muzırdır. Mi'deyi tahammülünden fazla ve ot minder doldurur gibi, tıka basa doldurmak, insanı insanlıktan çıkarır, sığır gibi hayvanlık derekesine düşürür. Yemekten biraz sonra ekşimek, geyirmek, nefesi daralmak; hattâ sancımak gibi rahatsızlıklar başlar, gözler kapanır, kımuldanacak hâl kalmaz. Böyle bir kimse nihâyet ya olduğu yerde sızar, yâhud minder üstüne uzanır, leş gibi yatar. Ne namaz kılabılır, ne niyâz edebilir. Bunun neticesinde rûh zayıflar, ma'nevî bir neş'e duyamaz olur.

4248

گر میان مسک تن را جاشود
روز مردن کند او پیدا شود

«Bir cisim, misk içinde bulunsa bile, öldüğü gün onun teaffünü pedyâ olur».

Onun için :

4249

مسک را بر بن مزین بر دل بمال
مسک چه بود نام باک ذوالجلال

«Miski vücûduna değil, kalbine sür. Kalbe sürülecek misk nedir? Allah-ı Zülcelâlin ism-i şerifidir».

Yâni, Allah'ın pâk ve mukaddes ismini sâde dilinle ve halka gösteriş olmak üzere — tekyedeki hizmetçinin her söze karşı lâhavle demesi gibi — söyleme. O mukaddes miski, yâni, İsmullahı kalbine sür. Kalbin onu zikretmekten hâli kalsın.

4250

آن منافق مسک بر تن می نه
روح را در قعر کلخن می نه

«Tekyedeki hizmetçi gibi münâfık ve mürâî olanlar, miski vücûdlarına sürerler, yâni, Allah'ı ancak lisanlarıyla zikrederler. Fekat ruhlarını külhanın, yâni, cehennem dibine atarlar».

Münâfıkların cehennemde en derin tabakada bulunacaklarını Kur'-ân-ı Kerim :

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Nazm-ı Celili ile haber veriyor. Çünkü gayr-ı müslim milletler tev-hîde mugayır bir i'tikadda bulunmakla berâber hiç olmazsa inandıkları şeylere hâlis ve muhlis olarak inanırlar. Münâfıklar ise inanmadıkları şeylere inanmış gibi görünürler ve halkı aldatmak için âdetâ yalancı şahidlik ederler.

4251

بر زبان نام حق و در جان او
کند ها از فکر بی ایمان او

«O münâfıkın dilinde Allah'ın adı vardır. Fekat rûhunda imansız i'tikadının teaffünleri mevcuddur».

4252

ذکر با او همچو سبزه کلخنست
بر سر مهر ز گلست و سو سنست

«O münâfıkın ettiği zikir, külhan yanında bitmiş çayır; abdesthâne yanında yetişmiş gül ve susam çiçeği gibidir».

آن نبات آنجا یقین عار نیست
جای آن گل مجلسست و عشر نیست

«Külhan ve abdesthâne yakınında çıkmış olan nebât ve gül, şühhesiz ki orada iğreti bulunur. O gülün, o susam çiçeğinin yeri orası değil, işret ve sohbet meclisidir».

Meselâ abdesthâne civârında bir gül fidanı yetişebilir. O fidan oraya yakışmadığı için tabiat sâhibi biri gelir, onu oradan çıkarır, tenezzüh ve teferrüc mahalli olan bir bağçeye diker ki o bağço de hâlis ve muhlis müslümanların kalbidir.

4254

طبیات امد بسوی طیبین
للخبیثین الخبیثاتست هین

«Haberin olsun ki iyilikler, iyiler tarafına gelir. Kötülükler de, kötüler içindir».

4255

کین مدار آنها که از کین گمروند
گورشان پهلوی کینداران نهند

«Kin ve intikam hırsıyla yolunu kaybetmiş olanlara, sen kin tutma ki onların kabirlerini kindâr olanların yanına korlar».

Kin nedir Ya gördüğü bir kötülük, yâhud mahzâ hased sevkıyla bir kimseye fenâlık etmek ârzusudur ki ilk def'a şeytanda zuhûr etmiş, Âdem'in ma'nevî mevkiine hased ederek ondan ve evlâd ü ahfâdından intikam almak ârzusuna kapılmıştır.

Kini olanın dini olmaz diye bir eser vardır. Binâenaleyh haklı, haksız bir kimseye kin tutmak, peygambere muhâlif ve şeytana tâbi' olmak demektir.

Hazret-i Hamza'yı Uhud muhârebesinde bir taş arkasında gizlenmek sûretiyle ve kahbece bir hareketle şehid etmiş olan Vahşi, Mekke fethin-

de müslüman olmuş, eski cinâyetine karşı Resûlullah tarafından intikam arzûsu gösterilmeyerek islâma kabûl ve kendisi afvedilmiş, yalnız «Seni gördükçe amcamı hatırlıyor ve müteessir oluyorum, bana gözükme.» demekle iktifâ buyurulmuştu. Ey müslüman, sen de Peygamber-i Ekberinin hüsnü ahlâkına uy. Bir kimsenin sana etmiş olduğu fenâlık dolayısıyla ona kin tutma, afvet. Zirâ :

4256

اصل کینه دوزخست و کین تو
جزء آن کاست و خصم دین تو

«Kinin aslı cehennemdir, yâni, kin tutmak cehennemî bir tabiattır. Senin kinin ise, o tabiatın bir cüz'ü ve dininin düşmanıdır».

Binâenaleyh, «Kinim, dinimdir» gibi sözler ma'nâsızdır. Kin, din değil, dinin düşmanıdır.

4257

چون تو جزء دوزخی پس هوشدار
جزء سوی کل خود گیرد قرار

«Cehennemî bir tâbiat olan kin, kalbinde bulunursa, sen de o cehennemin bir cüz'ü olursun, aklını başına al. Cüz'ler, kendi küllünün yanında karâr eder».

4258

در تو جزء جنتی ای نامدار
عیش تو باشد زجنت پایدار

«Ey nam ve şöhret sahibi kimse, eğer sen cennet'in cüz'i isen; senin yaşayışın cennet'ten payidar olur».

4259

تلخ با تلخان یقین ملحق شود
کی دل باطل قرین حق شود

«Acı, acı ile, yâni, kötü, kötü ile birleşir. Lâkin bâtil bir gönül Hakka nasıl yaklaşır?»

Şeyh Sa'di kuddise sirruhû :

«Kuşlar, kendi cinsleriyle birlikte, güvercin güvercinle, toğan toğanla berâber uçar» der. Bunun gibi, iyiler, iyi insanlarla, kötüler de, kötü şahıslarla ihtilât eder. Hak ile bâtil, yekdiğerine mükârin olamaz. Çünkü birbirinin zıddıdır; gece ile gündüz birleşemediği gibi, Hak ile bâtil, doğru ile yalan, iyilikle kötülük, din ile kin arada olamaz.

Cenâb-ı Pîr, bir iki beyt evvel «Sende cennet ve cehennemden hangisinin cüz'ü varsa, o cüz' seni küllün cânibine götürür» demişti. Burada da acabâ bende hangisi var? suâline cevap veriyor ve buyuruyor ki :

4260

ای برادر تو همان اندیشه

ما بقی تو استخوان و ریشه

«Ey kardeş; sen fikirden ibâretsin. Ondan başka sende olan kemik ve sinirdir».

Onlar hayvanda da vardır. İnsanın hayvandan mümtâz olması ise fikir sâyesindedir.

4261

گر گلست اندیشه تو گلشنی

ور بود خاری تو هیمة کلخی

«Eğer düşüncen gül ise, bir gül bahçesinin, diken düşünüyorsan, külhan odunudur».

Ma'lûmdur ki ameller niyyetle olur. Nitekim Aleyhissalât Efendimiz : «Ameller, niyyetlere göredir, herkes ne niyyet etmişse, ameli de odur» buyurmuştur. Şu Hadis muktezâsınca ey insan; sen de gül gibi faydalı olmayı düşünüyorsan bilmiş ol ki gül bağçesi gibisin ve sende Cennet'in bir cüz'ü bulunmaktadır. Yok, diken gibi zararlı olmak fikrinde isen, hiç şübhe etme ki külhan odunu ve cehennem'in bir cüz'üsün. Bir misâl daha :

4262

گر گللابی بر سرو جیت زنند

ور تو چون بولی بروت افکنند

«Eğer gülsuyu gibi lâtif isen, seni başlarına ve yanaklarına sürerler, böyle değil de, sidik gibi pis ve habis isen, seni dışarıya atarlar».

(Tib) denilen güzel kokulu şeyler vardır ki câmi' gibi kalabalık yerlerde, ter ve çorap kokusuyla cemâati iz'âc etmemek için onlardan sürünmek sünnettir. Eski müslümanlarca tib sürünmek âdeti. Hattâ ba'zıları yanlarında gül yağı taşırlar, ba'zılarına da ondan ikrâm ederlerdi.

Adı müslüman olanlar, istibrâyı öğrenmemiş oldukları ve nasıl temizlenileceğini bilmedikleri için, seyyâr abdesthâne kokusu neşrediyorlar. İçlerinden tabiat sâhibi olanlar o kokuyu bastırmak, yâhud şık görünmek ve modaya uymak için lâvanta, kolonya sürünüyorlar ve pek iyi ediyorlar. İspirtolu kokuların sürünülmesi helâl mi, haram mı hâlâ şübheli olmakla berâber, kötü koku neşredenlerin sürünmesinde be's olmasa gerektir. Necâsetten tahâret, namaz kılmanın şartlarından. Târik-i salât olanların kolonya ve lâvanta sürünmesinde ne mahzûr olabilir?

Fukahâdan meşhur (A'meş)e :

— Abdesti sıkıştığı için namazda iki tarafına sallananın imâmeti câiz midir? diye sormuşlar.

— Cemâatin abdesti olmazsa, beis yoktur! cevâbını vermiş.

4263

طبله‌ها در پیش عطاران بین

جنس را باجنس خود کرده قرین

«Attarların, yâni, misk yağı gibi güzel kokulu madde satanların tablalarını ve camekânlarını gör ki o attar, her cins kokuyu kendi cinsinin yanına koymuştur».

4264

جنسها باجنسها آمیخته

زین تجانس زینتی انگیزته

«Attar; her cins kokuyu kendi cinsiyiyle karıştırmış, yâni, yan yana getirmiş, cinslerin böyle bir araya getirilmesinden hoş gidecek bir zînet hâsıl olmuştur».

گر در آمیزد عدس با شدرش
برگزیند یک یک از یکد یکرش

«Eğer attarın tablasında, misk yağcının camekânında, meselâ; şeker bulunur da, ona mercimek karışırsa attar; mercimekleri birer birer ayıklar ve şekerden ayırır».

Hazret-i Mevlânâ buradaki attar tablasıyla âlem-i ervâhı, üstündeki muhtelif maddeler ile de ruhları temsil ederek diyor ki :

4266

طبله ها بشکست و جانها ریختند
نیک و بد در همدگر آمیختند

«Tablalar kırıldı ve üstündeki ruhlar döküldü de iyiler ve kötüler birbirine karıştı».

Canların dökülmesi, ruhların bu zuhûr âlemine gelmesidir. Karışmaları da mü'min, münâfık, sâlih insanların bu âlemde birlikte yaşamasıdır. Meselâ (Hâbil) ile (Kabil) iki kardeşti, ikisi de Âdem Aleyhisselâmın oğulları idi. Fekat Hâbil şehid olacak bir mazlum, Kabil ise kardeşini öldürecek ve Dünyâda ilk cinâyeti işleyecek bir zâlimdi. Yâni, biri iyi, öbürü kötü idi. Öyle iken ikisi de Hazret-i Âdem'in meskeninde bulunuyordu. Bu gibi karışmalar üzerine :

4267

حق فرستاد انبیارا با ورق
تا کنیزد این دانه هارا بر طبق

«O karışık dânelerin seçilip, tabağa konulması için Cenâb-ı Hak; verak, yâni, kitab ile peygamberleri gönderdi».

Onlar da mü'min ile kâfiri seçtiler ve iyi ile kötüyü ayırdılar.

4268

پیش ازین ما امت واحد بدیم
کس ندانستی که ما نیک و بدیم

«Bundan evvel biz tek bir ümmet idik. Bizim iyi, yâhud kötü olduğumuzu kimse bilmezdi».

4269

قلب و نیکو در جهان بودی روان
چون همه شب بودوما چون شبروان

«Hâlis nakid de, kalp para da cihanda geçiyordu. Âlem, gece misâli idi, biz de gece yolcuları gibi gaflet zulmeti içinde bulunuyorduk».

Peygamberlerin bi'setinden evvelki dünyânın hâlini Hazret-i Mevlânâ, karanlık bir geceye, o sırada cehl ve gaflet içinde yuvarlanan insanların da etrâfını lâıyıkıyla göremeyen gece yolcularına benzetiyor. İyileri nakid paraya, kötüler kalp akçeye teşbih ediyor. Bu karanlıkta gidiş o vakte kadar sürdü ki :

4270

تا بر آمد افتاب انبیا
گفت ای غش دور شو صافی بیا

«Peygamberler güneşi doğdu ve her biri : Ey gış; sen uzaklaş, ey âfî; sen de yaklaş, dedi».

Gış : Hıyânet, gaş : Haris ve tama'kâr, guş ise mekâr ve hıylekâr ma'nâsınadır. Tağış ise : İyi bir şey'e kötü bir şey'i karıştırmak meâlinde kullanılır. Bunu yapanlar hakkında şeriatın büyük bir tehdidi vardır. Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir gün Medine çarşısına çıkmış ve birinin hurma sattığını görünce, mübarek elini hurma zenbiline sokup muâyene etmiş. Meğer hurmanın üstü kuru, altı yaş imiş. Bunun üzerine Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri : «Hiyle yapıp, bizi aldatmaya kalkışan, bizden değildir» buyurmuş.

Kese kâğıdının dibine üzümün çürüklerini doldurup, üstüne güzel bir salkım koymakla dalgın bir müşteriye aldatan, yahûd tartarken par-

mak hüneri gösterip eksik veren hiylekâr esnaf için ne büyük bir tehdid. «Bizden değildir» ne demektir? Dikkat edildi mi? Müslümanlık câmiyasına dâhil değildir, İslâm ile alâkası kalmamıştır, demektir. Diğer bir Hadis'te de: «Müslim o kimsedir ki müslümanlar, onun elinden ve dilinden selâmette kalırlar» buyurulmuştur. Bunun mefhûm-ı muhâlifî, yâni, aksine ma'nâsı «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kalmadığı kimse müslüman değildir» olur. Neûzü billâh min zâlik.

İşte Peygamberler, güneş gibi Dünyâyı tenvîr ettiler ve müsteid olanlara hakikati gösterdiler. İyileri kendilerine yaklaştırdılar.

4271

چشم داند فرق کردن رنگ را
چشم داند لعل را و سنک را

«Rengleri farketmesini ve lâ'l ile taş ayırdetmesini göz bilir».

Peygamberler ve onların vârisleri bulunan veliler, kâinâtın görür gözü makamındadır. Onlar bir kerre bakınca karşısındakinin münevver mi, muzlim mi, lâ'l mi, yoksa âdî taş mı olduğunu, dahâ açığı iyi mi, kötü mü olduğunu derhâl görür.

4272

چشم داند گوهر و خاشاک را
چشم را زان می خلد خاشا کہا

«İnci'yi de, süprüntü ve çörçöp makulesi şeyleri de göz bilir. Bundan dolayı o çörçöp göze batar».

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı, mâhiyyâtı ve ma'neviyyâtı gören göz oldukları için çörçöp ve diken kabilinden olan kâfirler, onlara batarlar ve incitirler».

4273

دشمن روزند این قلا بکان
عاشق روزندان زر های کان

«O alçak kalpazanlar, yâni, mürâiler, münâfıklar ve kâfirler; gündüzün, yâni, kalbi münevver zevâtın düşmanıdırlar. Altın gibi olan hâlis

ve muhlis mü'minler ise, gündüz gibi nurlu olan o zevât-i kirâmın âşıkudırlar».

4274

زانکدرو زست آینه تعریف او
تابیند اشرفی تشریف او

«Çünkü gündüz, o münevver zevâtın ta'rîfi aynasıdır. Böyle olması da şerefli bir kimsenin onlardaki şeref ve kemâli görmesi ve şereflerine göre ta'zîm ve tekrîm etmesi içindir».

4275

حق قیامت را لقب زان روز کرد
روز بنیاد جمال سرخ و زرد

«Gündüz; kırmızı ve sarının cemâlini, yâni, rengini gösterdiği için Cenab-ı Hak, kıyâmete gündüz lâkabını vermiş ve (yevm-i kıyâmet) buyurmuştur».

Ma'lûmdur ki eşyânın rengi ve mâhiyyeti gündüzün zıyasıyla görünür. Ne kadar aydınlık olursa olsun, renkler gece lâyıkiyle tefrik edilemez. Bundan dolayı ressamlar gece resim yapmazlar.

Kıyâmet de (يوم تبلى الرائر) dir. Yâni, öyle bir gündür ki, o gün herkesin sırrı ve hakikati ayan beyan meydana çıkacak, kendisinin muhlis mi, münâfık mı olduğu herkes tarafından görülüp anlaşılacaktır. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak kıyâmete gündüz lâkabını vermiştir: Fekat:

4276

پس حقیقت روز سر اولیاست
روز پیش ماهشان چون سایه هاست

«Gündüz hakikatte evliyâullahın sırrıdır. Bildiğimiz gündüz, onların ay gibi olan kalblerinin derununa nisbetle gölge gibi kalır».

زان سبب فرمود یزدان والضحی
والضحی نور ضمیر مصطفی

«Duhâ vakti, yâni, güneşin doğup yükselmesiyle etrâfı tenvir etmesi zamânı, Hazret-i Muhammed Mustafâ Aleyhi ve âlihi Ekmelüttelhâyâ'nın kalbi nûrunu temsil eylediği için Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de (ved-duhâ)' buyurmuştur».

وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝

Yâni: «Güneşin yükselerek ortalığı iyice aydınlattığı zaman hakkı için, zulmeti her yeri kaplayan gece hakkı için, Habîbim; Rabbin seni terk ve sana buğzetmedi²⁰».

Demişlerdir ki: Sabâhın en parlak zamânına ve gecenin karanlık sükûnuna kasem, zâhirî bir tefsirdir. Sabah ve gece hâdis şeylerdir. Kadîmin hâdisi yemin etmesi ise câiz değildir. O hâlde Nazm-ı Kerim'in manası, bir muzâf takdiriyle: «Sabahın en parlak zamânı olan duhâ vaktinin Rabbi hakkı için» demek olur.

Hazret-i Mevlânâ bir na't-i şerifinde buyurmuştur ki: «Yâ Resûlallah, Velleyl sûresini, saçlarınızın vâsıfı gördüm. Vedduhâ sûresini okudum, mubârek yüzünüzün bir nushası olduğunu anladım. Âyet, âyet kırâate devâm ederek (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ) Nazm-ı Celîline geldim, dikkat ve basîretle bakınca o (قَابَ قَوْسَيْنِ) i kaşlarınızın kemerinden ibâret müşâhede ettim».

4278

قول دیگر کین ضحارا خواست دوست
هم برای آنکه این هم عکس اوست

«Diğer bir kavle göre ki ehl-i zâhirin tefsiridir. Evet dost, bu duhâ vaktine kasem etti. Çünkü duhâ vaktinin parlaklığı da enver-i mevcûdât aleyhi ekmelüttelhiyyât Efendimizin nûrâniyeti aksinden ibârettir».

(20) Sûrei Zuha: 1, 2, 3.

ورنه بر فانی قسم گفتن خطاست
خود فنا چه لایق گفت خداست

«Yoksa fânî bir şey'e kasem etmek, yâni, şunun, bunun hakkı için demek şeriatte hatâdır. Hakikatte fânî ve zâil olan şey, Allah kelâmına ve kasemine nasıl lâîk olur?»

4280

از خلیلی لا احب الاقلین
بس فنا چون خواست رب العالمین

«Halîl İbrâhim Aleyhisselâm (Ben gurub eden yıldızları, ay ve güneş, alel'umum fânî ve zâil olan şeyleri sevmem) derken Rabbülâlemin olan Allah Teâlâ, fânî olan duhâ vaktine nasıl kasem etmek ister?»

4281

لا احب الاقلین گفت آن خلیل
کی فنا خواهد ازین رب جلیل

«Halîlullah Hazretleri (lâ uhibbül'âfilîn) demişken Cenâb-ı Rabb-ı Celîl, bu kasemi ile nasıl fânî bir şey'i murâd eder?»

O hâlde burada kaseme mevzu olan fânî duhâ değil, Hakta fânî ve hak ile bâkî bulunan Nûr-ı Hazret-i Mustafâdır.

4282

باز واللیست سناری او
وآن تن خاکی زنگاری او

«Yine Hakkın (واللیل اذا سجد) diye kasem ettiği gece, Peygamber Efendimizin settârlığıdır ve karanlık topraktan yaradılmış olan mubârek bedenidir».

Gece nasıl karanlığı örterse Cesed-i Mukaddes-i Nebevi de rûhunun nûrâniliğini setrettiği için o settâriyyete kaşem buyurulmuştur.

4283

آفتابش چون برآمد از فلک
باشب تن گفت هین ماودعک

«Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin rûhu güneşi, feleklerin fevkine yükselince o gece gibi olan cesed-i mukaddesine (ماودعک) yâni, (Rabbin seni terketmedi) dedi».

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize birkaç gün vahy gelmemişti. Bu münâsebetle müşrikler: «Rabbi Muhammedi bıraktı ve ona darıldı» demek münâsebetsizliğinde bulunmuşlardı. Duhâ sûresi, o hezeyâmı ibtâl için nâzil olmuş ve Kalb-i Enver-i Muhammedî tesliye buyurulmuştu.

4284

وصل پیدا گشت از عین بلا
زان حلاوت شد عبارت ما قلی

«Belânın ta kendisinden vuslat peydâ oldu ki (وما قلی) Nazm-ı Celîlî, o vuslatın tatlılığından ibârettir».

4285

هر عبارت خود نشان حالتیست
حال چون دست و عبارت آلتیست

«Her ibâre, bir hâlin nişânıdır. Hâl; el gibidir, ibâre ise âlet mesâbesindedir».

Gelip geçici olan şey'e (hâl) denilir. İnsanlarda maddî, ma'nevî muhtelif hâller bulunur. Bunların başkalarına anlatılması ve başkalarının onları anlaması ancak ibâre, yâni, söz ile mümkündür. Hazret-i Mevlânâ, hâlî ele, ibâreyi de âlete benzetiyor ve her hâle, her ma'nâya münâsib bir ibâre vardır, diyor.

Kur'ân'da (müteşâbih) denilen bazı Âyetler vardır ki te'vil edilir.

Fekat o te'viller hâl ve hakikate uygun olmalıdır. Şeriâte muvâfık bulunmalıdır. Meselâ derviş kıyâfetti ba'zı mülhidler: Salât lâfzı duâ demektir; duânın fârisisi: Niyâzdır. Biz de niyâz etmekle namaz farzını edâ eylemiş oluruz, derler. Salât hiç de onların hezeyâmı gibi değildir. Efâl-i ma'lûme ve erkân-ı mahsûsadan ibârettir ki, Allah rızâsı için ifâ edilir. O lâfz, o mülhidlerin düşüncesine âlet olamaz. Bu gibi küfrâmîz te'viller neye benzer bilir misiniz?

4286

آلت زرگر بدست کفشگر
همچو دانه کشت کرده ریکدر

«Kuyumcunun âleti, kunduracının elinde kuma atılmış dâne gibi olur».

Kunduracı, kuyumcu âletlerini kullanamaz; kunduracı âletleri de kuyumcunun işine yaramaz. Kuyumcu dükkânında kunduracı âlatı, kunduracı dükkânında da kuyumcu âlatı kuma ekilen buğday dânesi gibi kahr. Bir misâl daha:

4287

وآلت اسکاف پیش برزگر
پیش سک که واستخوان در پیش خر

«Ayakkabı ta'mircisinin âletleri de çiftçinin elinde köpeğin önündeki samana, eşiğin yemliğindeki kemiğe benzer».

Hülâsa: İbâreler, hâllerin anlatma ve anlaşılmasına âlettir. Lâkin o ibârenin o hâli anlatabilmesi şartıyla; yoksa indî, uydurma, hattâ küfrâmîz te'vilât hiç bir vakit ma'kul ve makbûl olamaz. Makbûl olsaydı, Dil Kurumunun türkce diye uydurduğu acâib kelimeler, Türk halkı tarafından kabûl edilir ve söylenirdi.

4288

بود انا الحق در لب منصور نور
بود انا الله در لب فرعون زور

«Enelhak sözü, Mansûr Hallâcın dudağında nûr idi. (انا ربکم الاملى) İbâresi Fir'avnın dudağında yalan ve iftirâ idi».

زین سبب عیسی بدان همراه خود
در نیاموزید آن اسم صمد

«Bundan dolayı İsâ, o yol arkadaşına Allah'ın ism-i a'zamını öğretmedi».

Yukarıda geçmişti ki: Bir ahmak, İsâ Aleyhisselâma yol arkadaşı olmuş, bir çukur içinde gördüğü kemikleri diriltmesini, yâhud okuduğu temullahı kendisine öğretmesini Rûhullah Hazretlerinden recâ etmiş, lâkin Cenâb-ı Mesîh ona o ismi öğretmemişti.

کو نداند نقص بر آلت نهید
سنگ بر گل زن تو آتش کی جهید

«Çünkü; o ahmak, o ismin büyüklüğünü bilmeyecek, bir şey'e okuyup da te'sir etmediğini görünce ona noksan isnâd edecekti. Taşı çamura vur, ateş çıkar mı?»

Evet; duâ müessirdir. Fekat o duâyı edecek ağız lâzımdır ki, o ağız da enbiyâ ve evliyâ hazarâtında bulunur.

Naklederler ki Hazret-i Ali (Kerremallahü veche) bir gün bir hurma ağacı altında ve kum üstünde oturuyormuş. Biri gelmiş, zarûret ve ihtiyâcından bahsetmiş. Cenâb-ı Hayder bir avuç kum almış, bir şey okumuş, üflemiş kumlar altın tozu olmuş. Zavallı fakir bunu hayretle görünce:

— Yâ Emirelmü'minin ne okudun? diye sormuş ve:

— Fâtiha okudum, cevâbını alınca o da bir avuç kum almış, Sûre-i Fâtihayı okumuş. Avucunu açınca içindekinin yine kum olduğunu görmüş. Onda Hazret-i Ali'nin ağız olmadığı için okuduğu Fâtiha te'sir etmemiş.

Duânın hüsnü te'sir etmesi için duâ edenin ittıkası, yâni, haramdan sakınması lâzımdır. Bunun için başkalarından duâ taleb edilir.

Mesnevî'de bir fıkra vardır. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'ya: «Bana günâh etmediğin bir ağızla duâ et» buyurmuş. Hazret-i Mûsâ: «Yâ Rabbi bir ağızım var, onunla da belki günâh etmişimdir» diyince: «Mü'min kardeşinden duâ iste ki sen onun ağızıyla günâh etmemişsindir» buyurulmuş. Onun için biribirimize duâ etmeliyiz. Cenâb-ı Hak, cümlemize salâh, felâh ve refâh ihsân buyursun, âmin.

Mansûrun evliyâullahtan olduğunda şübhe yoktur. İstiğrak hâlinde iken lisânından (enelhak) yâni, «Ben Hakkım» sözü sâdır olduğu için katline fetvâ verilmiş, yüzlerce deynek vurulduktan ve elleri, ayakları kesildikten sonra Bağdad'da asılmıştı. Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Kalem bir gaddârın elinde bulunursa şüphesiz Mansûr dâra çekilir». Cenâb-ı Pir; Mansûrun haksız yere i'dâm edildiğini bu beyti ile anlatıyor.

Evet, «Enelhak» sözü Mansûrun ağızında bir nûr idi. Çünkü onun hâlini söylüyordu. Allah'ın bazı makbûl kullarına bir tecellisi olur ki, onun vukûunda o kulun benliği Hüviyyet-i İlâhiyyede temâmıyla yok olur. Kendi varlığı kalmayan o kul da her şeyde, hattâ kendinde, Hakkaniyyet görür, bilâ ihtiyâr, «Enelhak» gibi sözler söyler, daha doğrusu onun lisânından Allah söyler. Fekat o hâl geçince «Enel'abd» yâni, «Ben kulum» demeye mecbur olur.

Fir'avnin «Ene Rabbükümü'lâ» demesi ise mahzâ yalandı. O söz, onun hâline yalancı bir şâhiddi. Demek ki bir söz, ehlinin hâline âlet ve tercemân oluyor, nâehle ise yalancı şâhid gibi kalıyor.

شد عصا اندر کف موسی گوا
شد عصا اندر کف ساحر هبا

«Mûsâ'nın elindeki asâ, onun Hak peygamberi olduğuna şâhid idi. Ona karşı çıkan sihirbazların deynekleri ise yalancı şâhid olmuştu».

Çünkü; onların yalancı olduklarını meydana çıkardılar.

Hazret-i Mûsâ'nın asâ ve yed-i beyzâ mu'cizelerini sihir zanneden Fir'avn, Mısır sihirbazlarını toplamış ve bir imtihan yapmıştı. Sihirbazlar bir takım ipleri ve deynekleri meydana attılar, onları yılan gibi kıvrılır bir hâlde gösterdiler. Hazret-i Mûsâ asâsını yere bırakınca koskoca bir ejderhâ oldu ve ortada kıvranan yılanların hepsini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, karşılarındaki zâtin yaptığıının, sihir değil, mu'cize olduğunu anladılar ve «Mûsâ'nın Rabbine imân ettik» diye secdeye kapandılar. Çünkü; sihir olsaydı ip ve deyneklerin mâhiyyeti meydana çıkacak, kendileri ortada kalacaktı.

گر یکی گویی تو در میدان او
گرد بر میگردد در چوگان او

«Eğer sen muvahhid isen ve hak meydânında Allah birdir diyorsan onun çevgâm önünde yuvarlan ve kazâsına rızâ göster».

گوی آنکه راست و بی نقصان شود
کوز زخم دست شه نقصان شود

«Her kimin topu tam müdevver ve noksansız ise şâhın eli darbesinden rakseder».

Mükerreren söylenildiği üzere «gûy ü çevgân» ağaçtan küre şeklinde yapılmış bir top ile ucu çengelli bir sırık idi ki onlarla meydanda süvârî olarak oynanırdı. Topu yere bırakırlar, süvârîler onun üstüne saldırırlar, ellerindeki sırığın çengeline takmaya çalışırlardı. Her kim onu çengeline takar da yerden kaldırırsa, oyunu kazanmış olurdu. Bir nevi' harb idmanı olduğu için bu oyuna ümerâ vüzerâ ve pâdişahlar da iştirâk ederlerdi.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde der ki: «Mevlevîlerin semâi, yâni, dönmeleri nedir bilir misin? Allah'ın aşkı darbesi önünde başını top yapmak ve elsiz, ayaksız koşmaktır».

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Gûy, yâni, sâlik, şu âlemde Hakkın kazâsına ve belâsına tehammül eder, hattâ ondan zevk alırsa o vakit kâmilleşir.

گوش دار ای احوال اینهارا بهوش
داروی دیده بکش از راه گوش

«Ey şaşı; yâni, biri iki gören ve Bir olan Allah'a ikidir, üçtür, yâhud daha ziyâdedir diyen; bunları idrâk ve şuûr ile dinle gözüne kulak yoluyla ilâc yapmış ol».

Ba'zı kimseler: Fûlân duâyı okudum da te'sîr etmedi, o da bir şey değilmiş! diyerek duâya kusur bulurlar. Kusur duâda değil, onların he lâl, haram demeyip bulduğunu göçüren ağzındadır. Onun için Hazret-i Mevlânâ: Çamurâ çakmak taşıyla vurursan nasıl kıvılcım çıkar? diyor.

دست و آلت همچو سنگ و آهنست
جفت باید جفت شرط زادنت

«El ve âlet, çakmak taşıyla demir gibidir. İkisi çift olarak bulunmalıdır ki, kıvılcım çıksın. Doğmanın şartı çift olmaktır».

Kıvılcım çıkarmak ve ateş yakabilmek için çakmak taşıyla demir bulunmalı ve onları kullanacak tecrübeli bir el olmalıdır. Nasıl ki tevel-lüd için erkek ve dişi bir çift lâzımdır. Bunun gibi duâ için de sâde oku-mak kâfi değildir. Onu okuyacak bir ağıza da sâhib bulunmalıdır.

آنکه بی جفتست و بی آلت یکیت
در عدد شکست و آن یک بی شکیت

«Çifti ve âleti olmayan (Bir) dir ki Allah'tır. Sayıda şek vardır, fe-kat o şeksiz, şübhesiz birdir».

آنکه دو گفت و سه گفت و بیش ازین
متفق باشند در واحد یقین

«İki, üç ve daha fazla diyenler, nihâyet birde ittifak ederler».

Mecûsiler gibi (Yezdân) ve (Ehrîmen) isimli iki ma'bud tanıyanlar, hristiyanlar gibi (Allah), (Cebrâîl) ve (İsâ) dan ibâret «Ekanîm-i selâse» ye inananlar, müşrikler gibi had dü hisâbı olmayan putlara tapanlar, Cenâb-ı Hakkın birliğinde ittifak etmişlerdir. Çünkü; Mecûsiler (Yez-dân)ı (Ehrîmen)e takdim ederler, hristiyanlar Cenâb-ı Hakkı «Ekanîm-i selâse» nin aslı bilirler, müşrikler de Allah'ı (İlâh-ı a'zam), putları onun nezdinde şefâatçi i'tikad ederlerdi. Bu i'tibâr ile Hakkın birliğinde Hak ve bâtil bütün mezâhib erbâbı müttefiktir.

پس کلام پاک در دلهای کور
می نیاید می رود تا اصل نور

«Kör olan kalblerde, kelâm-ı pâk ve hikmet-i İlâhiyyeye müteallık sözler durmaz. Nûrun aslı olan Allah'a kadar gider».

و آن فسون دیو در دلهای کثر
می رود چون کفتش کثر در پای کثر

«Şeytanın vesvese ve efsûnu ise çarpık gönüllerde çarpık ayağın çarpık ayakkabıya girdiği gibi girer ve durur».

گرچه حکمت را بتکرار آوری
چون تو نا اهلی شود از تو بری

«Sen İlâhî hikmeti tekrar tekrar işitsen ve okusan da, nâ ehil olduğun için, o hikmet senden herî olur».

ورچه بنویسی نشانش میکنی
ورچه می لافی بیانش میکنی

«O hikmetleri yazıp tesbî eylesen de, hattâ takrîr ve beyân eylesen de».

اوز تو رو در کشد ای پرستیز
بندهارا بکشد وز تو گریز

«Ey inader; o hikmetler senden yüz çevirir, bağlarını kırıp senden kaçar».

Yâni, bir kimsede Hikmet-i İlâhiyyeye kabiliyyet olmazsa onu ağızdan, yâhud kitabdan öğrenmiş olsa bile o hikmet onda karar etmez, firâ eder.

ور نخوانی و بیند سوز تو
علم باشد مرغ دست آموز تو

«Hikmeti okumasan da sende kabiliyyet bulunduğunu görünce o hikmet senin yanına gelir ve eline konmaya alışmış bir kuş gibi olur». Yoksa:

او نیاید پیش هر نا اوستا
همچو ملاوسی بخانه روستا

«Hikmet; her ustasızın, yâni, bir kâmilin terbiyesinde bulunmayanının yanında durmaz. Tavus kuşunun köylü evinde durmadığı gibi».

«PÂDİŞÂHIN DOĞAN KUŞUNU KÖYLÜ BİR KOCAKARININ EVİNDE BULMASI»

علم بازی نیست کو از شه گریخت
سوی آن کمپر کو می آرد یخت

«İlâhî ilim; pâdişah'tan kaçıp da un eleyen kocakarının yanına giden toğan gibi değildir».

Biraz evvel ilm ve hikmetin ehil olmayanlar yanında durmayacağı beyân edilmişti. Burada deniliyor ki: Evet; ilim, nâ ehil olandan kaçar, ehil olandan ayrılmaz. Tam yerini bulmuşken pâdişâhın sarayından kaçıp köylü bir kocakarının kulübesine uçan doğan kuşu gibi değildir. O kocakarı ki:

تا ده پتاجش نزد اولاد را
دید آن باز خوش و خوشزاد را

«Çocuklarına tutmaş pişirmek için un eliyordu. O güzel doğmuş hoş toğanı gördü ve tuttu».

4307

بایکس بست و پرش کوتاه کرد
ناخنش برید و قوتش کاه کرد

«Hayvanın ayağını bağladı, kanadını kısalttı, tırnaklarını kesti, gıda olmak üzere ona saman verdi».

4308

گفت نااهلان نکردندت. بساز
بر فرود از حد و ناخن شد دراز

«Dedi ki: Bakmasını bilmeyenler sana iyi bakmamışlar. Tırnakların uzamış, haddini ve lüzûmu derecesini geçmiştir».

4309

دست هر نااهل بیارت کند
سوی مادر آ که تیارت کند

«Na ehil olanların eli seni hastalandırır. Anne'nin yanına gel ki seni tedavi etsin».

4310

مهر جاهل را چنین دان ای رفیق
زانکه دائم کثر روست اندر طریق

«Arkadaş; câhilin mahabbetini, kocakarının şefkati gibi bil. Çünkü; o yolda dâimâ tersine gider».

Kocakarı gûya doğanı sevmiş ve aklınca ona hizmet etmek istemiş de tutmuş kanadlarıyla tırnaklarını kesmiş, onu muattal bir hâle getirmiş. Halbuki kanad ve tırnak, doğanın âletleridir ki, kanadlarıyla uçar, tırnaklarıyla kuş yakalar. İşte câhil dostların gûyâ sevgilerinden yapıpıkları budur. Kaş yapayım derken göz çıkarırlar. Uyumuş çobanın yûgüne konan sinekleri def'etmek için, kafasına kocaman bir kaya vuran ayının dostluğu gibi.

4311

روز شه در جستجو بیگاہ شد
سوی آن کپیرو آن خرگاه شد

«Doğanı aramak için çıkan padişahın günü gecikti. Akşam üstü kocakarının obasına uğradı».

4312

دید ناگه باز را دردودو کرد
شه برو بگریست زارو نوحه کرد

«Ansızın toğanı töz ve duman içinde gördü. Hâline acıdı, hüngür hüngür ağladı».

4313

گفت هرچند این جزای کار تست
که نباشی در وفای مادرست

«Dedi ki: Bize karşı vefakârlıkta sağlam olmadığın için bu hâl, senin cezâyı amelindir».

4314

چون کنی از خلد در دوزخ فرار
غافل از لا یتوی اصحاب نار

«Lâ yestevî eshâbünnâri Âyetinden gafil olarak Cennetten Cehenne-me nasıl kaçıyorsun?»

لطف شه جارا جناحو کند
زانکه شه هر زشترا نیکو کند

«Pâdişâhın lûtfu, camı suç işleyici yapıyor. Çünkü; şah, her kabâhati avf ile güzelleştirir».

Buradaki doğandan maksad : Nefs kocakarisının eline yakasını kap-
tımış bir günahkârdır, O günahkâr ki :

إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا

Yâni : «Allah, hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur²²». Âyet-i Kerimesindeki İlâhî müjdeye istinâd ile isyanda bulunmuş, Allah gafûr ve rahîmdir. Husûsiyle böyle bir müjdesi de vardır. Elbette beni de avf ü mağfiret buyurur, demiştir. Evet. Hakkın rahmetinden ümid kesilmez. Çünkü :

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

Yâni : «Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin²³» tenbihi vârid olmuştur. Fekat azabdan da emin olmamak, (beynelhavfi varrecâ) bir hâlde bulunmak lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ, Allah'ın lûtfuna mağrur olarak günaha girmekten nehy için buyuruyor ki :

4319

رو ممکن زشتی که نیکوهای ما
زشت آمد پیش آن زیبای ما

«Yürü, kabâhat işleme ki bizim iyiliklerimiz bile o güzel Allah'ımızın huzûrunda çirkindir».

Kabâhat işlemek ve isyanda bulunmak şöyle dursun, bizim iyilik ve güzellik diye yaptığımız tâât ü ibâdât bile Huzûr-ı Bâride çirkindir. Zîrâ kimse hasbelbeşeriyye Zât-i Ulûhiyyete lâyük amelde bulunamaz. Nite-

(22) Sûrei Zümer : 53.

(23) Sûrei Zümer : 53.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
الْفَائِزُونَ

Yâni : «Cehennem eshâbıyla Cennet eshâbı müsâvî olmaz. Cennet eshâbı olanlar, fevz ü necât bulanlardır²¹». Âyet-i Kerimesine işârettir.

Padişah, kendi sarayını cennete, kocakarının kulübesini cehenneme benzetiyor. Doğanın orada uğradığı felâketin de saraydan kaçması suçunun cezâsı olduğunu söylüyor.

4315

این سزای آنکه از شاه خیر
خیره بکرزد بخانه کننده پیر

«Şu hâl, ahvâle vâkıf pâdişâhın sarayından, kokmuş bir kocakarının kulübesine kaçanın lâyüküdür».

4316

باز می مالید پر بردست شاه
بی زبان میگفت من کردم گناه

«Doğan, kanadını şâhın eline sürüyor, dilsiz, yâni, lisân-ı hâl ile ben kabâhat işledim, diyordu».

Ve ilâve ediyordu ki :

4317

بس کجا زارد کجا نالد لئیم
گرتونبذیری بحزینک ای کریم

«Ey kerîm olan pâdişah, sen iyilerden başkasının ettiği i'tirâzı kabûl etmezsen bir suçlu nerede ve kime karşı inleyip sızlasın?»

(21) Sûrei Haşr : 20.

kim ekme-i ibâd ve eşref-i mahlûkat Aleyhissalevâtü Vetteslimât Efen-
dimiz bile bu hususta acz göstermiş ve : «Ey ma'bûd-i küll, biz sana lâayık
ibâdetinde bulunamadık» buyurmuştur.

4320

خدمت خود را سزا پنداشتی
تو لوی جرم از ان افراشتی

«Ey gafil; kendi hizmetini, yâni, tâat ve ibâdetini Hakka lâayık veh-
mettiğin için isyan bayrağını açıyorsun».

4321

چون ترا ذکر و دعا دستور شد
زان دعا کردن دلت مغرور شد

«Zikr ve duâ etmek için sana izin verilmiş, o duâ etmek de seni mağ-
rûr bir hâle getirmiştir».

Kur'ân'da : «Bana duâ edin, size icâbetinde bulunayım» emri ile va'di
vardır. Sen duâ edince Hakkın icâbetinde bulunacağına dayanmış, ona iğ-
tirâren serâpâ günahlara bulanmışsın.

4322

هم سخن دیدی تو خود را با خدا
ای بسا کس زین گمان افتد جدا

«Sen duâ ederken kendini Allah ile musâhib görüyorsun. Çok kimse
bu zannı dolayısıyla Haktan cüddâ düşmüştür».

Ellerini açıp duâ etmek, Allah'ın huzûrunda durup ona hitâb eyle-
mek ve onunla konuşmak demektir. Fekat gûnahtan hâsıl olan yüz kâra-
lılığıyla o yüksek huzûra çıkmak da kulluk âdâbına muhâlifdir.

4323

گرچه شه با تو نشیند بر زمین
خوشیتن بشانس نیکوتر نشین

«Eğer pâdişah seninle berâber yere oturur, yâni, kemâl-i merhame-
tinden senin mertebene tenezzül ederek duânı dinlerse, o tenezzülü ve o

istimâr kendi kabiliyyetinden değil, onun lûtf u kereminden bil. Kendini
ve mertebeni tanı, küstahlığa kalkışma, edeb ve terbiyeni muhâfaza et».

Hazret-i Mevlânâ, doğan fıkrasına avdet ediyor :

4324

باز گفت ای شه بشیان میشوم
توبه کردم نو مسلمان میشوم

«Doğan hâl diliyle diyordu ki : Pâdişâhım yaptığım işten peşimân
oldum. Bir daha yapmamak üzere tevbe ediyorum, âdetâ yeniden müs-
لمان oluyorum».

Hasbelbeşeriyeye işlenilen bir günâhın akibinde tevbe ve istiğfâr et-
melidir. Lâkin o tevbe ve istiğfâr yalnız lisanla olmamalı, kalbde duyu-
lan bir peşimanlık ve bir daha yapmamak niyyetiyle olmalıdır. Yoksa
gonülde günah meyli varken lisânen (Tübtü ve reca'tü ilâllah) demek de
bir günah olur ki ondan da tevbe etmek lâzım gelir. Nasıl ki şu rubâide
buna işâret edilmiştir :

Gönlümde günah işlemeye istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr.
Hâlimle mekâlimden utandım billâh,
Afveyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr.

Böyle bir daha işlememek azmiyle tevbe edenlere karşı evvelce işle-
miş oldukları günahları, işlenilen yerlere ve işleyenlerin a'zâsına, hattâ
kirâmen kâtibine Cenâb-ı Hakkın unutturacağına dâir (Câmi-i Sagir) de
bir Hadis var. Lâkin iş, öyle bir tevbe etmekte ve edilen ahdi tutabil-
mekte. Cenâb-ı Erhamürrâhimin cümlemizin tevbesini kabûl etsin ve
tevbelerimizde sebât ihsan buyursun, âmin. Bu yolda edilen tevbelere
(tevbe-i nasûh) ta'bir edilir.

Doğan lisânından i'tizâra devâm ediliyor :

4325

آنکه تو مستش کنی و شیر گیر
کز زمستی گر دود عذرش پذیر

«Senin sarhoş edip de arslan üstüne saldırdığın kimse mestlik dola-
yısıyla sallanarak giderse ma'zur gör».

گرچه ناخن رفت چون بائی مرا
برکنم من پرچم خورشید را

«Tırnaklarım kesildiyse de zararı yok. Sen benim olur ve beni himâ-ye edersen, bu hâlimle de güneşin perçemini, yâni, şuânı koparırım».

ورچه پر رفت چون بنوازیم
چرخ بازی کم کند در بازیم

«Kanadım gittiyse ziyânı yok. Beni okşayacak olursan, benim doğan-lığım karşısında felek, oyununu ve hareketini kaybeder».

گر کمر بخشیم که را برکنم
گر دهی کلکی علمها بشکم

«Eğer bana bir kemer, yâni, belime kuvvet verirsen dağı yerinden koparır, kaldırırım, bir kalem ihsân edersen bütün âlemleri kırar ve âlimlere galebe çalarım».

آخر از پشه نه کم باشد تم
ملك نمرودی ببر برهم زخم

«Vücûdum nihâyet sivrisinekten zayıf değildir. Ben kanadıyla Nem-rûd'un mülkünü altüst ederim».

Şu sayılan hareketler bir doğanın yapacağı işler değildir. Fekat on-dan maksad : Günâha girmiş ve candan tevbe etmiş bir müslüman oldu-ğu söylenilmişti. Öyle bir kimseyi Cenâb-ı Hak afveder ve o kuvvetleri ihsân eylerse o kimse evliyâullahtan olur ve kerâmet kuvvetiyle her şey'i yapar.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki : Evliyâ'nın Allah tarafından öyle bir kudreti vardır ki atılmış oku yolundan çevirir». İnsan değil, bir sivrisinek bile Allah'ın te'yidine mazhar olsa, koca bir Nemrûd'un beynini parçalar.

Vak'a ma'lûm : Nemrûd, yâni, Bâbil hükümdârı, Hazret-i İbrâhim'i ateşe attırması, fekat yakamamıştı. Bundan ibret almadı, Hâilullah Hazretlerine : «Rabbine söyle, ordusuyla gelsin, çarpışalım» dedi. Cenâb-ı Hak, o almak herifin meydan okumasına karşı, âciz bir sivrisineği ona musallat etti. Sivrisinek Nemrûd'un burnundan girdi, ısırmağa başladı. Nemrûd tehammül edemiyor, başına tokmaklar vurduruyordu. Nihâyet kafası patladı, canı cehenneme gitti.

Yine doğan lisânından ve evliyâ kuvvetinden bahsediliyor :

در ضعیفی تو مرا بایل گیر
هر یکی خصم مرا چون پیل گیر

«Zayıflık ve âcizlikte sen beni ebâbîl kuşu ve düşmanlarımdan her birini de fil gibi farzet».

قدر فندق افکنیم فندق حریق
بندقم در فعل صد چون منجنیق

«Fındık kadar yakıcı bir taş atarım. Attığım o taş, yüz mancınığın göreceği işi görür».

گرچه سنگم هست مقدار نخود
لیک در هیجا نه سرماند نه خود

«Vaktiâ atacağım taş, nohud kadardır, lâkin onun te'siriyle düşman ordugâhında ne baş, ne telga kalır».

Cenâb-ı Pir şu iki beytle Kur'an'da bahsolunan Eshâb-ı Fil kıssasına işâret ediyor.

Kelâm-ı İlâhîde buyuruluyor ki :

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ النَّيْلِ ﴿٢٤﴾

Yâni : «Hâbibim; görmedin mi? (yâni, görmüş gibi bilmiyor musun?) Rabbin eshâb-ı fili nasıl helâk eyledi?»²⁴.

Eshâb-ı fil : Habeşistan'ın Yemen vâlisi bulunan (Ebrehe)nin Kâbetullahı yıkmak ve Hicaz Arablarını San'a'da yaptırmış olduğu kilisenin ziyâretine alıştırmak için Mekke'ye getirdiği bir ordu idi. Orduda filler de bulunduğu için o haşerâta (Eshâb-ı fil) ta'bir edilmiştir.

Aleyhissalât Efendimiz, Eshâb-ı filin Mekke'ye geldiğini ve Kâhr-ı İlâhiye uğradığını görmemiş, çünkü vak'adan iki ay sonra dünyâya gelmişti. Fekat hâdise o kadar meşhûr idi ki Mekke ve Hicaz'da onu bilme-yen yoktu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri de daha çocukken onu işitmiş, husûsiyle Ebrehe ile görüşen büyük babası Abdülmuttalib'den öğrenmişti.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ

فِي نَصْبِئِلٍ ﴿٢٥﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٢٦﴾ تَرْمِثُ مِنْهُ

بِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٢٧﴾ فَعَلَّهُمْ كَعْصِفٍ مَأْكُولٍ ﴿٢٨﴾

Yâni : «Onların mekr ü hiylesini dalâlete uğratmadı mı? (Yâni, Ka'beyi yıkmak için aldıkları tedbiri te'sirsiz bırakmadı mı?) Onların üstlerine (ebâbil) denilen kuşları gönderdi ki siccilden taşlar atıyorlardı. Rabbin onları yenilmiş saman kırıntıları gibi perişân etti»²⁵.

(Siccil) kelimesinin fârisiden ve (seng-i gil)den arabcaya alınmış olduğu söyleniliyor. Seng-i gil : Taş kesilmiş çamur demektir.

Evet; Ebâbil denilen o kuşlar gagalarında ve pençelerinde birer taş parçası olduğu hâlde Ebrehe ordusunun üstünde uçmuşlar, âdetâ tayyâreden bomba atılır gibi, o taşları bırakmışlardı ki, her kime isâbet eyle-diye onu öldürmüş, o koca ordu perişân olmuş, ağırlıklarını ve parala-rını da Mekke ehâlisi iğtinâm eylemişti.

Ebrehe ordusunun Mekke civârında mahvolduğu târihen sâbit ve

(24) Sûrei Fil : 1.

(25) Sûrei Fil : 2 : 5.

muhakkaktır. Mekke'de ona karşı duracak bir kuvvet yoktu. Demek ki ordunun muzmahil olması beşerî değil, İlâhî bir kuvvetle vukûa gelmiş-ti. Ba'zıları orduda vebâ çıkmış, ondan dolayı efrâdı kırılmış olduğunu söylerler. Ebâbil kuşlarını mikrob ile te'vil etmek isterler. Bu te'vile hiç de lüzum yoktur. Çünkü; fil vak'asıyle (Etem tere) Sûresinin nüzûlü ara-mında ancak kırk bu kadar sene geçmiş, o vak'ayı gözüyle görenlerden daha yaşayanlar bulunmuştu. Eğer hâdise, hikâye buyurulan gibi olma-mış olsaydı, eshâb-ı filin helâkini müşâhede etmiş ve sağ kalmış olanla-rın Resûlullah Efendimizi derhâl tekzib edecekleri pek tabîî bir şeydi.

Sûretâ âciz ve yapa yalnız bir kimsenin te'yid-i İlâhiye mazhar olun-ca sûretâ kuvvetli bir kalabalığa galebe çalabileceğini isbât için Hazret-i Mevlânâ Cenâb-ı Mûsâ'nın tek başına Fir'avne galebesini anlatıyor :

4333

موسى آمد در وغا با يك عصا

زد بران فرغون و برشميرهاش

«Mûsâ Aleyhisselâm bir asâ ile geldi ve Fir'avn ile onun kılıçlı as-kerlerini mağlûb etti».

Bunu yapan yalnız Mûsâ da değildir.

4334

هر رسولى يكتنه كان در ز دست

بر همه آفاق تنها بر ز دست

«Da'vet kapısını çalmış, yâni, halkı Allah yoluna çağırmış her pey-gamber yapayalnız olduğu halde dünyâyı tevhîde da'vet etmiştir».

4335

نوح چون شمشير در خواهد ازو

موج طوفان گشت ازو شمشير خو

«Nûh Aleyhisselâm, kavminden îmâna gelmeyenlerin helâki için Al-lah'tan kılıç isteyince tûfân dalgaları, kılıç tabiatli, yâni, öldürücü ol-muştu».

Hazret-i Nûh uzun seneler kavmini imâna da'vet ettiği hâlde pek az kimseden başkası onu tasdik etmemiş, imân etmiş olanlardan gayrisinin hidâyet yoluna giremeyeceği de vahy ile kendisine bildirilmişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakka : «Yâ Rabbî; şu arz-ı İrak üzerinde kâfirlerden kimseyi sağ bırakma» diye duâ etmişti. Onun bu inkisârından sonra sürekli yağmurlar yağdı. Dicle ve Fırat nehirleri kabardı. O havâliyi sular kapladı. Hazret-i Nûh ile kendisini tasdik etmiş olanlar gemiye girip kurtuldular, müşrikler ise tûfân dalgaları arasında can verdiler ki o dalgalar, insan öldüren birer kılıç vazifesini görmüştü.

4336

احمد خود کیست اسپاه زمین
ماه بین بر چرخ و بشکافش جبین

«Ey Ahmed, yâni, yâ Muhammed! Yer yüzündeki askerler kim oluyor? Gökyüzündeki aya bak ve onun alnını yar».

Bu beyt, lisân-ı İlâhiden Zât-i Risâletpenâhiye hitâbdır. Nebiy-yi ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem efendimiz de «Ey insanlar, ey Mekke müşrikleri, Allah'tan başka ma'bûd yoktur deyiniz» diye halkı tevhide da'vete başladığı sırada yapayalnızdı. Fekat bir işâretle kameri ikiye ayracak derecede te'yid-i İlâhiye mazhardı. Evet. Bî'setin sekizinci senesinde hac mevsiminde ve hüccâcın (Mine)de bulunduğu bir gecede Aleyhissalât efendimizden ayın iki parça edilmesi istenilmiş, Resûlullah mu-bârek parmağıyla işâret buyurunca bedir hâlinde bulunan ay, orta yerinden ayrılmış, bir müddet öyle durduktan sonra birleşmişti : Bu hâdiseyi kibâr-ı eshabdan Ali bin Ebitalib, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Mes'ud, Abdullah bin Ömer gibi bir çok zevât rivâyet etmiş ve rivâyetleri tevâtür derecesini bulmuştur.

(Şifâ-i Şerif) müellifi (Kadi İyâz) şakkulkamer mu'cizesi hakkındaki Ehâdisi yazdıktan sonra : «Şu Hadisler sahîh ve bu husustaki rivâyetler pek ziyâde sarihtir. Binâenaleyh bir takım dinsizlerin : Öyle bir şey olsaydı arzın muhtelif yerlerinden görülmesi lâzım gelirdi! demeleri iltifâta şâyân değildir. İnşikak-ı kamer vukû' bulacağı evvelce bütün insanlara haber verilmiş değildi ki o gece herkes tarafından tarassud edilsin de her taraftan görülsün. Bundan başka tûl dâirelerinin ihtilâfı hasebiyle küre-i kamerin rû'yeti, arzın her tarafında aynı sâatte olmaz. Ba'zan da bir buludun, yâhud yüksek bir dağın mâni' olmasıyla ayın görülmediği vâki'dir. Çok def'a bir kıt'ada ay tutulur da sair kıt'alar şöyle dursun o noktada bilé göremeyenler bulunur».

Diğer şakkulkamer mu'cizesini inkâra kalkışanlara pek güzel bir cevap vermiştir.

4337

تا بداند سعد و نحس فی خبر
دورتست این دور نی دور قر

«Ey peygamber-i ekber, kameri şakket ki o uğurluluk ve uğursuzluktan bahseden müneccimler, bu devrin (devr-i kameri) değil, senin devrin olduğunu bilsinler».

Müneccimlere göre yıldızların, husûsiyle yedi seyyârenin arz üzerinde maddi ve ma'nevî te'sirleri varmış. Seb'a-i seyyâreden ba'zıları arz üzerinde seâdet, ba'zıları da felâket te'siri gösterirmiş. Eski (Nebetiy) lardan kalma bir itikada göre de âlemin tam bir devr nöbeti 49000 sene imiş. Bu müddet, yedi devreye ve her devre yedi bin seneye ayrılır, her devrenin ilk bin senesinde bir seyyâre müstakillen, altı bin senesinde diğer seyyârelerle müştereken âlemi idâre edermiş. Ötekilerin devresi tamam olmuş, tedbir ve idâre nöbeti şimdi kamere gelmiş olduğu için bulunduğumuz devre (devr-i kameri) denilmiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Devir; (devr-i kameri) değil, (devr-i Muhammedî)dir. Zirâ; devrin sâhibi ve müdebbiri vehmedilen kamer de Resûlullahın irâdesine mahkûm olmuş ve onun mu'cize parmağıyla ikiye ayrılmıştır.

Şeyh Galib merhum (Hüsn ü Aşk) ın (Mi'râciyye) bahsinde bu, devir vâhimesini gürütmek için der ki :

Cün bastı sipihr-i evvele pâ,
Oldu iki pâre bedr-i ra'nâ.
Tâ halka iyân ola mücerred,
Kim devr-i kamer mi devr-i Ahmed.

Yine lisân-ı İlâhiden zât-i akdes-i Risâletpenâhiye hitâb ediliyor :

4338

دورتست ایرا که موسی کلیم
آرزو می برد زین دورت مقیم

«Habîbim; bu devir, senin devrindir. Allah ile bilâ vâsita konuşan Mûsâ kelimullah bile senin devrinde bulunmayı isterdi».

چونکہ موسیٰ رونق دور تو دید
کاندرو صبح نجلی می دید

«Çünkü Mûsâ, senin devrindeki parlaklığı ve onda tecelli sabahının zuhûra geleceğini ma'nen görünce».

4340

گفت یارب آن چه دور رحمتست
آن گذشت از رحمت آنجا رؤیتست

«Dedi ki yâ Rabbi; devr-i Ahmedî, nasıl bir rahmet devridir, hatta o devir; rahmeti geçmiştir ki onda rû'yet vardır».

Çünkü; zât-ı akdes-i muhammedî mi'racda şeref-i rû'yete mazhar olduğu gibi, verese-i Muhammediyye olan evliyâullah da o şerefe bilverâse nâil olmuşlardır.

4341

غوطه ده موسیٰ خود را در بحر
از میان دورۀ احمد برابر

«İlâhî; kelîmin olan Mûsâ'yı denizlere daldır da devr-i Ahmedî ortasında çıkar».

4342

گفت ای موسیٰ بدان بنمودمت
راه آن خلوت بدان بکشودمت

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Mûsâ; devr-i Ahmedînin faziletini ve şerefini ve o halvet yolunun kapısını sana açdım».

Yâni; senin zamânından uzak bulunan o devri sana gösterdim ki:

که تو زان دوری درین دور ای کلیم
با بکس زیرا درازست این کلیم

«Ey Kelîm; sen o devirden uzak bir zamandasın. Ayağını topla ki bu kılîm uzundur».

Yâni; aranızda çok zaman vardır.

Efdalülmürselîn Efendimizin Allah'a olan kurbiyyeti ve zamânının şeref ü fazileti Hazret-i Mûsâ'ya keşf sûretiyle bildirilmiş, Kelîmullah da o devre gıpta ettiği için o zamâna yetişmek ve Muhammed ümmeti arasına girmek istemişti. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Mûsâ sağ olsaydı, bana tâbî' olmaktan başka bir şey yapamazdı» buyurmuştur.

Şerefyâb-ı hitâb-ı hâs olmuşken Kelîmullah,
Sana ümmet olup hâcetrevâdır yâ Resûlullah.

Nasıl ki İsâ Aleyhisselâm da kıyâmete yakın yere irecek, ümmet-i Muhammed arasına girecek ve şeriat-i Ahmedîyye ile amel eyleyecektir.

Urûc ettiyse çerh-i çârûme İsây-ı ruhullah,
Kudûmun neşre bir peyk-i semâdır yâ Resûlallah:

Bundan sonra Cenâb-ı Pir, Hazret-i Mûsâ'ya devr-i Ahmedî şerefının bildirmesi hikmetini beyân için lisân-ı İlâhiden diyor ki:

4344

من کریم نان نمایم بنده را
تا بگریانده طمع آن زنده را

«Ben kerîmim. Görsün de tama' etsin ve o tama', kendisini ağılâtsın diye kuluma ekmek gösteririm».

Bu, şuna benzer ki:

بني طفلي بمالد مادري
تاشود بيدارو وا جويد خوري

«Bir ana, uyansın da yiyecek istesin diye çocuğunun burnunu ovaylayıp uyandırır».

4346

كو گرسنه خفته باشد بی خبر
وان دوستان می خلد زو بهر در

«Çünkü çocuk, açlığının farkında olmaksızın uyur. Anasının memelerindeki süt ise çocuğa olan şefkat ve mahabbeti sevgiyle onu tazyik eder».

Benim merhametim ve lûtf u keremim de kuluma atâda bulunmak istediği için onu gafletten uyandırır ve talebde bulundururum.

4347

كنت كنزاً رحمة مخفية
فاتبت أمة مهديّة

«Ben gizli bir rahmet hazinesi idim, hidâyet bulmuş bir ümmet halk ederek dünyâya gönderdim».

(كنت كنزاً مخفياً فاجت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف) idim ki bilen yoktu. Bilinmesini arzu ettim ve bilineyim, yâni, beni bilsinler diye halkı yarattım.» Hadis-i Kudsîsine işâret ediliyor. (Ümmet-i mehdiyye)nin ümmet-i Muhammed olduğu da bildiriliyor.

4348

هر کراماتی که میجویی بجان
او نمودت تا طمع کردی دران

«Senin canla, başla istediğin kerâmetler ve murâdları sana o, yâni, Allah gösterdi de sen ona tama' ettin ve husûle gelmesine çalıştın».

جندت بشکست احمد درجهان
تا که یارب گوی گشتند امتان

«Muhtelif ümmetler (yâ Rabbi) deyip bir Allah'ı tanıyınca kadar Hazret-i Ahmed Aleyhisselâm ne kadar put kırdı».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, halkı tevhi-de da'vete me'mur olduğu vakit Dünyâda din nâmına Müsevîlik ve İsevilikle müşriklik vardı. Gerek yahudilik, gerek hristiyanlık, Mûsâ ve İsâ Aleyhisselâmın şeriatlerinden ayrılmış, yahudiler (Uzeyr)e, hristiyanlar (İsâ)ya (ibnullah) yâni, Allah'ın oğlu! diyecek kadar dalâlete düşmüştü. Hicazda (hunefâ) denilen ve İbrâhim Aleyhisselâm'ın şeriatıyla amel ettiklerini söyleyen birkaç muvahhid de mevcuddu. Lâkin bunlar da temâmiyle Halilullahın şeriatıyla âmil değillerdi. Çünkü şeriat-i İbrâhimiyye ve tebliğat-ı İsmâiliyye zabtedilmemiş olduğu için unutulmuştu. Halkın ekseriyyeti ise müşrikkti. Kimi putlara, kimi başka şeylere tapıyordu. İbrâhim ve İsmâil Aleyhisselâmın Mekke'de binâ etmiş oldukları Ka'be'ye (Beytullah) denildiği ve her vakit ziyâret ve tavaf edildiği hâlde içerisine ve dışarisına 360 kadar put konulmuştu. Ma'bûd-i yegânenin beyt-i mükerrerini yanında onlara tapılıyordu.

Âlemlere rahmet ve sebeb-i hidâyet olarak gönderilen Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri Mekke'yi fethedince Ka'be'nin yanındaki o putları kırdırdı, diğer taraflardaki müşrik ma'bedlerini yıktırdı. Çünkü onlar durdukça, onlara tapmaya alışmış olan câhil ve gafil insanlar tek olan Allah'a ibâdet edemeyeceklerdi.

4350

گر نبودی کوشش احمد تو هم
می پرستیدی چو اجدادت صنم

«Eğer Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmın sa'y ü gayreti ve putları kırdırmak husûsundaki himmeti olmasaydı ey bugün müslüman bulunan kimse; sen de ecdâdın gibi puta tapardın».

گر بگوئی شکر این رستن بگو
کز بت باطن همت برهاند او

«Eğer bir şey söylersen bu halâsım, yâni, putperestlikten kurtuluşun şükürünü söyle, ondan dolayı Resûlullah'a teşekkür ve Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ et ki bâtın putundan da kurtulasın».

Bâtın putu nedir?

İnsanın içinde bulunan ve her arzusuna tapınırcasına itaat olunan nefstir ki :

إِذَا النَّفْسُ لَا تَارَةً بِالنَّوْءِ

Yâni : «Nefs, hakikaten kötülüğü emreder²⁶».

O kötülüğü yapan da o kötü emre itâat ettiği için, ona tapınmış olur.

سر زشکر دین اذان بر تافتی
کز پدر میراث مفتش یافتی

«Din şüküründe bulunmaktan, yâni, seni müslüman yarattığı için Allah'a hamd ü senâ etmekten yüz çeviriyorsun. Çünkü; dini babandan miras olarak bedâva bulmuşsun».

Dinin ve onun ayn-ı hikmet ve hidâyet olan ahkâmının, senin nazârında kıymeti yok. Çünkü; onu kazanmak için emek sarfetmemişsin. Baban müslüman olduğu için adın Ahmed, Mehmed konulmuş ve nüfûs cüzdanına mezhebin (müslim) yazılmış. Eğer bir insana bir din lâzım olduğunu ve semâvî dinler arasında müslümanlığın en yüksek bir akîde bulunduğunu araştırmak sûretiyle bulmuş olsaydın, o vakit seni İslâma hidâyet eylediğinden dolâyı Cenâb-ı Hakkın bu büyük lûtfuna şükür ve hamdetmekten geri durmazdın.

(26) Sûrei Yûsuf : 53.

مرد میراثی چه داند قدر مال
وستی جان کند و بجان یافت زال

«Mirasyedi olan kimse mal kıymetini ne bilir? Rüstem, mal toplamak için can çekmişti, yâni, muhârebelerde hayatını tehlikeye koydu. Babası (Zâl) ise oturduğu yerde ve meccânî olarak mal buldu».

Zâl ve Rüstem, eski İranîlerin millî kahramanlarından. Belki de hayâlî birer şahıstırlar. Zâl doğduğu vakit saçları bembeyaz, suratı buruşuk olduğu için (zal) yâni, kocakarı adı konulmuş, babası (Nerimân) böyle evlâddan hoşlanmadığı için onu götürüp bir dağ başına bırakmış. Civarda yuvası bulunan zümrüdanka kuşu, çocuğa acımış, yuvasına götürüp yavrularıyla birlikte büyütmüş, sonra insanlar arasına götürmüş, kanadından birkaç tüy bırakmış, başın sıkıldığı vakit bunlardan bir dânesini yak, ben imdâdına yetişirim, demiş.

Zâl evlenmiş, karısı gebe kalmış, doğuracağı vakit çocuk, mahrec-i tabiidan çıkamamış. Zâl, tüyün birini yakmış. Simurg, yâni, zümrüdanka gelmiş. Hâdiseyi anlayınca kadının karnını yar, çocuğu oradan çıkar, demiş, dediği yapılmış. Sonra yarılan yere zümrüdanka kanadını sürmüş, kesilen yerler yapışmış ve kadın kurtulmuş. Çocuğa da Rüstem adı konulmuş. İşte Rüstem'in doğuşu böyle bir masal olduğu gibi, ölüşü de öyledir.

Zâl ve Rüstem (Sîstân) — ki Arablar bunu (Sicistân) yapmışlardır — denilen memlekette otururlarmış. Cihan pehlivânı olan Rüstem'den bütün hükümdarlar çekindiği gibi, Kâbül pâdişâhı da korkar, arasıra hediyeler yollarmış. Onu öldürmek için Rüstem'in küçük kardeşi (Şegâd)ı para ile elde etmiş. Rüstem'i Kâbüle da'vet etmeye ve kazılıp üstü hafif sûrette örtülecek bir kuyuya düşürmeye karar vermişler. Rüstem, kardeşiyle birlikte Kâbüle gitmiş. Kardeşi onu kazılmış kuyunun üstüne sevk etmiş. Kuyu başına gelince Rüstem'in atı, altının boş olduğunu hissetmiş ve durmuş ise de Rüstem'in mahmuzlaması üzerine hayvan, kuyunun öbür tarafına atlamak için sıçramış, fekat karşı cihete yetişememiş süvârîsiyle birlikte kuyuya düşmüş, ikisi de kuyunun içine konulmuş olan sivri demirlere saplanmışlar. At, son bir gayretle şahlanıp kuyudan çıkabilmişse de cansız olarak yere serilmiş. Rüstem de can çekişir bir hâle gelmiş. Bir aralık gözünü açmış, kardeşinin gülmekte olduğunu görünce işi anlamış :

— Birâder; bana son bir iyilikte bulun. Şu yayıma bir ok koy da elim ver ki üstüme saldıracak canavarlara, ölünceye kadar kendimi müdâfaa edeyim demiş. Rüstem'in hâin kardeşi, bu kadarcık bir iyilikte bu-

lunmakta be's görmemiş. Yayı kurmuş, Rüstem'in eline vermiş. Rüstem eline yayı alınca kardeşine çevirmiş. O da kaçmış, içi boşalmış bir çınar ağacının içerisine girmiş. Rüstem can havliyle öyle bir ok atmış ki, ok çınarı ve içindeki Şegadı delmiş, öbür tarafa geçmiş. Rüstem intikamını aldıktan sonra ölmüş. Öldüğü vakit dört yüz yaşında imiş. Hayâtında topladığı servet babası Zâl'e kalmış, işte Rüstem ve Zâl masalının hülâsası. Yanan kitaplarım arasındaki Şehnâme de yanmış olduğu için hâfızadan naklediyorum. Yalan naklinde yanlışım varsa ma'zur görülsün. Tafsîlât almak isteyenler Firdevsî'nin (Şehnâme)sine mürâcaat eylemelidirler.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, yine lisân-ı İlâhîden olmak üzere diyor ki :

4354

چون بکریام بجوشد رحمت
آن خروشنده بنوشد نعمت

«Ben bir kulumu ağlatınca merhametim kabarır da o ağlayan kulum ni'metime nâil olur».

4355

گر نخواهم داد خود تنایم
چو تن کردم بسته دل بکشایم

«Bir kuluma isteyeceği bir şey'i vermeyecek isem, o istemeyi onun hatırıma getirmem. Şâyed getirecek olursam, onu me'yûs bırakmam, murâdını vermekle kalbini münşerih ve meşrur kılarım».

4356

رحمت موقوف آن خوش گریه‌هاست
چون گریست از بحر رحمت موج خاست

«Merhametim, kullarımın hoş ağlamasına bağlıdır. Bir kulum ağlayacak olursa, rahmet denizim dalgalanır».

Merhametli bir insan, karşısında ağlayıp sızlayan bir kimsenin hâline tabîi olarak acır ve onun istediğini verir. Allah ise Erhamürrâhimîn ve Ekremülekremîndir. Böyle olduğu için huzûrunda candan, gönülden gözyaşı döken bir kulunu me'yûs bırakmaz. Onun murâdını er, geç husûle getirir. Binâenaleyh emellerimizin husûlü için O Erhamürrâhimîne ilticâ ve duâ etmeliyiz ve huzurunda tezellül ve iftikar ile gözyaşı dökmeliyiz.

«ŞEYH AHMED HADREVEYHİN ALACAKLILARINA İLHÂM-I İLÂHÎ İLE HELVA SATIN ALMASI»

Mevlânâ Câmînin (Nefehâtül'üns) isimli kitabında yazıldığına göre Şeyh Ahmed bin Hadreveyh : Belhli olup, Horasan şeyhlerinin büyükle-rindendir. (Ebû Turâb-i Nahşebi) ve (Hâtim-i Esam) ile sohbet etmiş, (İbrâhim bin Edhem)i görmüştür. (Bâyezid-i Bestâmî) ve (Ebû Hafs-ı Haddâd) derecesindedir. Hac seferinde Ebû Hafsı Nişâpurda, Hazret-i Bâyezidi Bestamda ziyâret etmiştir. Ebû Hafs : «Sofiye tâifesinden en büyük kimi gördün?» diye sormuşlar, «Himmat ve sıdk-ı ehvâl husûsunda Ahmed bin Hadreveyh'ten büyüğünü görmedim» cevâbını vermiş.

Ahmed bin Hadreveyh, Hicri 240 târîhinde Belhte irtihâl eylemiştir. Kabri oradadır.

4357

بود شیخی دائماً او و امدار
از جوانمردی که بود ان نامدار

«Bir şeyh vardı ki cömerdliğiyle tanınmış olduğu için dâimâ borçlu bulunurdu».

4358

ده هزاران وام کردی از مهان
خرج کردی بر فقیران جهان

«Büyüklerden ve zenginlerden on binlerce borç alır ve cihânın fakirlerine harcederdi».

4359

هم بوام او خانقاهی ساخته
جان و مال و خانه دریاخته

«Borç para ile bir tekye de yapmış, malını, canını, tekyesini Allah yolunda vakfeylemişti».

«Bir kimse Allah için bir mescid yaparsa, Allah da onun için cennette bir ev yapar» diye bir Hadis-i Şerif vardır. Bu müjde dolayısıyla

کای خدا تو منفقارا ده خاف
وی خدا تو مکارا ده تلف

«İlâhî; sen fukarâya nafaka verenlere verdiklerinin yenisini ver, yâ Rabbî; sen cimrilerin mallarını da telef et».

«Her gün semâdan iki melek iner ve yâ Rabbî nafaka verenlerin verdiklerinin yerine yenisini ihsânî et. İmsâk eyleyenlerin, kimseye on para vermeyenlerin malını da telef eyle diye duâ ederler» Hadîsine işâret edilmiştir.

İnsanların ummadıkları yerden rızıklarının geleceği hakkındaki Va'd-i İlâhî benim nefsimde tahakkuk etmiştir. Abd-i âciz vaktiyle Ticâret ve Zirâat Nezâreti Maâdin Kalemi mümeyyizi idim. Nezâretin ormanlardan, ma'denlerden vâridâtı olduğu için Devletin ba'zı dâireleri, iki ayda ve resmî günlerde maaş aldığı hâlde biz aylığımızı her ay muntazaman alırdık. Bir def'a kurban bayramında Devlet daireleri maaş vermişti, lâkin biz alamamıştık. Çünkü ay başına on, on beş gün vardı. Arife günü eve dönüyordum. Cebimde ancak on kuruş bulunuyordu. Bununla kurban alamayacağım için mahzundum. Teessür içinde giderken karşıma bir fakir çıktı ve sıkılarak : Muâvenetinize muhtâcım, dedi. Bu adam; dilenci değil, devlet düşkününü bir kimse idi. Üstü başı eskice olmakla berâber temizdi. Para isterken de yüzü kıpkırmızı olmuştu. Fekat cebinde ancak on kuruş bulunan bir adamdan yardım istenilmesi Allah'ın bir cilvesi idi. Sanki içimden bir ses : «On kuruşun bulunup bulunmaması müsâvidir. Cebindeki ver de ondan da kurtul» dedi. Olanca nakdim demek olan iki çeyreği o adama verdim. Teşekkür etti, gitti. Bana da bir neşvedir geldi. Hakkın şu garib cilvesine karşı kendimi tutamıyor, gelenin geçen nazar-ı dikkatini celbedecek derecede gülüyordum. Eve geldim. Allah rahmet eylesin vâlidem :

— Oğlum; birinde alacağın varmış, şunları getirdi, bıraktı, diye elime on mecdiyye tutuşturdu.

İşte şu hâl biraz evvel beyan ettiğimiz Âyet-i Kerimedeki va'd-i İlâhînin bir tecellisi idi. Çünkü o alacağın böyle bir günde verileceğini hiç ummuyordum.

Evet; iki melek : «Yâ Rabbî; infak edenlerin malına halef ihsân eyle» diye her gün duâ eder. Bu, birkaç kuruş verenler hakkındadır. Ya Allah yolunda can fedâ edenler?

وام اورا حق زہرجا میگزارد
کرد حق بہر خلیش ربک آرد

«Cenâb-ı Hak, şeyhin borcunu her taraftan gelen hediye ve fütûhât ile öderdi. Nitekim Hâlîline de kumu un yapmıştı».

Cenâb-ı Halîlullahın âilesi ekmek yapmak için un istemişti. Çölde bulundukları yer, kasabaya uzaktı. Vakit gecikmiş olduğundan kasabaya gidip dönmek de mümkün değildi. İbrâhim Aleyhisselâm bir çuval alıp çölden kum doldurdu ve yurduna getirip âilesine verdi. Çuvaldaki un hâlis ve beyaz un olmuştu.

İşte Halîline kumu un hâline getiren Allah, Şeyh Ahmed Hadreveyhin şundan bundan aldığı borcu, yine şunun bunun hediyesiyle ödüyordu. Bu da olmaz bir şey değildir.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْسِبُ

Yâni : «Cenâb-ı Hak, müttekî bir kuluna bir vâridât kapısı açar ve ummadığı yerden onu rızıklandırır²⁷» buyurmuştur.

گفت پیغمبر کہ در بازارها
دو فرشته میکند اندر دعا

«Resûlullah Hazretleri buyurmuştur ki : Çarşılarda, pazarlarda dâimâ iki melek duâ ederek derler ki :

(27) Sûrei Talak : 2-3.

خاصه آن متفق که جان اتفاق کرد
خلق خود قربانی خلق کرد

«Husûsiyle boğazını Allah kurbânı olmak için uzatan ve fisebilillah canını infak ve fedâ eyleyen kimse...»

Artık onun nasıl mükâfat göreceğini siz düşünün.

خلق پیش آورد اسماعیل وار
کرد بر خلقش نیارد گردکار

«O kimse İsmâil Aleyhisselâm gibi boğazını teslim eder, fekat Allah, o boğazı kestirmez».

Hazret-i Pîr, bu beyt ile (zebh-i İsmâil) vak'asına işâret ediyor : Cenâb-ı İbrâhim, Allah rızâsı için oğlu İsmâil'i kurban etmeye me'mûr olmuştu. Emr-i İlâhiyi mahdûm-ı mükerrerine anlattı. O da Hakkın fer-mânına rızâ gösterdi. O şefkatli peder ciğerpâresinin boğazına bıçağı sür-dü. Fekat yine Allah'ın emriyle bıçak kesmedi, me'mûriyyetini ifâ eyle-miş olduğu Halîlullah'a bildirildi, oğlu yerine bir koç kesmesi emredildi.

Hazret-i İbrâhim'in oğullarından İsmâil ve İshak Aleyhisselâmdan hangisinin (zebihullah) yâni, Allah rızâsı için kurban edilmesine teşeb-büs bulunduğu ihtilâflıdır.

Yahudiler, bu şerefi cedleri bulunan İshak'a nisbet ederler ve : Ze-bihullah İshak'tır derler. İslâm ulemâsından bazıları da buna kail ol-muştur. Fekat Hadîs-i Şerîf'te : «Ben kesilmesine teşebbüs edilmiş iki zâtın oğluyum» buyurulmuştur. Bu iki (zebih)ten biri, Aleyhissalât Efen-dimizin ced-di ekberi olan Hazret-i İsmâil, diğeri de peder-i muhteremi (Abdullah bin Abdilmuttalib)dir. Çünkü Abdilmuttalib'in bir nezri dola-yışıyle onun da zebhine teşebbüs edilmişti. Vak'a şöyledir :

Mekke'de yerleşmiş olan (Huzâa kabîlesi) ced-di Nebevî (Kusay bin Kilâb)ın himmetiyle Mekke'den uzaklaştırılmış, onlar çıkıp giderken Zemzem kuyusunu kapatmak ve yerini belirsiz etmek sûretiyle son bir hâinlikte bulunmuştu. Yeni yerleşenler, kuyunun yerini bilmiyorlardı. Senelerce örtülü kalan Zemzem kuyusunu kazıp meydana çıkarmak, Sal-lallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin büyük babası Abdülmuttalib'e rû-

yâsında emredildi ve kuyunun bulunduğu yer de bildirildi. O da oğlu (Hâris) ile birlikte ta'rif edilen yeri kazmaya başladı. Kazılan yer, Kâ'-be'nin karşısında ve oralara dikilmiş putların arasında idi. Kureyşiler, Abdilmuttalib'i men'etmeye kalkıştılar. O da âciz kalınca :

— İlâhî; müteaddid evlâdım olsaydı, bunlar beni men' edemezdi. Eger bana on dâne erkek evlâd ihsân edersen, içlerinden birini sana kur-ban edeyim, diye bir nezirde bulundu. Sonra Kureyşi ikna' eyleyerek kazmaya devâm etti ve Zemzemi meydana çıkardı. Aradan zamanlar geçti. Abdilmuttalib'in de on dâne erkek ve müteaddid kız çocuğu dün-yâya geldi. Erkek evlâdı büyüüp yetişince Abdülmuttalib'e rû'yâsında :

— Nezrettiğin kurbanı kes, denildi. O da bir koç kurban etti. Fekat rû'yâ tekerrür ediyordu. Nihâyet oğullarından birinin zebhi matlub ol-duğunu anladı ve bunu evlâdlarına anlattı. Hepsi rızâ gösterdiler, han-gimizi istersen kes, dediler. Abdülmuttalib oğulları nâmına kur'a çekti. Kur'a, en sevgili oğlu Abdullah'a isâbet etti ki, o vakit yirmi yaşlarında yakışıklı bir genç bulunuyordu.

Abdülmuttalib, onu yatırıp keseceği sırada Kureyşiler müdâhale et-tiler ve elinden bıçağı aldılar. Bir kâhine danışmasını söylediler. Kâhine soruldu. Kâhin :

— Sizde bir adamın diyeti ne kadardır? süâlinde bulundu.

— On devedir, dediler.

— Öyle ise on deve ile Abdullah arasında kur'a çekin, develere çı-karsa onları kesin, Abdullah'a isâbet ederse, on deve ilâve edin. Kur'a develere çıkıncaya kadar onar onar artırın. Tavsiyesinde bulundu. Kur-banlık develer yüze bâliğ olunca kur'a onlara isâbet etti. Develeri kur-ban ve fukarâya tesadduk ettiler. Bu suretle hem Abdülmuttalib'in nezri ifâ edilmiş, hem de Abdullah zebhten kurtulmuş oldu. Ondan sonra da Arablar arasında bir adamın diyeti yüz deve itibâr edildi. İşte müşâ-rünileyhin şu vak'ası ve «Ben, zebhine teşebbüs edilmiş iki zâtın oğlu-yum» Hadîs-i Şerîf'i delâletiyle (zebihullah)ın Hazret-i İsmâil olduğu teeyyüd eder.

پس شهیدان زنده زین رویندوخوش
تو بدان قالب بنمکر گبروش

«O hâlde şehidler bu cihetten, yâni, Allah yolunda can fedâ ettik-lerinden diri ve hoşturlar. Ey zâhirperest; sen mecûsiler gibi ölmüş cese-de bakma».

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ آمَاتٌ بَلْ أَحْيَاءُ

Yâni : «Allah yolunda öldürülmüş olanlara ölümlerdir demeyin, belki onlar ma'nevî bir hayât ile diridirler²⁸» buyurulmuştur.

Cenâb-ı Pir, biraz evvel, Allah yolunda canını infak etmiş ve İsmâil Aleyhisselâm gibi boğazını bıçağa teslim eylemiş olanı Allah öldürmez demişti. Evet. Zebihullah Hazretlerini bir mu'cize olarak bıçak kesmedi. Onun gibi ölüme rızâ gösterenler, düşman ateşine karşı duranlar da vardır ki bir silâh te'siriyle şehid olurlar. Fakat onların şahâdeti âdî ölüm değildir. «Mü'minler ölmezler, belki bir âlemden başka bir âleme intikâl ederler. Fenâ bulan ancak cesedleridir. Ruhları ise: Rab-bi Kerimleri indinde ferah u sürûr içinde yaşarlar».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, gazvelerden avdet buyurdıkları sırada : «Küçük harbdan büyük harbe döndük» buyurur, düşmanla çarpışmayı harbin küçüğü, nefse uğraşmayı harbin büyüğü sayardı. Çünkü nefis, insanın hiç ayrılmaz bir düşmanıdır. Onunla uğraşmak ise düşmanla çarpışıp ya gazî, yâhud şehid olmaktan çok zordur. Onun için harbde düşman kurşuniyle Allah'ına intikal eden şehid olduğu gibi, «Ölmeden evvel ölü» emrine mutâbeat edenler ve dâimî mücâhedelerle «Meyyit-i seyyâr» hâline gelmiş olanlar da birer şehid sayılır. Yâr-ı gar-ı Nebvî Ebû Bekrissiddik (radiyallahü anh) Hazretleri bunlardan olduğu için hakkında : «Yeryüzünde yürür bir ölü görmek isteyen Ebû Bekre baksın» buyurulmuştu. Hulefâ-yı erbaadan Ömer, Osman, Ali (radiyallahü anhüm) silâh şehidler olduğu gibi, onların efdal ü ekmele bulunan Sıddık-ı Ekber de mücâhede şehidi olmuştu. Zehirlenmek sûretiyle şehâdeti de rivâyet edilmiştir.

Tarik-ı İlâhînin sâlik-i ârifi olanlar, mücâhede şehidlerini harb şehidlerine takdim ü tafdil ederler. Hicretin 404 üncü yılında irtihâl eylemiş olan Şeyh Ebû Saîd Fazlullah kuddise Sirruhûnun «Gazi şehâdet yolunda uğraşıp durmakta, fekat aşk-ı İlâhî şehidinin kendisinden efdal olduğundan gafil bulunmaktadır. Kiyâmette bir harb şehidiyle bir mücâhede şehidi nasıl müsâvî olur ki birini düşman, birini dost, yâni, Allah öldürmüştür» meâlinde olmak üzere bir rubâisi vardır.

İşte o harb, yâhud mücâhede şehidlerinin fânî hayâtına mukabil olmak üzere Cenab-ı Hak :

(28) Sûrei Bakara : 154.

چون خاتم دادرستان جان بها

جان این از غم و رنج و شقا

«Onlara, gamdan, hastalıktan ve şekavet-i isyandan emin bir rûh ihşân etmiştir».

4367

شیخ وامی سالها این کار کرد

می ستد می داد همچو پای مرد

«O borçlu şeyh, yıllarca bu yolda mücâhede etti. Bir vekilharc gibi aldı, verdi».

4368

تخمهای کاشت تا روز اجل

تا بود روز اجل مبر اجل

«Ecel gelince büyük bir zât olarak gitmek için va'desi hitâmına kadar hayr ve hasenât tohumları ekti».

Hazret-i Mevlânâ Şeyh Ahmed Hadreveyhin borç alarak, tesadduk ve infak etmesini, tarlaya tohum ekmeye benzetiyor. Bu teşbih Kur'an'da vâkı' olmuştur :

مَثَلُ

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yâni : «Allah yolunda mallarını infak ve tesadduk edenler, bir buğday dânesine benzer ki beherinde yüzer dâne olmak üzere yedi başak yetiştirir (yâni, bire yediyüz mahsûl verir). Cenâb-ı Hak, dilediğine bunun iki katını da ihşân eder²⁹».

(29) Sûrei Bakara : 261.

Demek ki tesadduk, infak ve hayırlı işlere verilen iânenin bir ku-
ruşuna mukabil, Cenâb-ı Ekremülekremi yedi yüz sevab, hattâ dilerse
daha fazlasını ve fazlasının fazlasını verecek. O hâlde helâl malımızdan
ve temiz bir niyyetle verelim de Allah'ın şu kerem ve âtîfetine nâil ola-
lim. Şunu da unutmayalım ki sadakanın ve infâkın azı, çoğu olmaz. Ya-
rım hurmanın bile sadaka sayılacağı bir Hadis-i Şerif'te beyân buyurul-
muştur.

4369

چونکہ عمر شیخ در آخر رسید
در وجود خود نشان مرگ دید

«Şeyhin ömrü sona erişip de vücûdunda ölüm alâmeti görünce».

Yâni, hastalanıp yatınca :

4370

وامداران گرد او بنشست جمع
شیخ برخود خوش گدازدمجوشمع

«Alacaklıları onun etrâfına toplanmışlardı. Şeyh ise âdetâ mum gibi
yavaş yavaş eriyordu».

4371

وامداران گشته نومید و ترش
درد دلها بار شد با درد شش

«Alacaklılar para almaktan ümidleri kesilmiş olduğu için suratları
ekşimiş, ciğerlerindeki derde gönül derdi de yüklenmişti».

Yâni, kendilerinde derd üstüne derd hâsıl olmuştu.

4372

شیخ گفت این بد گمانانرا نگر
نیست در حق چارصد دینار وزر

«Şeyh kendi kendine : Şu sû-i zan erbâbına bak. Benim borcumu
ödetmek için Allah'ın dört yüz dinar kıymetinde altını yok mudur?
diyordu».

Zer : Mutlaka altın demektir. Dinar ise altın sikke ma'nâsınadır.

4373

کودکی حلوا زیرون بانگ زد
لاف حلوا بر امید دانگ زد

«Helva satan bir çocuk dışarıdan helva diye birkaç para ümidiyle
sesleniyordu».

4374

شیخ اشارت کرد خادم را بسر
که برو آن جله حلوا را بنجر

«Şeyh hizmetinde bulunan müridine : Git, o helvanın hepsini satın al,
diye gizlice işâret etti».

4375

ناغریمان چونکه آن حلوا خوردند
یک زمانی تلخ برمن ننگرند

«Tâ ki alacaklılar o helvayı yesinler de, yiyinceye kadar olsun bana
acı acı bakmasınlar».

در زمان خادم برون آمد بدر
نا خرد او جمله حلوا زان پسر

«O zaman hâdim, o çocuktan helvanın hepsini almak için kapıdan dışarıya çıktı».

گفت اورا کوتورو حلوا بچند
گفت کودك نیم دینار و ادند

«Helvacıya: Götürü olarak helva kaç? diye sordu. Çocuk da: yarım altın ile birkaç akçe cevâbını verdi».

Götürü kelimesi türkce olduğu hâlde kullanılmıştır. Edend: Birkaç demektir, aded-i mübhemden kinâyedir.

گفتی از صوفیان افزون بچو
نیم دینارت دهم دیگر مگو

«Hâdim: Hayır... Dervişlerden fazla isteme. Yarım altın vereyim, başka lâkırda etme, dedi».

او طبق بنهاد اندر پیش شیخ
تو بین اسرار سر اندیش شیخ

«Hizmetçi, tabağı şeyhin önüne koydu. Sen, sır düşünen şeyhin es-rârına bak».

Ki sonu ne oldu?

کرد اشارت با غریبان کین نوال
نک تبرک طوش خوید این را حلال

«Şeyh alacaklılara işâret etti ve bunu teberrükten âfiyetle yiyin, helâldir, yâhud helâl olsun, dedi».

چون طبق خالی شدان کودك ستد
گفت دینارم بده ای پر خرد

«Tabak boşalınca çocuk o tabağı aldı ve şeyhe: Ey âkil zât, altınımı ver, dedi».

شیخ گفتا از کجا آرم درم
وامندارم میروم سوی عدم

«Şeyh: Parayı nereden bulayım? Borçluyum ve âhiret yolcusuyum, dedi».

کودك از غم زد طبق را بر زمین
ناله و گریه بر آورد و حنین

«Çocuk bu cevap üzerine kederinden tabağı yere vurdu. Ağlayıp sız-lamaya ve inlemeye başladı».

می گریست از غن کودك های های
کای مها بشکسته بودی مردو بای

«Çocuk aldandığı için hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve iki ayağım kırı-laydı...»

کاشکی من کرد کلخن گشتی
بر در این خالقه نگذشتی

«Keşki külhan etrâfında dolaşıydım da bu tekyenin kapısından geç-
meyeydim, diyordu».

صوفیان طبله خوار لقمه جوی
سگدلان و همچو گریه روی شوی

«Obur, lokmaya harîş, köpek gönüllü, kedi gibi yalanan sofiler! sö-
ğüntüsünü de ilâve ediyordu».

از غریبو کودک آنجا خیر و شر
کرد آمد گشت بر کودک حشر

«Çocuğun feryâd ve figanı üzerine hayr ü şer erbâbı toplandı. Ço-
cuğun etrâfı mahşere döndü».

پیش شیخ آمد که ای شیخ درشت
تو یقین دان که مرا استاد کشت

«Helvacı, şeyhin karşına geldi ve dedi ki: Ey taş yürekli şeyh; iyi
bil ki ustam beni öldürür».

گر روممن پیش او دست تهی
او مرا بکشد اجازت میدهی

«Eğer onun yanına eli boş gidersem, beni öldürür, bunu câiz görür
müsün?»

وان غریبان هم بانکار و ججود
رو بشیخ آورده کین بازی چه بود

«O alacaklılar da itiraz ve inkâr tarikiyle şeyhe dönerek dediler ki:
Yaptığım bu oyun nedir?»

مال ما خوردی مظالم می بری
از چه بود این ظلم دیگر بر سری

«Bizim malımızı yedin, o mezâlimi âhirete götürüyorsun. Onlara ilâ-
ve olan bu zulmün sebebi ne idi?»

Helvayı kendileri yedikleri hâlde şeyhe zulüm isnâd ediyorlardı.
Helvacının parasını vermeyi hatırlarına getirmiyorlardı.

تا نماز دیگر آن کودک گریست
شیخ دیده بست و بردی نگر گریست

«O çocuk ikinci namazına kadar ağladı. Şeyh ise gözlerini kapadı,
ona hiç bakmadı».

شیخ فارغ از جفا و از خلاف
در کشیده روی چون مه در لحاف

«Şeyh alacaklıların cefâkâr ve muhâlif sözlerine aldırmaksızın, ay
gibi nurlu yüzünü yorganın altına çekmişti».

با ازل خوش با اجل خوش شاد کام
فارغ از تشنیه و گفت خاص و عام

«O mubârek zât, ezel ile de, ecel ile de hoş ve mesrûr idi. Hâvâs ve avâmın sözünden ve ayıblamasından kaydsız bulunuyordu».

Öyle dırıltılara ehemmiyyet vermiyordu.

4395

آنکه جان در روی او خندد چو قند
از ترش رویی خلقش چه گزند

«Ruh, bir adamın yüzüne tatlı tatlı gülerse öyle bir kimseye halkın surat etmesinden ne zarar olur?»

4396

آنکه جان بوسه دهد بر چشم او
کی خورد غم از فلک وز خشم او

«Ruh, bir adamın gözünden öperse, feleğin hışmından o adamın ne korkusu olur?»

Halkın dedikodusuna kemâl sâhiblerinin ehemmiyyet vermeyeceğini Cenâb-ı Pîr birkaç misâl ile beyân ediyor :

4397

در شب مهتاب مه را بر سناك
از سگان وعوعو ایشان چه باك

«Mehtablı bir gecede köpeklerden ve onların havlamasından ayın ne ihtirâzı olur?»

سك وظيفه خود بخا می آورد
مه وظيفه خود برخ می گسترد

«Köpek kendi vazifesini yapar, ay da sathındaki nuru zemîne sermekle vazifesini icrâ eder».

4399

كارك خود ميگزارد هر کسی
آب نکذارد صفا بهر کسی

«Herkes işceğizini yapar. İçine düşen çörçöp dolayısıyla su, kendi sâfiligini terketmez».

4400

مصطفی مہ می شکافد نیم شب
ژاژ می خاید ز کینه بو لہب

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmeliüttelhâyâ gece yarısı bir işâretle kameri yarar, Ebû Leheb ise kin ve adâvetinden dolayı, bu Muhammedin dâimî sihirlerindendir! diye hâlteder».

Ebû Leheb, Resûlullah Efendimizin amcalarındandı. Diğer amcası Ebû Tâlibin Peygamberimize karşı şefkat ve muâvenetine mukabil, bu adam da bûğz ü adâvet göstermiş, dilinden ve elinden gelen fenâlığı yapmaktan geri durmamıştı. Karısı ve Ebû Süfyânın kız kardeşi olan Ümmü Cemil ise diken toplar ve Resûlullaha eziyyet olsun diye kapının önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Kur'ân'daki (حٰلَةُ لَحْطَبٍ) yâni: «Odun hamalı» terkibinde, karının şu muzırlığına işâret vardır. Onun ve kocasının hakkında (تَبَّ يٰأَبِي لَهَبٍ) Sûresi nâzil olmuştur. Mevlânâ Câmi kuddise sirruhû (Bahâristân) isimli kitabının (mutâyeât) yâni. letâif kısmında şöyle bir fıkra nakleler :

Hazret-i Ali (Kerremallahü veche)nin ağabeyi (Akîl bin Ebî Tâlib) birâderinin hilâfeti zamânında Cenâb-ı Haydardan fazla para istemiş, vermediği için kardeşine darılıb Muâviyenin yanına gitmişti. Muaviye,

هم شدی توزیع لودك دانك چند
هست شیخ آن سخا را بند کرد

«Helvayı yiyen alacaklılar, kendi aralarında birkaç akçe bölüşerek hakkını verebilirlerdi. Fekat şeyhin himmeti, yâni, kalbî arzûsu, alacaklıların öyle bir cömerdlikte bulunmalarına mâni' oldu».

Çünkü; fevkal'âde bir hâl zuhura gelecek ve şeyhin kerameti görülecekti.

نا کسی ندهد بکودك هیچ چیز
قوت پیران ازین بیشست تیز

«Zirâ kimsenin helvacı çocuğa bir şey vermemesini şeyh arzu etmişti. Pirânın, yâni, evliyâullahın kerâmet kuvveti bundan fazla ve müessirdir».

Müslümanlık itikadı cümlesindendir ki: Enbiyâda mu'cize, evliyâda kerâmet denilen İlâhî bir kuvvet vardır, o kuvvetle fevkal'âde işler yaparlar. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'de buyurur ki: «Evliyânın Allah'tan aldığı bir kuvvet vardır. Atılmış oku o kuvvetle yoldan çevirir, hedefe isâbet ettirmez».

شد نماز دیگر آمد خادمی
يك طبق بر کف ز پیش حاتمى

«İkinci namâzı vakti olunca Hâtım gibi cömerd bir zât tarafından bir hizmetçi geldi ki elinde bir tabak vardı».

Hâtım: Arabın Tay kabilesinden bir zât idi ki fevkal'âde cömerdligiyle şöhret bulmuştu. Evvelce de bahsettiğim bu zât, devr-i seâdete yetişememiş, oğlu (Adiy bin Hâtım) huzûr-ı Peygamberiye gelmiş ve iltifat görüp müslüman olmuştur.

ona ikrâm ve in'âm etmekle berâber arasına canını sıkacak sözler de söyler ve hazır cevap bir adam olan Akil'den münâsib ve müskit cevaplar alırdı. Bir gün Muâviyenin meclisinde Şamlılardan bir cemâat vardı. Akil bin ebî Tâlib de orada idi. Nükteli ve zarif sözleriyle Şam eşrâfının nazra-ı dikkatini celbetmişti. Bundan kuşkulanan Muâviye:

— Ey Şamlılar, Allah'ın (تبت بدا ابى لهب) demiş olduğunu işittiniz mi? diye sordu, evet, dediler. Muâviye: İşte o Ebû Leheb, Akil'in amcasıdır, dedi ve böyle demekle onu gözden düşürmek istedi.

Akil bin ebî Tâlib de derhâl: ey Şamlılar; Cenâb-ı Hakkın (واسرائله حمله الخطب) buyurduğunu duydunuz mu? sâlinde bulundu. Ona da evet, denilince: İşte o hammâletelhatab, Muâviyenin halasıdır, diyerek kendisini ta'yib etmek isteyen Muâviye'yi mâhcub etti. İşte o Ebû Leheb, Şakkulkamer mu'cizesi için: Bu da Muhammedin sihirlerinden biri! demişti.

بانك سك هرگز رسد در گوش ماه
خاص ماهى كو بود خاص اله

«Köpeğin havlaması ayın kulağına, husûsıyla havas-ı İlâhiyyeden bulunan bir kamerin sâmiyasına erişir mi?»

Yâni, yerde uluyan bir köpeğin sesi, gökteki ayın kulağına vâsıl olmayacağı gibi, avâmdan ba'zılarının zem etmeleri de Allah'ın has kullarından bulunan bir zâtın kulağına girmez.

میخورد شه بر لب جو تا سحر
در سماع از بانگ چغزان بی خبر

«Meselâ bir pâdişah, bir dere kenarında sabaha kadar işret eder, hânende ve sâzendelerin sözünü, sazını dinler. Onların âhengini dinlemekten deredeki kurbağaların vakvakasını duyar mı?»

Hazret-i Mevlânâ bu beyânattan sonra kıssaya dönüyor da diyor ki:

صاحب مالی و حالی پیش پیر
هدیه بفرستاد کزوی بد خیر

«Hâtım gibi cömerd olan o zât, mâl ve hâl sâhibi idi. Şeyhin hâlin-den haberdâr olduğu için huzûruna hediye göndermişti».

Hiç bir emel ve garaz sevkıyla olmaksızın bir kimseye verilen bir şey'e hediye denilir. Hadis-i Şerif'te: «Biribirinize hediye veriniz, se-vişirsiniz» buyurulmuştur. Aleyhissalât Efendimiz takdim edilen hedi-yeleri kabûl eder ve mukabelede bulunurdu.

Emel ve garaz ile, yâni, şu isim görülsün arzûsiyle verilen şeyler hediye olmaz. Rişvet olur ki Nebiy-yi Ekrem Hazretleri verene de, ala-na da la'net etmiştir.

4407

چار صد دینار بر کوشه طبق
تیم دیناری دگر اندر ورق

«Gelen tabağın bir kenarında dört yüz, ayrıca kâğıda sarılmış yarım dinâr vardı».

4408

خادم آمد پیش شیخ تعظیم کرد
وان طبق نهاد پیش شیخ فرد

«Hizmetçi geldi. Şeyhin huzûrunda ta'zimde bulundu. O tabağı ye-gâne şeyhin önüne koydu».

4409

چون طبق را از غطاوا کرد رو
خلق دیدند آن کرامت را ازو

«Şeyh, tabağın örtüsünü açınca halk, yâni, oradaki alacaklılar, şey-hin o kerâmetini gördüler».

آم و افغان از همه بر خاست زود
کای سرشیخان و شاهان این چه بود

«Ey şeyhlerin ve şahların reîsi; bu nedir ve ne hâldir? diye heps-i de ah ü figan etmeye başladılar».

4411

این چه سرست و چه سلطانیست باز
ای خداوند خداوندان راز

«Ey sır sâhibi olanların büyüğü; bu ne sırdır, bu ne sultanlıktır?»

4412

ما ندانستیم ما را عفو کن
بس پراکنده کدرفت از ما سخن

«Biz senin büyüklüğünü bilemedik, bir çok perişan söz söyledik. Bizi afvet» dediler ve şunları ilâve ederek özür dilediler :

4413

ما که کورانہ عصاها می زنیم
لا جرم قندیلها را بشکنیم

«Biz ki körçesine deynek sallıyoruz, ondan dolayı kandilleri kırı-yoruz».

Kandil kırmaktan maksad : Şeyhin inkisâr-ı kalbine sebep olmaktır.

4414

ما چو کران ناشنوده یک خطاب
همزه گویان از فیاں خود جواب

«Biz sağırlar gibi edilen bir hitâbı işitmeden kendi kıyâsımızla cevap diye saçma sapan sözler söylüyoruz».

ماز موسیٰ پند نکر فتم کو
گشت از انکار خضری زردرو

«Biz, Hızır'ın yaptıklarını inkâr ve onlara i'tirâz eden, sonra ayrılacağı için yüzü sararan Mûsâ Aleyhisselâmdan ibret almadık».

Hazret-i Mûsâ Kur'ân'da: «İndimizden kendisine ilm' öğrettik» diye ta'rif edilen ve Hadis-i Şerifte Hızır olduğu bildirilen bir zât ile görüşmeye Allah tarafından me'mur edilmişti. Kelimullah Hazretleri, halifesi (Yâşa' bin Nûn) ile sefer ederek Hızır'ı aradı, buldu ve me'mûriyyetini anlattı. Hızır «Yâ Mûsâ, sen benim yapacağım işlere tehammül edemezsin» dedi. Hazret-i Mûsâ tehammül edeceği va'dinde bulundu. Hızır «Öyle ise işime karışma ve sesini çıkarma» dedi. Deniz kenarında bir kayık gördüler. Sâhibleri bu üç kişiyi parasız olarak kayığa aldılar. Giderken Hızır kayığın tahtalarından birini kopardı. Mûsâ: «Yâhu ne yaptın? Adamcağızlar bizi bedâva kabûl ettiler, sen sû-i mukabele olarak kayığın tahtasını kopardın.» İ'tirâzını fırlattı. Hızır: «Ben sana tehammül edemezsin demedim mi idi?» dedi. Mûsâ özür diledi. Bir kıyıya çıktılar. Orada çocuklar oynuyorlardı. Hızır onlardan birinin boğazından tutup öldürdü. Mûsâ: «Ma'sum bir çocuğu niçin öldürdün?» diye sordu. Hızır: «Ben sana tehammül edemezsin demedim mi idi» dedi. Mûsâ yine özür diledi ve bir daha işine karışırsam bana arkadaşlık etme şartını koydu. Bir köye uğradılar. Köylü, bunları misâfir kabûl etmedi. Hızır da orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı elini sürmekle sağlamlaştırdı. Mûsâ: «Bâri bunu bize yedirecekleri yemek mukabilinde ta'mir etseydin» dedi. Hızır: «Yâ Mûsâ; artık ayrılacağız. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım. Bindığımız kayığın tahtasını koparmakla, onu gasb edilmekten kurtardım. Çünkü ileride zâlim bir hükümdar vardı. Sağlam gemileri zabtediyordu. Öldürdüğüm çocuk ileride kötü bir mahlûk olacak, sâlih bulunan anasını, babasını da azdıracaktı. Onları halâs etmek için çocuğu öldürdüm. Düzelttiğim duvara gelince; o, iki yetimin malı idi. Altında da bir define vardı. Yetimler büyüyünce o defineyi bulsunlar diye duvarı sağlamlaştırdım ve defineyi muhâfaza ettim» izâhâtında bulundu.

Hazret-i Mûsâ'nın zâhiren haksızlık gördüğü şeylere sabır edemeyip i'tirâz etmesi haklı idi. Çünkü sâhib-i şeriat bir peygamberdi. Şeriatte zâhire göre hüküm verilir. Binâenaleyh Hızır'ın haksızlık gibi görünen hareketlerine dayanamadı. Onda:

باچنان چشمی که بالا می شتافت
نور چشمش آسمانی شکافت

«Bâlâya yükselen ve nûru gökleri yaran bir göz».

Yâni; peygamberlik nûriyle münnevver bir göz varken, Hızır'ın yaptığı hareketlerin ancak zâhirini görebildi.

4417

کرده باچشم تعصب موسیٰ
از حماقت چشم موش آسیا

«Ey zamânın Mûsâ'sı olan insân-ı kâmil, senin evvelden gördüğün ve hikmet ve hakikatini bildiğin şeylere ve onları gören gözüne karşı bizim gibi değirmen fârelerinin gözü taassub ve i'tirâza kalkıştı».

Lûtf u keremde bulun da bizi afvet diye alacaklılar şeyhten özür dilediler.

4418

شیخ فرمود آن همه گفتار وقال
من بحل کردم شما را آن حلال

«Şeyh buyurdu ki söylediğiniz sözlerin hepsini ben size helâl ettim, helâl olsun».

4419

سر این آن بود کز حق خواستم
لا جرم بنمود راه راستم

«Bunun sırrı şu idi ki borcumun ödenmesini Allah'tan istemiştim. Bu hususta bana doğru yolu gösterdi» ve:

گفت آن دینارا گر چه اندکست
لیک موقوف غریبو کودکست

«Dedi ki: O dört yüz dinâr, az bir şey olmakla berâber ödenmesi, bir çocuğun ağlamasına bağlıdır».

تا نگرید کودک حلوا فروش
بحر رحمت در نمی آید بجوش

«Helvacı çocuğu ağlamayınca rahmet denizi cûş etmeyecek. Senin borcun da ödenmeyecektir. Bunun için yediğiniz helvayı aldırđım, satan çocuğu da ağlattım».

Hazret-i Mevlânâ kıssâdan hisseye intikal ederek buyuruyor ki:

ای برادر طفل طفل چشم تست
کام خود موقوف زاری دان درست

«Ey din kardeşi; kıssadaki çocuk senin gözündür. Murâdının husûle gelmesini, onun ağlayıp sızlamasına mevkuf bil».

گر همی خواهی که آن خلعت رسد
بس بگریان طفل دیده بر جسد

«Eğer, Allah'ın afv ü âtîfeti hıl'atinin erişmesini istersen cesedin için gözlerini ağlat».

Hasbelbeşerîyye herbirimiz günahkârız ve Allah'ın avf ve rahmetine muhtâcız. O afve nâil olabilmek ve o rahmet hıl'atını giyebilmek için Allah'a ilticâ etmeli, ellerimizi açmalı, gözlerimizden nedâmet yaşları dökmeli ve candan, gönülden aman Yâ Rabbi demeliyiz; emin olmalıyız ki Cenâb-ı Hak erhamürrâhimîndir. Aman demeye ve gözyaşı dökmeye merhamet eder. Muhlîs kullarının hâlis tevbesini ve duâsını mutlaka kabul eyler.

زاهدرا گفت یاری در عمل
کم گری تا چشم را بناید خلل

«Bir zâhîde bir dostu, amelde, yânî, ibâdet esnâsında çok ağlama ki gözlerin bozulmasın, dedi».

گفت زاهد از دو بیرون نیست حال
چشم بیند یا نبیند آن جال

«Zâhid cevap verdi ki: Göz, Hakkın cemâlini ya görür, yâhud görmez. Hâl, bu ikiden hâlî değildir».

گر بیند نور حق را چه غمست
در وصال حق دو دیده چه کمست

«Eğer Hakkın nûrunu görürse, gözün bozulmasından ne gam olabilir? Çünkü Hakkın visâline mukabil iki göz ne kadar ehemmiyetsiz kalır?»

ور نخواهد دید حق را گو برو
اینچنین چشم شقی گو کور شو

«Eğer Hakkı görmeyecek ise böyle şaki bir göze git, kör ol de».

غم مخور از دیدگان عیسی تراست
چب مرو تا بخشدت دو چشم راست

«Gözler bozulur ve görmez olur diye korkma ki İsa seninledir. Sol, yâni, aksi ve isyan tarafına gitme ki sana doğru görür iki göz versin».

عیسی روح تو با تو حاضرست
نصرت از وی خواه کو خوش ناصرست

«Senin İsa'yı rûhullahın, yâni, bizzat Allah'ın seninle hazır. On-
dan yardım ise ki o (خيرالناصرين) yâni: «Yardımcıların en hayırlısıdır».

Kur'an'da :

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni : «Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle berâberdir³⁰» buyurul-
muştur, evet. Nereye gitsek, nerede bulunsak O bizimle berâberdir, hattâ
bize bizden daha yakındır. Bunu böylece düşünmeli, o berâberlik nasıl-
dır? İlmen mi berâberdir, yoksa başka türlü müdür? diye vesveseye düş-
memelidir.

Allah'ın her vakit ve her yerde kendisiyle berâber olduğuna i'tikad
eden bir müslüman, ondan korkar, yâhud utanır da bir kötülük yapmaya
kalkışmaz. Müslümanlığın hiç bir faydası olmasa, mensublarında şu i'ti-
kadin bulunması, bir memlekette âsâyişin te'mini için kâfidir. Çünkü Al-
lah'ın kendisi ile berâberliğini; yaptığını, yapacağını görür ve bilir oldu-
ğunu düşünen bir insan suç işlemekten çekinir. Fakat; dinsiz, imansız ve
ahlâksız bir herif, Allah'ın berâberliğine değil, varlığına bile inanmadığı
için gafil bir kimsenin sâatini aşarmaktan, içindekilerin uyumakta oldu-
ğu bir evi soymaktan, kırdı rastgeldiği bir kimsenin malını almak için
canını almaktan çekinmez. Bolşevikler ve masonlar gibi kendinin kapıl-
mış olduğu bâtil bir mezhebe girmek için, başkalarını da iğfâl etmeye
ve memlekette ayrılık, gayrılık çıkarmaya kalkışmaz. Onun için şuna

(30) Sûrei Hadid : 4

buna satılmış bir takım soysuzların yaygarasına kapılıp da müslüman-
lıktan ürkmemeli, bil'akis memlekette intizâm ve âsâyişin ta'mimi için
ahlâk-ı islâmiyyeyi neşr ve ta'lim etmelidir.

ليک پيکار تن پر استخوان
بر دل عیسی منه تو هر زمان

«Lâkin kemikle etten ibâret olan cesedin cengini, yâni, nefsin hevâ
vü hevesini her vakit İsa'nın kalbine koyma».

Yâni; olur, olmaz temennide bulunma.

همچوان ابله که اندر دستان
ذکر او کردیم بهر راستان

«O ahmak gibi ki, hikâye arasında istikamet erbâbı için onu zikrey-
lemiştik».

Hikâyenin baş tarafında geçmişti ki bir budala, Hazret-i İsa'ya yol-
daş olmuş, ölü diriltirken okuduğu duâyı öğretmesini istemiş, Rûhullah
Hazretleri öğretmeyince, bâri şu kemik yığınına dirilt de göreyim, de-
mişti.

Beş numara elektrik lâmbası kadar aydınlığı olduğu hâlde, münevver
geçinen ba'zı ukalâ da Luter'in hristiyanlıkta yaptığı gibi, dinde reform
yapmak istiyorlar. Vaz'ı İlâhî olan ba'zı ahkâmın değiştirilmesi lâzım gel-
diğini iddiâ ediyorlar; ezânın türkçe okunması, namaz kılarken Kur'an'ın
aslı değil, tercemesinin okutturulmak istenilmesi, o reformun mukadde-
mâtı cümlesindendi. «Bâtil, saldırır, sonra muzmahil olur» kelâmı müce-
bince o bâtil hareket de bir müddet sürdükten sonra def' olup gitti. O
gidişin hâlâ mâtemini tutanlar var. Düşünmüyorlar ki Luter; hristiyan-
lığın esaslarına, hattâ teslis akidesine dokunmamış, papazların halk üze-
rindeki tesallutuna, para mukabilinde cennetten erâzi satmalarına ve sâi-
reye i'tirâz etmişti. Elhamdülillah dinî esaslarımızda değiştirilmesine lü-
zûm görülecek bir şey yoktur. Tebdil tarafdârı olanlar, birer Luter olmak
isteyenlerdir. Onların teklifleri de hikâyede bahsi geçen budalanın Haz-
ret-i İsa'dan talepleri gibidir.

زندگی تن مجو از عیسیت
کام فرعونى غواء از موسیت

«Sen İsâ'dan cesed diriliğini isteme, Mûsâ'dan da Fir'avn'a uygun murâdlarının husûlünü taleb etme».

بر دل خود کم نه اندیشه معاش
عیش کم ناید تو بر درگاه باش

«Geçinme düşüncesini kalbinde bulundurma. Sen Allah kapısında bulun, mukadder olan rızkın eksilmez».

Sen, o rızkı nasıl istersen rızkın da sana öylece, hattâ fazla tâlibdir.

این بدن خرگاه آمد روح را
یا مثال کشتی مروح را

«Bu beden, rûha oba, yâhud Nûh'a nışetle gemi gibidir».

ترك چون باشد بیابد خرگهی
خاصه چون باشد عزیز درگهی

«Türk mevcut olunca bir oba bulur. Husûsiyle o, aziz ve Allah kapısı mensublarından olursa, açıkta ve aç kalmaz».

خواند عیسی نام حق راستخوان
از برای التماس ان جوان

«İsâ Aleyhisselâm, o genç ve budala arkadaşının talebiyle kemiklerin hatline Allah'ın ismini okudu».

حکم یزدان از پی ان خام مرد
صورت ان استخوانرا زنده کرد

«Hükm-i İlâhî, o ham adamın talebi üzerine o kemikleri diritti».

از میان برجست يك شیر سیاه
نچه زد کرد نقشش را تباہ

«Kemiklerin ortasından siyah bir arslan sıçradı. Bir pençe vurup o adamın sûretini mahvetti, yâni, öldürdü».

کله اش بر کند و مغزش ریخت زود
مغز جوزی کاندرو مغزی نبود

«Çabucak kellesini kopardı ve beynini akıttı. Ceviz içi kadar bir bey-ni vardı ki o kafada beyin yok demekti».

گرورا مغزی بدی اشکستنش
خود نبودی نقص الا برتنش

«Eğer onda beyin olsaydı kafasının kırılması, yâni, helâk olması, ancak bedenine âid bir noksan olurdu».

گفت عیسی چون شتایش کوفتی
گفت زان روکه تو زو آشوفتی

«İsâ Aleyhisselâm arslana: Niçin bu adamı alelacele öldürdün? diye sordu. Arslan: Ona senin canın sıkılmış olduğu için, cevâbını verdi».

گفت عیسی چون نخوردی خون مرد
گفت در قسمت نبودم رزق خورد

«Yine İsâ: Adamın kanını niçin içmedin? Süâlinde bulundu. Arslan da: Taksîm-i ezeliye o, bana rizk olmamıştı, dedi».

Her mahlûkun rızkı; hayâtı müddetine göre takdir olunmuştur. Eceli gelmeyince nasibi kesilmez, eceli geldikten sonra, dünyâda rızk verilmez. O arslan da evvelce ölmüş ve nasibi kesilenlerden olmuştu. Onun için o adamı öldürdü, lâkin kanını içmedi ve etini yemedi. Çünkü rızkı degildi.

Hazret-i İsâ'nın arslanla konuşmasını gayr-ı tabii görenler; hayvanla nasıl konuşulur? diyecekler bulunabilir. Bunlar, konuşmaktan maksad: anlaşılmak olduğunu bilmeli, evlerindeki kedinin hâline dikkat etmelidir. Kedi acıktığını sâhibine sürünmek ve önünde, ardında dolaşmak sûretiyle pek a'lâ anlatabilir. Dışarı çıkmak istediğini de kapının, yâhud pencerenin önüne gidip tırmalamakla tefhim eder. Sâhibinin okşadığını, yâhut darılıp tekdir ettiğini derhâl anlar. Pisi pisi denilince gelir, pist denilince gider. Demek ki söylemeyen kedide sâhibini anlamak ve ona merâmını anlatmak hâli var.

Şu anlaşma hâli bizim gibiler içindir. Bir de havas-sı ibâd olan enbiyâ ve evliyâyı ve onların mu'cize ve kerâmet sâhibi olduklarını düşünelim. Hem pâdişâh, hem peygamber olan Süleymân Aleyhisselâm orduyu giderken birdenbire gülümsemiş ve gülmüştü. Çünkü bir karıncanın «Ey karıncalar; yuvanıza giriniz. Süleymanla ordusu sizi çiğnemesin» dediğini işitmiş ve anlamıştı. Bu hâdise Kur'an'da:

يَا أَيُّهَا النَّملُ ادْخُلُوا مساكنكم لا يحطتكم سليمان وجنوده

Âyetiyle haber verilmiştir. Kezâ arabcada (hüdhüd) türkcede çavuş kuşu denilen hayvanla konuşmuş, Yemen hükümdarı (Belkis'e) onunla mektub göndermiş, Yemen ahvâline ve Belkis'in idâresine dâir ondan ma'lûmât almıştı ki bu da Kur'an'da beyân edilmiştir.

Eğer enbiyâda mu'cize, evliyâda kerâmet denilen fevkalâde bir kuvvet bulunduğuna inanıyorsa Süleymân'ın hüdhüd'le, İsâ'nın arslanla konuştuğunu tabii görmeli ve imân etmeliyiz. Şunu da unutmamalıyız ki fevkalâdelikler tekerrür edince tabii hâline gelir.

ای بسا کس همچو آن شیر زیان
صیدخود ناخورده رفته از جهان

«Ne kadar kimse vardır ki o kükremiş arslan gibi avını yemeden dünyâdan gitmiştir».

قسمتش کاهی و حرصش همچو کوه
وجه نی و کرده تحصیل وجوه

«Öyle kimsenin kısmeti saman kadar, hırsı ise dağ misâlidir. Allah'ın huzûruna çıkacak yüzü olmadığı hâlde halk arasında vücûh, yâni, şeref kazanmıştır».

Cenâb-ı Mevlânâ, Mesnevî'nin baş taraflarında: «Denizi bir kâseye döksen ne kadar alır? Ancak bir günlük kısmeti» buyurmuştur. Bir insanın yiyeceği iki dilim ekmekle bir bardak sudan ibâret olduğu hâlde,

dünyânın malını ve ni'metini toplamak ister. Bunun için de didinir, çabalar, bin türlü hud'a ile hemcinsini ızır etmekle, ihtikâr ve irtikâb eylemekle servet yapmaya, köşkler, apartmanlar kurmaya çalışır. Bir de bakarsınız ki bir hastalığa yakalanır, sıkı bir perhize tâbi tutulur. Ne yiyebilir, ne içebilir. Helâl, haram demeyerek topladıkları başkalarına kahr, kendisi ise soluğu cehennemde alır. İşte bu gibiler, kısmeti saman kadar hafif, fekat hırsı dağ gibi olanlardır ki kıssadaki arslan gibi avını yiyemedi ölür, giderler.

Hazret-i Mevlânâ bunları anlattıktan sonra Cenâb-ı Hakka duâ ediyor, bize de o yolda duâ etmemizi öğretiyor :

4445

ای میسر کرده بر مادر جهان
سخره بیکار مارا واهان

«Ey bize dünyadaki zor işleri kolaylaştırmış olan Allah; işsizlikten ve faydasız işlerden bizi kurtar».

Cenâb-ı Hak, sevgili peygamberi hürmetine onun ümmetine kolaylık göstermiş, eski şeriatlerdeki bazı hükümleri şeriat-i Muhammediyyede kolaylaştırmıştır. Meselâ yahudiler, ma'bedlerden başka bir yerde ibâdet edemezler. Hâlbuki müslümanlar, bunun için mutlaka câmie gitmek mecbûriyyetinde değillerdir. «Arzın her tarafı benim ve ümmetim için secdegâh ve temiz kılınmıştır» Hadîs-i Şerîf'i mücebince dünyânın her tarafındaki temiz topraklar bizim için mesciddir. Nerede bulunsak oranın zeminine kapanır ve ma'bûd-i yegânemize ibâdet edebiliriz, elhamdülillâh sümme elhamdülillâh.

Kezâ bir hristiyanın afv ü mağfirete nâil olabilmesi için papasların mâbeyncilik etmesi ve o hristiyanın günahını çıkarıp birkaç parasını alması şarttır.

Müslümanlıkta ise Allah'la kulun arasına kimse giremez. Sıdk u ihlâs ile tevbe eden bir mü'minin tevbesi bilâvâsıta kabûl ve günahları afv olunur.

Aleyhissalâtü Vesselâm efendimiz, ümmetin âlimlerine : «Halkı cennetle müjdeleyin, cehennemle ürkütmeyin. Din işlerini kolaylaştırın, güçleştirmeyin» buyurmuştur.

Vaktiyle Fâtih'te ham sofulardan bir vâız vardı. Nasılsa tütün içmenin haram olduğuna kanmıştı. Halkı tütünden vazgeçirmek için : «On kadeh rakı içmek bir cıgara içmekten hafiftir» dediğini ben kulağımla işitmiştim. Gafil sofı, kaş yapayım derken göz çıkarıyor, cıgaradan vaz-

geçirmek isterken rakıya teşvik ediyor, lâkin gaflet ve cehâletinden yaptığı işin mazarratını farkedemiyordu, mûskirât ile mükeyyifâtın ayrı ayrı şeyler olduğunu bilmiyordu.

Her sarhoş eden şey şübhesiz haramdır. Fekat tütün sarhoş etmez ki haramlığına hükmedilebilsin. Kahve, çay, tütün, enfiye, nargile gibi şeyler mükeyyifât cümlesindendir.

Dördüncü Murad, tütün içenlerden yüzlercesini öldürmüş, nihâyet Şeyhulislâm Behâî Efendi onun mübah olduğuna fetvâ vermekle bu haksız i'damların önünü almıştı. Ondan evvel Şeyhulislâm Yahyâ Efendi de :

Akbâb ile dukân iç kalma sakın tütünsüz

diyerek edebî bir fetvâ vermişti.

Bahsimizden epeyce uzaklaştık. Sadede dönelim.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt ile aleyhissalât efendimizin : «Ey Rabbim, insan oyalayan faydasız şeylerden bizi halâs et ve her şey'in hakikatini, yâni, ne olduğunu bize göster» duâsına işâret ediyor. Zîrâ her şey'in hakikatini görebilmek Allah'ın bir tevfidir. Eğer herkes her şey'in hakikatini görebilseydi bir takım müfsidlerin yaptıkları propagandalara bazı gafil kimselerin kapılmaması lâzım gelirdi.

Meselâ mürâilik, Kur'an'ın beyânına göre bir şirk-i hafîdir. Öyle iken bazı kimseler kendilerini halka sofı tanıtmak için âbid, zâhid görünüme çalışırlar, evlerinde namaz kıldıkları sırada sünneti değil, farza ikameti bile terkettikleri hâlde câmi'de öğle namazının son sünnetini dört rek'at kılarlar, ikindinin gayrı müekked sünnetini bırakmazlar. İmam rükû'dan doğrulub secdeye vardığı hâlde onlar hâlâ rükû'da tecvid ile (سبحان رب العظیم) demekle meşgul olurlar. İşte böyle yapanların hareketleri, mürâiliğin şirk-i hafî olduğunu bilmediklerindendir. Bazı saf müslümanlar da onların riyâsını hakikat ve kendilerini bihakkın ehl-i ibâdet zannederek aldanırlar.

4446

طعمه بنموده بما وان بوده شست
آنچنان بنما آزار که هست

«Bize yem görünüyor, hâlbuki o, olta bulunuyor. Allah'ım; mevcûdâtı bize oldukları gibi göster».

Ma'lûm ya balıklar, olta iğnesinin ucuna yem takarlar, denize sa-
lıverirler. Onu gören balıklar da yem geldi diye yutup oltaya takılırlar
ve insanlara yemek olurlar.

Hazret-i Mevlânâ: «yâ Rabbî; her şey'i bize olduğu gibi göster ki
oltayı yem diye yutmayalım» duâsını ediyor, bu duâ ile de: «Allah'ım,
bize hakkı hak olarak göster ve ona tâbî' olmamızı nasib eyle. Bâtılı da
bâtîl olarak göster ve ondan i'tinâb etmemizi müyesser kı!» Hadîs'ine
işâret ediliyor. Yine kıssaya aydetle diyor ki:

4447

گفت آن شیر ای مسیحا این شکار
بود خالص از برای اعتبار

«Arslan dedi ki: Ey Mesîhâ, yâni, ey Hazret-i İsâ; bu av, yemek için
değil, ibret göstermek içindi».

4448

گر مرا روزی بدی اندر جهان
خود چه کارستی مرا با مردگان

«Eğer benim dünyâda rızıkım olsaydı ölülerle ne işim vardı?»

Biraz evvel de söylenildiği vechile dünyâdan rızıkı kesilmemiş olan
ölmez, ölenin de artık dünyâda nasibi kalmaz.

4449

این سزای آنکه باید آب صاف
همچو خر درجو بمیزد از گزاف

«Bu adamın parçalanması, saf ve berrak bir su bulup da ona işeyen
eşegin cezâsıdır».

Hayvanlar ba'zan dere kenârına gider ve suyun içine girerler. Bir
tarafтан içerler, bir tarafтан da suyu kirletirler. İşte arslanın parçala-
dığı kimse bu kabil mahlûkattan idi. Hazret-i İsâ gibi Rûhullah olan bir
zâte yoldaş olmuşken ondan ma'nevî istifâdeler edeceği yerde bir takım
münâsebitsiz talebelerle onun canını sıkıyordu.

4450

کر بداند قیمت آن جوی خر
او بجای یا نه در جوی سر

«Eğer eşek o derenin kıymetini bilmiş olsaydı, oraya ayağını sokmak
değil, başını daldırırdı».

4451

او بیابد آنچنان پیغمبری
میر آبی زندگانی پروری

«O, İsâ gibi bir peygamberi ve hayat veren bir suyun sâhibi olan Rû-
hullah Hazretlerini bulmuşken».

4452

چون نمیرد پیش او کز امرکن
ای امیر آب مارا زنده کن

«Ey âb-ı hayâtın emîri ve sâhibi (kûn) emriyle bizi ihyâ eyle diye
nasıl ölmedi?»

Yâni; İsâ'nın huzûrunda ölü gibi irâde göstermeyerek, ölü hâline
gelip de kemiklerin yerine beni ihyâ et diye yalvarmadı.

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisse nakline şuru' ederek diyor ki:

4453

هین سک نفس ترا زنده بخواه
کو عدو جان تست از دیرگاه

«Ey insan; aklını başma al da nefis köpeğinin dirilmesini isteme ki o
nefs, çoktan beri senin düşmanıdır».

Hadîs-i Şerîf'te: «Senin en azılı düşmanı iki yanın arasındaki nef-
sindir» buyurulmuştur. Böyle bir düşmanın dirilmesini değil, ölmesini

temenni etmelidir. Çünkü onun dirilmesi, azgınlığının artması, ölmesi, yâni, Allah'a mutî' bir hâle gelmesi ise düşmanlığının dostluğa tehavvül etmesi demektir.

4454

خاک بر سر استخوانی را که آن
مانع این سگ بود از صید جان

«O kemiğin toprak başına olsun, yâni, Allah müstehakkını versin ki bu köpeğin ruh avlamasına mâni' oluyor».

Buradaki kemikten maksad: İnsanın cesedi, köpekten murâd: nefs-i emmâredir. Ruh avlamak ise rûhânî ve ma'nevî zevk elde etmektir.

Cesed, nefsin ârzularına mutâvaat gösterdikçe nefis, önüne kemik atılmış köpek gibi hırlar ve kuvvetlenir. Binâenaleyh rûhânî zevkleri avlamaz olur.

4455

سگ نه بر استخوان چون عاشقی
دیوچه وار از چه بر خون عاشقی

«Köpek değilsin, kemiğe neden âşıksın? Sülûk gibi niçin kan içmeye düşkünsün?»

Cesed denilen şey : Kemikten, etten ve kandan ibârettir. Ona merbut olmak, namaz kılsam bacaklarım ağrır, oruc tutarsam vücûdum zayıflar diye onun üstüne titremek, âdetâ kemik yalayan köpek ve kan içen sülûk gibi olmaktır.

4456

آن چه چشمست آنکه ینا پیش نیست
زامتحانها جز که رسوایش نیست

«Önünü göremeyen ve imtihanlarda mahcup olmaktan kurtulamayan göz, nasıl gözdür?»

Meselâ a'zâ-yı cisminden bulunan göz, gözlük takmayınca yakını da, uzağı da görmüyor. Ba'zan uzakça bir yerdeki kayayı insan zannederek

mahcup oluyor. Gözün bu, sûrlisidir. Bir de kalb gözü vardır ki ona (basar-ı basîret) derler. Hak ile bâtıl ancak o ayırdeder, hakayıkı ve ma'neviyyâtı ancak o görür.

4457

سهر باشد ظنّها را گاه گاه
این چه ظنست این که کور آمد ز راه

«Zanların ba'zan sehvettiği olur. Sendeki nasıl bir zandır ki yolu görmüyor?»

Zan : İlm ile şek arasında tereddüddür. Yâni; insanın kat'i olarak bilişine ilim, kuvvetlice tahmin edişine zan derler. Zanda ekseriyâ isâbet vâki' olur. Meselâ Ahmed Efendi isminde bir zâtin ekseriyâ evinde oturup dışarıya çıkmadığını bilen birine, diğer birinin :

— Ahmed Efendiyi ziyârete gitsek acabâ bulabilir miyiz? diye sormasına onun :

— Bulursunuz sanırım. Cevâbını vermesi zannî bir cevabdır, ilme yakın bir kestiriftir. Fekat dışarıya çıkmamışsa bulursunuz demesi bir şektir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki zanlarda ekseriyâ isâbet bulunduğu hâlde seninki nasıl bir zandır ki gideceği yolu göremiyor?

4458

دیدم آ بر دیگران نوحه گری
مدتی بنشین بر خود میگری

«Ey kayayı görüp de insan zanneden ve eşyânın hakikatini göremeyen göz; sen başkalarına, meselâ ölmüş akrabâna ağlayorsun. Onlar için yaş dökmeğine otur da kendin için ağla».

Nedâmetle gözden yaşlar akıtmak,
Günahtan tövbede, olur müessir;
Amel defterinde olan karanlık,
Gözlerden dökülen yaşla silinir.

Hazret-i Mevlânâ da günahlar için gozyaşı dökmeyi ve defter-i a'mâldeki seyyiât karanlıklarını silip temizlemeyi tavsiye için buyuruyor ki :

زابر گریان شاخ سبز و تر شود
زانکه شمع از گریه روشن تر شود

«Ağlayan buluttan ağaç dalı yeşerir ve tâzeleşir. Mum da ağlamakla daha ziyâde aydınlanır».

Cenâb-ı Pir; yağmur yağmasını bulutun, yağların erimesini mumun ağlamasına benzetiyor, birinin ağlamasıyla ağaçların yeşerdiğini, diğeri-
nin ağlamasıyla da mumun yandığı odanın daha ziyâde aydınlandığını
misâl gösteriyor. Sen de Allah rızâsı için ağla ki kalbin tâzelensin ve
basar-ı basiretin aydınlansın, diyor.

Her katrası bir gevher-i yektâdan eazdır,
Allah için ol yaşı ki akar dîde-i terden.

4460

هر کجا نوحه کند آنجا نشین
زانکه تو اولیتری اندر حنین

«Her nerede ağlayıp sızhyorlarsa orada otur. Çünkü ağlayıp sızla-
maya sen onlardan ziyâde muhtacsın».

4461

زانکه ایشان در فراق فانی اند
غافل از لعل بقای کانی اند

«Çünkü onlar fânî bir kimseden ayrılmışlardır, yakınlarından biri öl-
düğü için feryâd ediyorlar. Hakikat ma'denindeki beka la'linden gafil
bulunmaktadırlar».

Nevha: Ağlayıp sızlamak ve yolunmak demektir. Evlâdı ölmüş bir
ananın gözyaşı döküp feryâd etmesi gibi, sevilen bir vücûdun gaybûbe-
tine müteessir olmak ve ağlamak insanlık şefkati icâbıdır. Aleyhissalâtü
Vesselâm Efendimiz bile mahdûm-ı mükerrerî Hazret-i İbrâhim Se-
lâmullahî alâ ebîhi ve aleyh'in vefâtı üzerine ağlamış, mubârek gözle-

riyâden yaşlar döküldüğü hâlde: «Yâ İbrâhim; senin için hakikaten man-
rımız. Göz ağlar, kalb hüznü bağlar. Fekat Cenâb-ı Hakkı gazaba geti-
recek bir şey söylemeyiz. Allah, böyle bir musibet vukûunda bağırıp
çağırarak beni nehyetti» buyurmuş, Cenâb-ı İbrâhim'in vâlidesi (Mâ-
riye) ve teyzesi (Sirin) in sayhasını, yâni, feryâd ü figan etmelerini me-
neylemiştir.

Zât-i akdes-i Nebevi sıyâhı men' buyurduğu hâlde ba'zı Arab mem-
leketlerinde, ezcümle Mısır'da nâhoş ve men'-i Nebeviye muhâlif bir
âdet vardır. Tabutun önünde yakasını yırtan, saçını, başını yolan bir ta-
kım kadınlar bağıra çağıra giderler. Bunlara arabçada (nevvâha) acem-
cede (nevhaber) denilir. Bu nevvâhalar ücret mukabilinde mâtem et-
tiklerinden cenâzenin hâl ve vaktine göre azalıp çoğalırlar.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahseylediği nevha edenler, ücretli ağlayıcılar
değildir. Bu âdet bizde de vardı. Evden tabut çıkarken kadınların bağ-
rıması, cam, çerçeve kırması, mahalle kadınlarının cenâze evinde top-
lanıp riyâkârane ağlaşması, hele Anadolu'da (ağıtçı) denilen kadının ölü
hakkında (ağıt yakması) yâni, mersiye söyleyip dinleyenleri ağlatması
taklidden başka bir şey değildir. Eski Türklerden kalmış bir âdetin de-
vâmıdır: Timurleng'in bir oğlunun Anadolu'da ölmesi üzerine umûmî bir
mâtem yapılmış, bağırıp çağırarak sûretiyle kıyâmetler koparılmıştı. Fâ-
tîh'in büyük oğlu Şehzâde Mustafa'nın vefâtı dolayısıyla İstanbul'daki
erkân-ı devlet karalar giyinmiş, çiftliğinde menfi bulunan Mahmud Paşa
beyaz elbise ile oturduğu için idâm edilmişti.

4462

زانکه بردل نقش تقلیدست و بند
رو باب چشم بندش را برند

«Çünkü gönülde taklid nakşı ve bağı vardır. Git de göz yaşıyla o bağı
kazi, yâni, izâle et».

4463

زانکه تقلید آفت هر نیکوییست
که بود تقلید اگر کوه قویست

«Zirâ taklid, her iyiliğin âfetidir, sağlam bir dağ gibi olsa bile saman
kadar hafif ve değersizdir».

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

Yâni : «Resûlullahın harekâtında sizin için güzel bir örnek vardır»³². Nazm-ı Celili mücebince Resûlullahın sünnet-i seniyyesine ve ehlullahın tarikat-ı müstahsenesine iktidâ etmek, onların ef'âl ü harekâtına benzemeye çalışmak da bir takliddir amma taklidin makbûl olan kısmıdır.

Bir de ba'zılarının yaptıkları faydasız şeyleri mahzâ modaya uymuş olmak için taklide kalkışmak, taklidin merdud olan kısmıdır.

Düyûn-ı Umûmiyye Komiserliğinde bulunmuş olan Âli Bey merhûm (Lehçetülhakayık) isimli lûgatçesinde modayı (maymunlar kırâlı) diye zarif bir terkiib ile ta'rif etmişti. Evet. Maymunlarda taklid merâkâ pek fazladır. Gördüklerini yapmak isterler. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da buyurmuştur ki : «İnsanın yaptığını maymun da yapar, dâimâ insanlardan gördüğünü taklid eder». Mukallidlik, husûsıyla faydasız ve gülünç hareketleri taklid etmek, maymunluktan başka bir şey değildir.

Binâenaleyh o derekeden yükselmek ve gözünü kaplayan gaflet perdesini izâle eylemek için ağlamalı ve Allah'tan tevfik ve hidâyet talebinde bulunmalı, basar-ı basiret ihsân etmesi için yalvarmalıdır.

4464

گر ضرر لمترست و تیز خشم
گوشه بارهش دان چون او را نیست چشم

«Eğer bir kör, iri yarı ve çabuk hiddetlenir bir kimse olsa bile gözü olmadığı için onu bir et parçası farzet».

Barut gibi çabucak ateş alsa da, kendini kızdırmanı görüb yakalayamayacağı için, kasab dükkânlarında asılı koyun gövdelerinden farklı değildir.

4465

گر سخن گوید ز مو باریکتر
آن سرشرا زان سخن نبود خبر

«Eğer mukallid kıldan ince, yâni, ma'nâsı derin sözler söylese bile o söylediği sözlerin hakikatinden kafasının haberi yoktur».

(32) Sûrei Ahzab : 21.

4466

منی دارد ز گفت خود و لیک
از بروی تا بمی راهست نیک

«Yine o mukallid, kendi sözlerinden mest olur. Fekat onunla mest eden şerab ârasında epeyce uzak bir mesâfe vardır».

4467

همچو جو بست او نه او آبی خورد
آب ازو بر آب خوردان بگذرد

«O mukallid, dere yatağı gibidir ki dâhilindeki suyu içmez. Su, onun içinden geçer, su içenlere gider».

Erbâb-ı tahkîkî taklid etmek isteyenler, onların muhakkıkane sözlerini ezberler ve ötede, beride söylerler. Fekat o sözlerin kendilerine hiç bir te'siri olmaz. Deredeki su nasıl akar, geçer de yatağı ondan istifâde etmezse, mukallidler de naklettikleri sözlerden faydalanmazlar.

4468

آب در جو زان نمیگردد قرار
زانکه آن جو نیست تشنه و آب خوار

«Su dere yatağında durmaz. Çünkü o yatak susamış ve su içici değildir».

4469

همچو نای ناله وزاری کند
لیک پیکار خریداری کند

«Mukallid ney gibi hazin hazin inler. Lâkin iniltisi müşteri ve dinleyici toplamak içindir».

نوحه گر باشد مقلد در حدیث
جز طمع نبود مراد آن خبیث

«Mukallid, söz söyler ve nasihat verirken ağlar. Fekat habisin mu-râdı tama'dan, yâni, cemâatten para koparmaktan başka bir şey değildir».

4471

نوحه گر گوید حدیث سوزناک
لیک کو سوز دل و دامان پاک

«O ağlayan mukallid müessir sözler söylerse de onda yanık bir yürek ve temiz bir etek yoktur».

Etek temizliğinden maksad : Afif olmak ve haramdan ictinâb et-mektir.

4472

از محقق تا مقلد فرقه‌هاست
کین چو داودست و آن دیگر صداست

«Muhakkık ile mukallid arasında çok fark vardır. Bu, yâni, muhak-kık; Dâvud Aleyhisselâm gibidir, o yâni, mukallid ise ancak sadâdır, aks-i savttan ibârettir».

(Sebe' Sûresi)nde buyuruluyor ki :

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا

Yâni : «Biz hakikaten Dâvuda indimizden fazl u ihsanda bulunduk³³». Bu fazl, muhtelif sûrette tefsir edilmiş, peygamberliktir, Zebûrdur, pâdişahlıktır, tebeasına hüsnü muâmelesidir, âdilâne hükme muvaffa-kıyyetidir, aceze ve zuafâyâ lûtf u keremidir denilmiş, (Aynülmeânî) tef-sirinde ise güzel sesi diye izâh olunmuştur. Çünkü Hazret-i Dâvud, Ze-

(33) Sûrei Sebe : 10.

bûr'u yüksek sesle okurken dağlar aks yapar, kuşlar civıltıları ile onun tılâvetine iştirâk ederdi.

Fazl kelimesinin böyle müteaddid sûrette tefsir edilmesinde ihtilâf yoktur. Çünkü sayılan şeylerin hepsi de Dâvud Aleyhisselâma ihsân olunmuştu.

İşte mukallidin ehlullah sözünü söylemesi, Dâvud Peygamberin Zebûr okuyuşunu dağların tekrarlaması gibidir.

4473

منبع گفتار این سوزی بود
وان مقلد کهنه آموزی بود

«Bunun, yâni, muhakkıkın söz menbaı, yürek yanıklığıdır. O mu-kallid ise eskiden bellemiş ve anlar anlamaz bellediklerini öğretmekte bulunmuştur».

4474

هین مشو غره بدان گفت حزین
بار بر گاوست و بر گردون حنین

«Sakın o mukallidin söylediği sözlere aldanma. Öküz yük taşır da araba inler».

Bu ta'bir bir meseldir. Birinin zahmet çekmesine mukabil diğerinin inlemesi halinde söylenilir. Yüklü arabayı öküzler sürükler, fekat sesleri çıkmaz. Araba zahmet çekmediği hâlde inim inim inler. Muhakkıklar da riyâzet ve mücâhede yükü altında ezilirken sükût ederler, mukallidler ise hiç bir zorluk çekmedikleri hâlde feryâd koparırlar.

Hazret-i Mevlânâ muhakkıkla mukallidin hâllerini anlattıktan sonra diyor ki :

4475

هم مقلد نیست محروم ثواب
نوحه گر را مزد باشد در حساب

«Böyle olmakla berâber mukallid de sevabdan mahrum kalmaz. Ni-tekim cenâzede ağlayan kadınlara definden sonra ve hisab sırasında ücret verilir».

Çünkü; mukallid kendi sözlerinden istifade etmese bile belki dinleyenlerden faydalananlar bulunur. O da birkaç müslümana fayda te'min ettiği için sevab kazanır.

4476

کافر و مؤمن خدا گویند لیک
در میان هر دو فرق هست نیک

«Kâfir de, mü'min de Allah der. Fekat ikisinin arasında mühim bir fark vardır».

Dünyâda Allah'ı tanımayan bir insan yoktur. Lâkin tanıyışlar arasında fark vardır. Biz, Allah'ı Allah'ın ve Resûlullah'ın ta'rifi gibi bir, ezeli ve ebedî var, şeriki ve naziri yok, her türlü ihtiyaçdan vâreste, baba ve oğul olmaktan münezze, sıfât-ı kemâliyye ile muttasıf biliriz. Hırı-tiyanlar; birdir, amma üçtür diyerek İsâ ve Cebrâil Aleyhimesseleâmı da Ulûhiyyete iştirâk ettirirler. Sonra puta, ateşe ve sâireye tapanlar, tap-tıklarını bir İlâh'ı Ekber nezdinde şefâatçı sayarlar. En büyük bir Ma'bûdun mevcut olduğuna inanırlar. İşte muhakkikle mukallid arasında Allah'ı tanınması kadar ayrılık vardır.

4477

ان گدا گوید خدا از بهر نان
متقی گوید خدا از عین جان

«Bir dilenci ekmek dilenmek için Allah der. Bir müttekî ise tâ sa-mim-i rûhundan gelen bir ihlâs ve coşkunlukla Allah'ı zikreder».

4478

گر بدانستی گدا از گفت خویش
پیش چشم او نه کم ماندی نه بیش

«Eğer dilenci, söylediği sözün, yâni, Allah Lafz-ı Şerîfinin ne demek olduğunu hakkıyla bilseydi onun nazarında ne eksiklik, ne de fazlalık kalırdı».

Yâni, her şey ona hiç görünür, kendisinde kalbi bir gınâ hâsıl olur, dilencilik edip yüzüsu dökmekten kurtulurdu.

4479

سألهها گوید خدا آن نان خواہ
همجو خر مصحف کشد از بهر کاہ

«O ekmek tâlibi, saman için Mushaf taşıyan eşek gibi senelerce Allah der».

Bu teşbih Kur'an'ındır ki:

مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا التَّوْرَةَ ثُمَّ كَفَرُوا
كَمَثَلِ الْفَخَّارِ يَمْشِي فِي الْبُيُوتِ

Yâni: «Tevrât'ın ahkâmı ile mükellef oldukları hâlde, onlarla âmel etmeyen yahudiler, Tevrat taşıyan eşek gibidir⁽³⁴⁾» buyurulmuştur..

Vaktiyle kâğıd kolaylıkla ele geçmediği için kitaplar papirüs yaprakları, deriler, kemikler, tahtalar hatta toğlalar üzerine yazıldığından epeyce ağırlık teşkil ederlerdi. Otuz beş kısım bulunan Tevrat nüshaları da böyle bir yük teşkil eylediği için bir yere götürülürken merkeble nakledilirdi.

Tevrâtı İlâhî ve mukaddes bir kitab bildikleri hâlde onun emirlerini tutmayan yahudileri Kelâm-ı İlâhî eşeğe benzetmiştir. Muharref bir kitab mücebince amel etmeyenler böyle olunca hak ve musaddak bulunan Kur'an'ın emirlerini mümkün olduğu kadar tatbik etmeyenlerin, hele ona inanmayıp da «Muhammedin uydurduğu!» hezeyânını edenlerin ne olması lâzım gelir.

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلَّغْنَا مِنْهُمْ

Yâni: «İşte onlar hayvanlar gibidirler, belki hayvandan daha sapık-tırlar⁽³⁵⁾».

(34) Sûrei Cum'a: 5.

(35) Sûrei A'raf: 179.

کر بدل در تافتی گفت لبش
ذره ذره گشته بودی قالبش

«Eğer dudağının telâffuz etmiş olduğu (Allah) lâfz-ı şerifi onun kalbinde parlamış olsaydı, kalıbı zerre hâline gelir ve mevhum varlığı mahvolurdu».

Kibar-ı evliyâullahtan (Ebû Hafs-ı Haddâd) isminde bir zât vardır. Bu zât, haddâd sıfatından anlaşılacağı üzere demircilik edermiş. Bir gün dükkânının önünde biri yüksek sesle (Allah) demiş. Ebû Hafs, onun söyleyişinin yalan olduğunu haber vermiş. O adam, doğrusu nasıl söylenilir diye sorunca Ebû Hafs, dükkândaki örsün üstüne çıkıp (Allah) demiş. O demir örs eriyivermiş. Bunun üzerine Ebû Hafs: Ben de yalan söylemişim. Doğru söylemiş olsaydım örs gibi ben de erirdim, demiş. Buna inanmakta tereddüd edenler, evvelâ «evliyânın kerâmeti hak» olduğunu natırlamalı, sonra da Mevlânâ Câmînin (Nefehâtül'üns)üne bakmalıdır.

4481

نام دیوی ره برد بر ساحری
تو بنام حق بشیزی می بری

«Sihirbazlıkta bir şeytanın adı, sihirbaza yol aldırır, yâni, yapmak istediği işi husûle getirir. Ey dilenci herif; sen ise İsm-i İlâhî ile bir mangır alabiliyorsun».

Büyü yapanlar ve afsunculuk edenler «Ey fülân, sana and veririm ki» diye bir takım cin ve şeytan isimleri söyleyip isim sâhiblerinden yardım dilerler. Ba'zan da yapmak istedikleri iş oluverir. Çünkü sihrin te'siri muhakkaktır. Hattâ yahûdiler, Aleyhissalât Efendimize büyü yapmışlar ve zât-i akdes-i Risâleti rahatsız etmişlerdi. O münâsebetle (Kul eûzü) Sûreleri nâzil oldu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları okumakla rahatsızlıktan kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ bunu söyledikten sonra bir mangır, bir dilim ekmek koparmak için İlâhî okuyan ve Allah'ın ismini zikreleyen dilenci takımına hitâb ve itâb ediyor, bu ne kadar hürmetsizlik, diyor.

Burada hâtıra gelen bir şey'i söyleyeceğim. Kusûra bakılmasın. Ba'zı kimseler, sevâbı birinin rûhuna gönderilmek üzere Kur'ân, yâhud Mevlid okumak için okutmak isteyenlerle pazarlığa giriyorlar. Şu kadar liradan

aşağı okuyamam! diye direniyorlar. Bunların birkaç lira almak için Mevlid okumalarıyla seele takımının bir mangır koparmak için İlâhî okumaları arasında ne fark vardır? Kur'ân Kelâmullah'tır. Kelâm-ı İlâhî para için değil, Allah rızası için okunur. Okunacak şey'i rızâen lillâh okumalı, hatm, yâhud mevlid sâhibiyle çekişe çekişe pazarlığa kalkışmamalı. Onun hediye olarak vereceği mikdâra kanâat etmelidir.

Şeyh Sa'di (Gülistân)ında yazar:

Çirkin sesli bir adam, bir câmi'de bağıra bağıra Kur'ân okuyormuş. Zarif bir zât:

— Okuduğuna mukabil sana ne veriyorlar? diye sormuş ve:

— Allah rızası için okuyorum! cevâbını alınca:

— Allah rızası için sus! demiş.

Böyle Allah rızası için okutulacak Kelâm-ı İlâhî ve Mevlid-i Risâletpenâhiyi cerre vesîle ittihâz edenlere Allah rızası için okutmamak evlâdır sanırım.

«BİR KÖYLÜNÜN KENDİ SIĞIRI ZANNIYLA KARANLIKTA ARSLANI KAŞIMASI»

4482

روستایی گاو در آخر بست
شیر گاوش خورد برجایش نشست

«Bir köylü, sığırını ahıra bağladı. Bir arslan sığırı yedi ve onun yerine oturdu».

4483

روستایی شد آخر سوی گاو
گاورا می جست شب آن گنج گاو

«Köylü gece vakti ahıra gitti. O budala, sığırını yoklamak istiyordu».

دست می مالید بر اعضای شیر
بشت و نهلو گاه بالا گاه زیر

«Arslanım a'zâsını okşuyor, sırtını, yanını aşağı, yukarı kaşıyordu».

شیر گفت از روشنی افزون شدی
زهره اش بدریدی و دل خون شدی

«Arslan diyordu ki: Eğer fazla aydınlık olsaydı bu adamın ödü kopar, yüreği kan olurdu».

ایچنین کستاخ زان میخاردم
او درین شب گاو می پنداردم

«Beni küstahca kaşması, gece vakti kendi sığırı sanmasındandır».

Buradaki köylüden maksad: Bahsi geçen mukallidlerdir ki dünyâ gecesinin zulmeti ve kendilerinin perde-i gafleti ile Allah'ın adını çekin-meyerek zikrederler.

حق همی کوید که ای مغرور کور
نی ز نام پاره کشته کوه طور

«Cenâb-ı Hak buyurur ki: Ey kör budala; nâımının zikir edilmesinden Tur dağı parçalanmadı mı?»

Hazret-i Mûsâ'ya Tur dağında vâkı' olan tecelliye işâret ediliyor ki Cenâb-ı Kelîmullah, Cemâl-i İlâhiyi müşâhede talebinde bulunmuş:

قَالَ لَنْ تَرِنِي وَلَكِنْ أَنْظِرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنَّا نَسْتَمْتَرُ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِنِي

Yâni: «Sen beni göremezsın. Lâkin dağa bak. Eğer yerinde durursa görebilirsin³⁶» cevâbını almıştı.

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّ الْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

Yâni: «Mûsâ'nın Rabbi dağa tecelli edince onu parçaladı, Mûsâ da düşüp bayıldı³⁷». Mu'tezile mezhebinde bulunanlar bu Âyetten istidlâl ederek kulun Allah'ı görmesine imkân yoktur, derler. Fekat Nazm-ı Celile dikkat buyuruldu mu? Sen göremezsın deniliyor ki, sende senlik bâki oldukça göremezsın. Mevhum varlığın mahvolunca ve ben görünmek isteyince görürsün, demek olur.

Ehl-i sünnet: «Ayn on dördüncü gecesinde kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz» Hadis-i Şerifindeki müjdeden istinbât ederek rü'yetullahın mümkün olduğuna hükmeylemişlerdir. Ba'zıları: «Her şey'i muhit olan Allah'ı görmek onu ihâta etmek olur. Allah'ı ihâta ise muhâldir» demişlerse de ma'nâsızdır. Çünkü bir şey'i görmek, onu ihâta etmek, temâmıyle kavramak değildir. Yangın kulesine çıkacak olursak bütün İstanbul'u müşâhede ederiz, fekat o koca şehri ihâta etmiş olmayız. Binâenaleyh âlem-i bekâda inşallah cümlemiz rü'yetullah ile müşerref olacağız.

که لو ازلنا کتاباً للجبل
لأصعد ثم انقطع ثم ارتحل

«Eğer biz dağa Kur'an kitabını inzâl etmiş olsaydık parça parça olur ve her parçası ayrıılıp giderdi».

(36) Sûrei A'raf: 143.

(37) Sûrei A'raf: 143.

لَوْ أَنزَلْنَاهُ الْفُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا
مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٨﴾

Yâni: «Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağ üzerine inzâl etmiş olsaydık ve onu mükellef kılseydik Habîbim; onu Allah'tan korkmuş ve parçalanmış bir hâlde görürdün. Bu meselleri insanlar için darb ve irâd ediyoruz ola ki insanlar tefekkür ve tedebbür ederler³⁸».

4489

از من ار کوه احد واقف بدی
بارہ گشتی و دلش پر خون شدی

«Eğer Uhud dağı, bana ve azamet-i Ulûhiyyetime vâkıf olsaydı, parçalanır ve yüreğinden kan giderdi».

4490

از پدر وز مادر این بشنیده
لا جرم غافل درین بچیده

«Allah'ın mubârek ismini babandan ve anandan işitmiş olduğun için şübhesiz gafil olarak ona sarılmışsın».

Yâni, kendi buluşunla değil, anandan, babandan işiterek öğrendiğin İsm-i İlâhiye hürmette bulunuyor, lâkin onu başkalarının adını söyler gibi söylüyorsun.

(38) Sûrei Haşr: 21.

4491

گر تو بی تقلید ازو واقف شوی
بی نشان از اعلای چون هاتف شوی

«Eğer sen taklidsiz olarak İsmullahın azametine vâkıf olsaydın, onun tetâfetinden hâtif gibi nişansız olurdun».

Hâtif: Sâhibi görünmeksizin işitilen ses, yâhud o sesin sâhibi demektir.

4492

بشنو این قصه بی تهدیدرا
تا بدانی آفت تقلیدرا

«Taklidin âfetini ve mazarratını anlamak için şu kıssayı tehdid makamında dinle».

«SEMA' YAPMAK İÇİN MÜSÂFİRİN MERKEBİNİ SOFİLERİN SATMASI»

Sema': Lûgatte dinleme ma'nâsınadır. Sonra mûsikî dinlemek mef-hûmunda kullanılmış, daha sonra ve mutasavvıfa indinde kasîde ve İlâhî gibi sözlerin terennûm edilişini dinlemeye ve ondan neşelenerek kalkıp bir takım hareketlerde bulunmaya sema' denilmiştir. Nitekim mevlevîlerin ney, kudüm âhengi ile devr ve hareket etmelerine (semâ'), semâ' edenlere (semâ'zen), semâ' esnâsında dönenleri idâre edene (semâ'zen başı) derlerdi.. Hâlâ Konya'da çalgılı, mûsikili toplantılara (semâ')dan bozma olarak (samah) diyorlar.

Semâ'nın haram veyâ helâl olduğunda ulemâca ihtilâf edilmiş, muhâlif olanlar da düğünlerde, bayramlarda izhâr-ı sürûr için çalgı çalınmasında be's yoktur demiştir. İmâm-ı Kuşeyrî, İmâm-ı Gazâlî gibi urefâ-yı ümmet: «Semân, yâni, ses ve çalgı dinlemenin hükmü, dinleyen üzerinde yaptığı te'sîre tâbî'dir. Eğer dinleyende nefsanî bir takım meyl uyandırıyor, yorsa şübhesiz haramdır, hiç bir te'sir yapmıyorsa mubahtır, rûhânî ve İlâhî bir neş'e husûle getiriyorsa helâldir» demişlerdir. Gazâlî'nin (İhyâ-i

Ulûm)u ile (Kimyâ-yı Seâdet)inde, Abdülganiy-yi Nablûsî'nin (Ukûdül-lü'lüyye)sinde Mesnevi şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Hüccetüsse-mâ')ında tafsîlât vardır.

Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde buyurmuştur ki : «Sema', Allah Zül-celâle vâsıl olmak için büyük iki kanad mesâbecsindedir, ehl-i hâl olan-ların kalblerini de tefrîş ve tezyîn eder. Sema', münkirler mezhebinde haram, âşıklar mezhebinde helâldir».

4493

صوفی در خاتمه از ره رسید
مرکب خود برد در آخر کشید

«Bir sofî, seyâhati esnâsında bir tekyeye geldi. Merkebinî dergâhın ahırına bağladı».

4494

آبکش داد و علف از دست خویش
نی چنان صوفی که ما گفتیم پیش

«Evvelce söylediğimiz sofî gibi değil, kendi eliyle hayvanına su ve ot verdi».

4495

احتیاطش کرد از سهو و حباط
چون قضا آید چه سودست احتیاط

«Schivden, yanlışlıktan ihtiyatta bulundu, yâni, hayvanını kendi eliyle doyurdu. Lâkin kazâ gelince ona karşı ihtiyâtın ve tedbirin ne faydası olabilir?»

Ebede kadar olacak şeylerin ezelen kararlaşmasına kader, o şeyle-rin zamânı gelince olmasına kazâ denilir. Bunun âksini söyleyenler de vardır. Kazâyı (muallak) ve (mübrem) diye ikiye ayırırlar.

Muallak : Vukûu, yâhud adem-i vukûu diğeri bir şey'e mevkuf olan kazâdır. Fülân kişi sadaka verirse, uğrayacağı şu belâdan kurtulacaktır hükmü gibi.

Mübrem ise : Mutlaka vukûa gelecek bir kazâdır. Fülân kimse fülân târihte ölecektir gibi, ki bu hâl :

فَادْجَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

Yâni : «Mahlûkatın eceli gelince, yaşama müddeti bitince ölecekler-dir. O müddetin hitâmından ne bir ân sonraya kalırlar, ne de bir ân evvel ölürlər³⁹» Âyet-i Kerimesiyle bildirilmiştir.

Bu bahis, en müşkil ve içinden çıkılmaz bir mes'eledir. Cebrî, mu'tezilî ve ehl-i sünnet mezhepleri arasında buna dâir uzun uzadıya sözler söylenilmişse de doğrusu halledilememiştir. Binâenaleyh ona inanmaktan başka çâre yoktur. Hadîs'lerde tedbir ve ihtiyat tavsiye edildiği gibi ted-birin, ihtiyatın ve hazerin kazâ-yı mübremeye karşı faydası olmadığı da haber verilmiştir. Hülâsa : Olacak olur.

Meselâ geçen hikâyede sofî, merkebinî tekyenin hizmetcisine bırak-tığı için hayvan aç ve susuz kalmıştı. Bu hikâyedeki sofî, merkebine kendi eliyle ot ve su vermek suretiyle ihtiyat gösterdiği hâlde, dervişler hayvanı götürüp satmışlardı. Çünkü :

4496

صوفیان تقصیر بودند وفقر
کاد فقر آن بی کفر آید

«Tekyedeki dervişler fakir ve bundan dolayı kusurlu idiler. Zîrâ fakr u zarûret, insanı helâk edecek bir küfre yakındır».

Hadîs-i Şerif'te : «Fakirlik, muhtaclık, küfre yaklaşmaktır.» Yâni, bir fakir, zarûret ve ihtiyacı dolayısıyla dinden, imandan çıkabilir. Bundan dolayı Aleyhisselât Efendimiz ondan istiâze eder ve Allah'a sığınır.

«Fakr, benim medâr-ı fahrimdir, onunla iftihâr ederim» Hadîs'indeki fakr ise zarûret ma'nâsına değil, tasavvuftaki fakrdır. Kendinin hiç bir şey'i olmadığını, mal, menâl, hattâ mevcûdiyyetinin Allah'a âid olduğunu zevkan bilmek demektir. Bu ma'nâya göre iki Hadîs arasında tenâkuz yoktur.

(39) Sûrei A'raf : 34.

ای توانگر تو که سیری هین بخند
بر کزنی آن فقیر دردمند

«Ey zengin; sen toksun, aklını başına al da derdli bir fakirin çarpık ve yanlış hareketine gülme».

4498

از قصیر آن صوفی رمه
خرفروشی در گرفتند آن همه

«Kusûr ve kabâhat olarak o sofî cemâati hep birden eşeği satmaya karar verdiler».

4499

کز ضرورت هست مهاداری مباح
بس فسادى کز ضرورت شد صلاح

«Çünkü; zarûret dolayısıyla murdar ve haram olan bir şey mubah olur, zarûret sevkıyla nice fesad, salah hükmünü alır».

Kur'ân-ı Kerim'de :

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزِرِ وَمَا
أَمَلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

Yâni : «Size ölmüş hayvan, kan, domuz eti, putlar nâmına kesilmiş kurbanlar haram kılınmıştır. Her kim ya cebir görmekle, yâhud aç kalmakla bunlardan yemeye mecbur kalırsa, kendisi yol kesen eşkıyâ ve hükûmete ısyân etmiş ve ehl-i islâma kılıç çekmiş bâğî ve âdî değilse

ona günah terettüb eylemez. Cenâb-ı Hak gafûr ve rahîmdir» (Böyle muharrem olan şeyleri yiyen kimseye rahmet ve mağfiret eder⁽⁴⁰⁾) buyurulmuştur.

4500

هم در اندام آن خرك فروختند
لوت آوردند و شمع افروختند

«O ande eşkeceği götürüp sattılar. Yiyecek getirdiler ve mumlar yaktılar».

4501

ولوله افتاد اندر خاقه
کامشبان لوت و سباعست و شره

«Bu gece yiyinti, eğlenti ve hırs u iştihâ vardır diye tekyenin içine velvele düştü».

4502

چند ازین صبر و ازین سه روزه چند
چند ازین زنبیل و این دریوزه چند

«Üç gün oruç tutmak, yâni, günlerce bir şey yemeyip aç durmak ne zamana kadar sürecek, bu zenzil ile dolaşmak ve herkesten dilenmek ne vakte kadar devâm edecekti».

4503

ما هم از خلقیم و جان داریم ما
دولت امشب میهمان داریم ما

«Biz de mahlûkuz, bizim de canımız var. Bu gece müsâfirimiz olduğu için bize devletli ve bereketli bir gecedir» diyorlardı.

(40) Sûrei Bakara: 173.

Eski tekyelerden çoğunun vakfı ve tahsisâtı yoktu, ki öylelerine «kalenderhâne» denilirdi. Orada bulunan dervişler, yiyeceklerini kendileri tedârike çalışırlardı. Elinden iş gelebilenler, çalışır, gelmeyenler de zenbil ve keşkûl ile dolaşır, şunun, bunun vereceği sadaka ve nafakayı kalenderhâneye getirir, toplanan para ve nevâle oradakilerin lokmasına sarfolunurdu. Meselâ benim yetiştiğim zamanlarda Aksaray'daki Horhor çeşmesine bitişik bir (Hindiler Tekyesi) vardı. Hicaza gitmek için İstanbul'a gelmiş olan Hind fukarâsı orada barınırdı. Bunlar sabahleyin üzer, dörder kişi sokağa çıkarlar, dükkânların önünde durup «yâhû» diye sadaka isterlerdi.

İşte Cenâb-ı Pirin bahsettiği fakir sofiler lisânından «Zenbil ile dolaşmak ve herkesten dilenmek ne vakte kadar sürecektir?» demesi bundan dolaydır.

4504

تخم باطل را ازان می‌کاشتند
کانکه ان جان نیست جان پنداشتند

«Kendilerinde mevcut olanı yüksek bir ruh sandıkları için bâtil tohumunu ekmış oldular».

4505

وان مسافر نیز از راه دراز
خسته بود و دید ان اقبال و ناز

«Müsâfir ise uzun yoldan geldiği için yorgundu. Gösterilen teveccüh ve hürmeti görünce hoşuna gitti».

4506

صوفیانش يك بيك بنواختند
زرد خدمت‌های خوش می‌باختند

«Tekyedeki sofiler birer birer onu taltif ettiler ve kendisine hoş bir hizmet oyunu oynadılar».

Yâni, bir taraftan merkebinin satmışlar, bir taraftan ta'zîm ü tekrîm ile ona oyun etmişlerdi.

4507

گفت چون می‌دید میلانشان بوی
گر طرب امشب نخواهم کرد کی

«Müsâfir sofî, kendine olan meyli görünce bu gece raks ü semâ' etmezsem ne vakit ederim? dedi».

4508

لوت خوردند و سماع اغاز کرد
خاتمه تا سقف شد پر دود و گرد

«Yemek yediler. Sema' başladı. Tekye tavana kadar toz, duman içinde kaldı».

4509

دود مطبخ کرد ان پا کوفتن
ز اشتیاق و وجدشان آشوفتن

«Onların vecd ü iştiyâktan düşeme tahtasına ayak vurmaları ve iki tarafa sallanmaları tozları kaldırdı, âdetâ matbah dumanı hâlini aldı».

4510

گاه دست افشان قدم می‌کوفتن
که بسجده صفرا می‌روفتند

«Kâh el çırparak ayak vuruyorlar, kâh yere kapanıp yüzleriyle sofa'yı süpürüyorlardı».

4511

دیر باید صوفی ازاز روز کار
زان سبب صوفی بود بسیار خوار

«Sofî; hırsını, yâni, arzu ettiği yemeği nâdiren bulur ve ondan dolayı obur olur».

جز مگر ان صوفی کیز نور حق
سیر خورد او فارغست از شک و دق

«Ancak Allah'ın nurundan ve ma'nevi ni'metinden doyuncaya kadar yemiş olan sofi müstesnâdır ki o, kapı çalmak, sadaka ve ekmek istemek arından hâlidir».

Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz ara sıra (savm-ı visâl) tutardı; yâni, iftar etmeksizin birkaç gün oruçlu bulunurdu. Bunu eshabdan bazıları görmüş ve öyle yapmaya kalkışmıştı. Fekat taraf-ı Risâletten men'edildi. «Yâ Resûlallah; sen yapıyorsun ya» dediler. «Hanginiz benim gibisiniz? Ben Rabbimin huzûrunda gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyuruldu. Vâris-i Peygamberi olan zevât-ı kirâm da bu hâl zuhûr eder. O esnâda onların yemeye, içmeye ihtiyacı kalmaz. Meselâ; Hazret-i Mevlânâ'nın günlerce yemek yemediği olurdu.

4513

از هزاران اندکی زین صوفیند
دیگر ان در دولت او می‌زیند

«Sofilerden binde biri, böyle Nûr-i İlâhî ile doyup, yemeye muhtac olmaz. Diğerleri öyle zevâtın sâyesinde yaşarlar».

Yâni, böyle mubârek ve mükemmel zevât-ı kirâm bulunduğunu işitmiş olanlar, derviş kisvesinde bulunan her fakiri de onlara kıyas ederler, tekyelerine vakf bağlarlar, kendilerine atıyye ve nafaka verirler. Onlar da o mubârek zâtlerin sâyesinde geçinir, giderler.

4514

چون سماع آمدز اول تا کران
مطرب آغازید یک ضرب گران

«Bahsedilen kalenderhânede semâ' başlayınca mutrib, yâni, münşid, yâhud zâkir ağır usullü bir terennüm tutturdu».

خر رفت و خر رفت آغاز کرد
زین حراره جمله را الباز کرد

«Eşek gitti, eşek gitti diye teganniye başladı, bu nağmenin harâretli neş'esine cümleyi teşrik eyledi».

4516

زین حراره پای کوبان تا سحر
کف زنان خر رفت و خر رفت ای پسر

«Bu neş'e ile ve ayak vurmak ve el çırpma sûretiyle eşek gitti, eşek gitti diye sabaha kadar raksettiler».

4517

چون گذشت آن نوش و جوش و آن سماع
روز گشت و جمله گفتند الوداع

«O yiyinti, içinti ve coşup semâ etme bitince sabah oldu. Hepsi mü-sâfire vedâ' edip birer tarafa gittiler».

4518

خاتمه خالی شد و صوفی بماند
گرد از رخت آن مسافر می‌فشاند

«Tekye boşaldı, o müsâfir sofi kaldı. O yolcu da eşyâsının tozunu silkti ve yola hazırlandı».

4519

رخت از حجره بردن آورد او
تا بحر بر بند آن همراه جو

«O yol arkadaşı arayan sofi eşyâsını merkebe yüklemek için odadan çıkardı».

تا رسد در همراهان او میشتافت
رفت در آخر خر خود را نیافت

«Yoldaşlarına yetişmek için acele ediyordu. Ahıra gitti, fekat merkebin bulamadı».

گفت آن خادم بآتش برده است
زانکه خر دوش آب کمتر خورده است

«Dedi ki tekyenin hizmetçisi onu suya götürmüş olmalı. Çünkü merkebi dün gece çok az su içmişti».

خادم آمد گفت صوفی خر نجاست
گفت خادم ریش بن جنگی نجاست

«Hizmetçi geldi. Sofi: Merkebi nerede? diye sordu. Hizmetçi: Şunun sakalına bak, dün gece kıyâmet koptu, yâni, «Eşek gitti, eşek gitti» diye kıyâmet kopardılar, duymadın mı? diye cevap verdi».

گفت من خرا بتو سپرده ام
من ترا بر خر موئل کرده ام

«Sofi dedi ki: Ben merkebi sana teslim ettim, seni onun üzerine vekil ta'yin eyledim».

باز رسده آنچه من دادم بتو
بازده آنچه فرستادم بتو

«Benim sana verdiğimi ve gönderdiğimi iade et».

بحث با توجیه کن حجت میار
آنچه من سپردمت واپس سپار

«Bahsi şariate tevcih ve tatbik et. Şer'in hilâfı delil getirme. Sana teslim eylediğim merkebi bana geri ver».

گفت پیغمبر که دست هر چه برد
بایدش در عاقبت واپس سپرد

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Elinin aldığı şeyi sonunda sâhibine teslim etmek gerektir».

Evet; Hadis-i Şerîf'te: «Bir şey'i emânet olarak alan, o şey zâyi' olursa, onu tazmin etmeye mecburdur» buyurulmuştur.

گفت من مغلوب بودم صوفیان
حمله آوردند و بودم بیم جان

«Hizmetçi dedi ki: Ben yalnız olduğum için mağlub idim. Sofiler bana hücum ettiler. Benim için can korkusu vardı. Katl ile tehdid olduğum için mükrehe ve mecbur mevkiinde kaldım. Mükrehe tazmin lâzım gelmez».

تو جگر بندی میان گریبان
اندر اندازی و بجوی نشان

«Sen kediciklerin ortasına bir takım ciğer atıyorsun, sonra da ondan nişan ve eser arıyorsun».

4529

در میان صد گرسنه گرده
پیش صد سک گریه پژمرده

«Yüz açın arasında bir pide, yüz köpeğin karşısında miskin bir kedi kahr mı?»

4530

گفت گبرم کز تو ظلماً بستند
قاصد خون من مسکین شدند

«Sofi dedi ki: Senden zulmen aldıklarını farzedelim. Onu almakla benim gibi bir fakirin canına kasdettiler».

4531

تو نیایی و نگویی مرا
که خرت رامی بر ندای بی نوا

«Ey fakir; sofiler, merkebini satmaya götürüyorlar diye niçin bana haber vermedin?»

4532

تا خر از هر که برد من و اخرم
ور نه توزیی کنند ایشان زرم

«Haber vere idin eşeğimi kimde bulursam alırdım, yoksa altınımı, yâni, eşeğin bedelini verirlerdi».

صدتدارک بود چون حاضر بدید
این زمان هر یک باقدایی شدند

«Onlar burada oldukça yüz türlü çare bulunurdu. Şimdi ise her biri bir memlekete gitti».

4534

من کرا گبرم کرا قاضی برم
این قضا خود از تو آمد بر سرم

«Ben kimi tutayım, kimi kadıya götürüyüm. Bu kazâ senin yüzünden başıma geldi».

4535

چون نیایی و نگویی ای غریب
پیش آمد اینچنین ظلمی مهیب

«Nasıl oldu da gelmedin ve: Ey garib; böyle korkunc bir zulm vâkı' oldu, demedin?»

4536

گفت والله امدم من بارها
تا ترا واقف کنم زین کارها

«Hizmetçi dedi ki: Vallahi, ben sana haber vermek için kaç def'a geldim».

4537

تو همی گفتی که خر رفت ای پسر
از همه گویندگان با ذوق تر

«Sen ise hepsinden daha neş'eli olarak oğul; merkeb gitti diyordun».

باز می گشتم که او خود واقفت
زین قضا راضیت مرد عارفست

«Merkebin sâhibi, hayvanın satıldığını biliyor ve kazâya râzı oluyor. Ârif bir adam! diyerek geri dönüyordum».

گفت آن را خجلمیکفتند خوش
مر مرا هم ذوق آمد گفتنش

«Sofî dedi ki: Hepsi onu hoş bir edâ ile söylüyorlardı. Hakikaten onlar gibi söylemek bana da zevk vermişti».

مر مرا تقلیدشان بر باد داد
که دوصد لعنت بران تقلید باد

«Doğrusu onları taklid eyleyişim beni berbâd etti. Hay öyle bir taklide yülerce lâ'net olsun».

خاصه تقلید چنین بی حاصلان
کآبرو را ریختند از بهر نان

«Husûsıyla ekmek için yüzşuyu döken, sofilikten hiç nasîbi olmayan böyle herifleri taklid edişe lâ'net olsun».

عکس ذوق آن جماعت می زد
وین دلم زین عکس ذوق می شدی

«O cemâatin zevkî bana aksetti de kalbim o akisten zevk aldı».

İnsanlardaki haller ya göz, yâhud kulak vâsıtasıyla birbirine akse-der ve te'sir yapar. Bunun en basit bir misâli: Esneyen bir adamı gö-rünce bizde de esnemek ihtiyâcî hâsıl olur. Birinin kahkaha ile güldü-ğünü, yâhud hüngür hüngür ağladığını işitirsek biz de neş'elenir, yâhud müteessir oluruz. Ehibbâdan faziletli bir zâtin genç baldızı vefât etmişti. Evinde Kur'ân-ı Kerim hatmedilecekti. Hatim ve dua'dan sonra limonata ikrâm eylediler. Mevsim kıştı, hava soğuktu. Hele limonatalar buz kesil-miştî. Soğukluğu biraz kırılmak için içmesini te'hîr ettik. Aramızda bir de hoca vardı. Adamcağız beklemeye sabredemedi. Bardağı alıp mangal-daki ateşe göstermekle iltmak istedi. Fekat kemâl-i istihâsından eli tit-rediği için bardak tepetaklak oldu. Bardaktaki limonata mangala, man-galdaki küller havalanıp hocanın üstüne, başına döküldü. Siyah cübbesi bembeyaz kesildi. Küller fırça ile temizlenecek derecede olmadığından hasır süpürge ile izâle edildi. Şu hâl, mecbûrî bir kahkaha husûle ge-tirdi. Vak'a kadınlara aksederek onları da güldürdü. Biraz evvel mâtem-hâne olan orası, düğün evine döndü.

عکس چندان باید از یاران خوش
که شوی بی عکس از بحر آیکش

«Latif ve kâmil yârândan o kadar aks lâzımdır ki o aks olmasa da denizden, yâni, ma'nâ bahrinden feyz almalısın».

Salâh-ı hâl sâhibi bir zâtin huzûrunda bulunanlara da onun salâhı te'sir eder, bil'akis fâsık, fâcir kimselerle hembezm olanlar, onların fisk u fücûrundan müteessir olur.

Eski tekyelerde dervişlerin toplanıp zikrettikleri güne (mukabele) günü derlerdi. Sebebi de bir dervişte zuhûr eden bir feyzin nazar vâsıtasıyla diğerlerine de aks ve sirâyet etmesi idi.

Kur'ân-ı Kerim, cemâatle namaz kılanları: «Kurşunla kinedlenmiş binâ gibi» diye tavsîf ediyor. Çünkü eshâb-ı kirâm safları doldurmak için namazda sıkışık dururlardı. Omuzları birbirine temâs ederdi. Hattâ ba-zıları omuzlarına meşin parçası diktirirlerdi. İşte bunların hepsi, birin-deki ma'nevî bir neş'enin temas vâsıtasıyla sâirlerine de aks ü sirâyet etmesi içindi.

Hazret-i Mevlânâ kâmil ve mükemmil bir zâtin nazarına ma'rûz ol-mayı tavsiye eder ki o nazardaki ma'nevî neş'eden zevk alınsın. Meşhur Şeyh Necmüddîn-i Kübrâ (Kuddise sirruhû)nun müridlerinden birine: «Acebâ bizim şeyhin nazarı hayvânâta da te'sir eder mi?» diye bir hâ-

tıra gelmiş. Şeyh bu hâtırayı keşfetmiş. Yolda gördüğü bir köpeğe bakmış. Köpek derhâl başkalaşmış, sağa, sola hareket edip sallanmaya başlamış, bundan dolayı: «Necmüddinin nazarına ma'ruz olan köpek, kendi cinsinin server'idir» denilmiştir.

Onun için Hazret-i Mevlânâ bir sâlik için devamlı aksler lâzım geldiğini söylüyor.

4544

عکس کاول زد تو آن تقلید دان
چون بیای شد شود تحقیق آن

«İbtidâ akseden bir feyzi sen taklid bil. O feyz, tevâlî ve devâm ederse tahkik olur».

4545

تا نشد تحقیق از یاران مبر
از صدق مکسل نگشت آن قطره در

«O feyz, tahkik hâline girmeyince yârân ve ihvânın ve salâh-i hâl sâhibi zevâtın nazarlarından ayrılma, onların aks ve te'sirlerinden feyz bul ki kalbinin sedefindeki damla daha inci olmamıştır».

Derler ki nisan yağmurları yağdığı vakit denizdeki sedefler kabuklarını açarlarmış. Yağmur damlası içerlerine girerse orada dura dura inci olurmuş. O yağmura yılan da ağzını açarmış. Ona düşen damla da zehir olurmuş.

«Ebr-i nisandan sedef dürdâne, ef'î sem kapar».

4546

صاف خواهی چشم و عقل و سمع را
بر دران تو پرده های طمع را

«Eğer gözünün, kulağının ve aklının sâf ve tortusuz olmasını istersen, gözünü kaplayan ve aklını örten tama' perdelerini yırt».

4547

زانکه آن تقلید صوفی از طمع
عقل او بر بست از نور و لمع

«Çünkü o sofinin tama'dan mütehasıl taklidi, nurdan ve nûrun le-meânından aklını bağladı».

4548

طمع لوت و طمع آن ذوق و سماع
مانع آمد عقل او را ز اطلاع

«Bahsinde bulunduğumuz sofinin de yiyinti tamaı, semâ' zevkı tamaı, hakikate, (yâni, merkebin satıldığına) ittıla' peydâ etmekten onun aklını men'eyledi».

4549

گر طمع در آینه بر خاستی
در نفاق آن آینه چون ماستی

«Eğer aynada tama' zuhûr etseydi nifak husûsunda o da bizim gibi olurdu».

4550

گر ترازو را طمع بودی بمان
راست کی گفتی ترازو وصف حال

«Eğer terâzide mala tama' olsaydı tarttığı şey'in vaf-ı hâlini sana nasıl doğru söylerdi».

Aynada tama' olmadığı ve kimseden bir şey ummadığı için sathına bakanları, oldukları gibi gösterir. Çirkinî güzel, karayı beyaz göstermez. Kezâ terâzinin tamaı bulunmadığı için kefesine konulan bir cismin ağır mı, hafif mi, tamam mı, eksik mi olduğunu doğruca haber verir. Hâl-buki tama'kâr olan insanlar böyle değildir. Onlar istifâde fikriyle doğ-

ruyu söylemezler. Ahlâksız birine fevkal'âde halûk, elifi öğendire zan-neden bir câhile allâme derler. Korkak ve nâmerd bir herifi Zâl oğlu Rüstem'le güleştirirler ve galib getirirler.

Eski divanları gözden geçirin, onlardaki kasîdeleri okuyun şu dedik-lerinin fevkal'âdelerini onlarda bulursunuz. Tama'kâr insanlar ve kasî-deci şâirler, böyle yalancılık ve münâfıklıktan geri durmazlar. Sebebi ise hırs ve tama'dır, medhettikleri kimselerden birkaç para koparmak, yâ-hud başka türlü faydalanmaktır.

Fekat enbiyâ ve evliyâ hazarâtı doğruyu göstermek ve hakikati söy-lemek husûsunda ayna ve terâzi gibidirler. Halktan bir şey ümid etme-dikleri için kimseye kavuk sallamazlar.

4551

هر پیمبر گفت با قوم از صفا
من نخواهم مزد پیام از شما

«Her peygamber, sâf bir kalb ve hâlis bir niyetle kendi kavmine : Ben size Allah'tan getirdiğim habere mukabil ücret istemiyorum, de-miştir».

Şunu da ilâve etmiştir ki :

4552

من دلیلم حق شما را مشتری
داد حق دلالیم هر دو سری

«Ben dellâlım, Allah sizin müşterinizdir. Cenâb-ı Hak bana iki taraf için de dellâliyye vermiştir».

4553

چيست مزد کار من دیدار یار
گر چه خود بویگر بخشد چل هزار

«Benim emr-i İlâhiyi tebliğ edişimin ücreti nedir? Yârin didârıdır, Cemâl-i İlâhî temâşâsıdır. Ebû Bekir, hakikaten kırk bin dirhem sarfet-miş olsa da».

4554

چل هزار او باشد مزد من
کی شود ثنیه شبه در عدن

«Onun kırk bin dirhemi, benim risâlet ücretim olamaz. Aden civâ-rında çıkan inci ile şebe denilen karataş nasıl bir olur?»

Ebûbekrissiddik (radiyallahü anhü ve erzâhü) Hazretleri, Allah yo-lunda ve Resûlullah uğrunda 40000 dirhem sarfetmişti. O vakte ve o mu-hite göre bu, mühim bir fedakârlıktır. Bütün müslüman zenginleri için nümûne olmaya lâyıktır. Fekat risâlet tebliğinin ücreti olamaz. Onun ecri ancak likay-ı İlâhîdir. O âli mükâfâtâ nisbetle 40000 dirhem, Aden incisi yanında karataş gibi, hattâ ondan çok dîn bir derecede kalır.

4555

يك حكایت گویم بشنو بهوش
تا بدانی كه طمع شد بند هوش

«Sana bir hikâye söyleyeceğim, can kulağıyla dinle ki tan, can idrâk bağı olduğunu anlayasın».

Hikâye birkaç beyt sonra gelecektir.

4556

هر کرا باشد طمع الکن شود
باطمع کی چشم دل روشن بود

«Tama'kâr olan kimse tutuk sözlü olur, serbestçe konuşamaz. Tamai bulunan şahsın gönül gözü, yâni, basâr-ı basîreti nasıl parlar?»

Hadis-i Şerif'te : «Bir şey'e mahabbetin ve tamain seni kör ve sağır eder» buyurulmuştur. Evet. Tama'kâr bir kimse, bir şey umduğu ada-mın kötülüğünü göremez ve aleyhinde söylenilen sözleri duyamaz. Ona karşı : Sen münâsebet-sizlik ediyorsun, diyemez.

پیش چشم او جال جاه و زر
همچنان باشد که موی اندر بصر

«Onun gözü önünde malsız, mevki' ve altın hayâlî, gözde çıkmış kıl gibi olur, hakikati göstermez».

جز مگر مستی که از حق پر بود
گرچه بدی گنجها او حر بود

Allah mahall-i İstiyle kalbi dolmuş, kendisi de aşkullah ile mest olmuş kimseler müst-snâdır ki onlara hazîne dolusu altın versen hürriyyetlerini satmazlar».

هر که از دیدار برخوردار شد
این جهان در چشم او ممدار شد

«Her kim Hakkın cemâlini müşâhede ile berhurdâr olursa bu dünyâ, onun nazarında ciyfe görünür».

Hadis-i Şerif'te: «Dünyâ leş gibidir ki onun tâlibleri köpeklerdir» buyurulmuştur.

لیک ان صوفی ز مستی دور بود
لاجرم در حرص او شبکور بود

«Lâkin o sofî; aşk-ı İlâhî mestliğinden uzak olduğu için hırs ve tamandan geceleri görmeyen kimseler gibi olmuştur».

صدحکایت بشود مدهوش حرص
در نیاید نکته در گوش حرص

«Hırs ve tamam mest-i medhûşu olan kimse yüzlerce hikâye dinler de hiç biri onun tamam kulağına girmez».

Söylenilecek hikâye işte şimdi başlıyor :

«KADI DELLALLARININ BİR MÜFLİSİ ŞEHİR ETRÂFINDA TEŞHİR VE TA'RİF ETMELERİ»

Eski devirlerde bir suç işlemiş, yâhud iflâs ederek borçlarını verememiş kimselerin yüzüne kara sürerler, merkebe ters bindirirler, şehir dâhilinde gezdirip teşhir ederler, hüviyyetini ve kabâhatini de söylerler imiş.

بود شخص مفلس بی خانمان
مانده در زندان و بند بی امان

«Evsiz, barksız bir müflis vardı ki zımdanda ve amansız kaydlar içersinde kalmıştı».

لقمه زندانیان خوردی گزاف
بردل خلق از طمع چون کوه قاف

«Zindandakilerin lokmasını sebebsiz yere yedi. Tamamı dolayısıyla oradakilerin kalbine Kaf dağı gibi sakil gelirdi».

زهره بی کس را که لقمه نان خورد
زانکه ان لقمه ربا کاوش برد

«Mahpusların hiç birinde bir lokma ekmek yemeye cesaret yoktu. Çünkü o lokma kapan müflis, lokmanın üçünü kapıyordu».

4565

هم که دور از دعوت رحمن بود
او گدا چشمست اگر سلطان بود

«Allah'ın da'vetinden, yâni, makbul kullarına çektiği kanâat zıyâfetinden her kim uzak kalmışsa pâdişah olsa bile dilenci gibi aç gözlüdür».

Evet; ba'zı kimseler vardır ki karınları tıkabas doyduğu, mi'delerinde tek lokma sığacak yer kalmadığı hâlde, bir türlü gözleri doymaz.

4566

او صرحت راهبانه زیربا
گشته زندان دوزخی زان نان ربا

«O müflis, insanlık şerefini ayak altına almış, o lokma kapıcının arsızlığından, zindan cehenneme dönmüşdü».

Burada Hazret-i Mevlânâ, dünyâda râhat olmadığını, zindanda bile râhat ve huzûru kaçırarak bir münâsebetsiz bulunabileceğini anlatmak için diyor ki:

4567

گر گریزی بر امید راحتی
زان طرف هم پشت آید آفتی

«Râhat ümidiyle tenhâ bir izbeye kaçsan, hattâ zindan köşesine çekilsen bile o kaçtığın yerde huzûrunu kaçırarak bir âfet zuhûr eder».

4568

هیچ کنی بی دد و بی دام نیست
جز بخلوتگاه حق آرام نیست

«Dünyânın hiç bir köşesi canavarsız ve tuzaksız değildir. (Yâni, nerede bulunsan karşına bir engel çıkar ve onun münâsebetsizliği tuzak

gibi seni yakalar) Âlemde Allah'ın halvethânesinden, (yâni, tenhâ bir yerde oturup Allah'ı düşünmekten ve ona hasr-ı fikretmekten başka râhat ve huzûr yoktur».

4569

گنج زندان جهان ناگزیر
نیست بی بامزد و بی دق الحصیر

«Zarûrî olan dünyâ zındânı köşesi. ayak ücretinden ve dayaktan hâlî değildir».

Pâmüzd : Ayak ücreti demektir ki burada hapishânelerde ayağa takılan zincirden kinâyedir. Dakkulhasır de : Hapishâne dayığı demektir.

Hadis-i Şerif'te : «Dünyâ, mü'minin zındânı ve kâfirin cennetidir» buyurulmuştur. Zindanda sefâlet ve işkence olduğu için, zindan gibi olan Dünyâda da ehl-i îmânın illet, killet ve zillet gibi felâketlere uğraması tabiidir, hattâ zarûridir. Mü'minin killetten, illetten, zilletten hâlî kalmayacağı da bir Hadis-i Şerif ile haber verilmiştir. Çünkü, dünyâ, mü'minin zındânıdır. Çünkü; bu hâller, zindanda eksik değildir. Zikredilen Hadis'in meâlini vaktiyle fakir şöylece nazmetmişim :

Olanlar cevher-i îmân ile gencûr-i rûhânî,
Ya illetten, ya killetten, ya zilletten değil hâlî.
Bu hâle bir de dervişlik ederse inzimâm, ol dem,
Üçü birlikte mahveyle o merd-i fakr-i hoşhâlî.

4570

واللهار سوراخ موشی درروی
مبتلای کر به جنگالی شوی

«Ey sâlik; vallahil'azim, fâre deliğine bile girsen orada da bir kedi pençesinin tırnaklarına mübtelâ olursun».

4571

ادمی را فریبی هست از خیال
کر خیالاتش بود صاحب جمال

«İnsanın tehayyülâtı geniştir, muhayyilesi güzel olur, yâni, güzel tehayyülde bulunursa, sâhibi de güzel hayâlât ile yaşar».

4572

ور خیالاتش نماید با خوشی
میگدازد همچو موم از آتشی

«Eğer hayâlâtı hoşâ gitmeyecek şeyler gösterirse, sâhibi de mumun ateşte eridiği gibi erir».

4573

در میان مار و کژدم گر ترا
با خیالات خوشان دارد خدا

«Eğer yılan ve akreblar arasında iken Allah sana hoş hayâller verirse».

4574

مار و کژدم مرا مونس بود
کان خیالت کیمیای مس بود

«O hayaller sana bakırı altın yapan kimyâ gibi olur da yılanlar, akreblar gözüne münis görünür».

4575

صبر شیرین از خیال خوش شدست
کان خیالاتی فرج پیش آمدست

«Güzel hayâlden sabır, hoş olur ki o hayâllerden ferec ü ferah hü-sûle gelir».

Hadis-i Şerif'te : «Sabır, ferah ve sevincin anahtarıdır» buyurulmuştur. İnsan, bir şey'e mübtelâ olur, o ibtilâ dolayısıyla ya kalbi sıkılır, yâ-hud canı yanar. Dünyâda hiç bir şey dâimî olmadığı için bir müddet sonra o belâ geçer, o vakit de insan rahat eder ve sevinir. Bu sevinci elde etmenin çâresi ve o müşkili halleylemenin anahtarı sabırdır. Zâten başka çâre de yoktur ya. Olacak olur. Hük-m-i kaderin zuhûru men'edilemez. Çâresi : Rızâdır ve sabırdır. Sabrın sonu selâmet ve sevinc olduğu gibi ma'nevî ve hesabsız ecri de vardır. Cenâb-ı Hak :

إِنَّمَا تَوْفِقُ الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤١﴾

Yâni : «Sabredenler için hakikaten hisabsız ecr ü sevab vardır⁽⁴¹⁾» buyurmuştur.

4576

آن فرج ایدز ایمان در ضحیر
ضعف ایمان نا امیدى وز حیر

«Sabrın sonundaki ferec ü ferah kalbe imandan gelir. İmandaki za'f, ümitsizlik ve karın ağrısıdır».

Sağlam imanlı bir kimse, bir sıkıntıya uğrayınca sabreder ve sonunda ferahlanır. Zaif imanlı bir şahıs, böyle bir hâle dūçâr olunca ye'se düşer, karın ağrısına uğramış gibi kıvrılır ve feryâd eder.

4577

صبر از ایمان بیابد سرکه
حیت لاصبر فلا ایمان له

«Sabır, imandan baş tâcı bulur. Sabır olmazsa iman da olmaz».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizden : «Bir kimsede sabır yoksa onda sağlam iman da yoktur» Hadis'i rivâyet olunmuştur. Zâten dikkat edilirse görülür ki sabır u kanâat sâhibi olanlar, dini bütün ve imânı kuvvetli bulunan müslümanlardır. Hazret-i Mevlânâ bu Hadis'i terceme ederek diyor ki :

گفت پیغمبر خدای ایمان نداد
هر کرا صبری نباشد در نهاد

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Tabiatinde sabır olmayan kimse-ye Allah kemâl-i iman vermemiştir».

آن یکی در چشم تو باشد چو مار
هم وی اندر چشم آن دیگر نگار

«Meselâ; biri, senin gözüne yılan kadar soğuk görünür, fekat yine o kimse, başkasının nazarında tasvir gibi olur».

Sabır da tıbbı böyledir, ba'zılarınca yılan gibi, ba'zılarınca da tasvir gibi müşâhede edilir.

زانکه در چشم خیال کفر اوست
وان خیال مؤمنی در چشم دوست

«Çünkü sana yılan gibi görünen kimsenin sen küfrü ve fiske hayâlini görürsün. Onu hoş görenin nazarında ise onun imân ve salâh tarafı görünür».

Her şey'in bir iyi, bir de kötü ciheti vardır. İnsan hangi cihetten bakacak olursa onu görür, diğer ciheti göremez. Genceli Şeyh Nizâmî bir hikâyeye naklediyor. Diyor ki: İsmâ Aleyhisselâm, havâriyyunla birlikte gidiyordu. Kokmuş bir köpek leşine rastladılar, burunlarını tıkadılar ve leşi zemmettiler. Cenâb-ı Rûhullah ise: «Bakın dişleri ne kadar beyaz» dedi. Çünkü; Mesih Hazretleri onun iyi tarafını görmüştü. Şeyh Nizâmî bu fıkrayı naklettikten sonra: «Her şeyde hüner de vardır, ayb da vardır. Sen, onun aybını görme ki hünerini elde edesin» demiştir.

Herkesin görüşü ve anlayışı ırfânına göredir. Bir zâhide:

— Malı sever misin? diye sormuşlar:

— Sevmem. Çünkü mal yılan gibidir, sâhibini sokar, yânî, azdırır cevâbını vermiş. Bu süâlî bir ârife irâd etmişler:

— Severim. Çünkü helâl mal, sâlih bir kimse için güzel bir şeydir. Sâhibinin hayrât ve hasenatta bulunmasına sebep olur, diyerek: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne güzel bir şeydir» Hadis-i Şerif'ine işaret etmiş.

Dikkat buyurulmuştur ya zâhid, malın sâhibini azdırması, ârif ise yine o malın sâhibine hayr ü hasenât yardımcısı olması cihetini görmüşler ve görüşlerine göre cevap vermişlerdir.

Hazret-i Ömer, bir gün dünyânın kötülüğünden bahsediyormuş. Cenâb-ı Ali:

— «Yâ Emîrelmü'minin «Dünyâ âhiretin tarlasıdır» burada ekilir, orada biçilir. Demek ki Dünyâ, âhiretin elde edilmesine vâsıta'dır» demiş. Fâruk-ı a'zam, kelâm-ı murtazâyı tasdik eylemiş.

Şeyh Muhyiddîn-i ekber (kuddise sirruhû) (Fütûhât-ı Mekkiyye) sinin (Murâkabe bâbı)nda dünyâyı medhetmiş ve «Dünyâ, çocuğunu dikkatle büyüten şefkatli bir ana gibidir. Fekat Âdem oğullarının çoğu, o ananın kıymetini bilmedikleri için ona âsî olurlar ve zem ederler» demiştir. İşte Şeyhin bu ifâdesi de görüş ve anlayış neticesidir.

کاندین یک شخص هر دو فعل هست
گاه ماهی باشد او و گاه شست

«Bir şahısta iki fiil vardır. O, ba'zan balık, ba'zan olta olur».

نیم او مؤمن بود نیش گبر
نیم او حرص آوری نیش صبر

«Onun yarısı mü'min, yarısı mecûsî, kezâ yarısı hırs, yarısı sabırdır».

گفت یزدانت فنکم مؤمن
باز منکم کافر و کبر کهن

«Senin hâlıkın ve ma'bûdun olan Allah (فنکم کافر و منکم مؤمن) buyurmuştur.»

Evet; Cenâb-ı Hak (Sûre-i Tegabün)de buyurmuştur ki :

يَسْبِغُ اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَنُفِّسَكُمْ فِي كُفْرٍ وَنُفِّسَكُمْ مِّنْهُ مُؤْمِنِينَ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

Yâni : «Göklerde ve yerde olan her şey, Allah'ı tesbih u takdîs eder; mülk onundur, hamd de ona âiddir. O Allah her şey'e kadirdir, irâde ettiği her şey'i yapar. O, öyle bir Kadir-i Mutlaktır ki sizi yarattı. Ey insanlar sizden ba'zıları kâfirdir, (dehşetler ve tabîyyun gibi ki Allah'ın halıkıyyetine inanmazlar) yine sizden ba'zıları mü'mindirler, Onun yaradan olduğuna imân ederler. Allah sizin yaptıklarınızı görür ve bilir⁽⁴²⁾».

Verilen ma'nâ, Âyet-i Kerimenin sarîh ma'nâsıdır. İşâri bir ma'nâ olmak üzere (Zeccâc Tefsiri)nde denilmiştir ki : «İçinizde gizlice kâfir, âşikâre mü'min olanlar vardır. Münâfıklar gibi zâhîrde kâfir, hakikatte mü'min olanlar da vardır. (Ammâr bin Yâsir) radiyallahü anh gibi». Hazret-i Ammâr, Resûlullah Efendimizi en evvel tasdik edenlerdendir. Kureyşîler, onu dininden döndürmek için işkence yapmışlar ve istedikleri küfr ve inkâr sözünü mecbûren söyletmişlerdi. Ammâr Hazretleri işkenceden kurtulunca ağlaya ağlaya Peygamber huzûruna gelmiş, söylediği küfr kelimesi dolayısıyla özür dilemiş, taraf-ı Risâletten taltif ve tesliye edilmiş, tekrar işkenceye uğrarsa istenilen sözü söylemesine izin verilmişti.

Hazret-i Mevlânâ da insanda imân ile küfr, iyilikle kötülük bulunabileceğini söylüyor ve diyor ki :

4584

همچو کاوی نیمه چش سیاه
نیمه دیگر سپیدی همچو ماه

«Bir sığır misâli ki derisinin yarısı siyahtır, öbür tarafı, yâni, sağ ciheti ay gibi beyazdır».

(42) Sûre-i Tegabün : 1, 2.

4585

هر که این نیمه بیند رد کند
هر که آن نیمه بیند کد کند

«Her kim; bu siyah ve kötülük tarafını görürse reddeder, her kim, beyaz ve iyilik tarafını görürse taleb eyler».

4586

یوسف اندر چشم اخوان چون ستور
هم روی اندر چشم یعقوب چو خور

«Yûsûf Aleyhisselâm, kardeşlerine hayvan gibi görünüyordu. Yine o, Ya'kub Aleyhisselâm nazarında hûri misâli idi.

4587

از خیال بد مر اورا زشت دید
چشم فرع و چشم اصلی نابدید

«Yûsûfün kardeşlerindeki fer'i gözler, kötü tehayyülleri dolayısıyla onu çirkin görmüşlerdi. (Çünkü fer'i olan zâhir gözüyle bakmışlardı.) Asıl göz olan basar-ı basîret kendilerinde yoktu».

4588

چشم ظاهر سایه آن چشم دان
هر چه آن بیند بگردد این بدان

«Zâhir gözünü, basar-ı basîretin fer'i bil; basîret gözü bir şey'i nasıl görürse zâhir gözü de er, geç onun tarafına döner».

تو مکانی اصل تو در لامکان
این دکان بر بند و بکشا آن دکان

«Sen mekâna mensubsun. Aslın ise lâmekândır. Bu dükkânı kapa, o dükkânı aç».

Bütün eşyâ bir mekâna muhtacdır. Yâni, her şey; duracak, oturacak ve yatacak yer ister. Onun için insan da cismâniyyeti i'tibâriyle mekânîdir. Fekat aslı ve rûhu i'tibâriyle lâmekânîdir. Çünkü yaratılmadan evvel ilm-i ilâhîde idi. Allah ise lâmekândır, zamandan, mekândan münezzehtir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ey insan; mâdem ki aslın lâmekândır, bu mekân dükkânını kapa, yâni, dünyâyâ bağlanıp kalma. Öbür dükkânı aç, yâni, lâmekânâ teveccüh et.

شش جهت مگر ز زیرا در جهات
شش درست و شش دره ماتست و مات

«Dünyânın altı cihetine kaçma. Zirâ altı cihet tavla oyunundaki altı kapı gibidir. Altı kapının bağlanması ise oynayanın mat olması demektir».

Şeş cihet: Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflarıdır. Bu cihetler bütün kâinâtı ihâta etmiştir. Ma'rifet, bunların ihâtasından kurtulup cihet kaydından halâs olmaktır. Hâfız-ı Şîrâzî der ki: «Sen tabiat sarayı hâricine çıkmıyorsun. Hakikat semtine nasıl sefer edebilirsin?»

«ZİNDANDAKİLERİN KADİ VEKİLİ HUZÛRUNDA O MÜFLİSİN ELİNDEN ŞİKÂYET ETMELERİ»

با وکیل قاضی ادرالک مند
اهل زندان در شکایت آمدند

«Zındandakiler, kavrayışlı kadı vekilinin karşısına şikâyet için geldiler».

Ve dediler ki:

که سلام ما بقاضی بر کنون
باز تو آزار ما زین مرد دون

«Bizden kadıya selâm söyle. Şu âdi heriften ne kadar râhatsız olduğumuzu anlat».

که درین زندان بماند او مستمر
باوه تاز و طبله خوارست و مضر

«Şu müflis, boşboşuna dolaşıcı, obur ve muzır olarak bu zındanda dâimî kaldı».

چون مگس حاضر شود در هر طعام
از وقاحت بی صلا و بی سلام

«Edebsizliğinden çağırılmaksızın ve selâm vermeksizin sinek gibi herkesin yemeğine konuyor».

پیش او هیچست لوت شصت کس
کر کند خود را اگر گویش بس

«Altmış kişinin yiyeceği onun için hiçtir. Artık yetişir dersin işit-memezlikten gelir».

4596

اهل زندانرا نباید لقمه
وربصد حيله كشایدطعمه

«Zındandakilere hayır sâhiblerinden bir lokma gelince, onu yüz türlü tedbir ile gizli olarak açsalar da».

4597

در زمان پیش آید آن دوزخ گلو
حجش این که خدا گفتا کلو

«O cehennem boğazlı, yâni, doymaz dere; hemen yetişir, Allah (کلو و اشربوا) yâni: «yiyin, için» buyurmuştur diye de hüccet getirir».

Naklederler ki «tebdilüşşekil lieclil'ekil» ta'rifinin mücessemi olan derviş kıyâfetli bir herif, herkesin sofrasına çöker ve alabildiğine yer-miş. Bir gün biri:

— «Şeyh Efendi; tarikat ehline riyâzet lâzımken, siz avamdan fazla yiyorsunuz.» Ta'rizinde bulunmuş. O da:

— «Allah (کلو و اشربوا) buyurmadı mı? Ben Emr-i İlâhiyi fazla-sıyla infâz ediyorum» demiş.

— «Âyetin alt tarafını okusanıza» demişler.

— «Ben Mısır hâfızı değilim. Ezberimde bu kadar var!» diyerek (ولا تسرفوا) yâni: «Çok yemek sûretiyle isrâf etmeyiniz» emrini oku-mamış.

زاینچین قحط سه ساله داد داد
ظل مولانا ابد یابنده باد

«Üç sene süren kıtlık gibi olan bu heriften dâd bir, feryâd iki. Kadı efendimizin gölgesi, yâni, hayâtı dâim olsun».

4599

یا ز زندان تا رود آن گاومیش
یا وظیفه کن زوقی لقمه این

«Ya bu su sığırımı zındandan çıkarsın, yâhud ona lokma olmak üzere vakıftan bir vazife tahsis etsin».

4600

ای ز تو خوش هم ذکور و هم اناث
داد ده المستغاث المستغاث

«Ey kendisinden erkeklerin de, kadınların da hoşnud oldukları kadı efendi, adâlet göster ki senden imdâd umuyoruz».

4601

سوی قاضی شد وکیل بانک
گفت باقاضی شکایت یک بیک

«O söz anlar vekil, kadı'nın yanına gitti, zındandakilerin şikâyetini bir bir anlattı».

4602

خواند اورا قاضی از زندان به پیش
بس تفحص کرد از اعیان خویش

«Kadı o müflisi zındandan nezdine çağırttı. Onun hâlini kendi adam-larından da soruşturdu».

4603

گشت ثابت پیش قاضی آن همه
که نمودند از شکایت آن رومه

«Zındandakiler sürüsünün müflis heriften ettikleri şikâyet kadı in-
inde sâbit oldu».

4604

گفت قاضی خیز ازین زندان برو
سوی خانه مرده ریک خویش شو

«Kadı müflise dedi ki : Kalk, zındandan çık, arda kalası evine çekil».

4605

گفت خان ومان من احسان تست
همچو کافر جنم زندان تست

«Müflis cevap verdi ki : Benim hân ü mânım senin lûtf u ihsânın-
dır. Zindanın ise, dünyânın kâfirlere cennet olduğu gibi benim cenne-
timdir».

4606

همچو ابلیس که میگفت ای سلام
رب انظرنی الی یوم اقیام

«Ben şeytan gibiyim ki ey selâmet veren Rabbim, bana kıyâmete
kadar mühlet ver, demişti».

(Sâd Sûresi)ndeki :

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ فَإِنَّكَ
مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٥١﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٥٢﴾

Yâni : «Şeytan, Cenâb-ı Hakka dedi ki : Ey Rabbim, bana insanların
ba's olunacakları kıyâmete kadar mühlet ver. Allah da buyurdu ki :
Vakt-i ma'lûma, yâni, kıyâmet gününe kadar sana mühlet verilmiştir⁽⁴³⁾»
Âyetine işârettir.

Âyetin zikri dolayısıyla şeytanın insanlara olan garazkârlığını an-
latmak için Hazret-i Mevlânâ iblis lisânından diyor ki :

4607

کاندرین زندان دنیا من حوشم
تا که دشمن زادگانرا میکشم

«Ben bu dünyâ zindanında hoşum, yâni, dünyâ zindanı bana hoş gel-
miştir. Mühlet ver de orada düşmanımın, yâni, Âdem'in oğullarını helâk
edeyim».

4608

هرکه اورا قوت ایمانی بود
وز برای زاده نانی بود

«Her kimde îman rızkı ve âhiret yolunun azığı olmak üzere bir ek-
mek varsa».

4609

می ستام که بکمر و گه بریو
تا بر آرند از بشیانی غریو

«Kâh mekr ile, kâh hiyle ile ellerinden alayım da peşimanlıklarım-
dan feryâd etsinler».

که بدرویشی کنم تهدیدشان
که بزاف و خال بندم دیدشان

«İnsanları ba'zan fakr u zarûrete düşersin diye korkutayım, ba'zan da güzellerin zülfü ve beni ile gözlerini bağlayayım».

Cenâb-ı Hak, şeytanın bu talebini:

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَا

Yâni: «Şeytan, sizi fakr u zarûretle korkutur, sadaka, zekât vermenin fakir düşersiniz diye vesvese verir ve size kötü söylemeyi ve kötü fiillerde bulunmayı emreder⁴⁴» Nazm-ı Celili ile haber veriyor.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

4611

قوت ایمانی درین زندان کمست
وانکه هست از قصداين سلك درخست

«Bu dünyâ zindanında hakikî iman rızkı azdır. Olanların goğu da şeytan köpeğinin saldırısından çarpıktır».

4612

از نماز و صوم و صدیچارگی
قوت ذوق آید برد یکبارگی

«Namazdan, orucdan ve yüzlerce tazarru' ve duâdan hâsıl olan zevk rızkını şeytan, mekriyle ve iğvâsıyla alır, götürür».

(44) Sûrei Bakara: 268.

استعبد الله من شيطان
قد علک آء من طغیاء

«İblisin şeytanetinden Allah'a sığınırım. Ah ki onun azgınlığından helâk olduk».

4614

يك سكست و در هزاران ميرود
هر که دروی رفت او او ميشود

«Şeytan bir köpektir amma binlerce kişinin dâhiline girer ve her kime girerse, girdiği kimse de onun gibi olur».

Cenâb-ı Hak, Habib-i Ekremine hitâben ve bittebeıyye Ümmet-i Muhammede ta'limen buyuruyor ki:

«Vesvese veren ve Allah zikredilince kaçan şeytanın şerrinden insanların Rabbine, insanların Mâlikine, insanların Ma'bûduna sığınırım de. O şeytan ki insanların göğsüne vesvese verir. Gerek cin, gerek insan şeytanlarından olsun».

Bu Sûre'de (nâs) kelimesi beş def'a tekrarlanmıştır, fekat hepsi bir ma'nâya değildir, birinci nâs ile çocuklar, ikinci ile gençler, üçüncü ile ihtiyarlar, dördüncü ile sâlih kimseler, beşinci ile müfsid şahıslar murâd edilmiştir, denilmiştir.

Şeytanın insana hulûl ederek ona vesvese verdiğini Cenâb-ı Hak bu sûrede haber verdiği gibi, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz de: (Şeytan, insanın kan damarlarında gezer. Açık ve susuzlukla onun yolunu daraltın) buyurmuştur.

هر که سرت کرد میدان کودر وست
دیو پنهان گشته اندر زیر پوست

«Her kim seni Allah'a tâat ü ibâdetten soğutursa bil ki şeytan on-
dadır ve onun derisi altına gizlenmiştir».

Ba'zı kimseler vardır ki şeytanın kışkırttığı işleri işlemekten ve in-
sanlara vesvese verip Allah yolundan çevirmekten zevk alırlar, âdetâ
şeytana yardım ederler. Bunlara (şeyâtinülins) yâni, insan şeytanları
denilir. (قل اعوذ) Sûresinin (من الجنة والناس) Âyetindeki «nâs» işte bun-
lardır.

4616

چون نیابد صورت آید در خیال
تا کشاند آن خیانت در وبال

«Asıl şeytan; böyle bir sûret, yâni, kendisine yardımcı insanı şeytanı
bulamazsa seni vebâle sokmak için hayâline gelir».

Bizzât iğvâya çalışır.

4617

که خیال فرجه و گاهی دکان
که خیال علم و گاهی خانمان

«Seni kâh teferrüce gitmek, kâh dükkân açmak, kâh ilm tahsil et-
mek, kâh hânümân, yâni, âile hayâliyle günâha sokmak ister».

4618

هان بگو لا حولها اندر زمان
از زبان تنها نه بلکه از عین جان

«O zaman çok çok (lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhilaliyyil'azîm)
de, lâkin bunu yalnız dilinle değil, kalbinle ve ayn-ı rûhunla söyle».

Ki şeytanı kaçırarak olan havl ve kuvvet-i İlâhiyyeye sığınmaktır.

4619

گفت قاضی مجلسی را و اعان
گفت اینک اهل زندان گوا

«Kadı dedi ki : Müflis olduğunu isbât et. Müflis cevap verdi ki : İşte
zindandaki mahbuslar şahid».

4620

گفت ایشان متهم باشند چون
میگرزند از تومی گریند خون

«Kadı dedi ki : Onlar senden kaçıyorlar ve senin elinden kan ağı-
yorlar, yâni, da'vâcı mevkiinde bulunuyorlar. Onların şehâdeti makbul
değildir».

4621

وزنو میخواهند هم تا وارهند
زین غرض ماطل گواهی میدهند

«Hem senden kurtulmak istiyorlar. Bu garaz ve maksadla bâtil şe-
hâdette bulunurlar».

4622

جه اهل محکمه گفتند ما
هم برادبار و برافلاس گوا

«Mahkemedekilerin hepsi de : Onun felâketine ve iflâsına biz de şah-
hidiz dediler».

هر کرا پرسید قضی حال او
گفت مولی دست ازین مفلس بشو

«Kadı her kime onun hâlini sorduysa mevlânâ; bu müflisten vazgeç dedi».

4624

گفت قاضی کش بگردانید قضی
کرد شهر این مغلست و بس فلاش

«Kadı dedi ki: Bu, müflistir ve kallâştır diye şehrin etrâfında doluştırım».

4625

کوبکو او را منادیها زنید
طبل افلاش عیان هر جازنید

«Onun için mahalle mahalle dellal çağırın ve bu adam müflistir diye davul çaldırın».

4626

هیچ کس نسبه نفروشد برو
قرص ندهد هیچ کس اوراتسو

«Hiç kimse ona veresiye bir şey satmasın, kimse ona bir mangır borc vermesin».

4627

هر که دعوی آردش اینجا بن
بیش رندانش نخواهم کرد من

«Dolandırıcılık fenninden dolayı biri, onu buraya getirirse, bilmiş olsun ki artık onu zindana göndermeyeceğim».

بیش من افلاس او ثابت شدست
ند و کالا بیشن چیزی بدست

«Onun müflisliği bence sâbit olmuştur. Elinde nakd ve kumaştan hiç bir şey yoktur».

Borçlu olan kimse borcunu vermediği takdirde, hükm-i şer'i ile habsolunur. Fekat iflâsı, yâni, hiç bir şey'i olmadığı isbât edilirse salı verilir.

İflâs etmek: Parası, pulu, malı ve milki, hulâsa hiç bir şey'i olmamak demektir. Süretâ müflis olanlar habsten kurtuldukları gibi bu dünyâ zindanında mahbus olan ehl-i imân ve ehl-i irfan da iflâs-ı ma'nevi derecesine varınca Allah'ın azadlıklarından olur. Tasavvufta (fakr) denilen bir mertebe vardır ki abd'in elinde hiç bir şey olmadığını, her şeyin, hattâ kulun kendisinin Hakkın milki bulunduğunun zevkan bilinmesidir. «Kul da, onun mâlik olduğu her şey de efendisininindir» denilmiştir. Bunun böyle olduğunu hepimiz ilmen biliriz. Hattâ Kur'ân'da: «Âli ve mukaddestir o Allah ki mülk onun elindedir, bütün mevcûdât onundur ve o, her şey'e kadirdir» diye okuruz. Fekat öyle olduğunu bu kadarcık bilmek ve imân etmek kâfi değildir. Ma'rifet onu zevk edinmek ve hakikatine ermektir. Bütün mükevvenâtın, Hakkın mülkü olduğunu zevkan ve hakikaten idrâk etmiş olanlar, servet sâhibi olsalar bile fakir ve müflis-i ma'nevîdirler. Öyle olanlar, dünyâ mahbesindeki yüz binlerce kayddan ve tealluk zincirlerinden kurtulur ve o dünyâ zindanından halâs bulurlar. Nebiyyi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin: (الفر فخری) buyurduğu bu fakrdır. (لمفلس فی امان الله) diye ta'rif edilen de böyle müflistir.

4629

آدمی در حبس دنیا زان بود
تا بود کافلاس او ثابت شود

«İnsanın dünyâ habsinde bulunması, müflisliği sabit olmak içindir».

Yâni; bir kimse, Allah'ın mâlik ve kendisinin müflis olduğunu anlasın diyedir.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde buyurur ki: «Ben berây-ı maslahat

dünyâ habsinde kalmışım. Yoksa zindan nerede, ben neredeyim? Kimin malını çalmışım ki zindana atılmışım».

İflâsın bu türlü olduğu gibi bir de hayr ü hasenattan iflâs vardır. Sûretâ milyoner, lâkin ma'nen müflis olanlar gibi ki bunların başında şeytan gelir.

4630

مفلسی دیو را یزدان ما
هم منادی کرد در قرآن ما

«Şeytanın müflisliğini Allah'ımız, Kur'an'ımızda dellâl çağırır gibi nidâ ettirdi».

4631

کودغا و مفلسست و بدسخن
هیچ با او شرک و سودا مکن

Şöyle diye ki: «Şeytan hiylekârdır, müflistir, kötü sözlüdür. Onunla hiç ortaklık etme ve ticârete kalkışma».

4632

ور کنی او را بهانه آوری
مفلسست او صرفه‌آزوی کی‌ری

«Eğer şeytanla ortaklık edersen sonra bahâne bulmaya kalkarsın. O, müflistir, ondan nasıl istifâde eder, yâhud uğradığın zararı nasıl tazmîn ettirirsin?»

(Yasin) Sûresi'nde :

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

Yâni : «Ey Âdem oğulları; şeytana ibâdet etmeyin, onun sözünü din-

lemeyin diye sizinle ahidleşmedim mi? O, hâkikaten sizin düşmanınızdır!» buyurulmuştur.

Evet; ceddimiz Âdem Aleyhisselâma secde etmeyişinden dolayı şeytan matrud ve mel'un olduğu için Âdem'in evlâd ı ahfâdına ebedî düşman kesilmiştir. Bizi azdırmak sûretiyle o sermedi kinini devâm ettirir. Binâenâleyh onun sözünü dinlemek ve ondan fayda beklemek Dünya ve Ahrette hüsrana, tazmîn ve telâfisi kabil olmayan zarar ve ziyâna uğramaktır.

Hikâyenin beyânına avdet ediliyor :

4633

حاضر آوردند چون فتنه فروخت
اشتر کردی که هیزم می فروخت

«Müflisin fitnesi âlevlenince odun satan bir Kürdün devesini getirdiler».

4634

کرد پیاره بسی فریاد کرد
هم موکل را بدانگی شاد کرد

«Zavallı Kürd, devemi almayın diye çok feryâd etti, kadı tarafından bu işe tevkil edilmiş olanı da birkaç para rüşvetle sevindirdi».

4635

اشترش بردند از هنگام چاشت
تا شب افغان او سودی نداشت

«Kürdün devesini aldılar. Kuşluk vaktinden geceye kadar müflisi bindirip sokaklarda dolaştırdılar. Sâhibinin feryâd ü figanı fayda vermedi».

برشتر بنشست آن قحط گران
صاحب اشتر پی اشتر دوان

«Dehşetli bir kıtlık gibi olan o müflis, deveye bindi. Deve sâhibi de devenin arkasından koşmaya başladı».

سو بسو وکو بکو می تاختند
تا همه شهرش عیان بشناختند

«Taraf taraf, mahalle mahalle gezdirdiler, şehir halkı müflisi iyice tanıdı».

پیش هر حمام و هر بازار که
کرد مردم جمله در شکش نگه

«Her hamam önünde ve her çarşı ortasında bulunan herkes, müflisin şekline ve yüzüne baktı».

ده منادیکه بلند آوازیان
ترك و کرد و رومیان و تازیان

«Türk, Kürd, Rum ve Arab olmak üzere dik sesli on dellâl kendi lisanlarıyla bağıyorlardı ki:»

مفلست این و ندارد هیچ چیز
قرض تا ندهد کس اورا يك بشیر

«Bu adam müflistir, hiç bir şey'i yoktur. Sakın kimse ona bir pul bile ödünç vermesin».

ظاهر و باطن ندارد حبه
مفلسی، قلابی، دغایی، دبه

«Gerek meydanda, gerek gizli habbe kadar bir şey'e mâlik değildir. Müflistir, kalpazandır, hiylekârdır, aldatıcı ve kandırıcıdır».

هان و هان با او حریفی کم کنید
چونکه گاو آرد کره محکم کنید

«Sakın onunla bir işe girişmeyin, öküz getirirse de sıkı ve sağlam bağlayın».

İkinci mısra' bir mesele-i şârettir ki: «Fülân sana öküz getirirse sağlam bağla ki tekrar çalmasın» demektir.

Bu meselin esası şöyledir: İki hırsız, hangimiz daha san'atkâr? diye imtihan olmak istemişler. Eski bir hırsız da mümeyyiz ta'yin etmişler. Mümeyyiz, bunlara: «Bir öküzü satıp o gün çalabilen ustadır» demiş. Hırsızlardan biri: Ben yaparım teahhüdünde bulunmuş. Bir öküzü varmış, götürmüş bir çiftçiye satmış. Çiftçi yeni aldığını diğer bir öküzle eş ederek çift sürmeye başlamış. Öküzü satan, meslekdaşına: «Sen uzak-ça bir yerde çiftçiye karşı dur, acâyib! diye bağır, herif yanına gelir de acâyib nedir? diye sorarsa, tek öküzle çift sürüyorsun, bundan daha acâyib ne olur?» cevâbını ver, demiş. Kendisi bir yerde saklanmış. Beriki hırsız: Acâyib! diye bağırmış. Çiftçi merâk etmiş, öküzleri bırakmış, bağıranın yanına gitmiş; «Acâyib olan nedir?» demiş. O da: «Ne olacak, senin tek öküzle çift sürmendir» cevâbını vermiş. Çiftçi o tarafa bakınca filvâkı' öküzün tek kaldığını görmüş. Bu sefer de o: «Acâyib! diye bağırmış. Meğer birinci hırsız, çiftçinin arkadaşıyla konuşmasından istifade ederek, sattığı öküzü boyunduruktan çıkarmış ve almış, götürmüş, bu ma'rifetiyle de imtihanda birinci çıkmış. İşte «Fülân, öküz getirirse, hayvanı sıkı bağla ki çalıp götürmesin» meselesi bundan kalmıştır. Müflisi teşhîr eden dellallar da bu meseli halka hatırlatıyorlar ve nidâ ediyorlardı ki kadı efendi şöyle diyor:

گر بحکم آرید این پڑ مرده را
من نخواهم کرد زندان مرده را

«Eğer bu solmuş ve kokmuş herifi hükm için bana getirirseniz ben ölüyü habsetmek istemem».

4644

خوشدمست او و گلوش بش فراخ
با شعار نو دثارش شاخ شاخ

«Bu müflis tatlı dilli, yâni, hoş sohbettir. Boğazı gayet geniş, yâni, oburdur. Üst elbisesi yeni, iç çamaşırı parça parçadır».

4645

گر بپوشد بهر مکر آن جامه را
عاربهست آن تا فریبده عامه را

«Üstüne hiyle için giydiği yeni elbise de iğretidir. Onu halkı aldatmak için giymiştir».

4646

حرف حکمت بر زبان ناکحیم
حلهای عاریت دان ای سلیم

«Ey selim kimse, hakim olmayanın dilindeki hikmet sözlerini iğreti elbise gibi bil».

4647

گرچه دزدی حله پوشیده است
دست تو چون گیرد آن بریده دست

«Eli kesilesi bir hırsız, yeni elbise giymekle senin elini nasıl tutar ve nasıl yardımında bulunabilir?»

چون شاه از شهر آمد بر
کرد گفتش مژدم دورست و در

«Gece olunca müflis deveden indi. Kürd ona dedi ki: Menzirim uzak, vakit de gecikti».

4649

بر نشستی اشتر مرا از بگاه
جورها کردم کم از اخراجگاه

«Kuşluk vaktinden beri deveme bindin ve üstünde gezdin. Arpadan vaz geçtim, saman bedeli olarak birkaç para ver».

4650

گفت تا اکنون چه می گردیم بس
هوش تو کونیست اندر خاه کس

«Müflis dedi ki: O hâlde biz şimdiye kadar niçin dolaştık? Senin şuûrun nerede? Evde kimse yok mu?»

İkinci mısra' «Anlayana sivri sinek saz olur, anlamıyana davul zurna az» meseline işaretir.

4651

طبل افلاسم بخرخ سابعه
رفت و تو نشنیده بد واقعه

«Benim müflis olduğumu i'ân için çalınan davulun sesi yedi kat göğün vardı. Sen bu kötü vâkıayı duymadın mı?»

کوش تو پر بوده است از طمع خام
بس طمع کر میکنی کورای غلام

«Hey delikanlı; senin kulağın hamı bir tama'la dolmuş ki yapılan i'lanı duymadın. Evet, tama', insanı sağır ve kör eder».

4653

تا کلوخ و سنگ بشنید این بیان
مفلست مفلست این قلابان

«Bu kerata müflistir! diye edilen i'lanı kerpiçler, taşlar bile duydu».

4654

تا بشب گفتند در صاحب شتر
بر نزدکو از طمع پر بود پر

«Müflis olduğumu gece vaktine kadar söyledikleri hâlde o sözler, deve sâhibine te'sir etmedi. Çünkü o tama'la doluydu».

Hazret-i Pir, burada deve sâhibi ile hırs ve tama', dellallar ile enbi-yâ ve evliyâ hazaratını temsil ediyor. Dellallar o müflisin hiç bir şey'i olmadığını, kimsenin onunla ticâret işlerine girişmemesini, girişirse menfaat göremeyeceğini söyledikleri hâlde deve sâhibi ondan para istiyordu. Şu hâl, enbiyâ ve evliyânın Dünyâda hayr ve menfaat, hattâ devâm ve beka olmadığını haber vermelerine karşı ba'zı tama'kârların ondan faydalanmak ümidinde bulunmaları gibi idi. Bu gafletin sebebine gelince:

4655

خست بر سمع و بصر مهر خدا
در حجب بس صورتست و بس صدا

«Kulak ve gözde Allah'ın mührü basılıdır. Hicablarda çok sûret ve çok sadâ vardır».

(Bakara Sûresi)nde buyurulmuştur ki:

«Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir ki işitmezler ve anlamazlar. Gözlerinde de perde vardır ki ibret alınacak şeyleri görmezler, onlar için büyük bir azâb mukadderdir».

İşte ba'zı kimselerin hakikati görmemeleri ve duyduklarını anlamamaları o mührün ve o perdenin te'sirindendir.

Her gün bir cenâze otomobilinin dehşetli düdüğünü işitiyoruz. O düdük: «Ey fânî insanlar, içinizden biri daha şu fenâ âleminden çekildi, onu bekâ âleminin kapısı olan mezara götürüyorum. Aklınızı başınıza alınız. Siz de birgün böyle olacaksınız» diyor. Biz o düdüğü işitiyoruz, fekat ne dediğini anlamıyoruz. Çünkü kalblerimizde ve kulaklarımızda ma'nevî bir mühür basılı.

Kezâ fakir bir ölünün tabutunu birkaç kişinin omuzlayıp götürdüklerini görüyoruz. O götürülüş, o gidiş: «Sizi de böyle götürecükler» diye bize sarîh bir ihtâr olduğu hâlde o hakikati de göremiyoruz, hırs ve tama' sevkiyle fânî hayâta dört elle sarılıyoruz. Çünkü gözlerimizin önünde kalın bir gaflet perdesi gerilmiş. Hâdiselerin sesini duymamız, vâkıaların hakikatini görmemiz için o mührün sökülmesi ve o perdenin sıyrılması lâzım. Bunu yapacak olan ancak Allah'ın lûtf u hidâyetidir.

4656

آنچه او خواهد رساند آن بچشم
از جال و از کمال و از کرشم

«Cenâb-ı Hak; cemâlden, kemâlden, nâz ve cilveden dilediği gözlere gösterir».

4657

آنچه او خواهد رساند آن بکوش
از سماع و از بشارت و ز خروش

«Yine Cenâb-ı Hak; işitme ve zevk alıp coşma gibi şeylerden irâde ettiğini kulaklara duyurur».

İdrâksizlik mührünün koparılması ve gaflet perdesinin kaldırılması, ancak Allah'ın lûtf u keremiyle olabileceği için Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem: «Yâ Rabbî; bizi o yalan şeylerden kurtar ve eşyanın hakikatini oldukları gibi bize göster» diye duâ buyururdu.

Cenâb-ı mücibûlsâilin, Peygamber-i Ekberinin ettiği duânın sırrına biz âsî ve gafil kullarını da mazhar eyleye.

4658

کون پرچارهست هيجت چاره نی
تا که نگشاید خدايت روزنی

«Kâinât çâre ile doludur. Fekat Allah, senin için çâre tarafına bir pencere açmayınca bir çâre bulamazsın».

4659

کرچه هستی توکنون غافل ازان
وقت حاجت حق کند آنرا عیان

«Her ne kadar sen şimdi o çâreden gafil bulunuyorsan da hâcet hâsıl olunca ve husûlüne İrâde-i İlâhiyye tealluk edince Hak sana o çâreyi ızhâr eder».

4660

گفت پیغمبرکه یزدان مجید
از پی هر درد درمان آفرید

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ulu Tanrı her derd için bir ilâc yaratmıştır».

«Allah, hiç bir derd yaratmamıştır ki, ona bir de devâ yaratmamış olsun.» Hadîs-i mervidir. Şu Hadîs-i Şerîf mücebince ölümden başka her derdin devâsı var demektir. Bugün ilâcı olmayan ve tedâvisinden hekimleri âciz bırakan hastalıkların da günün birinde devâları bulunacaktır. Fekat:

4661

لیک ازان درمان نبینی رنگ و بو
هر درد خویش بی فرمان او

«Allah'ın fermânı olmayınca derdine derman olacak şeyin rengini de, kokusunu da göremezsın».

Demek ki derde derman olabilecek şey'in bilinmesi ve bulunması Allah'ın irâdesine bağlı. Allah isteyince o derman bulunacak, Kanseri gibi kabil-i tedâvi olmayan marazların da kat'i ve şâfi ilâçları keşfolunacaktır.

4662

چشم را ای جاره جو در لا مکان
هین بنه چون چشم گشته سوی جان

«Ey çâre arayan; gözünü mekânsızlığa, yâni, zamandan da, mekândan da münezzeh olan Allah'a dik. Bir meyyitin kabzedilen rûhunu ta'kib etmesi gibi».

Hadîs-i Şerifte: «Bir ruh kabzedilince göz ona tâbi 'olur» buyurulmuştur. Ba'zı ölümlerin gözü açık kalması bundan olsa gerektir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ey derdine derman arayan; hekim, ilâç gibi sûri sebeblere murâcaat etmekle berâber devâyı ve şifâyı Allah'tan bekle. Bir meyyitin gözü nasıl çıkan rûhunun ardından bakarsa sen de âfiyet husûlü için gözünü Allah'ın lûtf u keremine dik ki seni hâzık bir hekime sevketsin ve sana faydası olacak ilâcı hekimin aklına getirsin.

4663

این جهان از بی جهت پیدا شدست
که ز بجای جهانرا جاشدست

«Bu cihan; cihetsizlik âleminden peydâ olmuş, yersizlik makamından mâhluk olan Dünyâ, muvakkat bir karargâh bulmuştur».

Hadîs-i Şerîf'te: «Allah vardı, onunla berâber hiç bir şey yoktu» buyurulmuştur.

Evet; Ezel-i âzâlde, başlangıcı olmayan zamanlarda Allah vardı. Fekat yer, gök, zaman, mekân, hülâsa hiç bir şey yaratılmamıştı. Yalnız mevcûdâtın a'yân-ı sâbitesi, yâni, şekilleri, ta'bir câizse Kâinâtın plânı Allah'ın ilminde mevcud idi. Sonra zamân, mekân ve sâir eşyâ halk edildi. Zamansızlıktan zaman, mekânsızlıktan mekân zuhûra geldi. Demek ki her şey'in mahal-li zuhûru lâmekândır. Binâenaleyh ey kimse; sen de derdine dermânı lâmekândan bekle. Esbâba teşebbüsle berâber murâdının husûlünü müsebbibûlesbâbdan ümid et.

بازگردان هست سوی نیستی

طالب رنی و ربانیت

«Eğer sen Rabbin tâlibi ve Rabbânî, yâni, Rabbe mensub bulunuyorsan bu varlık cihânından yokluk âlemine avdet et».

4665

جای دخلست این عدم ازوی صم

جای خرجست این وجود پیش و کم

«Hem o yokluktan ürkme ki o, irâd yeridir. Şu varlık görülen âlem ise az, çok masraf mahallidir».

Adem, yâni, yokluk; varlık dediğimiz âlemin aslıdır ki varlık, yokluktan zuhûra gelmiştir. Fekat o yokluk da «Adem-i sırf» değil «Adem-i izâfi»dir. Yâni, bugünkü varlık âlemi, yokken, daha zuhûra gelmemişken de Allah'ın ilminde mevcûd idi.

Lâteşbih bir câmi-i şerif, yapılmadan evvel onun plânının mi'mârının zihninde mevcud olduğu gibi. Bu i'tibâr ile o yokluk, öyle bir irâd yeridir ki ondan varlık zuhûra gelmiştir. Şu mevhum varlık ise masraf mahallidir ki 'onda var olanlar peyderpey ademe gitmektedir. Bundan dolayı yokluk korkulacak bir şey değildir. Asıl korkulması lâzım gelen bir şey varsa varlıktır ki bir gün gelecek yokluğa inkılâb edecektir.

4666

کارگاه صنع حق در نیست

جز معطل در جهان هست کیست

Allah'ın san'atı tezgâhı yokluktadır. Varlık âleminde muattilden başka var olan kimdir?»

Bir şey'i gâyet güzel yapabilmeye (san'at) denilir. Hakkın yaptığı işler, yâni, yarattığı şeyler de gayet güzel olduğundan Zât-i Bâriye (Sâni') yâni, «usta san'atkâr» da ta'bir edilir.

Burada biri çıkar da «Mahlûkatın hepsi güzel ve faydalı değildir,

İçlerinde çirkin ve muzır şeyler de vardır!» diye bir i'tiraz fırlatabilir. Ona cevap verilir ki masnûâtın çirkinliği zâtı i'tibâriyledir, sâniine nisbetle değildir. Belki o çirkinlik, sâniinin kemâl-i san'atına, yâni, hem güzel, hem çirkin, hem faydalı, hem zararlı şey yapabildiğine delâlet eder. Mâhir bir ressam hem figür, hem karikatür resim yapar. Karikatürler görünüşte çirkin oldukları hâlde onlardan nefret etmeyiz, belki de takdir ederiz. Çünkü o ressamın hem güzel, hem çirkin resim yapmaktaki mahâretini anlarız. İşte varlık âleminde görülen çirkinlikler de böyledir. Onlar da sâni-i ezelinin kemâl-i sun'unu gösterir. Sonra her san'atkârın önünde çalıştığı bir tezgâh vardır ki üstünde san'atine âid türlü türlü âlât ve edevât bulunur. Sun'-i ilâhînin tezgâhı ise (Adem-i izâfi)dir ki orada âlât ve edevât da yoktur.

Meselâ bir çocuk; âlât ve edevât yardımı olmaksızın Hakkın hal-kiyle, o yokluk tezgâhından bu mevhum varlığa doğar, büyür, delikanlı, orta yaşlı ve ihtiyar olur. Nihâyet ölür, yine geldiği âleme gider. Onun hayat yolundaki seyr ü seferi ta'tile uğrar. O ta'tili yaptıran da Allah'tır. O hâlde iki yokluk arasındaki mevhum bir varlık da hakikaten var olan «muattilden başka kimdir?»

Hazret-i Mevlânâ bahsin derinliği dolayısıyla bir münâcâta bulunuyor ve diyor ki :

1667

ای خدای پاک و بی‌نیاز و یار

دست گیر و جرم مارا درگذار

«Ey şerîki, nazîri bulunmayan pâk ve mukaddes Rabbimiz; bize yardım et ve kusûrumuzu bağışla».

4668

یاد ده مارا سخنه‌ای دقیق

که زارحم آورد آن‌ای رفیق

«Ey rîfk u merhamet sâhibi Allah; bize rakik ve müessir sözler il-hâm et de onlarla duâ ve senin merhametini celbedelim».

هم دعا از تو اجابت هم ز تو
ایمنی از تو مهابت هم ز تو

«İlâhî; duâ da senden, icâbet de senden, eminlik de senden, mehâbet de sendendir».

Cenâb-ı Hak : «Bana duâ edin, ben de duanızı kabûl edeyim» buyurmuş, kullarının duâ etmelerini istediğini bildirmiştir.

Duâ etmek : Yâ Rabbi; beni mağfiret kıl, yâhud şu işi müyesser eyle diye mağfiret ve suhûlet talebinde bulunmak değil midir? Hak sübhâ-nehû ve teâlâ da bizim duâ etmemizi istediğini ve duâlarımıza icâbet eyleyeceğini haber veriyor. Şu hâlde hem duâ, hem icâbet ondan oluyor.

Bu va'd-i İlâhî mucebince kulun Allah'ına arzedeceği duâ reddolunmaz. Mutlaka icâbet buyrulur. Yalnız o duâ, kul hakkında hayırlı ise müsbet sûrette, şerli ve zararlı ise menfi sûrette kabûl olunur. Yâni, edilen taleb hayırlı ise istenildiği gibi, zararlı ve şerli ise aksi sûrette zuhûr eder.

Kezâ Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine hitâben :

يَا عِبَادِي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝

Yâni : «Ey resûl-i hak, kullarıma haber ver ki ben hakikaten gafûr ve rahimim. Benim azâbım da elim, yâni, müessir ve acıtan bir azâbtır⁽⁴⁶⁾» buyurmuş, hem emniyet, hem mehâbetin Zât-i akdesinde olduğunu ihbâr eylemiştir.

گر خطا گفتیم اصلاحش بکن
مصلحتی تو ای تو سلطان سخن

«Ey söz sultanı; biz hatâ söyledikse onu düzelt ki sen her şey'in ıslah edicisisin».

(46) Sûrei Hier : 49-50.

کیا داری که تبدیلی کنی
کر چه بحر خون بود نباش کنی

«Allah'ım; sende bir kimyâ, yâni, bir kudret var ki onunla o hatâyı savâba tebdil edersin. O yanlış, kan ırmağı olsa bile onu Nil nehri hâline getirirsin».

Cenâb-ı Hak; muslihtir, mübeddildir; kötüyü iyiye, yanlış doğruya, seyyiâtı hasenâta tebdil eder ki bu da kemâl-i kereminden ve rahmetinin gazabına galib olmasındandır.

(Sûre-i Fûrkan)daki şu Âyetlere işâret edilmiştir :

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقُولُونَ الْقَوْلَ الَّذِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ بِوَزْرِ الْقِيَمَةِ وَيُخْلَدُ فِيهِ مُهَانًا ۝ الْأَمْرُ نَازِبٌ وَأَمْرٌ وَعَمَلٌ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبْدِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ۝

Yâni : «O kimseler ki Ma'bûd'i hakîki ile birlikte bâtil bir ilâha duâ etmezler ve Allah'a şerik koşmazlar, cihad ve kıyas gibi şeylerden başka Allah'ın haram kıldığı katli-i nefste bulunmazlar, zinâ da etmezler, her kim de bunları yaparsa günâha girmiş olur. (Yâni, nâhak yere adam öldüren ve zinâ edenler, irtikâb eyledikleri muharremâtın cezâsını göreceklerdir.) Öyle kimselerin azâbı iki katlı olacak ve hor, hakir bir hâlde o azabda ebedi kalacaktır. Ancak tevbe ve imân edip, sâlih amelde bulunanlar müstesnâdır. Cenâb-ı Hak onların seyyielerini hasenâta tebdil eder. Allah gafûr ve rahimdir⁽⁴⁷⁾».

Kan ırmağının Nil nehrine tebdiline gelince; târihi bir vak'aya telmihtir : Hazret-i Mûsâ, Fir'avn ile ona tapınan Mısır halkını imâna ve Allah'a ibâdet etmeye da'vet eyliyor, türlü türlü mu'cizeler gösteriyordu. O mu'cizelerden biri de : Nil nehri Fir'avnilere karşı kan olarak akıyor, Mûsâ'nın ümmetine ise su olarak cereyân ediyordu. Hattâ bir Kıbtî,

(47) Sûrei Furkan : 68-69.

bir sıbtîye Nil'den bir kab doldurmasını ve berâberce içilmesini recâ etmişti. Sıbtî, nehirden bir tas su aldı. İkisi birden tası dudaklarına götürdüler. Sıbtînin tarafı su, Kıbtînin tarafı kan olmuştu.

4672

ایچین مینا گریها کارتست
ایچینا کسیرها اسرار تست

«İlâhî; böyle ince işler, ancak senin işindir. Böyle iksirler, ancak senin esrârındır».

4673

آب را و خاک را بر هم زدی
ز آب و گل نقش تن آدم زدی

«Yâ Rabbî; su ile toprağı biribirine karıştırdın, sudan ve çamurdan Adem'in cesedini nâkşeyledin».

Bir aralık dinsizlik ve dine karşı densizlik moda olmuştu. O sırada cehl-i mürekkeb erbâbından biri bana :

— Ben Kur'ân'la Hadîs arasında bir tenakuz buldum! dedi.

— Ne gibi? diye sordum.

— Kur'ân'da Âdem'in topraktan yaratıldığı haber verildiği hâlde Peygamber, kızı Fâtıme'yi Ali'ye nikâh ederken insanı sudan yaradan Allah'a hamdolsun demiş. Bu, bir tenâkuz değil mi? dedi.

— Ortada bir tenâkuz var amma Kur'ân ile Hadîs'te değil, senin anlayışında. Kendi sözünle kendini cerh ediyorsun da farkında değilsin. Kur'ân'ın topraktan yaratıldığını haber verdiği bütün insanların ceddi bulunan Âdem'in cesedi. Hadîs'te sudan yaratıldığı bildirilen ise insan, yâni, Âdem'in evlâd ü ehfâdı. Cevâbını verince (فیه الذی کفر) yâni, «Kâfir mebhut oldu, söyleyecek söz bulamadı» sırrı zuhâra geldi. O câhil mülhid :

— Yâ! diye şaşırıp kaldı.

4674

نیش دادی و جفت و خال و غم
با هزار اندیشه و شادی و غم

«Allah'ım; insan cinsine zevce, dayı, amca gibi nisbetler, binlerce düğünce, sürûr ve gam verdin».

4675

باز بعضی را رهایی دادی
زین غم و شادی جدایی دادی

«Sonra insanların ba'zısına, halâs ve bu gam ve surûrdan ayrılık verdin».

Yâni; keder ve sevinc ile mukayyed kıldığın insanlardan ba'zılarını o kaydlardan kurtardın.

4676

برده از خویش و پیوند و سرشت
کرده در چشم او هر خوب و زشت

«O gibi yüksek zevâtı kendiliğinden, akrabâ ve teallukât ile tabiat bendlerinden âzâd etmişsin, onların gözlerine güzelleri ve güzellikleri çirkin göstermişsin».

Ki dünyânın mehâsinine meyletmiyorlar.

4677

هر چه محسوس است او رد میکند
و آنچه نا پیداست مسند میکند

«Mahsûs olan, yâni, görülen, işitilen, tadılan ve tutulan her şey'i öyle yüksek zevât reddeder ve görünmeyen, yâni, bâtın olan Allah'a istinâd eyler».

عشق او پیدا و معشوقش نهان
یار برون فتنه او در جهان

«Öyle kimselerin aşkı zâhir, ma'sûku gizlidir. Onun için hâricî ve âşikâr olan sevgili, dünyâda fitnedir».

Ehlullahın kâmil olanları, Sıfât-ı İlâhiyyeden birinin mazharı olurlar ve o sıfatın icâbına göre hareket ederler. Meselâ (Bâtın) ism-i şerîfinin mazharı olan zât; zâhirden ziyâde bâtına meyl gösterir. Onun için zâhirî olan tecelli eserleri ona bir fitne, bir şaşırtma gibi gelir. Böyle bir kimseye mazhariyyeti i'tibârıyla (abdûlbâtın) denilir. Fekat doğrudan doğruya (ism-i zât)e mazhar olan ekmeller ve mükemmiller vardır ki onlara da (abdullah) ta'bir olunur. Bu gibi zevât-ı âliye; zâhirde bâtını, bâtında zâhiri müşâhede ederler. (Abdüssıfât) olanlara nisbetle yüksektirler. Onun için Hazret-i Mevlânâ, abdüssıfât olanların meşrebini bırakıp (abdüzzât) olanların meslekine yükselmeyi tavsiye için diyor ki:

4679

این رها کن عشقهای صورتی
نیست بر صورت نه بروی ستمی

«Bunu, yâni, abdûlbâtın olup da sırf yâr-ı nihâniye bağlanmayı bırak ki sûrete olan aşklar; ne o sûrete, ne de bir hanımın güzel yüzüne âiddir».

4680

آنچه معشوقست صورت نیست آن
خواه عشق این جهان خواه آن جهان

«Aşk, ister bu cihâna, ister öbür cihâna âid olsun (ma'sûka) sûretten ibâret değildir».

Hakikatte sevilen o ma'sûkun, ma'nâsıdır ve onun yüzü aynasında görünen Cemâl-i İlâhînin aksidir. Nitekim Mevlânâ câmi demiştir ki: «Dünyâ, sevgilimizin güzelliği aynasıdır. Öyle ise her bir zerrede onun yüzünü müşâhede et».

آنچه بر صورت تو عاشق گشته
چون برون شد جان چرا واهشته

«Âşık olduğun bir güzelin rûhu bedeninden ayrılınca onu niçin terk ediyorsun?»

Yâni; bir insan, sûri bir güzelliğe âşık olur, onun için yanar, tutuşur. Fekat sevgilisi ölüverirse evvelce tapıncasına sevdiği o cansız kalıba karşı bir soğukluk duyar ve nihâyet ona olan tealluku zâil olur.

4682

صورتش بر جاست این سیری ز چیست
عاشقا و جوکه معشوق تو کیست

«O ölü kalıbın sûreti yerindedir. Öyle olduğu hâlde ona karşı zuhûra gelen soğukluk nedendir? Ey âşık; senin hakiki sevgilinin kim olduğunu ara da bul».

4683

آنچه محسوسست گر معشوقه است
عاشقتی مرا که او را حس هست

«Mahsûs olan, yâni, görülen bir güzel, (ma'sûka) olsaydı ona his sâhibi olan kimse hakikî ve ebedî âşık olurdu».

4684

چون وفا آن عشق افزون میکند
کی وفا صورت دیگر گون میکند

«Madem ki vefâkârlık aşkı artırır, nasıl olur da sûret, vefâkârlığı başka bir hâle, yâni, vefâsızlığa kalbeder?»

Aşkın: sabr, ketm, iffet gibi levâzımından biri de vefâdır ki sözünde ve sevgisinde sebât etmektir. Sen; sevgilin sıhhatte ve hayatta bulun-

dukça ona karşı vefâkâr görünüyorsun. Bir hastalık, yâhud bir ameliyyat dolayısıyla yüzünün güzelliği değişince, yâhud ölüp gidince sevdiğin o sûreti kaybettiğin için onu unutup gidiyorsun. Etten, deriden ibâret bir yüz nasıl oluyor da senin vefâkârlığını vefâsızlığa tebdil edebiliyor.

4685

بر تو خورشید بر دیوار یافت
تابش عاری دیوار یافت

«Güneşin ziyâsı duvara akseder de duvar iğreti bir parlaklık bulur». Bunun gibi güzellerin yüzündeki parlaklık da Cemâl-i İlâhînin aks-i pertevidir. Duvardaki güneş ziyâsı duvarın olmadığı gibi, güzellerdeki hüsn de kendilerinin malı değildir.

4686

بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم
و آ طلب اصلی که او تا بد مقیم

«Ey selim ve saf kimse; bir kerpiçe neden gönül bağlıyorsun? Parlaklığa muvakkaten ma'kes olan kerpiç duvara bağlanman doğru değildir. Asıl ve dâimî parlak olan bir hüsn ü cemâli ara».

4687

ای که تو هم عاشقی بر عقل خویش
خویش بر صورت پرستان دیده پیش

«Ey kendi aklına âşık olup da kendisini öyle sûrete tapanlardan üstün gören, sen de bilmiş ol ki:»

4688

برتو عقلست آن بر حس تو
عاریت میدان زهیب برمس تو

«Senin hissine akseden de akl-i küllün pertevidir. Bakır gibi olan hissiyyâtın üzerinde onu iğreti bir altın, muvakkat bir yıldız bil».

Ki böyle bilmeyecek olursan, sen de o beyenmediğin ve tefevvuk da'vâsında bulunduğun sûretperestlerden başka bir şey olamazsın.

4689

چون زر اندودست خوبی در بشر
ور نه چون شد شاهد تو پیر خر

«Beşeriyetteki güzellik muvakkat bir yıldızdan ibârettir. Yoksa sevgilim dediğinin şahsın kocamış bir eşek gibi çirkinliğini görür mü idin».

4690

چون فرشته بود همچون دیوشد
کان ملاحت اندرو عاریه بد

«O sevgili bir vakit melek gibi güzelken şeytan gibi çirkinleşmiştir. Çünkü o güzellik onda iğreti bulunuyordu».

4691

اندک اندک می ستاند آن جمال
اندک اندک خشک می گردد نهال

«Ondaki güzelliği azar azar alırlar. Nitekim bir fidan yavaş yavaş kurur».

رو نمره ننگه بخوان
دل طلب کن دل منه براستخوان

«Git de (ومن نمره ننگه) Âyetini oku. Ey sûret âşıkı; gönül talebinde bulun, ète ve kemiğe gönül verme».

Yâsin Sûresi'nde buyurulmuştur ki :

«Her kimi fazla yaşatırsak yaradılışının aksine olarak onu tebdil ederiz, kuvvetten za'fa düşürürüz. Bunu görüp teakkul etmiyorlar mı?

Binâenaleyh sen de bir güzele bağlanıp kalma ki birkaç sene sonra onda hüsn ü cemâl kalmayacaktır. Sûret âşıkı olma, gönül tâlibi ol ki :

4693

کان جمال دل جال باقیست
دولتش از آب حیوان ساقیست

«O gönülün cemâli bâkîdir. Seneler geçmekle onun güzelliği zâil olmaz. Onun iki dudağı, senin için âb-ı hayât sâkisi olur».

4694

خود هم او آبست و هم ساقی و مست
هر سه يك شد چون طلسم تو شکست

«Gönül hem âb-ı hayattır, hem sâkîdir, hem mesttir. Senin benlik tilsimin kırılınca her üçü bir olur».

Gönülden maksad : Sâhibdil denilen veliy-yi kâmilidir. O veliy-i kâmil; hem âb-ı hayât gibidir ki ma'nen ölü bir kalbi feyziyle ihyâ eder. Hem sâkîdir ki Aşk-ı İlâhî şarabını içirir, hem de mesttir ki o şerâbın sarhoşu olduğu gibi müsteid olanları da kendi gibi mest-i müsteğrak eder. O vakit senin benliğin zâil olur. Onun zevâlinde sonra o veliy-yi kâmilin bu üç sıfatının bir olduğunu görürsün.

آن یکی را تو ندانی از قیاس
شد کی کن زاز کم عا ناشناس

«Sen o biri, kıyâs ile, şöyle olursa böyle olur demekle bilemezsin. Allah'a kulluk et, tâât ve ibâdâtta bulun ki tevfiğ-ı İlâhî ile anlayasın. Yoksa anlar anlamaz halletme».

4696

معنی تو صورتست و عاریت
بر مناسب شادی و بر قافیت

«Senin ma'nâ dediğin ve ma'nâ sandığın da sûretten ibârettir ve iğretidir. Sen kendi münâsıb ve muvâfıkın ile mesrûr oluyorsun».

Yukarıda bız sûretperest değiliz, ehl-i ma'nâyız diyenlere hitâb edilmiş ve sizin ma'nâ dediğiniz sûretin yaldızlanmışdır ve muvakkat bir parlaklıktır. O yaldız alındı mı, altından bakır gibi sûret görünür denilmişti. Burada da deniliyor ki : Ey kendini sûret kaydından kurtulmuş ve ehl-i ma'nâ olmuş vehmeden; senin zannettiğin şeyler de iğreti bir sûretten ibârettir. Sen işine gelen şeylerle beyhude seviniyorsun.

4697

معنی آن باشد که بستاند ترا
بی نیاز از نقش گرداند ترا

«Ma'nâ, seni senden alan ve nakşa bağlanmaktan müstağni kılan bir Tevfiğ-ı İlâhidir».

Yoksa sûrete bağlı olan da, ma'nâda bir sûrettir.

4698

معنی آن نبود که کورو کر کند
مرد را بر نقش طشت کر کند

«Ma'nâ, insanı kör ve sağır eyleyen, nakş ve sûrete, güzelce bir yüze âşık eden değildir».

کور را قسمت خیال غمخیز است
قسمت چشم این حیات فناست

«Körün nasîbi gam artıran hayâldir. Gözün nasibi ise bu fenâ âlemi-
nin hayâlî mevcûdâtıdır».

Kör olan kimse eşyâyı görmediği için onlar hakkında gam ve keder
verecek bir takım hayaller kurar. Bu, onun nasibidir. Göz ise şu fânî
âlemi görür, fekat gördüğü şeyler de hakikat-i vücûda nisbetle hayâl
kabilindendir. Bu da onun nasibidir.

4700

حرف قرآن را ضریران معدند
خر نبینند و بیالان میزند

«Kur'an'ın harf ve kelimelerini körler ezberlemişlerdir. Fekat mer-
kebi göremedikleri için palanına vururlar».

Buradaki mesel, hakikati göremeyen ve boş yere çırpınan kimselerin
hareketinden kinâyedir. Yoksa hâşâ Kur'an'ı tahkir kasdıyle söylenilmiş
bir söz değildir. Anlamayanlara açıkça anlatmak için irâd edilmiş bir me-
seldir. Eşeğe binmiş bir kimsenin onu yürütmek için palana vurması ne
kadar faydasız bir yorgunluk ise, Kur'an'ı hıfzedip ma'nâsını anlamayan-
ların ve mücebince amel etmeyenlerin hareketi de böyledir.

4701

چون تو بنیابی پی خر رو که جست
چند بالان دوزی ای بالان پرست

«Sen mâdem ki gözlüstün, merkebin ardınca git ki o, sıçramış ve kaç-
mıştır. Ey palana tapan; ne vakte kadar palan dikeceksin?»

خبر رهبر نشین ای بوالفضول
خبر رهبری کرا کبشد رسول

«Ey münâsebetsiz; palansız bir merkebe bin. Aleyhissalât Elendimiz
çıplak merkebe binmedi mi?»

Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri âri, yâni, palansız merkebe bi-
nerdi, papucunu ta'mir eder ve yünden libâs giyerdi.

4703

النبي قد ركب معروبا
النبي قيل سافر ماشيا

«Hazret-i Peygamber, palansız merkebe bindi. Hazret-i Peygamberin
yaya olarak sefer ettiği nakledildi».

Binâenaleyh ey sâlik; sen de lâfz palanını ve sûretsemerini bırak da
çıplak ma'nâ merkebine süvâr ol ve seyr ü sülûküne öylece devâm et.

4704

شد خر نفس تو بر میخیش بند
چند بگریزد ز کار و بار چند

«Senin nefs merkebin kaçmıştır. Onu mücâhede kazığına bağla. Ne
vakte kadar tekâlif-i İlâhiyye yükünü taşımaktan kaçacak?»

Ma'lûm ya merkeb : İnsanı gideceği yere götürecek vâsıtaadır. Hattâ
Hadis-i Şerif'te : «Senin nefsin; ruhunun bineğidir, ona rıfk ile muâmele
et» buyurulmuştur ki muhâtarah yerlerde gezinmekten ve nihâyet ce-
henneme girmekten muhâfaza et demektir. At, eşek, katır, deve, araba,
otomobil, kayık, vapur, şömendöfer, tayyâre gibi şeyler birer götürme
vâsıtası olduğu gibi, Kur'an ve Hadis gibi âli ve kudsi kelâmlar da ma'-
nevi bir götürme vâsıtasıdır. Onlarla hareket eden doğruca Cennete ve
lika-i hazrete vâsıl olur. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, Kur'an'ın ma'-
nâsını ma'nevi bir merkebe, hurûf ve kelimâtını palana benzetmiş, ma'-

هیچ وازر و زر غیرى برداشت
هیچ کس ندروود تا چیزی نکاشت

«Hiç bir günahkâr, başkasının yükünü yüklenmez. Ekmemiş olan kimse de bir şey biçemez».

Evet, (ولا تزر وازرة وزر اخرى) Âyet-i Kerimesi mücebince herkes kendi günâhını taşır. Birinin günâhı başkasına yükletilmez. «Bir kadeh yuvarla, günâhı benim boynuma olsun!» gibi sarhoş teklif ve teahhüdlerinin ma'nâsı yoktur. Böyle bir teşvikte bulunan ettiği şerre teşvikin, ona aldandıp içen de içtiğinin günâhını yüklenmiş olur.

İlâhî emirler yükünü herkesin ayrı ayrı çekmesi lâzımdır. Onları taşımak, yâni, Hakkın belâsına sabr ve ni'metine şükretmek, bu Dünyâ tarlasında ekin ekmek gibidir ki hasad zamânı kıyâmettir. Burada ekilen sabr, şükr ve sâir ibâdetler, orada sevâb olarak biçilecek ve elde edilecektir. Herkes bilir ki ekmeyen biçemez. Dünyânın âhiretin tarlası olduğu bildirilmiş ve Kur'ân'da :

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۖ

Yâni : «Burada zerre kadar hayır işleyen âhirette onun sevâbını görecektir, zerre kadar şer işlemiş olan da onun azâbını çekecektir»⁽⁴⁸⁾ buyurulmuştur. Meğer ki Cenâb-ı Gafûr ü Rahîm, kemâl-i re'fet ve merhame-tiyle avf ü mağfiret eyleye.

Hülâsa : Ekmeden biçmek ve çalışmadan kazanmak ümidi beslemek ham bir tama'dır, olmayacak bir emeldir. Böyle bir hayal :

(50) Sûrei Zilzal : 7-8.

nâsına ehemmiyet vermeyip de yalnız elfâzı ile uğraşanları merkebi gör-meyip palanla meşgul olanlara benzetmiştir.

Burada da rûhun merkebi olan nefsten bahsederek senin merkebin kaçmıştır, ne yük taşıyor, ne başka işe yarıyor. Onu yakala ve bir kazığa bağla buyuruyor. Nefs merkebinin işten kaçması : Allah'ın emirlerine ve nehiylerine itâatsızlığı demektir. Onun kazığa bağlanması ise : Şeriat ahkâmına rabtedilmesidir. O ahkâm, sağlam bir kulp, kuvvetli bir kazık gibidir ki kopmaz ve kırılmaz. Nitekim (Bakara) Sûresinde :

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا

Yâni : «Putların ma'hûd olduklarına inanmayanlar ve Allah'a imân etmiş olanlar, sağlam bir kulpa tutunurlar ki o kulpun kopmak ihtimâli yoktur»⁽⁴⁸⁾ buyurulmuştur.

İşte nefis merkebinin kuvvetli bir kazığa bağlanması, sâhibinin sağ-lam ve kopmaz bir kulpa sarılması demektir. Evet, senin nefsin yük ta-şımaktan kaçıyor. Acebâ o nasıl bir yüküdür?

4705

بار صبر و شکر او را بردنست
خواه در صد سال و خواهی سی و بیست

«Onun vazîfesi sabr ve şükr yükünü taşımaktır. İster yüz senelik, is-terse yirmi, otuz yıllık hayatta nefis bu yükleri taşıyacaktır».

Kur'ân'da :

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ⁽⁴⁹⁾

Yâni : «Sabr ile, salât ile Allah'tan yardım isteyin. Zira o sabr u salât ve sâir ibâdat, nefis için büyük bir şeydir, ağır bir yükür. Her nefis onu yüklenmek istemez. Ancak Allah'tan korkanlar müstesnâdır ki o yükler onlara ağır gelmez»⁽⁴⁹⁾ buyurulmuştur.

(48) Sûrei Bakara : 256.

(49) Sûrei Bakara : 45.

طمع خامست آن مخور خام ای بسر
خام خوردن علت آرد در بشر

«Ham bir tama'dır. Oğul; ham tamaâ düşme ki ham bir meyveyi yemek, insanın mi'desini bozar».

كان فلانی یافت گنجی نا گهان
من همان خواهم چه کار وجه دکان

Ham tama' meselâ : «Fülân ansızın bir define buldu. Ben de onu istiyorum. Dükkân ve ticâret neme lâzım?» demek gibi olur.

کسب کردن گنج را مانع کیست
با مکش از کار آن خود در پیست

«Kazanmak, define bulmaya ne vakit ve nasıl mâni' olur? Sen işten, güçtên fâriğ olma ki tehayyül ettiğin define onun akibindedir».

تا نگردی تو گرفتار اگر
که اگراین کردم یا این دگر

«Ey sâlik; sakın eğer şöyle yapaydım, eğer böyle yapaydım diye (eğer) kaydına bağlanma».

کز اگر گفتن رسول با وفاق
منع کرد و گفت آن هست از نفاق

«Zirâ (eğer) demekten — kavl ve fi'li hakikate muvâfık olan — Resûlullah Hazretleri men'etti ve o, münâfıklık alâmetidir buyurdu».

Enes bin Mâlik radiyallahü anhten şu Hadis rivâyet olunmuştur : «Lev; yâni : Eğer şöyle, böyle olsaydı demekten sakının. Çünkü o, münâfıklar sözüdür».

«Lev» kelimesi şart edâtıdır ki türkçesi «eğer» lâfzıdır. «Eğer şöyle yapmış olaydım, böyle olurdu» cümlesinde olduğu gibi kullanılır. Bu kelime ve cümlede Allah'ın takdîrine karşı bir nevi' itirâz bulunduğu için söylenilmesi men'edilmiş ve münâfıklar sözlerindendir denilmiştir. Meselâ bir adam, bir şey için çalışır, çabalar, fekat o işin husûle gelmesi takdire tevâfuk etmediği için olmaz. Çalışan kimse onun böyle olduğunu takdir etmez, kendi tedbirindeki kusûra atfeder, meselâ eğer fülâna birkaç kuruş verseydim bu iş olur, biterdi der. Halbuki bütün mahlûkat bir araya gelse ve bir iş yapmak için ittifak etse, onun yapılması mukadder olmayınca kâinâtın tedbiri fayda etmez ve o iş husûle gelmez.

كان منافق در اگر گفتن ببرد
وز اگر گفتن بخر حسرت نبرد

«O münâfık (eğer) diye ölür ve (eğer) demekle hasretten başka bir şey elde edemez».

يك غريبي خانه می جست از شتاب
دوستی بردش سوی خانه خراب

«Bir garib acele barınacak ev arıyordu. Bir dost onu harâb bir eve götürdü».

گفت او این را اگر سقفی بدی
بهلوی من ممترا مکن ندی

«O dost, o garîbe dedi ki eğer bu evin çatısı olsaydı bitişigimde sana bir mesken olurdu».

هم عيال تو بيا سودی اگر
در میانه داشتی حجره دگر

«Eğer içinde ayrı bir oda bulunsaydı âilen de rahat ederdi».

4716

گفت آری پهلوی یاران خوشست
لیک ای جان در اگر نتوان شست

«Garib cevap verdi ki : Evet, dostların komşuluğu boştur. Fekat azî-
zim «eğer» de, yâni, olsaydı, bulunsaydı kelimelerinde oturulmaz ki!»

4717

این همه عالم طبکار خوشند
وز خوش تزویر اندر آتشند

«Bütün bu âlem, hoşluğun tablakârıdır, yâni, hoşca vakit geçirmek
ister. Onu hazırlamak ve bulmak için ateş içindedir».

4718

طالب زر گشته جله پیر وخام
لیک قلب از زر نداند چشم عام

«İhtiyar ve toy herkes altın tâlibidir. Lâkin avâmın gözü altının
hâlisiyle kalpını ayırdetmez».

4719

پرتوی بر قلب زر خالص بین
بی محک زدررا مکن از ظن گزین

«Hâlis altının kalpında da bir parlaklık vardır. Onu gör. Lâkin me-
henk taşına vurmada yalnız zan ile bir sıkkeyi altın diye kabûl etme».

Burada demek isteniliyor ki hâlis ve kalp altın, sathî bir nazara karşı
bir görünür. Lâkin altının hâlisiyyeti mehenk taşıyla meydana çıkar. İn-
sanlar da böyledir. İyisi ve kötüsü sûretâ farkedilmez, belki kötüsü daha
parlak görünür, onun için dost ve mürebbî ihtihâz edeceğin kimseyi şeriat
mehengine vurmada ihtihâb etme.

4720

کر محک داری گزین کن ورنه رو
نزد دانا خویشتن را کن گرو

«Eğer mehenk taşın, yâni, şeriat ahkâmına vukûfun varsa ve o ada-
mın ahvâl ve ef'âlî şer-i şerife uygun bulunursa onu kabûl et, yoksa git
de kendini âlim ve ârif bir zâte teslim eyle ve onun mehengiyle tecri-
beye giriş».

4721

یا محک باید میان جان خویش
چون ندانی ره مسو تنها تو پیش

«Can içinde bir mehenk bulunmalıdır, o yoksa, sen de yol bilmiyor-
san, kendi kendine sefere çıkma ve ileri gitme» çünkü :

4722

بانگ غولان هست بانگ آشنا
آشنایی که کشد سوی فنا

«Gulyabânilerin sesi, bildik sesi gibidir. Fekat öyle bir bildik, tanı-
dık sesi ki insanı helâke götürür».

Gul kelimesi : Âfet, musibet ve helâke sebeb olan şey ma'nâsınadır.
Sonra gulyabânî dediğimiz nesne demektir.

Kamus tercemesinden de anlaşıldığına göre en doğrusu gul denilen
bir şey yoktur, onu ba'z-ı çöllerde meydana çıkaran yolcunun vehmidir.
«Gul de yoktur, safer de» Hadis'i : «Gul'lar zâhir olunca hemen ezan oku-
yun» kavli-i Nebevisi de gul'un vehmden teşahhus eylediğini te'yid eyle-
mektedir. Çünkü ezan okuyunca kendi sesini işiten yolcu, bütün bütün

yalnız olmadığımı ve Allah'ın himâyesinde bulunduğunu anlar ve o anlayışla vehmi zâil olup gözüne görünen hayâlât da kaybolur.

Böyle mevhum gulbeyabânî olmamakla berâber şehirlerde ve kasabalarda insan gul'ları vardır ki onlar da yol sapıttırırlar ve insanı helâke sevkederler. Meselâ : Bir arkadaşıla Beyoğlu'nda bir gezinti yapmak isteyen, fekat o vakte kadar işret etmemiş olan birine, meyhânenin önünden geçerken, gel şurada biraz çakıntı yapalım teşvikinde bulunur. Öbürü alışmadığını söylerse de, canım içmezsen meze yersin, diyerek zihnine girer ve masa başına oturtur. Meze derken a birâder bir tekten ne olur, iç de tadını olsun öğren. Benim şerefime bir kadeh çekiver der ve içirir. Derken bir daha, bir daha. İyice sarhoş olduktan sonra artık akıl, şuûr kalmaz. Hiç yoktan bir şey'e hiddetlenir, sürâhiyi kaldırdığı gibi ya arkadaşının yâhud yanbaşıda oturanın kafasına indirir. Kavga kıyâmet kopar, belki de bir cinâyet vukua gelir. İşte bunların hepsi insan gul'larının, insan şeytanlarının idlâlidir. Allah cümlemizi sû-i karinden muhâfaza buyursun.

Yine o beyâbandaki gul :

4723

بانگ میدارد که های ای کاروان

سوی من آیدنک راه و نشان

«Ey kârvan halkı! Benim tarafıma geliniz. Yol bu cihettendir, işte nişan da buradadır, diye seslenir».

4724

نام هر يك می بردغول ای فلان

تا کند آن خواجه را از آ فلان

«Gul, kafilê halkını helâk etmek için her birinin adıyla çağırır».

4725

چون رسید آنجا بدیند گرک و شیر

عمر ضایع، راه دور روز دیر

«Kafîle, o sese aldanıp da çağırılan tarafa gidecek olursa orada kurd ve arslan görür, yoldan uzaklaşmış, gündüzü gecikmiş, kendi de telef edilmiş olur».

Hâric'de insanın vehminden teşekkül etmiş böyle gullar bulunduğu gibi dâhilde ve nefste de insanın hırsından, tamândan zuhûra gelen gul'lar vardır.

4726

چون بود آن بانگ غول اخر بگو

مال خواهم جاه خواهم و آب رو

«O dâhilî gul'un sesi nasıl olur, onu da söyle. O ses : Mal isterim, mevkî ve mansıb isterim, şeref ve haysiyyet sâhibi olmak isterim âvâzıdır».

4727

از درون خویش این آوازا

منع کن تا کشف گردد رازها

«Kendi içerinden bu sebebleri men'et ki sana bir takım esrâr münkeşif olsun».

4728

ذکر حق کن بانگ غولانرا بسوز

چشم زرگس را ازین گرگس بدوز

«Allah'ı zikret de gul'ların sesini yak, bastır; nergis gibi olan gözünü akbaba gibi murdâr bulunan bu Dünyâ tamândan kapa».

4729

صبح صادقرا ز کاذب و اشناس

رنک می راباز دان از رنک کاس

«Hakikî sabahı, yalancı sabahtan ayırd et. Şerabın rengini kadehinden tefrik eyle».

ا بود از دیدگان هفت رنگ
دیده پیدا کند صبر و درنگ

«Olaki sabr ü sebât, sana, bu yedi tabakadan müteşekkil gözlerden başka bir göz, bir basar-ı basîret peydâ eyleye».

O vakit :

4731

دکھا بیتی بجز این رنگھا
گوهر ان بیتی بجای سنگھا

«Şu rengler yerine başka rengler görürsün de mücevherleri âdi taşlar gibi kıymetsiz bulursun».

Zirâ :

4732

گوهری چه بلکه دریایی شوی
آفتاب چرخ چپایی شوی

«Kendin inci, hattâ deniz gibi olursun ve felekte gezen güneşe benzersin».

4733

کار کن در کار که باشد نهان
تو برو در کار که بش عیان

«Sânî-i hakikî, iş yerinde nihandır. Sen git de onu iş yerinde, yâni, a'yân-ı sâbite mertebesinde müşâhede et».

Buradaki (kârgah) yâni, «iş yeri»nden maksad : (Amâ) denilen mertebedir. Bir a'râbî, Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize : «Halkı yaratmadan evvel Rabbimiz nerede idi?» diye sormuş. Taraf-ı Risâletten de :

«Mechûliyyet âlemindeydi» cevâbı verildikten sonra «amâ» lâfzı bulut ma'nâsına geldiği için hristiyan akidesinde olduğu gibi Allah, bulutlar arasındadır misilli yanlış bir meâl anlaşılmamak için : «Onun altında hava yoktur, üstünde de hava yoktur» diye izâh buyurulmuştu. Ma'lûm ya bulutlar hava arasındadır. Cenâb-ı Hak : «Her şey'i ihâta etmiştir» Nazm-ı Celîli mücebince kâinâtı muhittir. Mahlûkatı da onun muhâtıdır. Muhât olan muhîti ihâta edemediği için Allah'ın zâtı de hiç bir kimse için ma'lûmu ve muhâtı olamaz. Hakkın bu mertebesine (Ehadiyyet) ta'bir edilir ki o mertebeye bir ferdin vukûfu yoktur. O mertebede Sıfât-ı İlâhiyye bile Zât-i Bâriden mütemâyiz değildir. Anlaşılabilen ancak (vahdaniyyet) makamıdır ki o mertebede sıfât, zâten mütemâyiz olduğu, o sıfâtın mahal-i zuhûru olacak şeylerin a'yân-ı sâbitesi de temâyüz eder. Mahlûkattan her birinin daha yaradılmadan evvel, ilm-i İlâhîde bir sûreti vardır ki ona o mahlûkun (ayn-ı sâbit)i denilir. Lâteşbih bir câmiî yaparı mi'mârın zihninde yapacağı binânın plânı bulunması gibi. A'yân-ı sâbiteyi (suver-i ilmiyye-i İlâhiyye) diye ta'rif ederler ki Cenâb-ı Hakkın yaratacağı şeyleri ve onların şekil ve sûretini ezelen bilmesi gibi bir ma'nâ ifâde eder. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın (kârgah) ta'bir ettiği bu a'yân-ı sâbite âlemdir ve buraya kadar olan serâir-i İlâhiyye kemâl-i ırfân sâhibleri tarafından zevkan anlaşılabilir.

4734

کان چون برکارکن پرده تنید
خارج آن کار نتوانیش دید

«İş, yâni, Hakkın yaradış san'atı, onun yaratma tezgâhına perde ger miş olduğu için san'at-i hilkatî hâricinde onu müşâhede edemezsin».

Her san'atin bir san'atkârı, her eserin de bir müessiri vardır ki, o eser müessirinin nasıl bir san'atkâr olduğunu, yâni, işinde usta mı, yoksa acemi mi bulunduğunu belli eder. Hakkın bilinen ve bilinmeyen âlemlerdeki masnûât-ı bedîa ve mahlûkat-ı acîbesi de o ekmel san'atkârın san'atındaki kemali gösterir. İşte Cenâb-ı Hakkın mehmâ imkân bilenebilmesi eserden müessire intikal tarîkiyle ve masnûâtına dikkat ve basîretle bakıp sâni'-i mübdî'-ine istidlâl sûretiyle olur. Buna bakmak ve o kadarcık olsun anlamak, o zâhir gözünün iktidârı dâhilinde değildir. Onu görebilmek (basar-ı basîret) yâni, kalb gözü sâhibi olmaya mütevakıftır.

کار که چون جای باش عاملست
آنکه بیرونست از وی غافلست

«İş yeri, âmil ve san'atkâr olan Allah'ın bulunduğu yerdir. İş yerinden hâric olan, san'atkârdan gafildir».

Bir san'atkârın görülmesi ve san'atinde kemâl sâhibi olduğunun anlaşılması, onu tezgâhı başında müşâhede etmekle kabildir. Ustayı tezgâh başında görmeyen ise, onun ihtisas sâhibi olup olmadığından gafildir.

4736

بس در آ درکار که یعنی عدم
تا بدینی صنع و صانع را

«O hâlde Hakkın tezgâhı demek olan ademe, yâni, a'yân-ı sâbite âlemine teveccüh et ki sâni' ile masnûunu birlikte göresin».

Ademi, yâni, yokluğu (adem-i mahz) ve (adem-i izâfi) diye ikiye ayırmışlardı.

Adem-i mahz: Temâmiyle ve hakikaten yok olandır. Şerik-i Bârî gibi ki Allah'ın ortağı olmamıştır ve olmak ihtimâli yoktur. Adem-i izâfi ise sûretâ var, fekat Hakkın varlığına nisbetle yok demektir. Hepimizin varlığı gibi ki, ecelimiz gelince o varlık ademe inkılâb edecektir. Bundan dolayı: «A'yân-ı sâbite, hakikî varlık râyhasını koklamamıştır» denilmiştir. Mevlânâ buyuruyor ki: Ey sâlik; sen de san'at-ı hilkati ve ondaki kemâl-i kudreti görmek için adem tezgâhı olan a'yân-ı sâbiteye teveccüh et.

4737

کار که چون جای روشن دید کیست
بس برون کار که پوشیده کیست

«Adem tezgâhı, basar-ı basîret sâhibi olanların yeridir, öyle ise o tezgâhın hârici kapalıdır».

Buradaki (pûşide)den maksad: İrfan sâhibi olmayan ve Allah'ın kemâl-i sun'undan gafil bulunan kimsedir ki gözündeki gaflet perdesi

dolayısıyla adem-i izâfiye değil, vücûd-ı mevhûma bakar ve zuhur eden hâdisatı Hakkın değil, halkın fi'li eseri görür.

4738

روستی داشت و عون عنود
لاجرم از کار گاهش کور بود

«İnadçı Fir'avn, mevhûm varlığa baktığı için Hakkın adem tezgâhını ve kazâ ve kaderini görmekten kör olmuştu».

4739

لاجرم میخواست تبدیل قدر
تا قضا را باز گرداند ز در

«Kazây-ı İlâhiyi kapısından def'etmek için kaderin tebdilini isterdi».

Mısır müneccimleri: Benî İsrâîl'den bir çocuk doğacak ve senin helâkine sebep olacaktır diye Fir'avne haber vermişlerdi. Bu, Allah'ın kaderi icâbı idi. Fir'avn, onun hükmünü gûyâ değiştirmek için Benî İsrâîl'in erkek çocuklarını öldürttü. Fekat korktuğu çocuk, yâni, Mûsâ Aleyhisselâm onun sarayında büyüldü.

4740

خود قضا بر سبب آن حیا نمند
زیر لب میکرد مردم را شخند

«Hâlbuki Kazây-ı İlâhî, kaderin def'ine çâre arayan o hiylekâr Fir'avnin bıyığına gülüyor, yâni, onunla istihzâ ediyordu».

4741

صدهزاران طفل کشت او بی گناه
تا بگردد حکم تقدیر آله

«Takdir-i İlâhî değişsin diye o, yüz binlerce bigünâh ma'sûmu öldürttü».

تا که موسای بی ناید برون
کرد در گردن هزاران ظلم و خون

«Peygamber Mûsâ zuhûra gelmesin diye binlerce zulm ve katl günâhını yükledi».

4743

آن همه خون کرد و موسی زاده شد
وز برای قهر او آماده شد

«Fir'avn o kadar kan döktüğü hâlde, Mûsâ doğdu ve onu kahretmeye hazırlandı».

4744

گر بیدی کارگاه ذوالجلال
دست و پایش خشک کشتی زاحیال

«Eğer Fir'avn, Allah'ın san'atı, kazâ ve kader tezgâhını görmüş olsaydı, hiyle etmekten ve çâre aramaktan eli ve ayağı kururdu».

4745

اندرون خانه اش موسی معاف
وز برون میکشت طفلانرا گزاف

«Mûsâ, Fir'avn'in sarayında emniyet ve âfiyetle yaşıyordu. O ise hâricde nâhak yere ma'sum çocukları öldürtüyordu».

Fir'avn'in hâricde düşman vehmiyle Benî İsrâil çocuklarını öldürtmesi ve asıl düşmanı bulunan Mûsâ'yı sarayında nâz ve naîm içinde bü-yütmesi :

همجو صاحب نفس گو تن برود
بر دگر کس ظن همدی میبرد

«Bir nefis sâhibine benzer ki, cesedini beslediği ve nefsinin kuvvetlendirdiği hâlde, hâricdeki bir kimsenin bana adâveti var diye vehme kapılır» ve :

4747

کین عدو وان حدود و دشمنست
خود حدود و دشمن او آن تنست

«Bu adam benim, düşmanımdır, bana hased etmektedir, der. Hâlbuki ona hased eden ve düşmanı bulunan kendi cesedi, xâni, nefsidir».

Hadis-i Şerif'te : «Senin en şiddetli düşmanın, iki tarafının arasında bulunan nefsidir» buyurulmuştur. Bir düşman, insana kötülükte bulunabilir. Malına, mevkiine, hattâ canına kasdetmesi mümkündür. Fekat bu adâvet ve bu kasd, fâni Âlem olan bu Dünyâyâ münhasırdır. Nefsin en şiddetli düşman olması ise hayırlılık kisvesine bürünüp de, sâhibinin âhiretini berbâd etmesindendir. Meselâ sabah ezânının okunduğunu işiden ve kalkıp namaz kılmak isteyen bir kimseye içindeki nefis, şefkat gösterircesine seslenir : «Gece geç yattın, daha vücûdun dinlenmedi. Şimdilik uyu, istirahat et, namazı sonra kazâ edersin» der. Kezâ oruc tutacak birine : «Bu sene zayıfsın, oruc tutarsan bütün bütün takatten düşersin. Şimdilik kendini besle, ileride kuvvetlendiğin vakit ya kaza edersin, yâhud birkaç fakiri doyurur, borcundan kurtulursun» yollu tesvilâtta bulunur. Onun bu yaldızlı sözlerini dinlemek ise Allah'a ısyân demek olduğundan, o kimsenin âhireti berbâd olur ki, insan düşmanlarından hiç biri, düşmanın âhiretine tecâvüz edemez. İşte nefsin en şiddetli düşman olması, bu gibi ve emsâli igvâlarındandır.

4748

او چو موسی و تنش فرعون او
او بیرون می رود که کو عدو

«Nefs sâhibi olan kimse Mûsâ gibidir. Teni ise onun Fir'avnidir. Sâhib-i nefis kimse kendi dâhilindeki nefsi bırakır da düşman nerede? diye hâricde aranır».

نفسش اندر خانه تن نازنین
برد گر کس دست میخاید بکین

«O nefis sâhibi olan kimsenin asıl düşmanı kendi vücûdu dâhilinde nâz ü naîm ile beslendiği hâlde, hâricdekilere kin ve adâvet gösterir, hiddet ve şiddetle elini ısıtır».

Fâriside (hasm-ı hânegi) diye bir ta'bir vardır ki «Evdeki düşman» demektir. Ev içinde ve âile arasındaki düşmanın şerri ve zararı elbette hâricî düşmanların şerrinden ve zararından tehlikelidir. Hadîs-i Şerif'te buyurulmuştur ki: «İlâhî; beni göz açıp kapayıncaya kadar, hattâ bundan az bir müddette nefsimin eline ve nefsimin ârzu ve hevesine bırakma» meâlinde dir.

Hazret-i Yûsûf Aleyhisselâmın:

وَمَا أَرَىٰ نَفْسِي إِلَّا لِنَفْسٍ لَا مَآرَةَ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Yânî: «Ben nefsimi tebrîe edemem. Çünkü nefis, hakikaten kötülüğü şiddetle emreder. Meğer ki Rabbim merhamet etmiş ola da insan, o nefis elinden kurtula⁵¹» dediği de Kur'ân-ı Kerim'de hikâye buyurulmuştur.

İşte nefis, böyle bir düşmandır. Cenâb-ı Erhamürrâhimîn Habîb-i Ekremî hürmetine cümlemizi o düşmanın mekrinden ve şerrinden muhâfaza eyleye. Âmin.

«TÖHMET DOLAYISIYLA ANASINI ÖLDÜREN BİR ŞAHSI,
BİR KİMSENİN AYIBLAMASI»

4750

آن یکی از خشم مادر را بکشت
هم بزخم خنجر وهم بزخم مشت

«Biri, hiddetle ve hem hançer, hem yumruk darbesiyle anasını öldürdü».

(51) Sûrei Yûsuf: 53.

آن یکی گفتش که از بد گوهری
باد ناوردی تو حق مادری

«Biri ona dedi ki: Soysuzluğundan analık hakkını hâtıra getirmedi».

4752

هی چرا کشتی و را ای زشت رو
می نکوبی کو چه کرد آخر بتو

«Hey çirkin suratlı; onu niçin öldürdün? Sana ne yaptığımı söylemiyorsun?»

4753

گفت کاری کرد کان عارویست
کشمش کان خاک ستارویست

«Katil cevap verdi ki: Kendisini utandıracak bir iş yaptı. Ben de toprak, aybını örtün diye onu öldürdüm».

4754

گفت آن کس را بکش ای محشم
گفت پس هر روز مهدی را کشم

«Katili tevbih eden dedi ki: Ananı öldüreceğine zinâ edeni öldüreydin. Katil cevap verdi ki: Her gün bir adam mı öldürmeliydim?»

4755

کشم او را رستم از خونهای خلق
نای او برم هست از نای خلق

«Onu öldürmekle halkın kanını dökmekten kurtuldum. Onun boğazını kesmek, başkalarının kafasını kesmekten hayırlıdır».

Cenâb-ı Mevlânâ şu kıssayı naklettikten sonra, ondan alınacak hisseyi beyân için diyor ki:

4756

نفس تست آن مادر بد خاصیت
که فساد اوست در هر ناحیت

«Ey insan; o kötü tabiatlı ana, senin nefsidir ki onun fesâdı her tarafa yayılmıştır».

4757

هین بکش اورا که بهر آن دنی
هر دمی قصد عزیزی میکنی

«Aklını başına al da o alçak nefsinin öldür ki onun yüzünden her ân muhterem bir zâte kasediyorsun».

Nefsinin öldürmek : dediğini yapmamak, arzularına mümâneat etmek demektir. Nefs-i emmâre öyle haris ve habistir ki istediği verildikçe isteği artar, heveslerinin sonu gelmez. Meşhur (Kasîde-i Bür'e)sinde (İmâm Busayrî)'nin şu beyti ne kadar hakîmânedir: «Nefs, memedeki çocuk gibidir. Onu ihmâl edersen, yâni, zamânı gelince memeden kesmezsen, büyür gider de yine meme emmek ister. Fekat zamânı gelince memeden kesersen, o da süt emmekten vaz geçer». İşte istediği yapıldıkça dileği artan bu habîs nefis yüzünden her gün bir zâte tecâvüz eder, vay bana yan baktı! Yâhud nasihate kalktı diye muhterem bir zâtin kalbini kırarsın.

4758

ازوی این دنیای خوش برتست تنگ
از پی او با حق و با خلق جنگ

«Şu hoş ve geniş dünyâ, onun yüzünden sana dar gelir. Yine onun yüzünden Hak ile de, halk ile de cenge kalkışırsın».

Hak ile cengetmek : Onun emirlerini tutmamak, nehiylerinden kaçınmamak, kader ve kazâsına râzı olmamaktır. Halk ile ceng ise kimse ile

hoş geçinmemek, elinden ve dilinden herkesi bîzâr etmektir. Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldıkları kimse, hakîkî müslümandır» meâlinde. Mefhûm-ı muhâlîfi ise: Diliyle ve eliyle müslümanları rahatsız eden şahs, hakîkî müslüman sayılmaz demek olur.

4759

نفس کشتی باز رستی ز اعتذار
کس ترا دشمن نماند در دیار

«Nefsinin öldürür; yâni, onun sözünü dinlemezsen, yaptığın hoyratlıktan dolayı şundan bundan özür dilemekten kurtulursun. Memlekette hiç bir düşmanın kalmaz».

4760

کرشکال آرد کسی برگفت ما
از برای انبیا و اولیا

«Enbiyâ ve evliyâ hakkındaki sözümüz, birini şübheye düşürecek olursa».

4761

کاتبیا را نه که نفس کشته بود
پس چراشان دشمنان بود و حود

«Eğer bir kimse çıkıp da enbiyâ ve evliyânın nefsleri ölmüş değil miydi, (yâni, nefis derecâtının sonu bulunan râziye ve marziyye hâlini bulmamış mıydı, öyle iken neden onların da düşmanları ve hasûdları vardı?) diye sözümüze i'tirâz ederse».

4762

گوش نه تو ای طلبکار صواب
بشنو این اشکال و شبهت را جواب

«Ey doğruyu anlamak isteyen; kulak ver de senin o müşkiline ve şübheye cevâbı dinle».

دشمن خود بوده اند آن منکران
زخم بر خود میزدند ایشان چنان

«Peygamberlerin ve evliyânın münkirleri olanlar, kendilerinin düşmanı idiler. Ettikleri tecâvüz, hakikatte kendilerine açılmış birer yara idi».

Evet; Nebîlerle velîlere düşmanlık edenlerin âhirette görecekları cezâlardan başka Dünyâda ukûbete uğradıklarını Kur'ân-ı Kerîm haber verdiği gibi târîh ve siyer kitapları da kaydediyor. Meselâ Nûh Aleyhisselâma adâvet gösteren hattâ onunla istihzâya kalkışan Irak ehâlisi tufan dalgaları arasında boğulmuşlardı. İbrâhim Aleyhisselâmın düşmanı bulunan Nemrûd'un bir sivrisinek sebebiyle kafası tokmakla parçalanmıştı. Hûd ve Sâlih Aleyhimesselema düşman olan Âd ve Semud kavimleri karsırga ve sayha ile helâk olmuş, Lût Aleyhisselâma muhâlefet ve adâvette bulunan Sedûm şehri ehâlisi Bahr-i Lûtta, Mûsâ Aleyhisselâmın düşmanı Fir'avn ile ordusu Şap Denizinde boğulmuştu. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin Ebûcehl ve Ümeyye bin Halef ve emsâli en azılı düşmanları daha Dünyâda iken belâlarını bulmuşlardı. Peygamber düşmanları bu âkıbete uğradıkları gibi evliyâ düşmanları da böyle olmuştu. Meselâ; hem sahâbî; hem bir velî-yi ekmel olan Bilâl-i Habeşî (Radiyallahü anh) Hazretleri, Kureys müşriklerinden şimdi adı geçen Ümeyye bin Halef'in kölesi idi ve imâna gelmişti. Efendisi olan o herif, Cenâb-ı Bilâl'i dininden döndürmek için elini, ayağını bağlar, boynuna ip takıp çocukların eline verir, Mekke'nin kızgın taşları üstünde sürütürdü. Yaptığı vahşetin cezâsı gecikmedi. Bedir gazâsında öldürüldü. Ebûcehl ve emsâli müşriklerin cesedleri, kazılan bir çukura gömülmüşken bu herif şişman olduğu ve pek çabuk tefessüh etmiş bulunduğu için neresine dokunulsa kopuyordu. Leşini çukura kadar götürmek mümkün olamadı. Üstüne toprak dökülmek sûretiyle kalıbı göz önünden kaybedildi.

Şu târîhî misallerle sâbit oluyor ki enbiyâ ve evliyâyâ adâvet, hakikatte kendi nefsine düşmanlık etmek imiş.

4764

دشمن آن باشد که قصد جان کند
دشمن آن نبود که خود جان میکند

«Düşman, cana kasdedendir. Yoksa kendisi can çekişen olamaz».

Evet, bir kimsenin düşmanı, fırsat bulunca onun canına kasdedendir. Nitekim enbiyâ ve evliyânın düşmanları da Allah'ın sevgilisi bulunan o zevâta adâvette bulundukları için onların canına değil, kendi hayatlarına kasdetmişlerdi. Bunların nebîlerle velîlere düşmanlık etmeleri, hakikatte nasıl adâvet olabilirdi ki helâkleri mukadder olduğundan yasalarmı can çekişmek kabilinden idi. Hazret-i Mevlânâ bahsî birkaç misâl ile tavzih ediyor :

4765

نیست خفاشک عدو آفتاب
اوعدو خویش آمد ز احتجاب

«Gündüzleri meydana çıkmayan yarası, ziyâsına tehammül edemediği için güneşin düşmanı değildir. Belki her mahluk gibi gündüz görünemediği için kendi kendisinin düşmanıdır».

4766

تابش خورشید اورا میکشد
رنج او خورشید هرگز کی کشد

«Güneşin ziyâsı yarasayı öldürür. Güneş onun rahatsızlığına ehemmiyet verir mi?»

4767

دشمن آن باشد که زواید عذاب
مانع آید لعل را از آفتاب

«Düşman; kendisinden azab gelen, meselâ lâ'l taşına güneşin ziyâsının aksetmesine mâni' olandır».

Lâ'l denilen kırmızı taş, o güzel rengi güneşin ziyâsından almış. O ziyâyı ondan men'e kalkışmak bir düşmanlık ve bir azâb olur. Fekat :

مانع خویشند چاه کافران
از شعاع جوهر پیغمبران

«Bütün kâfirler, peygamberlerin cevheri parıltısından, onların nûr-ı nübüvvetinden feyz almaya kendileri mâni' olurlar».

کی حجاب چشم آن فردند خلق
چشم خود را کورو کر کردند خلق

«Halk, enbiyâ ve evliyânın gözüne nasıl hicâb olabilir? Onlara düşman olmakla halk, kendi gözünü kör ve kulağını sağır ederler».

چون غلام هندوی کو کین کند
از ستیز خواجه خود را می کشد

«Halkın nebîlerle velilere adâvet göstermesi, Hindli bir kölenin efendisine kindarlığı ve düşmanlığı dolayısıyla kendisini öldürmesine benzer».

سرنگون می افتد از بام سرا
تا زبانی کرده باشد خواجه را

«O köle, efendisini zarara sokmak için, evin damından baş aşağı atılır».

İşte enbiyâ ve evliyâ münkirlerinin hâli de böyledir. Onlar da gösterdikleri adâvet yüzünden cehennem dibine kadar yuvarlanır giderler. Bir iki misâl daha :

گر شود بیمار دشمن با طیب
ور کند کوه عداوت با ادیب

«Eğer bir hasta hekime düşman olursa, yahud bir çocuk mekteb hocasına adâvet ederse».

در حقیقت رهن جان خودند
راه عقل و جان خود را خودزنند

«Her ikisi de hakikatte kendi canlarının eşkiyası olurlar, kendi akıl ve ruhlarının yolunu vururlar».

کازری گر خشم گیرد ز آفتاب
ماهی گر خشم می گیرد ز آب

«Bir çamaşırcı güneşe kızar, bir balık suya düşman olursa».

نو یکی بنگر کرا دارد زیان
عاقبت که بود سیاه اختر ازان

«Sen dikkatli bir nazarla bak ki bu hiddet ve adâvetin zararı kime dokunur? Âkıbet şekavete uğrayacak kimdir?»

Çamaşır yıkayan kimse yıkadıklarını güneşe karşı asar. Onun harâretiyle çabucak ve masrafsızca kurutur. Güneşe kızıp da ondan istifâde etmeyecek olursa zararı güneşe değil, kendisine teveccüh eder. Kezâ balığın hayat sebebi sudur. Ona darılıp da karaya fırlarsa, onun zararını da su değil, balık görür. Çünkü sudan ayrılınca debelene debelene ölür. İşte enbiyâ ve evliyâ düşmanlarının adâvetleri, o zevât-ı kirâma za-

rar vermez. O düşmanlık kendilerini mutazarrır, hattâ helâk eder. Gösterilen misâllerde olduğu gibi. Münkirlerin bir takım büyük zâtlere adâvet beslemeleri çirkin bir hareket olduğu için Cenâb-ı Pîr güzellik ve çirkinliğe dâir bir bahse giriyor ve diyor ki :

4776

گر ترا حق آفرید زشت رو

هان مشو هم زشت رو هم زشت خو

«Ey insan; Allah seni çirkin yaratmış ise, hem vechen, hem ahlâkan çirkin olma».

Yâni; sûri çirkinliğe bir de ma'nevî çirkinlik ilâve olmasın. Güzellik ve çirkinlik hem maddî, hem ma'nevî olur. Maddî güzellik yüzde ve endamda tenâsübtür. Çirkinlik de o tenâsübün bulunmamasıdır. Ma'nevî güzellik ve çirkinlik ise ahlâkın iyi, yâhud kötü olmasıdır. Şu da hâtırda bulunsun ki çirkinlik mahlûka nisbetledir. Hâlîka nisbetle o çirkinlik de Allah'ın kemâl-i kudret ve san'atine delâlet eder. Evvelce de söylenildiği vechile çirkin bir adam, kudret ressamı tarafından çizilmiş insan karikatürüdür. Güzel resimler yapan bir ressam, karikatür çizemezse onun san'atında noksan var demektir. Cenâb-ı Hak; güzel yaratmaya da, çirkin hâketmeye de muktedir olduğunu göstermek ve halk ve ibdâ' hûsûsundaki kemâl-i kudretine numûneler vermek için muhtelif sûrette mahlûkat meydana getirmiştir. Bunun için mahlûkatın çirkinlerinden, onların Hâlîki bulunan (Bedîussemâvâtî vel'arz)a hiç bir kusûr isnâd edilemez.

Şurası da herkesce mücerrebdir ki sûreti güzel, fekat sûreti, yâni, ahlâkı çirkin kimselerden hoşlanılmaz da, sûreti çirkin, lâkin ahlâkı güzel kimseler sevilir. Hem sûret, hem sûret i'tibâriyle güzel olanlar mahbûbûlûb oldukları hâlde, hem yüzü, hem özü çirkin bulunanlar herkesin mebguzu (sevilmemiş) olurlar. Onun için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Eğer vechen çirkinsen, ahlâksızlıkla o çirkinliği katmerleştirme. Yüzündeki çirkinliği, özündeki güzellikle ta'dil et.

4777

ور برد کفشت مرو درس کلاخ

ور دوشاختست مشو تو چارشاخ

«Eğer ayakkabın seni taşığa götürürse gitme. Eğer kabâhatin iki çatal bulunuyorsa, dört çatal olma».

Buradaki (kef) sûri güzellik, (senglah) sû-i ahlâk ve öz çirkinliği (carsâh) ise hem sûret, hem sûret, hem i'tikad, hem amel çirkinliğidir. Bu ta'birlerle demek isteniliyor ki eğer zâhiri güzelliğin varsa kabâhat etme ki papuç taşlıkta parçalandığı gibi kabâhat irtikâbiyle senin sûri ketâfetin de mahvolmasın. Eğer çirkin isen ve çirkinliğin iki çatal ise i'tikad bozukluğu ve amel yokluğu ile onu dört çatal yapma, yâni, çirkinliğin kat kat artmasın.

4778

و حدودی کز فلان من کمتر

میزاید کمتری در اخترم

«Sen hasedkâr olduğun için ben fülândan aşağı mıyım, tâlîimde bu idbâr, bu aşağılık neden artıyor? diyorsun».

4779

خود حسد نقصان و عیب دیگرست

بلکه از جمله کمها کمترست

«Hakikaten hased ayrıca bir noksan ve başkaca bir aybdır, hattâ bütün eksikliklerin en bayağısıdır».

Hased : Başkasında bulunan bir ni'metin elinden gitmesini istemektir. Bunu gıpta ile karıştırmamalıdır.

Gıpta : Başkasında olan bir şey'i, bende de olsa diye arzu göstermektir. Bunu açıkça şöyle anlayabiliriz : Fülân zât çok fazîletli bir âlim. Ben de onun gibi olsam temennisi bir gıptadır, şer'an haram değildir. Fekat hocam ölse, yâhud bunasa da onun şerefli mevkii bana kalsa iştîyâkı bir haseddir ve şer'an mezmumdur.

Hased sönmez bir ateştir ki mâhsûda, yâni, hased edilen kimseye zarar dokunmaz. Ancak hâsidi, yâni, hasedciyi daha dünyâda cehennem ateşine sokar, durup dinlenmeden onun yüreğini yakar. Recâizâde Ekrem Bey merhum hasedi şöyle tasvir etmiştir :

Hasedperverlerin hâlî yamandır,
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse müz'ic bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.

Bu kötü tabiat, maalesef sûretâ âlim geçinen kimselerde avâm-ı nâstan fazla bulunuyor. Derler ki: Hasedi ona ayırmışlar, dokuz parçasını âlim görünmek isteyenlere, yalnız bir parçasını sâir halka vermişler. Ulemâ takımı, o bir parçada da bizim hakkımız var! diye ayaklanmış. Fıkra hayâlî olmakla berâber hakikate pek yakındır.

Hesedkârlık, şeytanın mukallidliğidir. Çünkü:

4780

آن بلیس از ننگ و عار کمتری
خویشتن افکند در صد ابتری

«Şeytan, aşâğılıktan utandığı, yâni, Âdeme secde etmek ve ta'zimde bulunmakla küçük düşeceğini sandığı için Allah'ın o husustaki emrine itâat etmedi. İtâatsizliği dolayısıyla de kendisini heder etti, gitti».

4781

از حسد میخواست نابال بود
خود چه بالا بلکه خون بالا بود

«Âdem Aleyhisselâmın Halife-i İlâhiyye olmasına hased ederek ona ta'zimde bulunmamakla, kendisini a'lâ ve bâlâ göstermek istedi. Lâkin bâlâlık nerede kaldı? Gözlerinden kanlı yaşlar süzüldü».

Diğer bir misâl:

4782

آن ابو جهل از محمد ننگ داشت
وز حسد خود را بالا می فراشت

«Ma'hud Ebûcehl de asıl, lâkin yetim ve servetsiz bulunan Muhammed bin Abdillâhın (Muhammedün Resûlullah) olmasına hased etti de hasedi yüzünden kendisini yüksek tutmaya kalkıştı».

4783

بوالحکم نامش بد و بوجهل شد
ای بسا اهل از حسد نا اهل شد

«Künyesi (Ebûlhikem) iken (Ebûcehl)e tahvil edildi. Nice ehliyyetli şahıslar vardır ki hased sevkıyla nâehl olmuşlardır».

Arabılarda bir kimsenin asıl adına isim, medh u zemmi müş'ir bir sıfatla hitâb olunmasına lâkab, babasına yâhud oğluna, yâhud başka bir şey'e nisbet edilerek çağırılmasına künye denilir ve bir adama künyeyle hitâb etmek, ona ta'zimi ifâde eder.

(Ebû) kelimesi (baba) demek olduğu gibi sâhib ve mâlik ma'nâsına da gelir. Kureyş müşriklerinin eşrafından bulunan Ebûcehle de Mekke'liler arasında (Ebûlhikem), yâni, hikmetler sâhibi denilirdi. Fekat Resûlullah Efendimiz gibi ömründe yalan söylemediği düşmanlarınca bile tasdik edilen bir zât-i akdesin efdalülmürselin ve hâtimünnebiyyin olduğuna inanmayışı hikmete değil, cehâlet ve hamâkate delâlet eylediği için müslümanlar, onun künyesini Ebûcehle tebdil ettiler. Herifin kibr ve azametini okşayan Ebûlhikem künyesi, hased ve gurûru dolayısıyla değişti. Kendisi için ilelebed hakaret ve zillet alâmeti olarak Ebûcehl kaldı.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

4784

من ندیدم در جهان جستجو
هیچ اهلیت به از خوی نکو

«Ben, taleb ve teharri olan şu cihanda hüsnü ahlâktan daha iyi bir ehliyyet görmedim».

Hadis-i Şerif'te: «Ben, halkın iyi huylarını tamamlamak için gönderildim» buyurulmuştur. Diğer bir Hadis'te: «Hüsnü ahlâk dinin yarısıdır». Kezâ bir Hadis'te: «Allah'ın ahlâkıyla tehalluk ediniz» denilmiştir.

Bu, şu demektir ki Allah rahîmdir, siz de merhametli olunuz, Allah kerimdir, siz de lûtf u keremde bulununuz. Allah afv vü gafurdur, siz de suçları afvediniz, Allah settârdır, siz de gördüğünüz münâsebetsizlikleri setrediniz.

در گذر از فضل و گستاخی و فن
کار خدمت دارد و خلق حسن

«Fazilet da'vâsından ve o da'vâ dolayısıyla küstahlık etmekten ve mütefennin geçinmekten vazgeç. İlm ve fen, dünyâda lâzımsa da âhirette faydası yoktur. Orada iş görecek olan Allah rızâsı için muhtaclara hizmette bulunmak ve ahlâk-ı hasene sâhibi olmaktır».

انبیا را واسطه زان کرد حق
تا بدید آید حسد ها در قلق

«Cenâb-ı Hak, ıztırâba düşen hasûdların hasedi meydana çıksın diye peygamberleri vâsıta kıldı».

Onlar geldiler, Resûl-i İlâhî olduklarını haber verdiler ve şeriatlerinin ahkâmını tebliğ eylediler Ba'zıları onları tasdik eylediyse de ba'zıları aralarında yetişmiş bir zâtın Allah tarafından meb'us olarak gönderildiğine, kendileri kavmin eşrâfından iken o mürsel-i İlâhiye tâbi' olacaklarından onun yüksek mertebesini kıskandılar, ona tâbi' olmaya utan-dılar, ve hasedleri dolayısıyla onu inkâr ettiler. Sonunda kahrı İlâhiye müstehik oldular. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى تَبْعَثَ رَسُولًا

Yâni : «Biz bir kavme peygamber göndermedikçe, o kavme azâb etmeyiz⁵²» buyurulmuştur.

زانکه کس را از خدا عاری نبود
حاسد حق هیچ دباری نبود

«Çünkü her kavm; hak olsun, bâtil olsun bir ma'bud tanır, ona kul-luk etmekten arlanmaz. Bundan dolayı onu büyük ve ibâdete lâyık bil-

(52) Sûrei İsra : 15.

diklerinden onun ulûv-vî şânına da hased etmezler. Binâenaleyh hiç bir yerde, hiç bir kimse Allah'a hased etmemiştir».

آن کسی کس مثل خود پنداشتی
زان سبب با او حسد میداشتی

«Peygamberi kendi gibi zannedenler, bu zanlarından dolayı onun nübüvveti hâiz olmasına hased ettiler».

Peygamberânı da kendileri gibi sandıkları için onlara : «Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz» diyorlardı. Çünkü rûsûl-i kirâmın sûret-i zâhirelerine aldaniyorlar, onlardaki kudsiyyet-i risâleti teakkul edemiyorlardı. Nitekim Eşrefülenbiyâ Aleyhi Ve Alihi efdalüttehâyâ Efendimize hitâben :

قُلْنَا مَا
أَنَّا نَشْرُكُ بِكَ خَالِي أَمَّا إِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ فَنَكَانَ زُجْرًا قَلَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : «Habib-i necibim; onlara de ki hakikaten ben de sizin gibi in-sanım, fekat şu farkımız var ki Allah tarafından bana vahy gelir de size gelmez⁵³» emri verilmişti.

Şu beyt ne kadar ârifânedir :

«Muhammed de insandır, lâkin diğer beşer gürûhu gibi değildir. Bel-ki o taşlar arasında yâkut misâlidir». Yâkut da taş cinsindendir. Amma kaldırım taşı ile aralarında gerek nev'iyet, gerek fazilet i'tibârıyla çok, hem de pek çok fark vardır.

چون مقرر شد بزرگی رسول
بس حسد ناید کسی را از قبول

«Resûlün büyüklüğü ve mukaddesliği tekarrür edince onu tasdik et-miş olanlardan hiç biri onun hakkında hasede düşmez».

(53) Sûrei Kehf : 110.

پس ہر دوری ولی قائمست
آز مابین تا قیامت دائمست

«Enbiyâ devri geçtikten sonra onların yerine kaim olmak üzere bir veliy-yi ekmel vardır. Enbiyâ zamânındaki imtihan kıyâmete kadar devam edecektir».

Enbiyâ-yı izâm Aleyhimüssalâtü Vesselâm mu'cize ile, onların nâib-i menâbı, yâni, vârisleri bulunan evliyâ-yı kirâm (kaddesallahü esrârehü) de kerâmet ile Allah tarafından te'yid olunmuştur. Ve her bir kısmı, ma'nevî bir vazifenin icrâsına me'murdur. Ba'zısı mesturdur ki onun vilâyeti derecesini Allah'tan başka kimse bilmez. Bazısı âşikârdır ki bilinir ve bilenlerce ta'zim ve tevkir edilir.

Mevlânâ Câmî (Nefehât-ül-Üns) isimli kitabında der ki: «Yağmur onların yüzüsuyu hürmetine yağar, yerdeki nebâtât onların sefâ-yı kalbi ile yeşerir. Müslümanlar, ettikleri gazâlarda onların himmetiyle galib gelirler. İşlerinden vazife sâhibi olanlar üç yüz kişidir ki onlara (ahyâr) denilir. Kırk kişiye (ebdâl), yedisine (ebrâr), dördüne (evtad), üçüne (nukaba), birine (kutub) ve (gavs) ta'bir edilir. Ki Hazret-i Mevlânâ'nın veliy-yi kaim dediği zâttır. Bunların hepsi birbirini tanır ve ma'nevî işlerde yekdiğerinden emir alır.»

Şeyhülekbër Muhyiddin-i Arabî (kuddise sirruhû) Hazretleri (Fütûhât-ı Mekkiyye)sinde ve 198 inci bâbın 31 inci faslında bizim (ebrâr) diye zikrettiğimiz yedi kişiyi (ebdâl) diye ta'rif eyledikten sonra demiştir ki: «Cenâb-ı Hak zemini yedi iklim'e taksim etmiş ve idâresini mün-tehab kullarından ebdâl denilen yedi zâte havâle kılmıştır. Her iklim, bunlardan birinin ma'nevî nezâreti ve muhâfazası altındadır. Ben Mekke Harem-i Şerifinde onlarla tanıştım ve selâmlaştım. Onlardan ziyâde Allah ile meşgul olan kimse görmedim ve onlara benzer kimseye mülâkî olmadım. Ancak Konya'da tarikat sâhibi olan bir şeyh-i ekmel müstesnâ.»

Şeyhülekbër bu istisnâ ettiği zât-i âlinin Mesnevî nâzım-ı ârifi Hazret-i Mevlânâ olduğunda şübhe yoktur.

Evliyâ-yı kiram hakkında fazla ma'lûmât almak isteyenler sofîyye kitaplarına, husûsiyle Lâmiî Çelebinin Nefehâtülüns tercemesine mürâ-caat etmelidir.

هر کس کو شیشه دل باشد سگست
هر کس کو خوی نکو باشد برست

«Her kimin hüsnü ahlâkı varsa o, evliyâ düşmanlığından halâs olur, her kimin kalbi sağlam değilse, hased ve adâvet yolunda kırılır».

پس امام حی مطلق آن ولیست
خواه از نسل عمر، خواه از علیست

«İmâm-ı hay ve tasarrufta mutlak olan işte o veliy-yi kâimdir ki kavs-i a'zam da denilir. O zâtin mutlaka sâdâttan olması lâzım değildir. İster Ömerülfârûk, ister Aliyyülmurtazâ neslinden olsun, ekmel bir zât, gavs-i a'zam olur».

Cenâb-ı Pir, burada imâmiyye mezhebinde olanların imam, yâni, gavs-i a'zamın mutlaka evlâd-ı Aliden olması akîdesini cerh ediyor.

مهدی وهادی ویست ای راه جو
هم نهان و هم نشسته پیش رو

«Ey necât yolunu ve sırât-ı müstekîmi arayan kimse; doğru yolu bulan da, o yolu gösterecek olan da o imâm-ı hüâm, yâni, hazret-i gavs-i a'zamdır. O zât-i mukaddes hem gizlidir. Hem de karşında oturmuştur».

او چون نورست و خرد جبریل اوست
او ولی کم ازو قندیل اوست

«O gavs-i a'zam nur gibidir ki akul, onun Cebrâîlidir. Onun vilâyet mertebesince dûnunda olan da onun kandilidir».

وانكه زين قنديل كم مشكات ماست
نور را در مرتبه ترتيباست

«Kandil derecesinde olan velinin mertebeye dúnunda olan da bizim mişkâtımızdır. Çünkü nûrun derece ve mertebeye tertibleri vardır».

Şimdi bahsi hülâsa edelim : Şeyh Galib der ki :

*Hatmetti çü enbiyâyı Allah
Geldi bize evliyâ-yı âgâh.*

Evet; Hâtimünnebiyyîn ve efdalülmürselîn Aleyhim Salevâtullahi Ecmâin Efendimizle Nübüvvet devri kapandı. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellemden sonra peygamber gelmek ihtimâli kalmadı. Fekat onun irfânına vâris ve makamına kaim olmak üzere bir takım evliyâ zuhûr etti. Bu zevât-ı kirâmın vilâyetçe derece farkları vardır. En büyüklerine (kutb) yâhud (gavs) ta'bir olunur ki her asırda peygamber vekili demek olan zâttir. Resûlullah Efendimizin ilk halifesi Sıddık-ı Ekber (radiyallahü anh) olduğu için, birinci gavs de odur. Sonra sırasıyle hulefâ-yı râşidîn (radiyallahü anhüm ecmâin) hazerâtı gavsîyyet makamına geçmişlerdir. İlk imam ve gavslerde hem maddî, hem ma'nevî hükûmet vardı. Sonra zahirî olan Hilâfet-i Muhammediyye, saltanat hâlini aldı ve ma'nevî gavs ve imamlar ayrıldı. Ömer bin Abdül'azîz (radiyallahü anh)de birleşti ise de, onun zehirlenerek ölmesi üzerine zâhirî saltanatla bâtinî imâmet ve gavsîyyet yine ayrıldı ve öylece devâm edegeldi.

Her asırda zâhirî bir hükûmet olduğu gibi, bâtinî bir imam, bir gavs de vardır. Şiîler bu ma'nevî imamın mutlaka Hazret-i Ali ve Fâtîmetüz-zehrâ (radiyallahü anhüm) vâsıtasıyla Hazret-i Nebî neslinden olacağına i'tikad ederler. Sofiyyece gavsîyyet, Allah'ın bir ni'met-i uzmâsı olduğu için Cenâb-ı Hak onu nesl-i Aliye tahsis etmemiştir, o makam-ı âliye dilediği kulunu getirir. İşte mehdî olan da, hâdî olan da o yüksek makamın sâhibi bulunan zât-ı şeriftir.

Şiîlerin imâmiyye mezhebince Hazret-i Ali'nin evlâd ve ahfâdından on iki zât imam sayılır. Bunların on ikincisi olan ve Hicretin 258 inci senesinde doğan İmam Muhammed Takî için : «Irak'ta Sâmerra kasabasında bir serdâba girdi, oradan gayb âlemine çekildi. Hâlen hayattadır, kıyâmete yakın zuhûr edecektir» derler. Ehl-i sünnet ve sofîyye ise : «İmâm Muhammed Takî; doğdu, yaşadı, öldü. Kıyâmete yakın bir mehdî çıkacak, evlâd-ı Fâtîmeden olacak ve Muhammed nâmında buluna-

caktır.» Akidesinde iseler de «O mehdinin daha doğmamış ve zamânı gelince zuhûru muhakkak bulunmuştur» derler.

Şeyh Muhyiddîn-i ekber (kuddise sirruhû) Hazretleri der ki : «Allah'ın ehl-i beyt-i nübüvvetten ve evlâd-ı Fâtîmadan zuhûr edecek bir halifesi vardır. İsmi, Resûlullah Aleyhissalâtü Vesselâmin ismi gibi Muhammed'dir. Hasan bin Ali bin Tâlib'in torunlarından. Sûret ve sîret i'tibârıyla Resûlullah Sallallahü Aleyhi Veselleme benzer. Kendisine Mekke Harem-i Şerifinde biât edilecektir».

Buna (Mehdî-i mev'ud) derler ki âhir zamanda zuhûr edeceği taraf-ı İlâhiden va'dolunmuş ve Peygamber tarafından müteaddid Hadis ile beyan buyurulmuştur. Bundan başka her asrın bir reis-i evliyâsı vardır ki o da o asrın mehdîsi ve hâdisidir.

Her asrın mehdîsi, şiîlerin mehdîsi gibi gayb âlemine çekilmiş ve orada gizlenmiş değildir. Halk arasında gezer, onlarla ihtilât eder. Fekat onu ancak vilâyet mertebesine yükselmiş olanlar tanır. Hazret-i Mevlânâ'nın o zâtı «Hem nihan ü hem nişeste pîş-i rû» diye ta'rif etmesi bundan dolaydır. Cenâb-ı Pîr, gavs-i a'zam ile maiyyetindeki evliyâyı bize anlatmış olmak için parlak bir misâl veriyor.

Reis-i evliyâyı nura, ikinci derecedekileri kandile, üçüncü derecede olanları da mişkâta benzetiyor. Mişkât; duvara açılmış ve içerisi cilâlanmış bir kovuktur ki eski evlerdeki hücreler demektir. Kandil yakılır, o mişkâta konulurdu. Mişkâtın içi cilâlî olduğu için, kandilin nûrunu parlak gösterirdi.

Şârih-i Mesnevî İsmâil-i Ankaravî (kuddise sirruhû) da ayrıca bir misâl veriyor. Gavs-i a'zamı güneşe karşı konulmuş bir aynaya, ikinci derecedeki evliyâyı güneşe mukabil olan aynanın karşısındaki diğer bir aynaya, üçüncü derecede olanları da güneş karşısındaki aynanın ma'kesi bulunan ikinci aynaya muvâcîh üçüncü bir aynaya teşbih ediyor.

Hülâsa : Velîlik parlaklık i'tibârıyla derecât ve merâtibe tâbî' bir nurdur.

زانكه هفت صد پرده دارد نور حق
پردهای نور دان چندین طبق

«Allah nurunun yedi yüz perdesi vardır. Nûrânî hicabları bu kadar tabaka ve derece bil».

Hadis-i Şerif'te : «Hakikaten Allah'ın nûrdan ve zulmetten yedi yüz hicâbı vardır» buyurulmuştur.

Allahu a'lem bîmurâdı Nebiyyihi buradaki yedi yüzden maksad : Hicabların çokluğunu anlatmaktadır, yoksa 699 dan sonraki 700 değildir. Nasıl ki bu Hadis : «Allah'ın yetmiş hicâbı vardır» ve «Allah'ın nûrdan ve zulmetten yetmiş bin hicâbı vardır» diye de rivâyet olunmuştur. Lisânımızda da 70, 700, 7000 gibi sayılar kesretten kinâye olur. Muallim Nâci merhûmun okurken çok yanılan bir hâfıza söylediği :

*Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüzde,
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.*

beyti de böyledir. Mubâlağa maksuddur. Yirmi sayfada yedi yüz yanışı çıkan hâfız sayılamaz.

Hülâsası : Bir insanın gerek hayırdan, gerek şerden bağlanıp kaldığı her şey, kendisi için birer hicabdır. Yoksa :

*Allah ki mûcidi-i cihandır,
Bin türlü nikabdan ayandır.*

Burada bir sûâl vârid olabilir : Karanlığın perde olması ma'kuldür. Çünkü zulmet her şey'i görmeye mâni' olur. Fekat nûrdan nasıl hicâb olur? denilir. Düşünmeden cevap verilir ki nûrun olup olmayacağında tereddüd eden kimse başını kaldırsın, güneşe baksın. Eğer şemsin şua'ları, gözlerini kamaştırıp da kusurunu görmeye mâni' oluyorsa zihnindeki o tereddüdü def'etsin.

4797

*از پس هر پرده قومی را مقام
صف صفت این پرده هاشان تا امام*

«Her hicâb, yâni, perdenin arkası bir kavmin makamıdır. Bu perdeler imama, yâni, mihrâb önüne varıncaya kadar saf saftır».

4798

*اهل صف آخرین از ضعف خویش
چشمشان طاقت ندارد نور پیش*

«Son safta kalmış olanların gözleri ma'nen zayıf olduğu için öndeki saffın nûruna tehammül edemez».

4799

*وان صف پیش از ضعیفی بصر
تلب نارد روشنائی بیشتر*

«En son saffın önündekiler de, kuvvet-i rü'yet olmadığı için fazla aydınlığa bakamazlar».

4800

*روشنایی کو حیات اولست
رنج جان وقتنه این احوست*

«En öndeki mukarribîn-i îlâhiyyenin hayâtı olan nûr, geride kalanlar ve biri iki gören şaşıl原因 için illettir, meşakkattir, fitnedir».

Ondan dolayı :

4801

*احولها اندك اندك كم شود
چونكه هفت صد بگذرد او بمشود*

«Şaşılıklar, vahdeti kesret hâlinde görüşler yavaş yavaş azalır, yedi yüz perdeyi geçince 'de geçen deniz olur».

Yâni; onun vücûd-ı mevhumu katrası, tevhîd-i îlâhî ummanında mahv ve müstehlek olur. Kendisini ve hiç bir şey'i görmez. Ancak o bahr-i muhîti müşâhede eder.

4802

*آتشى كاصلاح آهن با زړست
كى صلاح آبى و سبب ترست*

«Demiri, yâhud altını izâbe ve tasfiye için lâzım olan âteş, tâze ayva ve elmanın pişip kemâle gelmesine yarar mı?»

سبب و آبی خامی دارد خفیف
نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

«Elma ve ayvanın hafif bir hamlığı vardır ki, güneşin zıyâsı onları pişirir ve öldürür. Onlar demir gibi kuvvetli bir ateş istemezler».

Hazret-i Mevlânâ, isti'dâd ve kabiliyyetleri demir ve elma, ayva ile temsil ediyor. Demirin kemâle gelmesi için kuvvetli bir ateş lâzımdır ki o demire istenilen şekil verilebilsin. Fekat meyvelerin hamlığını izâle etmek ve onları yenilecek bir hâle getirmek için güneş zıyâsı kâfidir. Bunun gibi evliyâullahtan ba'zıları cüz'î bir mücâhede ile kemâle vâsıl olur. Ba'zıları ise şiddetli ve devamlı mücâhede ve riyâzetlerde bulunur. Mevlânâ gibi ba'zı ekâbir de yalnız kendisi için değil, müridleri ve muhibleri için de çalışır. Nitekim: «Geçilmesi güç yolları geçtik, seyr ü sülûk yolunu kendi mensublarımıza kolaylaştırdık» buyuruyor. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin gece sabahlara kadar namaz kılarak ayakta durmaktan mubârek ayaklarının şişmesi gibi mücâhedesini, kendisi için değil. Çünkü Zât-i Akdes-i Nebevinin günâha girmek ihtimâli yoktu. Bu ihtimâle vücud verilse, yâni, Resûlullah'tan zelle sudûru tevehhüm edilse bile o mevhum günahın mağfur olduğu:

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

Âyet-i Kerimesiyle bildirilmişti. O mücâhedeler, o namazlar, o orucular hep ümmetinin nâm ve hisâbına idi.

هست آن آهن فقیر سخکس
زیر بتک و آتشت اوسرخ وخوش

«Misâl gösterilen demir, riyâzet çeken fakîr-i mücâhiddir ki ateş içerisinde ve çekiç altındadır. O ateştir, kırmızıdır ve hoştur».

حاج آتش بود بی واسطه
در دل آتش رود بی رابطه

«O demir, ateşin, vâsitasız kapıcısı olur. Râbitasız, kılavuzsuz ateşin içine girer».

Demirci, demiri eritmek, yâhud ona istediği şekli vermek için ateşe sokar. Demir; vasitasız ve râbitasız bir hâlde ateşle temâs eder. Kıbkırması olur. Ateş rengini, ateş harâretini alır. O vakit el ile tutulamaz, ateş gibi yakar. Buradaki demirden maksad: Sülûkünü tamamlamış, vâsıtaya, mürşide ihtiyâcı kalmamış, kendi kendine seyr ü sülûke devâm edebilecek bir hâle gelmiş olan evliyâullahtır. Ateşten murâd da Allah'ın tecellisidir ki kulun mevhum varlığını yakar, mahveder. O sırada o demirin ben de ateşim demesi inkâr edilemez. Çünkü o, demirden ateşliğe inkılâb etmiştir. Fekat ateşten çıkınca onun demirliği avdet eder. O hâlde onun, ben ateşim demesi doğru oîmaz. İşte (enelhak) yâni, «Ben Hakkım» demiş olan Hallâc-ı Mansur ve emsâli zevâtın öye söz söylemeleri bu makamın ve o tecellinin te'siridir.

Bir de tecelli âteşine karşı vâsitaya muhtâc olanlar, seyr ü sülûkte kılavuzsuz gidemeyenler vardır. Cenâb-ı Pîr onları da şu sûretle temsil ve tavzih ediyor:

بی حجاب آب فرزندان آب
پختگی ز آتش نیابند و خطاب

«Su çocukları, yâni, su vâsitasıyla yetişen sebze, meve ve sâire gibi nebâtât doğrudan doğruya ateşe muhâtab olamazlar ve ondan pişkinlik bulamazlar».

واسطه دیکی بود یا تابة
همچو بارا در روش پاتابة

«Onların ateşte âheste âheste pişmesi için ya terere, yâhud tava olmalıdır. Nasıl ki yol yürümekte ayak için papuç v dolak lâzımdır.

یا مکانی در میان تا آن هوا
می شود سوزان و می آرد بما

«Yâhud orta yerde bir mekân bulunmalıdır ki oradaki hava ateş vâsıtasıyla kızsın ve harâreti suya nakletsin».

Nebâtat doğrudan doğruya ateşe temâs ettirilemez. Ettirilirse kavrulur, hattâ yanar. Onların pişmesi için müteaddid vâsıta ister. Evvelâ : Tencere, sâniyen : Su, sâlisin : Saçayak. Ateş, tencere ile kendi arasındaki havayı, hava tencereyi kızdırır. Tencerenin kızması suyu kaynatır, suyun kaynaması yemeği pişirir. İşte bunlar ateşten harâret alabilmek için bu kadar vâsıtaya muhtacdır. Fekat demir böyle değildir. O, billâ vâsıta ateş girer, onun harâretiyle ateş kesilir ve istenilen şekle girer.

پس فقیر آنست کو بی واسطه است
شعله ها را با وجودش رابطه است

«Onun gibi fakir, vâsıtasız tecelliye mazhar olan ve tecelli şu'lele-riyle onun aranda râbıta bulunan zâttır».

Cenâb-ı Hâ; o fakirin, yâni, tecelli âteşine demir gibi billâ vâsıta tehammül eden reîsülevliyânın kalbine tecelli eder, oradan tecelli envârı bütün âleme dâılır. Sofiyye hazarâtı der ki : Bütün avâlim bir cesed gibidir ki onun kalbi ve rûhu insân-ı kâmilidir.

دل نباشد تن چه داند گفت و گو
دل نجوید تن چه داند جست جو

«Kalb olmazsa ten söz söylemesini ne bilir, kalb aramazsa, ten nasıl arayabilir?»

بس نظرگاه شعاع آن آهست
بس نظرگاه خدا دل نمی آهست

«O hâlde tecelli-i İlâhî şuaının isâbet ettiği, o demir gibi müteham-mil velidir. Nazargâh-ı Rabbânî de ten değil, kalbdır».

باز این دل های جزئی چون تنست
با دل صاحب دلی کو معدنست

«Sonra bu cüz'î gönüller de esrâr-ı İlâhiyye ma'deni bulunan ârifin kalbine nisbetle ten gibidir».

Allah'ın nazargâhı bulunan o gönül, dil, kalb ve yürek diye ta'rif edilip de hayvânâtta bile bulunan kan tulumbası değildir. Belki bunlar söylenilmekle sâhibinin ma'neviyyâta olan kabiliyyeti murâd edilir. On-dan dolayı Hazret-i Mevlânâ «Nazargâh-ı hudâ; ten değil, dildir» dedik-ten sonra : Maksadım, herkeste bulunan kalb demek değildir. Esrâr-ı İlâ-hiyyenin menbaı bulunan ârifin kalbi demek istiyorum, yoksa o münev-ver kalbe nisbetle avâmın kalbleri cesed gibi kalır, buyuruyor. Şunları da ilâve ediyor ki :

بس مثال و شرح خواهد این کلام
لیک ترسم تا تلفزد و هم عام

«Bu söz çok misâl ve şerh ister. Lâkin avâmın vehme düşüp ayağı kaymasından korkuyorum».

تا نکردد نیکوئی بر ما بدی
این که گفتم هم نبذ جز بخودی

«Yapmak istediğimiz iyilik, bizim için kötülük olmasın, yâni, irşâd

etmek isterken dalâlete düşürmeyelim diye çekiniyorum. Şu kadar söyle-
diklerim de kendiliğimden değil, murâd-ı İlâhî ileidir».

4815

بای کز را کفش کز بهتر بود
مر گدا را دستگه بر در بود

«Çarpık ayağa, çarpık ayakkabı iyi gelir. Dilencinin tezgâhı da kapı dışarıdır».

Ayağı çarpık olan doğru kundura giyemediği gibi, anlayışı olmayana da hakikat açıktanaçığa ifşâ edilemez. Dilenci kapının önünde durup sadaka ister. Ona orada bir şey verilir, yâhud inâyet ola denilir. Ev dâhilinden ve oradaki ahvâlden bahsedilmez. Hadis-i Şerif'te buyurulmuş-
tur ki: «Biz, enbiyâ cemâati, (yâni, bütün peygamberler) nâsın derece-
lerine inmeye ve onların akıllarının ereceği derecede söylemeye me'mû-
ruz». Cenâb-ı Pir de bu sünnete ittibâan bizim aklımız erecek derecede beyânâtta bulunmuştur.

«BİR PÂDİŞÂHIN YENİ SATIN ALDIĞI İKİ KÖLEYİ
İMTİHÂN ETMESİ»

4816

پادشاهی دو غلام ارزان خرید
با یکی زن دو سخن گفت و شنید

«Bir pâdişah, ucuza iki köle satın aldı. Onlardan birine söz söyledi ve dinledi, yâni, konuştu».

4817

یافتن زبیرک دل و شیرین جواب
از لب شیرین چه زاید شکر آب

«Onu kalben zeki ve tatlı dilli buldu. Zâten tatlı bir dudaktan ne doğar? Şeker suyu gibi cevâb işidilir».

4818

آدمی محفیت در زیر زبان
این زبان پرده است بر درگاه جان

«İnsan, dilinin altında gizlidir. Bu dil, rûh kapısının perdesidir».

Hadis-i Şerif'te: «İnsan dilin altında gizlidir» buyurulmuştur. Bir ki-
şinin nasıl bir adam olduğu, âlim mi, câhil mi, sâdık mı, münâfık mı
bulunduğu sözlerinden anlaşılır. Söz söylemeyince tabîi mâhiyyeti belli
olmaz. Bundan dolayı kişi dilinin altında gizlidir. Dil; ruh için bir perde,
bir örtü gibidir.

4819

چونکه بادی برده را در هم کشید
سر صحن خانه شد بر ما بید

«Bir rüzgâr perdeyi kaldırınca evin içerisi bize görünür, yâni, bilme-
diğimiz, tanımadığımız bir kimse, hâl icâbı bir söz söyleyince rûhunu
setretmiş olan perde açılır, onun rûhu ve kalbi bize âşikâr olur. Yâni
nasıl bir adam olduğunu anlarız».

4820

کاندین خانه گهر یا گندمست
گنج زر با جمله مار و کژدمست

«Onun rûhu evinde cevâhir mi var, buğday mı var, o ev altın hazi-
nesi mi, yoksa yılan ve akreb yuvası mı meydana çıkar».

4821

یا درو گنجست و ماری بر کران
زانکه نبود گنج زر بی پاسبان

«Yâhud orada bir hazine, yanibaşında da bir yılan mı var? Anlarız.
Çünkü altın hazinesi bekçisiz olmaz».

İnsanların ba'zıları âlim, ârif, halûk ve pâk i'tikadlı olur. Onların ilmi, irfânı, hüsnü ahlâkı ve sağlam i'tikadı kalblerinde gizli bir define-dir. Yine insanların ba'zıları câhil, âmi, ahlâksız ve yanlış i'tikadlı bulunur. Onların da cehli, irfansızlığı, ahlâksızlığı ve bozuk i'tikadı kalblerinde yerleşmiş yılan ve akreb misâlidir. Bunların bir üçüncüsü de vardır ki ilmi, irfânı ve sâiresi bulunur da ahlâkında bir kusûr olur. Meselâ; ehl-i sünnet velcemâa i'tikadında derin bir âlimdir, fekat ilmine mağrurdur, başkalarını nazar-ı istihkarla görür. O, gurur ve bu görüş onun için bir ahlâk noksânıdır. İlmi ve i'tikâdı kalbinde bir hazîne olduğu hâlde kibr ve gururu, o hazîne yanında çöreklenmiş bir yılan gibi yatmakta ve o hazineden istifâde edilmesine mâni' olmaktadır. Çünkü hoca efendinin kibr ve azametinden yanına sokulmak mümkün değildir.

4822

بی تأمل او سخن گفتی چنان
کز بس بانصد تأمل دیگران

«Pâdişâhın konuştuğu köle, düşünmeden öyle cevaplar veriyordu ki başkaları öyle cevâbı beş yüz def'a düşündükten sonra verebilirdi».

4823

گفتی درباطنش دریاستی
جمله دریا گوهر گویاستی

«Sanki onun içinde bir irfan deryâsı vardı ve o deryâ inci gibi sözlerden ibâretti».

4824

نور هر گوهر کز و تابان شدی
حق و باطل را ازو فرقان شدی

«O deryâdan zuhûr eden her incinin parıltısı hak ile bâtlıyı ayırd ederdi».

(Kale, yekulü) gibi ilimlerden pek başka bir bilgi vardır ki okumakla elde edilmez. Allah tarafından ba'zı sevgili kullarına ihsân olunur. Ona

(irfân) derler. O irfân, Allah'ın ihsânına uğrayan kimselerin kalbinde bu deniz hâlinedir. İrfan mahsûlu olarak söylenilen sözler de o denizin incileri mesâbesindedir. Meselâ; bundan kırk beş, elli sene evvel Afyonkarahisar'ı mevlevihânesinde (Kaygusuz Dede) nâmında seksenlik ümmî bir derviş vardı. Bu adam mekteb, medrese görmemişti. Okumak, yazmak bilmezdi. Fekat ba'zan öyle güzel sözler söylerdi ki işitenler hayrette kalırdı. Meselâ: «Allah bir, peygamber hak. Pekmez kara, yoğurt ak. Akşam yatıp, sabah kalk. Karışma hikmete, zevkine bak» derdi.

Şu sâde söze dikkat buyuruldu mu? Basit bir müslüman için tatbik edilecek bir düstur değil mi? Kaygusuz Dede bu nasihatıyla Dünyâ ve Ahiret râhatını birkaç kelime ile anlatıyordu. İşte irfan deryâsının incisi demek olan böyle sözlerden diğer inciler, yâni, başka sözler de hisse almış olaydı, o sözler hakkı, bâtlı, doğruyu, yanlış, iyiyi, kötüyü farket-tirirdi.

4825

نور فرقان فرق کردی بهر ما
ذره ذره حق و باطل را جدا

«Kur'an'ın nûru, bizim için zerrelere varıncaya kadar hak ile bâtlıyı ayırdetmiştir».

(İbnüleşîr) diyor ki: «Furkan, Kur'an'ın isimlerindendir. Zirâ o, hak ile bâtlı, helâl ile harâmı tefrik eder». Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz de: «Ben insanları, yâni, mü'minlerle kâfirleri fark ve temyiz eden Muhammedim» buyurmuştur. Çünkü Resûlullahı tasdik edenler mü'min, tekzip eyleyenler kâfir olmakla insanlar birbirinden ayrılmıştır.

4826

نور گوهر نور چشم ما شدی
هم جواب وهم سؤال ازما بدی

«O irfan incisinin parlaklığı, bizim gözümüzün nûru olaydı hem sual, hem cevap bizden olurdu».

Yâni; biz hakikati görebilseydik ezeli ve ebedi bir vücudla muttasıf olanın ancak Hak olduğunu ve bütün mevcûdâtın onun varlığı ve irâde-siyle kaim olduğunu zevkan anlayabilse idik, bizim lisânımızdan soran

ve cevab verenin, yine o olduğunu bilirdik de sâil ve mücib diye ikilik kaydına düşmezdik.

Hazret-i Mevlânâ bu derin bahsi bir misâl ile izâh ediyor ve diyor ki:

4827

چشم کز کردی دو دیدی قرص ماه
چون سوا هست این نظر در اشتباه

«Gözünü çarpıttığın, yâni, şaşî gibi baktığın için ayın kursunu iki görüyorsun. Bu şübheli bakış senin süâlin gibidir».

4828

راست گردان چشم را در ماهتاب
تا یکی بینی تو مه را نک جواب

«Mehtâba bakışını doğrult ki kameri bir göresin. İşte sana cevab».

4829

فکرت را راست کن نیکو نگر
هست آن فکرت شعاع آن گهر

«Fikrini düzelt ve iyi bak ki senin fikrin o cevherin şuâdır».

4830

هر جوابی که ز گوش آید دل
چشم گفت از من شنو آنرا بهل

«Kulaktan kalbe gelen her cevâba karşı, göz: onu bırak, beni dinle der».

4831

کوش دلالت و چشم اهل وصال
چشم صاحب حال و گوش اصحاب قال

«Kulak vâsita, göz ehl-i visâldir. Göz sâhib-i hâldır, kulak kil ü kal eshâbındandır».

İnsandaki ilim; ya kulak, yâhud göz vâsıtasıyla hâsıl olur. Kulak vâsıtasıyla ilim: Birinden bir şey öğrenmekle, göz vâsıtasıyla olan ilim de: Bizzât görmekle elde edilir. Kulak ilim için ancak bir vâsıtaadır. Göz ise onu görmüş ve kavuşmuş olandır. Bu i'tibâr ile kulak ehl-i kâl, göz ise ehl-i hâldır.

4832

در شنود گوش تبدیل صفات
در عیان دیده ها تبدیل ذات

«Kulağın işitmesinde sıfâtın, gözlerin görmesinde zâtın tebeddül etmesi vardır».

Meselâ: Hadîd ve şedîd bir kimse:

وَالْكَاظِمِينَ الْفَيْضَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٥﴾

Yâni: «Hiddetini hazmedip nâsı afveyleyenleri ve yaptığı hasenâtı güzelce yapanları Allah sever⁵⁵» Âyetini işitir, onu işitmekle müsâmahâ-kârlığa ve afve başlar, kendisindeki hiddet sıfatı değişir. Kezâ:

وَمَنْ يُوقِ شَحْنَنَفْسِهِ فَاُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٦﴾

Yâni: «Her kim nefsinin hasisliğinden Allah'ın vikayesinde bulunur-sa, öyle kimseler felah bulur⁵⁶» Nazm-ı Celîlini duyar ve harekâtını ona tatbik ederse, hasislik sıfatı cömerdliğe tebeddül eder.

Bunun aksi de olabilir. Meselâ: Biri, bir kimse hakkında hüsnü zan

(55) Sûrel Âl-i İmran: 134.

(56) Sûrel Teğabûn: 16.

besler, sonra ötekinden, berikinden o kimsenin kötülüğünü işitir, beslediği hüsnü zan, sû-i zanna tehavvül eyler.

Gözün görmesiyle zâtın tebeddülüne gelince: «İçinizden hiç biri ölmeyince Rabbini göremez» Hadis-i Şerif'i mücebince ölmeden evvel rû-yetullah imkânı yoktur. Çünki beşeriyet ona mütehammil değildir. Hazret-i Mûsâ gibi kelîmullah olan bir zât, tecellî-i Rabbânîye tehammül edemedi de düştü ve kendinden geçti. O esnâda kendiliği müstehlik olduğu için müşâhedeye nâil oldu. Sahve gelince, yâni, ayıldığı vakit: «İlâhî seni tenzih ve tesbih ederim. Beşeriyet bâkî iken seni görmek isteyişimden de tevbe eylerim» dedi. Ümmet-i Muhammedden mevt-i ihtiyârî ile ölenler ve kendilerini Hakta fânî kılanlar da bu şerefe nâil olurlar ve Allah'ı Allah ile görürler.

Görünürse kendi görülür Allah.

İşte zât-in tebeddülü de bu demektir. Bu bahis gayet derindir. Hele benim gibi bir âcizin içinden çıkabileceği bir mes'ele değildir. Teberrükten dinlemeli ve hakikati göstermesini lûtf-i İlâhîden dilemelidir.

4833

ز آتش از علمت یقین شد از سخن

مختکی جو در یقین منزل مکن

«Ateşin mâhiyyetine dâir sana söz vâsıtasıyla yakîn hâsıl olmuştur. Bu, ilmüyakîn mertebesidir. Lâkin ona bağlanıp kalma, terakkî et».

Yakîni: İlmüyakîn, aynüyakîn, hakküyakîn diye üç derece i'tibâr etmişlerdir.

Birincisi: Bir şey'i işitmek sûretiyle öğrenmektir. Meselâ bir çocuk, ateşe saldıracak olursa anası: Aman yavrum cıs! diyerek onun yakıcı olduğunu öğretir. Biraz büyüyüp kış günü kıbkırmızı olmuş bir sobayı görünce, ateşin demiri bile yaktığını, onu kıbkırmızı ateş hâline getirdiğini görür. Bu görüş, onu ateş hakkında aynüyakîn derecesine getirir. Şâyed o kızgın sobaya parmağı dokunup da yanacak olursa, canı yandığı ve ateşin yakıcı olduğunu hissettiği için, o yanış ve anlayış ona hakküyakîn olur. Burada Mevlânâ'nın geçilmesini tavsiye ettiği ilmüyakîn mertebesidir.

4834

تا نوری آن عین الیقین
این یقین خواهم در آتش در نشین

«Sen yanmayınca ateş hakkındaki ilmin aynüyakîn değildir. Yakînin en yüksek derecesini anlamak istersen ateş içinde otur».

4835

گوش چون نافذ بود دیده شود
ورنه قل در گوش پیچید شود

«İşitilen sözler kulağa girerse o kulak da göz gibi olur. Yoksa duyulan kıl ü kal, kulağın dışarısına takılır kalır».

Kur'ân-ı Kerim'de:

فَسِرْعِيَادِ ۝ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْآلِبَابِ ۝

Yâni: «Habibim; benim kelâmımı, senin hadislerini dikkatle dinleyip, onların hükmüne hüsnü sûretle tâbî olanlara müjde ver ki öyle kimseleri Allah hidâyet etmiş ve yola getirmiştir. Yine onlar şuûr ve kalb sâhibleridir ki işittiklerini iyi anlarlar, anladıklarını iyi tatbik ederler»⁵⁷ buyurulmuştur.

İşte o gibi zevâtın kulakları göz hâlini almış, kendileri işittiklerini görmüş derecesine gelmiştir.

4836

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا که شه با ان غلاماتش چه کرد

«Bu sözlerin sonu gelmez. Yâ Mevlânâ geri dön de pâdişah o kölesine ne yaptı? Onu söyle».

«PÂDİŞÂHIN O İKİ KÖLEDEN BİRİNİ BİR YERE GÖNDERMESİ VE
DİĞERİNDEN BA'Zİ ŞEYLER SORMASI»

4837

آن غلامك را چو دید اهل ذکا
آن دیگر را کرد اشارت که بیا

«Pâdişah, o köleceğizi zekâ sâhibi görünce onu bıraktı. Öbürüne gel!
diye işaret etti».

4838

کاف رحمت کفتمش تصغیر نیست
جد چو گوید طفلكم تحقیر نیست

«Köleceğiz ta'birindeki kâf, kâf-ı rahmettir, tasgir edâtı değildir.
Nasıl ki büyük baba, torununa yavrucuğum derse, o sözdeki (cuğum)
tahkir için olmaz».

Her lisanda olduğu gibi, fâriside bir «ism-i tasgîr» vardır ki müsem-
mâsının küçüklüğünü anlatır. Bu küçüklük de ya hakaret, yâhud şefkat,
mahabbet ma'nâlarını ifâde eder. Meselâ bir adama (merdek) denilmesi
«adamcık» demektir. Bu kelimedede bir hakaret ma'nâsı vardır ki tam
adam değil mefhûmunu bildirir. Bir de ma'sûmun dudağını bükerek ağ-
layışına karşı vah yavrucuk! denilmek vardır ki bu da merhamet ve şef-
kat meâlini anlatır. Bu ma'nâlar fâriside ismin âhırına bir (kâf) getir-
mekle yapılır.

Hazret-i Mevlânâ, bu kâfın ikinci ma'nâyı, yâni, merhamet, şefkat
ve mahabbet ifâde eden kısmına (kâf-ı tasgir) değil (kâf-ı rahmet) diyor.
(Gulâmek) demiş olmasıyla köleyi tasgir ve tahkir etmek istemediğini
anlatıyor.

4839

چون بیامد آن دوم در پیش شاه
بود او گوینده دهان دندان سیاه

«İkinci köle pâdişâhın huzûruna yaklaşıncâ, ağzının koktuğu ve diş-
lerinin simsiyah olduğu anlaşıldı».

4840

کرچه ناخوش شد از گفتار او
جستجوی کرد هم ز اسرار او

«Pâdişah onun söyleyişinden hoşlanmamakla beraber esrârını araş-
tırdı».

4841

گفت باین شکل و این گنده دهان
دور بنشین ایک زان سو تر مهران

«Dedi ki: Bu kıyâfet ve bu kokmuş ağızla uzakta dur, lâkin daha
öteye de gitme ki».

4842

که تو اهل نامه و رقعہ بدی
نی جلیس و یار و هم بقعہ بدی

«Mektub ve kâğıd ehli olursun. Yâni, uzaklaşırsan mektubla konuş-
mak lâzım gelir. Bir yerde oturulup konuşulan bir nedim olamazsın».

4843

تا علاج آن دهان تو کنیم
تو حبیب وما طیب پرفیم

«Dur da ağzına ilâc yapalım. Sen sevgili bir kimsesin, biz de müte-
fennin bir hekimiz».

4844

بهر کبکی نو گلبهی سوختن
نیست لایق از تو دیده دوختن

«Bir pire için yeni bir kilimi yakmak lâyük olmadığı gibi, seni tahkir
etmek ve gözden düşürmek de doğru değildir».

بامه بنشین دوسه دستان بگو
تا بینم صورت عقلت نکو

«Ağzının kokusu ve dişlerinin karallığıyla berâber, otur da bir, ilk hikâye söyle ki aklının derecesini anlayım».

4846

ان یکی را پس فرستاد او بکار
سوی حامی که رو خود را بخار

«Sonra o zeki köleyi git, kese sürün diye hamama yolladı».

4847

وین دیگر را گفت خه تو ز برکی
صد غلامی در حقیقت نی یکی

«Berikine dedi ki: Âferin! Sen zeki bir çocuksun, hattâ hakîkatte bir değil, yüz gulâm derecesindesin».

4848

ان نه که خواجه ناش تو نمود
از تومارا سرد میکرد آن حسود

«Kapı yoldaşının göstermek istediği gibi değilsin. O hasud köle, bizi senden soğutmuştu».

4849

گفت او دزد و کز ست و کزنشین
خیز و نامرد و خیبت و جین

«Demışti ki: O hırsızdır, doğru değildir ve doğru durmaz. Ahlâk-sızdır, nâmerddir ve denîdir».

گفت پیوسته بدست او راستگو
راستگویی من ندیدستم چو او

«Köle dedi ki, o dâimâ doğru sözlüdür. Ben onun gibi doğru söyle-yen bir kimse görmedim».

4851

راستگویی در نهادش خلقتیست
هرچه گوید من لگویم او تهیست

«Doğru söylemek onun tabiatinde hıktır. O ne derse ben, söylediği boşunadır demem».

4852

کز ندانم آن نکو اندیشرا
متهم دارم وجود خویشرا

«İyi düşünen o arkadaşın eğriliğini bilmiyorum. Onun sözleri dola-yısıyla kendimi müttehem sayarım».

4853

باشد او در امن بپند عیبا
من بینم در وجود خود شها

«Pâdişâhım; belki o, bende bir takım ayb görmüştür ki ben onları kendimde görmemişimdir».

4854

هر کسی گر عیب خود دیدی ز پیش
کی بدی فارغ وی از اصلاح خویش

«Eğer herkes evvelden kendi aybını görebilseydi onu ıslah etmekten nasıl fâriğ olurdu?»

غافلند این خلق از خود ای پدر
لا جرم گویند عیب یکدیگر

«Ey peder; bu halk, kendinden gafil olduğu için birbirinin aybını söyler».

4856

من بینم روی خود را ای شمن
من بینم روی تو تو روی من

«Ey puta tapan; ben kendi yüzümü göremem. Ancak senin yüzünü görürüm. Sen de benim yüzümü görürsün».

4857

ان کسی که آویزند روی خویش
نور او از نور خلقانست پیش

«Kendi yüzünü görebilen kimsenin nûru, sair halkın nûrundan ziyâdedir».

4858

گر ببرد دید او باقی بود
زانکه دیدش نور خلاق بود

«Öyle bir kimse ölse bile görüşü bâkî kalır. Çünkü onun görüşü Allâh'ın nûrundandır».

4859

نور حسی نبود آن نوری که او
روی خود محسوس بند پیش رو

«Kendi yüzünü gösteren bir nûr; nûr-i hissî, yânî, bu gözlerdeki nûr değildir».

Kölenin arkadaşı hakkındaki bu hüsnü şehâdeti üzerine :

4860

گفت ا کنون عیهای او بگو
انجمن که او بگفت ان عیب تو

«Pâdişâh dedi ki : O, senin ayblarını söylediği gibi sen de onun kusurlarını söyle».

4861

تا بدانم که تو غمخوار منی
که خدای ملک و کار منی

«Söyle ki benim gamhârım ve memleketle işlerimin kâhyası olduğunı bileyim».

4862

گفت ای شه من بگویم عیهای
گرچه هست او مرمر اخوش خواجه تاش

«Köle dedi ki : Pâdişâhım; o benim hakikaten hoş bir kapıyoldaşım olmakla berâber ayblarını söyleyim».

4863

عیب او مهر و وفا و مردمی
عیب او صدق و ذکا و همدمی

«Onun aybı : Şefkat, vefâ ve insâniyettir. Kezâ onun aybı : Sadâkat-tir, zekâdır ve hemdemliktir».

کترین عیش جوانمردی و داد
آن جوانمردی که جارا هم بداد

«Onun en küçük aybı: Fütüvvet ve adâlettir. Hem öyle bir fütüvvet ve sehâvet ki icâbında canını bile verir».

Kölenin sehâvetten de bahsetmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ sözü Cenâb-ı Hakkın cömerdliğine intikal ettirip diyor ki:

صد هزاران جان خدا کرده بدید
چه جوانمردی بود کارا ندید

«Allah yüz bin can izhâr eylemiştir. Hangi bir cömerdlik onun se-hâsına ve kerem ü atâsına benzeyebilir?»

بر لب جو بخل آب آنرا بود
کز جوی آب ناپیدا بود

«Dere kenarında suyu esirgemek, dereyi görmeyen bir köre yakışır».

گفت پیغمبر که هر که از حقین
داند او پاداش خود در يوم دین

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Her kim kıyâmette nâil olacağı mükâfâtı şeksiz, şübhesiz bilirse».

که یکی را ده عوض می آیدش
هر زمان جود دگر گون آیدش

«Ki bire mukabil en az on sevab verilecektir, ona her zaman türlü türlü sehâvette bulunmak gerektir».

Alcyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Geleceği olan kimse gidecekte cömerdlik eder» buyurmuştur. Yâni, Allah bir kulunun verdiği en aşağı on misliyle mukabele eder.

(Bakara) Sûresi'nde:

مَثَلُ

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَبْنَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

buyurulmuştur ki yâni: «Allah yolunda mallarını nafaka ve sadaka olarak verenlerin verdikleri şeylerden her biri, yedi başak yetiştiren ve her başağında yüz dâne bulunan bir buğday gibidir. Allah dilediğine bunun iki katını da verir⁵⁸» meâlindedir.

Allah ve Peygamberinin bu vaidlerini yakinen bilen bir kimse cömerdlikte bulunmaktan ve elinden geldiği kadar fukarâya bakmaktan kaçarmı?

جود جمله از عوضها دیدنت
بس عوض دیدن ضد ترسیدنت

«Cömerdliğin hepsi ıvaz, yâni, karşılığını görmekten ileri gelir. O hâlde ıvaz görmek, verdiği şey'in zıyâa uğraması korkusunun zıddıdır».

بخل نادیدن بود اعواضرا
شاد دارد دید در غواصرا

«Hasislik mev'ud mükâfâtı görmemektir. İnciyi görmek, dalgıcı sevindirir».

(58) Sûrei Bakara: 261.

Ma'lûm ya Hind denizinde bir takım inci yatakları vardır. Mevsimi gelince oralara inci dalgıçları gelirler ve denize dalıp istiridye çıkarırlar, onlar açılıp da içindeki inciye gören dalgıç sevinir, oralarda pek çok bulunan köpek balıkları tehlikesine karşı canından cömerdlik ederek tekrar denize dalar.

4871

بس بعالم هیچ کس نبود بخیل
زانکه کس چیزی نبازد بی بدیل

«Böyle bir mükâfâta karşı dünyâda hiç kimse hasis olamaz. Çünkü hiç kimse bedelsiz oynamaz».

Dalgıcın mükâfâtı âcil oluyor. Yâni, dalmasıyla inci sedefini çıkarması bir oluyor. İnfâk ve tesadduk edenin mükâfâtı tehhur etmek, öbür dünyâya kalmakla berâber elde edileceği muhakkaktır. Fekat hasisler bu hakikati âcilen göremedikleri için hasislik gösterirler. Verecekleri birkaç paranın mükâfâtını göremeyecekleri, verdiklerinin zâyi' olup gideceklerini sanırlar. Şu da var ki tasaddukun mükâfâtı her vakit âhirete kalmaz. Dünyâda da ıvazı görülür.

Derler ki sâf bir müslüman va'z dinliyormuş. Vâiz: «Allah bir verene on ihsân eder» demiş. Adamcağız bunu işitince kesesinde bulunan beş altını — elli yapabilmek için — fukarâya dağıtmış ve beklemeye başlamış. Bir gün kırdı bulunduğu sırada teberli, nefirli, derviş kıyâfetli birinin geldiğini görmüş, belki bir zararı dokunur diye bir ağaca çıkmış, yapraklar arasına gizlenmiş. Herif de gelmiş, o ağacın altına oturmuş. Biraz dinlendikten sonra meşin sofrasından ekme, bir parça da katık çıkarmış. Ekmeği birkaç lokmaya ayırmış, her birine bir isim vermiş. Birinci lokmayı almış, «Ey Ebûbekir; hilâfet Ali'nin hakkı iken sen niçin gasbettin? Seni yemeyim de kimi yiyeyim?» diye göçürmüş. İkinci, üçüncü lokmaları da «Ey Ömer, ey Osman; siz niye Ebûbekir'in haksızlığını ta'mir edip de hilâfeti Ali'ye bırakmadınız? Sizi yemeyim de kimi yiyeyim?» diye onları da yemiş. Dördüncü lokmada: «İmanım Ali; sen niçin hakkını müdâfaa etmedin, haksızlığa rızâ gösterdin?» diyerek onu da yutmuş. Beşinci lokmada Aleyhissalât Efendimize hitâb ederek: «Sen hilâfeti niye Ali'ye vasiyyet etmedin?» hitâb ü itâbiyle onu da yemiş. Altıncı lokmada: «Yâ Rabbî; bu fitne hep senden! Bu haksızlığa neden meydan verdin? Seni yemeyim de kimi yiyeyim?» diyerek lokmayı ağzına atacağı sırada, ağaçtaki saf adam: «Aman onu yeme. Kendisinde elli altın alacağım var!» diye haykırmış. Herif, sâhibini görmediği bu

sadâyı hâtifi bir nidâ vehmederek korkmuş ve korkusundan ölmüş. Ağaçtaki onun kımıldanmadığını görünce inmiş. Sağ mı, ölü mü diye kalbini yoklarken eli, herifin belindeki kemere dokunmuş. Çıkarmış, açmış ve bakmış ki tamam elli dâne altın var. Onları almış ve: «Allah borcunu veriyor amma böyle kallâş bir herifin ölmesi lâzım geliyor» demiş.

Bu, bir hikâyedir. Vâkı' olup olmadığı şüphelidir. Sadakanın mükâfâtı ba'zan Dünyâda da verildiğine dâir hakikî bir vak'a nakledeyim ki bizzât başımdan geçmiştir:

Abd-i âciz, bir müddet Orman ve Maâdin Nezâreti me'murluğunda bulundum. Ekser-i devâir müstahdemini senede altı aylık aldığı hâlde, bize orman ve maâdin hâsılâtından her ay muntazaman maaş verirdi. Bir kurban bayramında sâir dâireler maaş aldığı hâlde biz alamadık. Çünkü on, on beş gün evvel ay başında almıştık. Arife günü eve gidiyordum. Yolda üstü, başı temiz, fekat eskice bir adam yanıma sokuldu. Sıkılarak: Muâvenetinize muhtâcım, dedi. Bu adamın düşkün bir me'mur olmak ihtimâli vardı. Sadaka isterken de kıbkırmızı kesilmişti. Benim cebimde ise hepsi on kuruş vardı. Sanki içimden bir ses: Bayram günü cebinde on kuruşun bulunmasıyla bulunmaması müsâvidir. Onu da şu adama ver de kurtul, dedi. Yegâne servetim olan iki çeyreği çıkardım, verdim. Allah'ın şu cilvesine, yâni, cebinde on kuruşu bulunan bir adama böyle dilenci olmayan bir kimse göndermesine karşı hayretle berâber bir neş'e de duydum. Kurban alamayacağım diye hissettiğim teessür temâmen zâil oldu. Âdetâ kendimi tutamıyor ve gülüyordum. Eve geldim. Allah rahmet eylesin annem: Oğlum; birinde alacağın varmış, şundılar getirip bıraktı diye elime on dâne mecidiyye verdi. Evet. Öyle bir alacak vardı. Fekat arife günü verileceği hâtır ve hayâle gelmezdi. Demek ki bizim on kuruşluk sadakanın dünyevî ve âcil mükâfâtı olarak bire yirmi verilmişti.

4872

بس سخا از چشم آمدنی زدست
دیده دارد کار جز پنا ترست

«O hâlde cömerdlik elden değil, gözdendir. İş görecektir olan gözdür. Görenden başkası hasislikten kurtulamaz».

İnsanlık âleminde ıvazsız ve garazsız hiç bir hareket yoktur. Herkes yaptığı işin mükâfâtını görmek ister. En hâlis amellerde bile bir ıvaz talebi vardır. Cehennemden korkmayan ve cennet için ibâdet etmeyen

büyük adamlar bile Rızâ-yı İlâhî talebindedirler ki en büyük mükâfât-
tır. İşte bu mükâfâtın verileceğine yakîn-i hâlis ile inanmış olanlar, onu
daha burada basar-ı basiretle görürler ve o görüş dolayısıyla cömerdlikte
bulunurlar.

Abbâsiler devrinde yaşayan evliyâullahtan bir (Şeyh Ebülhüseyn
Nûrî) vardır. Bu zâtî ve eshâbını zındık diye jurnal etmişler. Halife hep-
sinin kafalarının kesilmesine emir vermiş. Cellâd, bıçağını çıkarınca ilk
evvel Ebülhüseyn Nûrî cellâdın önüne gelmiş. Cellâd, onun hâline teac-
cüb etmiş ve çağırılmadan kendi rızâsıyla ölüme gelmenin sebebini sor-
muş. Şeyh Ebülhüseyn: Arkadaşlarıma cömerdlikte bulunuyorum. Be-
nim kafam kesilinceye kadar zikrullahta bulunsunlar, diyince cellâd kı-
lını kınına koymuş ve: Böyle adamları ben öldüremem diye halifeye
arzettirmiş. Halife, i'tikadları yoklanılmak için onları kâdilkudâta gön-
dermiş. Kadı, Şeyh Ebülhüseynin ümmî olduğunu bildiği için ona:
«Yirmi miskal altını olan kimsenin ne kadar zekât vermesi lâzım gelir?»
diye sormuş. Şeyh: «Yirmi buçuk miskal» demiş. Kadı: «Amma yaptın!
Bütün servetini fedâ ettikten sonra, üste yarım miskal vermesi niçin?»
diye sormuş. Şeyh de: «O kadar parayı tesadduk etmeyip de biriktirdiği
için» cevâbını verince kadı hayret ve dehşet içinde kalmış. Halifenin
huzûruna çıkıp: Eğer bu adamlar zındık iseler, dünyâda müslüman yok-
tur» demiş. Şeyh Ebülhüseyn ile arkadaşları da ölümden kurtulmuş.

Hazret-i Mevlânâ bu hakâyıkı beyân ettikten sonra köle hikâyesine
avdetle diyor ki:

4873

عيب ديگر آنکه خودبين نيست او
هست او در هتئ خود عيب جو

«Kapı yoldaşının diğer bir aybı da kendini görüp beğenen bir kim-
se olmamasıdır. O, kendi varlığının ayplarını arar».

4874

عيب گوی و عيب جوی خود بدست
با همه نيکو و با خود بد بدست

«O, kendi aybını arar ve söyler. Herkese karşı iyi, nefsine karşı kö-
tüdür ki kendini müttehim tutar».

4875

گفت شه جلدی مکن در مدح یار
مدح خود در ضمن مدح او میار

«Pâdişah dedi ki arkadaşımı medh husûsunda ileri gitme. Onu medh
sûretiyle kendini senâ eyleme».

4876

زانکه من در امتحان آرم ورا
شر مساری آیدت در ماورا

«Çünkü ben onu imtihâna çekerim de sonra sen mahcub olursun».

«KÖLENİN HÜSNÜ ZANNI DOLAYISIYLA ARKADAŞININ VEFÂKÂR
VE SÂDİK OLDUGUNA DAİR YEMİN ETMESİ»

4877

گفت نی والله و بالله العظیم
مالك الملك و بر حان ورجيم

«Köle dedi ki: Vallahil'azîm, billâhilkerim, mâlikülmülk, rahmân ve
rahim olan Allah'a yemin ederim ki medihte mubâlağa etmiyorum».

4878

آن خدای که فرستاد انبیا
نه بحاجت بل بفضل و کبریا

«Öyle Allah ki ihtiyâcı olduğu için değil, mahzâ fazl u keremi ve
kibriyâ ve azametî icâbı halkı irşâd ve hidâyet maksadıyla peygamberler
gönderdi».

آن خداوندی که از خاک ذلیل
آفرید او شهسواران جلیل

«Öyle Allah ki şu zelil ve miskin topraktan enbiyâ ve evliyâ gibi büyük şehsüvârlar yaratmıştır».

پاکشان کرد از مزاج خاکیان
بگذرانید از تک افلاکیان

«Onları toprağa mensûb olan mahlûkatın mizâcından pâk etti ve feleklerdeki meleklerden ileri geçirdi, yâni, mertebelerini onlardan âli kıldı».

برگرفت از نار و نور صاف ساخت
وانگه او بر جمله انوار تاخت

«Cenâb-ı Hak, celâl-i zâtî nârından bir şu'le aldı ve onu tecellî-i cemâliyle nûr-i sâfî hâline getirdi. Sonra o nûr-i sâfî, kendisinden husûle gelen bütün envâr-ı mücerredeye feyz verdi».

Şârih Ankaravî kuddise sirruhû diyor ki : «Bu nûr-ı sâfiden murâd : Akl-i evvel ve hakikat-i Muhammediyyedir ve nardan murâd : Nâr-ı unsuri değildir. Zîrâ nâr-ı unsuri, ba'de vücûdileflâktir».

آن سنابریکه بر ارواح تافت
تا که آدم معرفت زان نور یافت

«O şimşek zıyâsı hakkı için ki rûhlar üzerinde parladı da Âdem Aleyhisselâm ma'rifet-i esmâyî o ziyâdan buldu».

O (senâberk) de Hakikat-i Muhammediyye idi ki : «Allah'ın ilk yarattığı benim nûrumdu» Hadis-i Şerif'inin haber verdiği üzere Mahlûkat-ı İlâhiyyenin evvel ve ekmeî idi. Bundan dolayıdır ki Mevlid nâzımı Süleyman Çelebi der ki :

Hak teâlâ çün yarattı Âdemi,
Kıldı Âdemle müzeyyen âlemî,
Mustafâ nûrunu alnında kodi,
Bil Habîbim nurudur bu nûr dedi.

İşte Hâzret-i Âdem, o nûrun aydınlatmasıyla ma'rifeti esmâya nâil olmuş, sonra o nûr-i mübîn Cenâb-ı Şîse intikal eylemişti. Nitekim Cenâb-ı Pîr beyân buyuruyor ve bütün evliyâ ve enbiyâyı nûr-ı celîl-i Muhammedinin tenvir eylemiş olduğunu bildiriyor :

آن کز آدم رست و دست شست چید
بس خلیفهش کرد آدم کان بدید

«Âdem'de peydâ olan o nûru Şîsin eli topladı. Âdem de Şîste o nûru görünce, onu halife ta'yin etti».

نوح ازان گوهر چو بر خوردار بود
در هوای بحر جان در بار بود

«Nûh Aleyhisselâm o nûrdan feyz aldığı için can deryâsı havasında inciler yağdırdı».

جان ابراهیم ازان انوار زفت
بی حذر در شعلهای نار رفت

«İbrâhim Aleyhisselâmın rûhu, o azim nûrun tecelligâhı olduğu için Nemrûd'un ateşine çekinmeksizin girdi».

Çünkü nûr, nârı söndürür.

چونکه اسماعیل در جویس فتاد
پیش دشته آبدارش سر نهاد

«İsmâil Aleyhisselâm o nûr nehrine düşünce, yâni, Feyz-i Muhammediye müstağrak olunca babasının keskin bıçağına boğazını teslim etti».

جان داود از شعاعش گرم شد
آهن اندر دست بافش نرم شد

«Dâvud Aleyhisselâmın canı, o nûrun şuaından harâret peydâ edince zırh ören elinde demir yumuşadı».

Kıssa ma'lûmdur. Hazret-i Dâvud, ateşe sokmaksızın demiri eğer, bükür, cenkte giyilmek üzere zırh yapardı. İşte bu mu'cize de onun rûhunu ısıtmış olan Nûr-ı Muhammedinin bir feyzi idi.

چون سلیمان بد وصالش راضیع
دیو گشتش بنده و فرمان مطیع

«Süleyman Aleyhisselâm, memedeki çocuk gibi o nûrun feyzini emmiş olduğu için cin ve şeytan ona köle ve fermânına mutî' olmuştu».

در قضا یعقوب چون نهاد سر
چشم روشن کرد از بوی پسر

«Ya'kub Aleyhisselâm kazâya, yâni, Hazret-i Yûsûf'ün firâkına rızâ göstermiş olduğu için oğlunun gömleği kokusundan gözleri aydınlandı».

Ki bu tenevvür de Nûr-ı Muhammedî sâyesinde idi.

یوسف مهر و چو دید آن آفتاب
شد چنان بیدار در تعبیر خواب

«Ay yüzlü Yûsûf Aleyhisselâm, Nûr-ı Muhammedî güneşini görmüş olduğu için rû'yâ ta'birinde öyle uyanık zuhûr etti».

چون عصا از دست موسی آب خورد
ملکت فرعون را يك لقمه کرد

«Yine o nûrun tecelligâhı olan Mûsâ Aleyhisselâm'ın elinden asâsı su içmiş, yâni, feyzalmış olduğu için Fir'avnin saltanatını bir lokma edip yuttu».

زردبانش عیسیٰ مریم جویافت
بر فراز کنبد چارم شتافت

«İsâ Aleyhisselâm da o nûru merdiven, yâni, urûcâ vâsita bulduğu için dördüncü kat semânın üzerine fırladı».

چون محمد یافت آن ملک و نعیم
قرص مهرا کرد در دماو دو نیم

«Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Ve Alihi Vesellem o mülk ve naîmi, yâni, kendi ma'nevî nûrunu bu sûret âleminde bulunca, ayın kursunu bir ân içinde ikiye ayırdı».

Bütün enbiyâ ve evliyâda tecellî edip de adına (Hakikat-i Muhammediyye) denilen o nûr-ı mübîne Seyyidilmürselin Salevâtullahi Aleyhim Ecmaîn Efendimiz sâhib-i a'zam, mukaddem ki enbiyâ ve muahher olan evliyâ vâris-i ekremdir. Bundan dolayı Şeyh Ömer binilfâriz (kud-dise sirruhü) lisân-ı Muhammediye terceman olarak :

«Ben sûretâ Âdem'in oğlu isem de ma'nen, yâni, nûrumun evvelâ halk olunması dolayısıyla Ebûlbeşerin de babası olduğuma şahidim vardır» demiştir.

Şu na't-i nebevî de aynı fikirleri muhtevidir :

Cebînin matla'-ı nûr-i hüddâdır yâ Resûlellah,
Fem'in serçeşme-i âb-ı bekadır yâ Resûlellah.
Teveccühgâh-ı kurb-i kabe kavseyne hakikatte,
Hilâl ebrûların kible nümâdır yâ Resûlellah.
Lisânın tercemân-ı râz-ı vahyullah-ı mâ evhâ,
Lebin gûyende-i innî enâdır yâ Resûlellah.
O şems-i sermediyet lem'adır zâtın ki zerrâtın,
Revân-ı enbiyâ vü evliyâdır yâ Resûlellah.
Senin ruhsâr-ı gendümgûnunun şevkı ile Âdem,
Ferâmüşende-i lâ takrebâdır yâ Resûlellah.
Ser-i kûyin kıyâs etmiş de girmiştir ona İdris,
Ki Câvidân-ı Cennât-ı ulâdır yâ Resûlellah.
Fırâkıdan idi bişübhe eşki Nûh-ı nevvâhın,
Kı mevcâmevc-i tûfân-ı belâdır yâ Resûlellah.
Meğer gül rûyını yâd etmiş İbrâhim o hâlette,
Anınçûn nâr, gülzâr-ı sefâdır yâ Resûlellah.
Zuhûrun gûş edip nesl-i şerîfinden Zebîhullah,
Berây-ı müjdegâne canfedâdır yâ Resûlellah.
Anardı Pîr-i Ken'ân zikr-i Yûsüfle seni yoksa,
Sana Yûsüf de abd-i müşterâdır yâ Resûlellah.
Şerefyâb-ı hitâb-ı hâs olmuşken Kelîmullah,
Sanâ ümmet olup hâcetre vâdır yâ Resûlellah.
Urûc ettiyse çerh-i çârüme İsây-ı rûhullah,
Kudûmun neşre bir peyk-i semâdır yâ Resûlellah.
Senindir filhakîka hân-ı ihsân-ı nübüvvet kim,
Tufeylin anda cümle enbiyâdır yâ Resûlellah.
Zuhûr-ı sırr-ı hestîden merâyâ-yı teayyünde,
Vücûd-i akdesin akselmünâdır yâ Resûlellah.
Ulûv-vî şânının ancak bu rütbe fehmi kabil kim,
Kemâli zâtının ba'd ez Hudâdır yâ Resûlellah.
Cihâna mahz-ı rahmetsin ki kalb-i müşfikın billâh,
Yem-i lûtf u kerem, kân-ı atâdır yâ Resûlellah.

Yine sendendir ümmidim eğerçi defter-i a'mâl,
Bütün müsvedde-i hat-tı hatâdır yâ Resûlellah.
Tesâhub kıl iki âlemde Tâhir bendeni lillâh,
Sezâ-yı âtifettir, binevâdır yâ Resûlellah.
Ola ez'âf-ı esnâf-ı tehiyyât ü selâmullah,
Revân-ı pâkine her lâhza sâdır yâ Resûlellah.

Hazret-i Mevlânâ, nûr-ı Muhammedinin enbiyâda tecelli etmiş olduğunu haber verdikten sonra evliyâda da zuhûrunu anlatmak için diyor ki:

4894

چون ابو بکر آیت توفیق شد
باچنان شه صاحب و صدیق شد

«Hazret-i Ebûbekir radiyallahü anh, Nûr-ı Muhammediye mazhariyet muvaffakiyyetine alâmet olunca öyle bir şâh-ı risâletin fevkal'âde sâdık bir musâhibi oldu».

4895

چون عمر شیدای آن معشوق شد
حق و باطل را چو دل فاروق شد

«Hazret-i Ömer radiyallahü anh o Ma'sûk-ı İlâhînin âşık-ı şeydâsı olunca kalb gibi hak ile bâtılı ayırdı».

Ondan dolayı kendisine (fâruk) denildi.

4896

چونکه عثمان آن عیارا عین گشت
نور فالس بود و ذی النورین گشت

«Hazret-i Osman radiyallahü anh — erbâbı indinde — ayan ve âşîkâr olan Nûr-ı Muhammedinin kaynağı olunca fâiz, yâni, taşıyıcı bir nur oldu ve kendisine (zinnûreyn) denildi.

چون ز رویش صراضی شد در فشان
گشت او شیر خدا در صراج جان

«Hazret-i Ali radiyallahü anh ve kerremallahü veche, o nûrun yü-zünden inciler sağtı, yâni, Nûr-ı Muhammediyi müşâhede etmekle bir çok hakâyık beyân etti, rûh çayırında, yâni, ma'nâ âleminde Allah'ın arslanı oldu».

Cenâb-ı Pîr, hulefâ-yı râşidin hazarâtını zikreyledikten sonra ure-fâ-yı sofiyyenin de o nûrun müstefizi olduğunu beyan için târîh i'tibâ-riyle tertib sırası gözetmeyerek diyor ki :

4898

چو جنید از جند او دید آن مدد
خود مقامش فزون شد از عدد

«Cüneyd, o nûrun askerinden o yardımı gördüğü için ma'nevî meka-mât ve merâtibi sayılmaz bir dereceyi buldu».

Cüneyd-i Bağdâdî : Bağdad ulemâsından ve sofiyye urefâsındandır. Dayısı (Seri-yi Sakatî)'den seyr ü sülûk görmüş, sofiyye tarîkını mun-tazam bir meslek hâline getirmiş, bundan dolayı kendisine (seyyidüttâi-fe) denilmiştir. Vefâtı 297 târihinde, kabri Bağdad'dadır.

4899

بایزید اندر مزیدش راه دید
نام قطب العارفین از حق شنید

«Bâyezîd-i Bestâmî, o nûrun ziyâde parlaklığından hakikat yolunu gördüğü için Hak tarafından (kutbül'ârifin) lâkabını işitti».

Bâyezîd-i Bestâmî : İsmi (Tayfûr bin İsâ bin Âdem)'dir. Büyük ba-bası mecûsilikten müslüman olmuştur. Kendisi sofiyye ricâlinin büyük-lerindendir. (Sultânül'ârifin) diye tebcil edilir. Vefâtı 261 târihindedir. Memleketi olan (Bistam) esâsen benin kesriyle ise de (Bestam) diye şuyû' bulmuştur.

چونکه کرخی گریخ او را شد حرس
شد حلیفه حق و ربای نفس

«Ma'ruf-ı Kerhî, o nûrun kerhine, yâni, kasabasına muhâfız olduğu için Hakkın halifesi ve Rabbânî nefes sâhibi oldu».

Ma'ruf-ı Kerhî : Firuz, yâhud Fûrûzân isimli ve İranlı bir mühtedi-nin oğludur.

Fûrûzân : Eimme-i isnâ aşerden (İmâm Ali Rızâ) Hazretlerinin azadlı kölesi ve kapıcısı idi. Hazret-i İmamın huzûrunda müslüman ol-muştu. Onun oğlu olan Ma'ruf-ı Kerhî, (Dâvud Tâi)'nin halifesi ve (Seri-yi Sakatî)'nin şeyhi idi. Vefâtı Hicretin 200 üncü senesindedir. Kabri Bağdad'da ziyâretgâhtır. Orada edilen duâların müstecâb olduğu mücerrebdır.

4901

پور ادم مرکب آن سوراند شاد
گشت او سلطان سلطان داد

«Edhem oğlu İbrâhim, o nûra doğru sürûr ile at sürünce yâni, te-veccüh eyleyince, adâlet sultanlarının sultânı oldu».

Belhli olup, oranın emirzâdelerinden idi. Gençliğinde tevbe ederek Mekke'ye gitti. Orada Süfyân-ı Sevri, Fudayl bin İyâz ve Ebû Yûsûf-i Gasûlî gibi büyüklerin hizmet ve sohbetinde bulundu. Sonra Şam'a gitti, orada çalışır ve kazancıyla kanâatkârâne geçinirdi. Vefâtı Hicretin 160, yâhud 161, yâhud 166 ncı yılındadır.

4902

وان شقیق از شوق آن راه شکوف
گشت او خورشیدرای و تبرطرف

«Şekîk-ı Belhî de o nûru bulmak arzusu ile azim meşakkatli seyr ü sülûkte bulunduğu için keskin nazarlı ve güneş fikirli oldu».

Şekîk-ı Belhî : Künyesi Ebû Ali olup Belh şehrindeydir. (İmâm Zü-fer)'in talebesinden idi. Hâtim-i Esam ve İbrâhim bin Edhem ile sohbet

etmiştir. Bir def'a İbrâhim bin Edhem'e: «Nasıl yaşıyorsunuz?» diye sormuş. İbrâhim: «Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz» cevâbını verince: «Horasan'ın köpekleri de böyle yapar» demiş. İbrâhim: «Ya siz ne yapıyorsunuz?» sualine de: «Bulursak dağıtır, bulmazsak şükrediyoruz» mukabelesinde bulununca İbrâhim, onun alnından öpmüştü. Şakiki 174 senesinde Semerkand'da (Hatlân)da şehid ettiler. Kabri oradadır.

4903

صد هزاران پادشاهان نهان
سرفرازاند زان سوی جهان

«Zikrolunan meşâhîr-i evliyâdan başka, yüz binlerce gizli pâdişahlar, yâni, (mestûrîn-i İlâhiyye) o nûr âleminde serfrâz olmuşlardır».

4904

نامشان از رشک حق نهان بماند
هر گدایی نامشانرا برنخواند

«Onların adı Allah'ın gayretinden gizli kaldı. Her dilenci, onların nâmını bilip, okuyamadı».

Bir Hadîs-i Kudside: «Benim velilerimden bir kısmı, setrim kubbe-leri altında gizlidir. Onları benden başkası bilmez» buyurulmuştur ki onlara (mestûrîn) ta'bir ederler.

Arkadaşı hakkında hüsnü şehâdetde bulunan köle, doğru söylediğini yeminlerle te'kide devâm ederek diyordu ki:

4905

حق آن نور و حق نورانیان
کاندراں بحرند همچون ماهیان

«Nûr-i Muhammedî ve o nur deryâsı içinde balıklar gibi yüzen münevverler hakkı için doğru söylüyorum».

4906

بحر جان و جان بحر ار گویش
نیست لایق نام نو می جویش

«O nûr-ı a'zama can denizi ve denizlerin canı desem bu ta'birler, onu lâayık değildir. Onu ta'rif edebilmek için yeni bir isim arıyorum».

Ba'zı hâller vardır ki anlaşılır da anlatılamaz. Öyle rekik işâretlere (lâtife) denilir ve (ân) ta'bir olunur.

4907

حق آن آتی که این و آن ازوست
مغزها نسبت بدو باشند پوست

«O ân ve o lâtife-i sübhân hakkı için ki bu ve şu denilen şeyler on- dandır. Bütün lûbler ve cevherler ona nisbetle kabuk gibi kalır».

Köle, arkadaşı hakkındaki hüsnü zannı hâvî sözlerin doğru olduğunu böyle yeminlerle te'yid ettikten sonra dedi ki:

4908

که صفات خواجه تاش و یار من
هست صد چندانکه این گفتار من

«Kapiyoldaşım ve arkadaşımın sıfatları, şu söylediklerimden yüz kat fazladır».

4909

آنچه میدانم ز وصف آن ندیم
باورت ناید چه گویم ای کریم

«O nedimin, yâni, arkadaşımın vasfından bildiğimi söylüyorum. Lâkin ey kerim pâdişâhım, sana itikad gelmiyor, ne söyleyim?»

شام گفت اکنون از آن خود بگو
چند گوی آن این و آن او

«Pâdişâh dedi ki: Artık kendi hâlinde bahset. Ne vakte kadar şunun, bunun ahvâlini söyleyeceksin?»

روز مرگ این حس تو باطل شود
نور جان داری که یار دل شود

«Ölüm günü bu hissiyyâtın bâtil olur. Rûhunda kalbine yâr olabilecek nur var mı?»

Hazret-i Mevlânâ, pâdişah lisânından köleye sülâl sûretiyle ölüm ve kabir ahvâline dâir beyânâtta bulunuyor :

در لحد کین چشمرا خاک اکند
هست آنچه گور را روشن کند

«Kabirde bu zâhir gözünü toprak doldurur. Kabri aydınlatacak rûhânî bir nûrun ve basîretli bir gözüün var mıdır?»

آن زمان کین دست و بایت بر درد
پر و بالت هست تا جان بر پرد

«Elin, ayağın çürüyüp de biribirinden ayrıldığı vakit, rûhunu uçuracak kanada sâhib misin?»

آن زمان کین جان حیوانی نماند
جان باقی بایدت بر جا نشاند

«Cesedinde rûh-i hayvânî kalmayınca, onun yerine ikâme etmek üzere sana bir rûh-i bâkî lâzımdır.»

İnsanda (rûh-i hayvânî) denilen bir şey vardır ki onunla yaşar. Fekat o rûh; karıncada, mikropta bile vardır. Bir de rûh-i insânî mevcuttur ki o, sair hayvanlarda yoktur. İnsanın sair canlı mahlûkattan mümtâz olması da bununladır. Rûh-i hayvânî fânîdir, rûh-i insânî ise bâkîdir.

شرط من جا بالحق نی کردنت
آن حسن را سوی حضرت بردنت

«O rûh-i bâkîyi elde etmenin şartı: Yalnız hasenâtta bulunmak değil, o hasenâtı nezd-i İlâhiye götürebilmektir.»

Bu bahis derin bir mevzu' olduğu için dikkat lâzımdır. Kur'ân-ı Kerîmde :

تَرْجَا، بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالٍ

Yâni: «Her kim Huzûr-ı İlâhiye bir hasene getirirse, ona on misli sevab verilecektir⁵⁹» buyurulmuştur. «Her kim bir hasene işlerse» denilmemiştir. Şu hâlde şart: bir işi yapmak değil, onu Huzûr-u Bâride kabul edilecek bir sûrette yapmaktır.

Tanıdığım biri vardı. Bir hayır cem'iyetine senede birkaç para veriyordu. Lâkin o parayı bankadan aldığı fâizden tesviye ediyordu. Hayır cem'iyetine îâne de bulunmanın hayırlı bir iş olduğunda şübhe yoktur. Fekat onun harâm olan fâiz parasından verilmesiyle kabûl edileceği şübhelidir.

جوهری داری ز انسان یا خری
این عرضها که فنا شد چون بری

«İnsanlıktan bir cevherin var mı? Yoksa eşek misin? Bu arazları, yâni, yaptığın işler ve hareketleri öldüğün vakit Allah huzûruna nasıl götüreceksin?»

این عرضهای نماز و روزه را
چونکه لا یبقی زمانین انتی

«Namaz ve oruc gibi arazlar iki zamanda, bu günün namazı yarım, bu senenin orucu gelecek sene bulunmadığı için onların sûretleri de fânîdir».

Araz : Bir cisimde muvakkaten bulunan şeydir. Gülün rengi ve kokusu gibi. Bir de cevher vardır ki arazın bulunduğu cisimdir. Reng ve kokuya nisbetle gül gibi.

Araz, bizzât kaim olamaz. Onun kıyâmı ve devâmı için bir hayyiz, bir mevki' lâzımdır. Meselâ durmak ve kımıldamak birer arazdır, bunların olması için bir cisim bulunması zarûrîdir. Sonra denilmiştir ki : «Arazlar, iki zamanda durmaz».

Arazlar (zâtî) ve (müfârik) yâni, «ayrılmaz» ve «ayrılır» diye ikiye taksim edilmiştir. Zâtî arazlar : Misâl olarak söylediğim gülün kokusu ve rengi gibidir ki gül ile kaimdir. Ondan ayrılmazlar.

Müfârik araz ise : Cevherinden ayrılabilir. Oturmak, ayağa kalkmak gibi ki oturan kimsenin ayağa kalkmasıyla oturmak arazı, ayakta bir kimsenin oturmasıyla de ayakta durmak arazı o kimseden ayrılır. Demek ki arazlar iki zamanda bulunamıyor ve fânî oluyor.

نقل نتوان کرد من اعراضا
لیک از جوهر برند امراضا

«Arazları nakletmek, meselâ kılınan namazları, tutulan oruçları dünyâdan âhirete götürmek mümkün değildir. Lâkin o arazlar, yâni, o namazlar ve oruçlar cevherdeki illetleri ve hastalıkları ma'nevî te'sirleriyle izâle ederler».

Kur'ân-ı Kerîm'de :

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

Yâni : «Hakikaten namaz, sâhibini fuhşîyyât ve münkerâtan nehyeder⁶⁰» buyurulmuştur.

(60) Sûrei Ankebut : 45.

Şeyhin biri, müridine :

— Ezan okunduğunu işittiğin câmi'de vakit namâzını kıl, ondan sonra dilediğin yere git ve istediğini yap demiş. Mürid, bu müsâadeye sevinmiş. Şeyhin yanından çıktıktan sonra civardaki koltuk meyhâneye girip bir iki tek yuvarlaması hatırına gelmiş. Meyhâneye yaklaştığı sırada kulağına ezan sesi aksettiği için abdest alıp o câmi'e girmiş. Öğle namazından sonra mevlid okunmuş, duâsı uzun sürmüş. Mürid câmi'den çıkıp meyhâneye doğrulduğu sırada ikindi ezanının okunduğunu duymuş, yine câmi'e dönmüş, namazdan sonra bir hoca kürsüye çıkmış, güzel bir ifâde ile va'zettiği için oturup onu dinlemiş, va'z geç vakte kadar devâm eylemiş, bâri akşam namâzını da kılalım da adamakıllı bir neş'eleneyim demiş. Akşam namazından sonra : Şimdi meyhâneye gitsem yatsı cemâatını kaçıracağım, hem ağzım kokacağı için sarhoş diye tahkire uğrayacağım diyerek çakıntıdan vazgeçmiş. İşte namazın münkerattan nehyetmesi budur. Fekat o namazın hulûs-i kalb ile kılınması şarttır. Kılanı haramdan alıkoymayan namaz, makbûl-i İlâhî olacak bir namaz olamaz. Demek ki Allah'ın farzeylettiği şeyleri ihlâs ile yapmak; sarhoşluk ve sâire gibi hastalıkları izâle ediyormuş.

تا مبدل گشت جوهر زین عرض
چون ز پرهیزی که زائل شد مرض

«Bu araz, yâni, namaz, oruc ve sâire gibi ibâdetlerin feyzi eseri olan cevher, yâni, o ibâdetleri ifâ eden kimse değişebilir. Perhiz eden hastanın iyileşmesi gibi».

Namaz, oruc gibi ibâdetler birer arazdır. Namaz kılânın, oruc tutânın vücûdiyle kaimdir. Bu arazlar, cevhere nasıl te'sir ederler? diye mukadder bir sâile karşı Hazret-i Mevlânâ perhiz ile hastanın iyi olması gibi cevâbını veriyor.

Evet. Hastalık ve perhiz de birer arazdır. Cevherleri ise hasta olan ve perhiz eden kimsedir. Öyle olduğu hâlde araz olan o perhiz, yine araz olan o hastalığı gideriyor ve hastanın iyi olmasına sebep oluyor. Bunun gibi namaz, oruc ve sâir ibâdetler de birer arazdır. Fekat cevherleri bulunan kimselerin ruhlarını tasfiye ve kötü tabiatlerini hüsnü ahlâka tebdil ederler.

گشت پرہیز عراض جوہر بخشد
شد دہان تلخ از پرہیز شہد

«Araz perhizi, cehd ile cevher hâlini alır. Lezzeti kalmayan bir ağız, perhiz ile bal gibi tatlılaşır».

Gerek bu, gerek gelecek beytlerde arazın cevher hâlini alabileceğine dair misâller vardır. Meselâ bir hasta farzediniz. Mi'desi bir şey almıyor. Ağızının tadı yok. Yutkundukça zehir gibi acılık hissediyor. Hekim onu sıkı bir perhize koyuyor. Sütten, yoğurttan başka bir şey yemeyeceksin, diyor. Hasta devamlı perhizi sâyesinde iyileşiyor, ağızının tadı yerine geliyor. Evvelce dili, damağı zehir gibi acılık duyarken bal gibi tatlılaşıyor. İşte bu tebeddül, araz olan perhizin te'siriyle yine araz olan hastalığın ve ağız tatsızlığının gitmesine, cevher bulunan hastanın da iyileşmesine sebep olmasından ileri geliyor.

4921

از زراعت خاک کھاشد سنبلہ
داروی موکردموراساسلہ

«Zirâat yapmakla topraklar başak olur. Başa ilâç sürmekle kıl biter ve örülecek saç hâline gelir».

Zirâat yapmak arazdır. Dânenin yetişip başak olması cevherdir. Saça ilâç sürmek arazdır. Kel bir kafada saç bitmesi ve uzaması cevherdir.

4922

ان نکاہ زن عرض بد شد فنا
جوہر فرزند حاصل شد ز ما

«Nikâhla bir kadın almak ve onunla cinsî muâmelede bulunmak arazdır. O muâmele fenâ bulur. Lâkin netîcesinde mâ-i meniden bir çocuk doğar ki o cevherdir».

حفت کردن اسبواشتر اعرض
جوہر کرہ بزایدن عراض

«Atı ve deveyi çiftleştirmek arazdır. Fekat o arazdan maksad : Cevher olan yavrunun doğmasıdır».

4924

ہست آن بستان نشاندن ہم عرض
گشت جوہر گشت بستان نک غرض

«Kavun, karpuz dikmek bir arazdır, onun mahsul vermesi ve kavun, karpuz meydana gelmesi cevherdir. İşte maksud olan da budur».

4925

ہم عراض دان کیمیا بردن بکار
جوہری زان کیمیا گر شد بیار

«Kimyâ ile uğraşmak da bir arazdır. O uğraşmaktan bir cevher hâsi! olduysa onu getir».

Eski kimyâgerler bakırı altın yapmak için uğraşırlardı. O, olamadıysa da uğraşma sırasında bir takım keşfiyyât yapıldı ve bir takım maddeler elde edildi.

4926

صیقلی کردن عرض باشد شہا
زین عراض جوہر ہمی یابد صفا

«Şâhım; kılıca cilâ vermek arazdır, fekat bu arazdan kılıcın cevheri pastan kurtulur ve sâfiyyet peydâ eder».

پس مگو که من عملها کرده‌ام
دخل ان اعراضا بما مهم

«Sen de: Ben bir çok hayırlı amelde bulundum deme. O arazların, yâni, amellerin hâsılâtını göster, türkme».

4928

این صفت کردن عرض باشد خوش
سایه بزرایی قربان مکش

«Arkadaşını tavsif edişin bir arazdır. Artık sus. Keçi gölgesini kurban etmeye kalkışma».

4929

گفت شاهای بنی فنوط عقل نیست
گر تو فرمایی عرض را نقل نیست

«Köle dedi ki: Pâdişâhım; araz nakledilmez diyorsan, bu söz aklın ümitsizliğinden ileri gelir, ondan başka bir şey değildir».

4930

گر نبودی مرعوض را نقل و حشر
فعل بودی باطل و اقوال فشر

«Eğer arazın nakli kabil olmasaydı fiiller bâtil olurdu, sözler kabuktan ibâret, yâni, ma'nâsız kalırdı».

4931

این عرضها نقل شد لونی دیگر
حشر هر فانی بود کونی دیگر

«Bu arazlar başka bir reng ve sûrette nakledilir, her fâninin haşrı başka türlü olur».

Ameller ve kaviller aynıyle ve cevher nakli gibi nakil olunmamakla berâber onların husûsî bir nakilleri vardır. Hattâ Seyyid Şerif-i cürçânî (Mevâkıf) sâhibinin «araz, bir yerden başka bir yere nakil edilemez» demesini «Cismin bir yerden bir yere nakline kıyâsen» diye şerhetmiştir.

4932

نقل هر چیزی بود هم لایقش
لایق کله بود هم سائقش

«Her şey'in nakli, ona münâsib bir sûrette olur. Sürünün çobanı da ona lâıyk, yâni, çobanlığa muktedir bulunur».

4933

وقت محشر هر عرض را صورتیست
صورت هر یک عرض را نوبتیست

«Mahşerde her arazın ayrı bir sûreti olacak, her arazın sûret bulmasına nöbet gelecektir».

Gerek ibâdet, gerek kabâhat birer arazdır. Fâillerinin vücûdıyle meydana gelirler. Bunlar da âhirete intikal edecek ve işlemiş olanlara sevâb ve ikab verilecektir. Fekat bunların intikali başka bir sûrette ve cisim hâlinde olacaktır. Bir Hadis-i Şerif'te: «Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: Cennete çok çok ağaç dkiniz buyurmuş. Yâ Resûlallah; cennete ağaç dikmek nedir? diye sorulunca da taraf-ı Risâletten tesbîh ve tehlil, yâni, (سبحان الله) demek ve (لا اله الا الله) diye zikretmek-tir» cevâbı verilmiştir. İşte bu Hadis-i Şerif, tesbîh ve tehlil gibi arazların da âhirete naklolunacağına, fekat bunlara birer sûret verileceğine, meselâ (سبحان الله) Cennette birer ağaç sûretine kalbedileceğine işârettir. Urefâ-yı şuarâdan biri:

Vâız bizi korkutma, cehennemde od olmaz;
Yanmâğa odun her kişi burdan iletirler.

demiştir ki bu da buradaki seyyiâtın cehennemde ateş sûretinde görüneceğini anlatmaktadır.

بنگر اندر خود نه تو بودی عرض
جنبش جفتی و جفتی با غرض

«Kendine bak, sen de bir araz değil miydin? Evet. Bir çiftin, yâni, ananın, babanın harekâtı neticesisin ve bir garazla çiftsin ki o da amelînin neticesidir».

بنگر اندر خانه و کاشانه ها
در مهندس بود چون افسانه ها

«Evlere ve köşklere bak ki onlar da yapılmadan evvel mühendisin zihninde birer masal gibi idi».

کان فلان خانه که ما دیدیم خوش
بود موزون صفا و سقف و درش

«Binâsını yerinde, sofasıyı çatısını ve kapısını münâsebetli olarak gördüğümüz fülân evi».

از مهندس آن عرض و اندیشه ها
آلت آورد و ستون از پیشه ها

«Mühendisin zihninde olan o arazi âletler ile ormandan kesilen direkler meydana getirdi».

Ve bir cevher hâline koydu.

چيست اصل و مایه هر پیشه
جز خیال و جز عرض و اندیشه

«Her san'atin aslı ve mayası; hayâl, araz ve düşünceden başka nedir?»

Evet; her san'atin mahsûlü ve ma'mûlü, evvelâ düşünce hâlinde bulunur. Meselâ bir kimse bir ev yaptırmak ister. O arzû ve düşünce ile bir mi'mâra mürâcaat eder. Ârzusuna göre bir plân yaptırır. Evi yapacak kimsenin zihninde o ev ibtidâ bir hayâl ve bir araz olduğu gibi, plânı yapan mühendiste de böyledir. Sonra inşâata başlanır. Kum, çimento, taş, direk, tahta, çivi, kiremit ve sâire gibi yapı levâzımı tedârik olunur. Rencberler, ustalar gelir. İşlemeye başlarlar. Evvelce zihinde bir araz ve bir hayâlden ibâret olan o ev, bir cisim, bir hakikat olarak meydana çıkar.

جمله اجزای جهانرا بی غرض
در رنگر حاصل نشد جز از عرض

«Garazsız, ivazsız olarak dünyânın bütün eczâsına bak ki hepsi de arazdan başka bir şeyle vücûda gelmemiştir».

Hülâsa :

فکر اول آخر امد در عمل
بنیت عالم چنین دان از ازل

«Fikir ve irâde evvel, onu amele getiriş sonradır. Âlemin binâsı da ezelde böyledir».

Yâni; Hallâk-ı kâinât; evvelâ âlemi yaratmayı irâde etmiş, sonra icâbına göre yaratmıştır.

میوه‌ها در فکر دل اول بود
در عمل ظاهر با آخر می‌شود

«Meselâ ağaçların meyvesi, fikirde evveldir. Lâkin amelde sonra zâhir olur».

چون عمل کردی سحر بنشاندی
اندر آخر حرف اول خواندی

«Sen amel edip meyve ağacını dikince ilk harfi sonra okursun».

گرچه شاخ و پیخ و برگش اولست
آن همه از بهر میوه سمسست

«O ağacın köktü, dalları ve yaprakları evvelâ zuhûr eder. Fekat onların hepsi de meyve vermesi içindir».

پس سری که مغز آن افلاک بود
اندر آخر خواجه لولاک بود

«O hâlde bir baş ki feleklerin de, meleklerin de beyni, rûhu ve sebeb-i hilkatidir, âhır zamanda hâtimülenbiyâ olarak gelen ve hakkında (لولاك لما خلقت الافلاك) yâni: «Habîbim: sen olmasaydın gökleri yaratmazdım» buyurulmuş olan Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Veselamdır».

نقل اعراضت این بحث و مقال
نقل اعراضت این شیر و شکار

«Bu bahis ve bu sözler, arazların nakline dâirdir ki mevzûu bir arslan gibi zorludur. Bu sözler de onu zabt için tuzak misâlidir».

جمله عالم خود عرض بودند تا
اندرین معنی پیامد هل آتی

«Bütün âlemler, araz idi ki o hakîkati beyân için (هل آتی) geldi».

هَلْ آتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حَبِثٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ﴿١٠﴾

Yâni: «İnsanın zikredilmez, bahs olunmaz olduğu bir zaman bulunduğu ona gelmedi mi? (yâni, ezel-i âzâlda adem-i izâfî hâlinde bulunduğunu duymadı mı, bilmiyor mu?)»⁽⁶¹⁾ Âyet-i Kerimesine işârettir.

Evet; şu Hadîs-i Şerîf muktezâsınca «Allah vardı. Onunla beraber hiç bir şey yoktu». Kâinât yaratılmamıştı. Ebûlbeşer olan Âdem Aleyhisselâm mevcut değildi. Ancak mükevvenâtın ayn-ı sâbiti ilm-i ilâhîde bulunuyordu. O ilm ile kaim bir arazdı. Cenâb-ı Hak onu hatırlatmak için bu Âyeti inzâl buyurdu.

این عرضها از چه زاید از صور
وین صور هم از چه زاید از فکر

«Bu arazlar neden doğar? Yâni, zuhûra gelir? Sûretlerden. Bu sûretler neden peydâ olur? Fikirlerden».

(61) Sûrei İnsan: 1.

این جهان يك فكرتست از عقل کل
عقل چون شاهست و صورتها رسل

«Bu dünyâ, akl-ı küllün bir tefekkürüdür. Akıl bir şâh gibidir, sûretler de onun elçileri misâlidir».

Akl-ı kül: İlk yaratılmış olan nûr-ı a'zamdır ki her şeyde tasarruf eder. Ona (Hakikat-ı Muhammediyye) de denilir.

عالم اول جهان امتحان
عالم ثانی جزای این و آن

«İlk âlem, yâni, Dünyâ imtihan ve tecrübe cihânıdır, âlem-i sâni, yâni, âhiret ise şunun, bunun mükâfat ve mücâzâtı yeridir».

(Tebareke) sûresi'nde :

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ يَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

Yâni : «Ey insanlar; Cenâb-ı Hak, öyle bir kadir-i mutlaktır ki hanginizin ameli daha iyi diye sizi imtihan etmek ve amellerinizin mükâfât ve âhirette vermek için ölüm ile hayâtı yaratmıştır⁶²» buyurulmuştur. Hayâtın yaratılması insanların Dünyâda çalışmaları, mevt'in yaratılması da âhirette mükâfât görmeleri içindir. Nâmık Kemâl şu kıt'asını ne güzel söylemiştir :

İbzâl-i mesâide kusûr etme ki olmuş,
Vâbeste bu âlemde sükûnun harekâta,
Mevtâ yaraşır vâre ise râhat dâşeginde,
İkdâm ü tehammül gerek erbâb-ı hayâta.

Allah; âlimülgayb-ı vesserâirdir, bizi bilmiyor mu ki tecrübe etmek istiyor? diyenlere karşı : Evet, biliyor. İmtihân etmekle ne olduğumuzu, mükâfâta mı, mücâzâta mı lâayık bulunduğumuzu bize anlatmak istiyor cevâbı verilmiştir,

(62) Sûrei Mülk : 2.

چا کرت شاها جنایت میکند
آن عرض زنجیر و زندان می شود

«Pâdişâhım; eğer bir benden cinâyet yaparsa araz olan o cinâyet zindane vurulmak ve zindana konulmak sûretinde zuhûr eder».

بندهأت چون خدمت شایسته کرد
آن عرض نه خلعتی شد در نبرد

«Yine bir kulun harbde lûtfuna lâayık ve ârzûna muvâfık bir hizmette bulunursa araz olan o hizmet, hil'at olmaz mı?»

این عرض باجوهر آن بیضت و طیر
این ازان و آن ازين زاید بسیر

«Bu araz ile cevher, yumurta ile kuş gibidir ki bu ondan, o bundan doğar».

گفت شاهنشہ چنین گبر المراد
این عرضهای تو يك جوهر نژاد

«Pâdişah dedi ki : Öyle farzet ki murâd ve hakikat dediğin gibidir. Arazdan cevher, cevherden araz doğacağını kabûl edelim. Senin arazlarından, yâni, ef'âlinden ve hüsnü ahlâkıdan bir cevher doğmadı mı?»

گفت مخفی داشته است آنرا خرد
تا بود غیب این جهان نيك و بد

«Köle cevab verdi ki : Bu, iyilik, kötülük cihânı mestur kalsın diye akıl, o cevheri gizli tutmuştur».

زانکه گر پیدا شدی اشکال فکر
کافر و مؤمن نگفتی جز که ذکر

«Zirâ fikir şekilleri zâhir olaydı kâfir de, mü'min de zikr-i Haktan başka bir şey söylemezdi».

Evet; bir kimsenin düşüncesi zâhirde görünseydi, iyi düşünenlerin şekli güzel, kötü düşünenlerin şekli kötü görüneceğinden, herkes şekli-zâhirisini düzeltmek için fikrini doğrultmaya mecbur kalırdı. Bütün insanlar muvahhid olurdu da putlara tapmayı bırakır, ancak Allah'ı zikreder ve ancak ona ibâdet eylerdi.

4956

پس عیان بودی نه غیب ای شاه دین
نقش دین و کفر بودی بر جبین

«O hâlde din ve küfr alâmeti herkesin alnında görüneceği için gayb kalmaz, her şey meydana çıkardı».

Vâkıâ şeriatte iman alâmeti bellidir. Kelime-i şehâdeti söyleyen, namaz kılan, oruc tutan kimsenin şehâdet ve ibâdeti, iman alâmeti sayılır. Fekat bunları mü'minler de yapar, münâfıklar da. İhlâs kimde bulundu-ğu lâıyıkıyla anlaşılamaz. O, ancak (بوم تبلى السرائر) de, yâni, sırların âşikâr olacağı kıyâmet gününde meydana çıkacaktır.

4957

کی درین عالم بت و بتگر بدی
چون کسی را زهره تسخر بدی

«Eğer batıl düşünen ve yanlış hareket edenlerle istihza cesâreti olsaydı, Dünyada put yapan ve puta tapan nasıl bulunurdu».

پس قیامت بودی این دنیای ما
در قیامت کی کند جرم و خطا

«O zaman Dünyamız kıyâmet hâlini ahrdı. Bir insan kıyâmette nasıl cürm ü hatâ edebilirdi?»

Kölenin bu cevâbı üzerine :

4959

گفت شه پوشید حق یاداش بد
لیک از عامه نه از خاصان خود

«Pâdişah dedi ki: Allah kötülüklerin cezasını mestur bıraktı amma o mestûriyyet, avama göredir, Allah'ın has kullarına göre değildir».

Hazret-i Osman'ın zamân-ı hilâfetinde biri, yolda bir kadına nazar-ı şehvetle bakmış. Sonra halifenin yanına girmiş. Cenâb-ı Zinnûreyn : «Allah Allah! Yollarda zinâ ediliyor!» deyince, kadına bakan : «Yâ Emîrelmü'minin, Resûlullahtan sonra vahy mi geliyor?» diye sormuş. Hazret-i Osman onun kabâhatini gözlerinden keşfetmiş. Onun için bir kimsenin mâhiyyeti havâs-sı ümmetin nazarından gizli kalmaz.

4960

گر بدامی افکنم من یک امیر
از امیران خفیه دارم نر وزیر

«Meselâ ben ümerâdan birini zındana attırırsam, onu diğer emirlerden gizlerim, fekat vezirden saklamam».

4961

حق بمن بنمود پس پاداش کار
وز صورهای عملها صد هزار

«Allah bana bir çok işin ve amel sûretlerinden yüz bin dânesinin mükâfât ve mucâzâtını göstermiştir».

تو نشانی ده که من داسم تمام
ماه را بر من نمی پوشد عمام

«Sen de yaptığım işlerden bana bir nişan ver ki ben hepsini bilirim. Hakikat kamerini bana karşı tereddüd ve şübhe bulutu örtemez».

گفت پس از گفت من مقصود چیست
چون تو میدانی که آن چه بود و چیست

«Köle dedi ki: Sen benim ef'âl ve ahlâkımın nasıl olduğunu bildik»
ten sonra, benim söylememi irâde etmekten maksad nedir?»

گفت شه حکمت در اظهار جهان
آنکه دانسته برون آید عیان

«Pâdişâh dedi ki: cihânın izhâr edilmesindeki hikmet, bilinen şey'in meydana gelmesi idi».

آتجه میدانست نا پیدا نکرد
بر جهان نهاد رنج طلق و دردد

«Allah bildiğini peydâ edilmemiş bırakmadı. Yânî, ilm-i İlâhîde ma'lûm olan a'yân-ı sâbiteyi ilmden ayn derecesine getirdi. Doğurmadan evvel cihâna doğurma zahmetini ve derdini vermedi».

Köle pâdişâha: Bildiğin hâlde sormandan maksad nedir? demişti. Pâdişâh da ona cevap veriyor ki: Evet; ben seni anladım, nasıl bir adam olduğunu biliyorum. Fekat bu bilişim, ilmelyakîn mertebesidir. Soruşum ise o ilmin aynelyakîn ve hakkalyakîn derecesine varması içindir. İşitmedin mi ki allâmülguyûb olan Allah, her şey'in ve hepimizin mâhiy-

yet ve hüviyyetini biliyordu. Ayniyyet mertebesinin onun ilmine muhâlif olamayacağı şübhesizdi. Öyle iken Kâinâtı halketti. Onu ilmden ayn'e getirdi.

وَكُنْتُمْ خَشْيَةَ نَفْسِكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ

Yânî: «İçinizden mücâhid ve sâbir kimdir? Onları bilelim diye sizi tecrübe ve imtihan ediyoruz⁶³» buyurdu. Ben de seni bildiğim hâlde sorup öğrenmek isteyişim, hakkındaki ilmimin aynelyakîn ve hakkalyakîn mertebesini bulması içindir.

يك زمان بی کار نتوانی نشست
تا بدی یا نیکی از تو نجست

«Bir zaman işsiz, hareketsiz oturamazsın. Her ân senden bir kötülük, yâhud iyilik zuhûr eder».

این تقاضای کار از بهر آن
شدموکل تا شود سرت عیان

«Bu iş ve hareket iktizâsı, sırrın meydana çıkmak için sana müvekkel olmuştur».

بس کلابه تن کجاسا کن شود
چون سر رشته ضمیرش میکشد

«İnsanın zamîri ve kalbi, yâhud kazâ ve kader; iplik ucunu çektikçe ten yumağı nasıl sâkin durur?»

(63) Sûrei Muhammed : 31.

تاسه تو شد نشان آن کشش
برتوبیکاری بود چون جان کشش

«O çekiş üzerine senin tasalanıp hareket etmen bir nişandır ki sana boş ve sâkin durmak, can çekişmek gibi olur».

4970

این جهان و آن جهان زاید ابد
هر سبب مادر اثر از وی ولد

«Bu ve öteki dünyâ ebediyyen hareket doğurur. Her hareket sebebi sana, ondan zuhûra gelen eser, o hareketin çocuğudur».

4971

چون اثر زاید آن هم از سبب
تا زاید زو اثرهای عجب

«Bir sebebden, bir hareketten bir eser doğunca, o eser de ayrıca bir sebep teşkil eder. Ondan da acâyib eserler doğar».

4972

این سببها نسل بر نسلست لیک
دیدۀ باید منور نیک نیک

«Bu sebebler nesil nesildir, yâni, biribirinden doğarlar ve bir silsile teşkil ederler. Lâkin onları görebilmek için iyiden iyi münevver bir göz lâzımdır».

Bahsi izâh için Hazret-i Şârih vâzih bir misâl vermiştir. Der ki : Sen buğday ekersen, o bir sebep olur, onun başak vermesi o sebebin eseridir, o eser, başakların harmanda buğday hâline gelmesine, dâne olarak değirmene götürülmesine, değirmen taşı, altında buğdayın un olmasına, un olmak ekmek pişirilmesine, ekmeğin yenilmesi karın doymasına, karın

doymak vücûdun beslenmesine ve kuvvet peydâ etmesine, kuvvet bulmak iyi ve kötü hareketlere, o hareketler sevab ve ikabe, sevâb ü ikab cennet ni'metlerine, yâhud cehennem azablarına sebep olur. Böyle bir sebebin doğurduğu bir eser de başka eserler için ana yerine geçer ve bir çok sebep tevliid eder ki şu sayılan şeylerin hepsi de buğday ekmekten husûle gelmiştir. Diğerleri de bunlara kıyâs edilmelidir. Fekat bu sebep ve eser silsilesini birer birer görebilmek için açık ve nurlu bir göz gerektir.

Hazret-i Mevlânâ bu derin bahisten sonra pâdişâh ile köleleri hikâyesine avdetle diyor ki :

4973

شاه با او درس سخن اینجا رسید
یا بدید از وی نشانی یا ندید

«Pâdişah, o köle ile konuşurken bahis buraya geldi. Pâdişah ondan bir nişan gördü, yâhud görmedi».

4974

گر بدید آن شاه جویا دور نیست
لیک مارا ذکر آن دستور نیست

«Hakikat tâlibi olan pâdişah, ona dâir bir nişan gördüyse bald değildir. Lâkin onun zikri için bize izim yoktur».

4975

چون ز گر مایه بیامد آن غلام
سوی خویش خواند آن شاهام

«Öbür köle hamamdan gelince büyük pâdişah onu huzûruna çağırttı ve :

4976

گفت صحّا لك نعيم دائم
بس لطيف وبس ظريف وخوبرو

«Dedi ki : sıhhat ve âfiyetler olsun. Sen lâtif, zarif ve güzelsin».

Ne olurdu sende, arkadaşının haber verdiği kötü huylar olmasaydı.

4977

شاد گشتی هر که رویت دیدنی
دیدنت ملک جهان ارزیدنی

«Her kim yüzünü görse sevinirdi, seni görmek bütün Dünyâ mülkü-
ne değerdî».

4978

گفت رمزی زان بگو ای پادشاه
کز برای من بگفت آن دین تباه

«Köle dedi ki : Pâdişâhım; o dinî harâbın benim hakkımda söyledik-
lerinden bir parçasını lûtfen bildir».

4979

گفت اول وصف دو رویت کرد
کاشکا را تو دوائی خفیه درد

«Pâdişah dedi ki : Evvelâ senin iki yüzlü bulunduğunu, sûrette ilâç,
hakikatte derd olduğunu söyledi».

4980

خبث بارش را چو از شه گوش کرد
در زمان دریای خشمش جوش کرد

«Arkadaşının habâsetini pâdişahıtan işidince hiddeti deryâsı derhâl
çoştı».

4981

کف بر آورد آن غلام و سرخ کشت
تا که موج هجو او از حد گذشت

«O kölenin ağzı köpiirdü, yüzü kızardı ve hiev ü mezemmet dalgası
haddini tecâvüz etti».

Yânî; söylemedik söz bırakmadı.

4982

گفت ز اول دم که با من یار بود
همچو سگ در قحط بس که خوار بود

«Dedi ki : Bana arkadaş olalıdan beri kıtlığa uğramış köpek gibi bir
çok herze yerdî».

4983

چون دمامم کرد هجوش چون جرس
دست بر لب زد شهنشاهش که بس

«Arkadaşını zem için böyle çan çan ötünce pâdişah : Yetişir! diyerek
elini onun ağzına götürdü» ve :

4984

گفت دانستم ترا از وی بدان
از تو جان گندست از یارت دهان

«Dedi ki : Seninle onu bildim ve farkınızı anlâdım. Senin rûhun kok-
muş, onun ağzı kokuyor».

4985

بس نشین ای کنده جان از دور تو
تا امیر او باشد و مأمور تو

«Ey canı kokmuş, yânî, ahlâkı bozuk; geride ve uzakta dur. Arkada-
şın âmir olacaktır, sen onun maiyyetinde me'mur bulunacaksın».

Cenâb-ı Pir, şu kıssa ile : «Cenâb-ı Hak, sizin sûretlerinize ve amel-
lerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize nazar eder» Hadis-i
Şerifinin meâl-i âlisine işâret etmiştir.

Bahsedilen kölelerden biri çirkindi, ağzı da kokuyordu. Fekat ahlâkı
güzeldi. Hüsnü zan sâhibi idi. Pâdişah evvelâ onu çağırmiş, tecrübe için
senin hakkında çok fenâ sözler söyledi demiş, köle ise bu söz üzerine ki-

zacağı ve sövüp sayacağı yerde, «ben onu çok iyi bir arkadaş bilirim. Eğer aleyhimde bulunduyorsa, benim farkına varmadığım ba'zı kötülüklerimi görmüş de bahsetmiştir» demiş, doğru söylediğini de bir çok yemin ile te'min eylemişti.

Öbür kölenin yüzü ve sözü güzeldi. Lâkin özü berbadtı. O da padişâhın : «Arkadaşın senin için çok fenâ sözler söyledi» diye imtihânına ma'ruz kalmış, hemen o zavallıya sövüp saymaya ve bir takım iftirâyâ başlamıştı. Binnetice öbürü padişâhın makbûlü, beriki de menfûru olmuştu. Demek ki güzelliğin yüzde değil, özde bulunması lâzım.

Allah'ın sûret güzelliğine bakmayacağı, böyle: amellere değil, niyetle bakacağı da şöyle : Meselâ bir me'mur; vazifesine devâm ve ikdâm ile çalışıyor. Aldığı maaşı hak etmek için işinin başından ayrılmıyor. Bir aralık muhtasar ve müfid sûrette namazını kılıp işini görmeye koşuyor. Bir de riyâkâr bir herif, herkes kendisine sofu desin diye cemâatin omuzlarından atlaya atlaya tâ ön safa geçiyor. Farza kamet edildiği hâlde o, sünneti bitiremiyor. İmam rukû'dan secdeye varmışken o tecvid ile (sübânallah) demekte berdevam. İmam selâm veriyor, o hâlâ tehiyyât okumakla meşgul ve sâire.

İşte böyle riyâkârâna kılınan namazdan, o me'mûrun hüsnü niyyetle çabucak kıldığı namaz elbette ve elbette Allah'ın makbûlüdür.

4986

در حدیث آمد که تسبیح از ریا
همچو سبزه کوهن دان ای کیا

«Ey büyük kimse; Hadis-i Şerifte : Riyâ ile edilen tesbih, külhanda yetişmiş yeşillik gibidir» buyurulmuştur.

Ba'zı taraflarda hamamlar süprüntü yakılmak sûretiyle ısıtıldığı için şehrin süprüntüleri külhanlara toplanır, onların arasında ba'zı otlar, hattâ çiçekler çıkardı. Aleyhissalât Efendimiz; riyâkârâne edilen tesbihi işte bu otlara teşbih etmiştir. Kezâ : «Süprüntülükte bitmiş yeşillikten sakınınız» Hadis-i Şerif'i vardır ki süflî ve ahlâkı düşkün âileden kız almayınız mefhûmundadır. Bu Hadis'te de öyle âile kızları ve kadınları süprüntülükte çıkmış yeşillığe benzetilmiştir.

4987

بس بدان که صورت خوب و نکو
با حصال بد نیزد یک تسو

«O hâlde bil ki kötü huylu güzel ve iyi bir sûret bir mangır bile etmez».

Herkes güzel bir yüze bakmaktan hoşlanır. Fekat bu hoşlanma, o güzel yüzün özü de güzel olmasıyla kaimdir. Yüzün güzelliği, özün çirkinliğini gizleyemez. Yeninden, yakasından o çirkinlik mutlaka görünür. Onun için de muvakkat hoşlanma, ebedî nefrete tehavvül eder.

Eshâb-ı kiramdan Cerir bin Abdillâh (radiyallahü anh) pek yakışıklı bir zât imiş. Hattâ güzelliğinden dolayı kendisine : «Bu ümmetin Yûsüf» denilmiştir. O zât rivâyet ediyor ki : Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem bana : «Ey Cerir; sen öyle bir kimsesin ki Allah, seni güzel yaratmıştır, sen de ahlâkını güzelleştir» buyurdu.

4988

ور بود صورت حقیر و ناپزیر
چون بود خلقش نکو در پاش میر

«Bir kimsenin sûreti çirkin ve heğenilmez olsa bile, huyu iyi olunca onun ayağı dibinde öl».

Yâni; onu sev ve yolunda fedâkârlıktan çekinme.

4989

صورت ظاهر فنا گردد بدان
عالم معنی بنامد جاودان

«Bilmiş ol ki zâhirdeki sûret güzelliği zâil olur, fekat ma'nâ âlemi ebedî kalır».

Evet; câzibesıyla gönüller teşhir eden bir yüzün güzelliği devâm edip gitmez. Hastalıktan zayıflar, ihtiyarlıktan buruşur, çiçek çıkarmakla kalbura döner, sevimsiz bir şekil alır.

Gençliğinde güzel olduğu kendisinden rivâyet edilen biri vardı. Her

yerde hüsnü mâzîsinden bahsedirdi. Bir gün bulunduğumuz bir mecliste yine eski güzelliğini mevzû-ı bahsetti ve: «Câmi' yıkılmışsa da mihrab yerinde!» dedi. Orada bulunan bir zât de:

— Estağfirullah. Mihrab değil, son cemâat yeri bile harâb olmuş cevâbını verdi.

Lâkin ahlâk güzelliği böyle harâb ve türâb olmaz. O ma'nevî güzelliğin dâimâ sâhibini sevdirebilir.

Yine eshâb-ı kirâmdan (Zâhir bin Haram) ın sûretâ güzel olmamakla berâber hüsnü ahlâkı dolayısıyla Aleyhissalât Efendimiz tarafından ne derece iltifâta nâil olduğu geçen derslerin birinde nakledilmişti.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra ma'nâ güzelliği aramayıp da sûret güzelliğine tapanlara hitâben buyuruyor ki:

4990

چند بازی عشق با نقش سبو
بگذر از نقش سبو و آب جو

«Ne vakte kadar destinin üstündeki nakışlara âşık olup kalacaksın? Nakıştan vazgeç de destinin içindeki suyu ara».

Cenâb-ı Pir, bu beyt ile insanı destine, onun sûrî güzelliğini destinin üstündeki nakışlara, ma'nevî güzelliğini de destinin içindeki suya benzetiyor. O nakışlara bağlanmış kalmış olanı da kendisine harâret basmış ve eline su dolu bir desti gelmişken, içindeki suyu içmeyip de üstündeki nakışlarla oyalanan bir ahmağa teşbih ediyor.

4991

صورتش دیدی ز معنی غافل
از صدف دری گزین گر عاقل

«Ey gördüğü güzele takılıp kalan; onun sûretini görüyor, ma'nâsından, yâni, ahlâkı güzel mi, çirkin mi olduğundan gafil bulunuyorsun. Eğer akıllı bir adamsan sedeften inciye al».

İstiridye kabuğuna kapılma.

4992

این صدفهای قوالب در جهان
گرچه جمله زنده اند از بحر جان

«Dünyâdaki kalıp sedefleri, yâni, cisimlerin hepsi de rûh denizinin feyziyle diridirler».

4993

لیک اندر هر صدف نبود گهر
چشم بکشا در دل هر یک نگر

«Lâkin her sedefin içinde inci bulunmaz. Gözünü aç da her birinin içine bak».

Yâni; cisimlerin sûretine değil, kalbine ve ma'neviyyetine nazar et.

4994

کان چمدارد وین چمدارد وا گزین
زانکه کیمیاست آن در نین

«Onda ne olduğunu, bunda ne bulunduğunu ayırd et. Zirâ o kıymetli eser nâdiren ele geçer».

Her sedef içinde bulunmaz.

4995

گر بصورت میروی کوهی بشکل
در بزرگی هست صد چندانکه لعل

«Eğer sûrete bakacak olursan bir dağ, şekli i'tibâriyle bir la'l taşının yüzlerce misli büyüktür».

Lâkin la'l taşı, o küçüklüğüyle berâber dağdan kıymetlidir.

هم بصورت دست و پا و چشم تو
هست صدچندانکه نقش چشم تو

«Yine sûret i'tibâriyle senin elin, ayağın ve saçın, sakalın, gözünün yüz mislidir».

4997

لیک پوشیده نباشد بر تو این
کز همه اعضا دو چشم آمدگزین

«Lâkin gözün bütün a'zâdan kıymetli ve müntehab olduğu sana meçhûl değildir».

4998

از يك اندیشه که آید اندرون
صد جهان گردد بیک دم سرنگون

«Zihne gelen bir fikir ile bir ânda yüz cihan altüst olur».

4999

جسم سلطان کر بصورت يك بود
صد هزاران لشکرش در پی رود

«Pâdişâhın cismi sûretâ birdir, fekat yüz binlerce asker onun izinde yürür».

5000

باز شکل و صورت شاه صبی
هست محکوم یکی فکر خفی

«O müntehab şâhın şekil ve sûreti de gizli bir fikrin mahkûmudur».

Ki bir memleketi zabt etmek düşüncesi zihnine gelince, onun hükmüne uyar ve harbe kalkışır. Yüz binlerce efraddan müteşekkil ordusu da onun fikrine ve izine uyar. Bir ân içinde ma'mur bir memleket altüst olur ve harâbe hâlini alır. İşte bunlar, dünyâyâ hâkim olanın sûret-i zâhire değil, ma'nây-ı bâtına olduğuna birer şâhiddir.

5001

خلق بی پایان ز يك اندیشه بین
گشته چون سیلی روانه بر زمین

«Sonsuz bir halkı gör ki bir fikir dolâyısıyla yer yüzünde sel gibi akıp gitmektedir».

Meselâ; Ruslarla peykleri olanlardan milyonlarca halk, dünyâyı istilâ emelindedir.

5002

هست آن اندیشه پیش خاق خرد
لیک چون سیلی جهاترا خورد و برد

«Fikir denilen o sâik, halkın nazarında ehemmiyetsizdir. Lâkin yayılınca sel gibi dünyâyı sürükler, götürür».

5003

پس چو می بینی که از اندیشه
قائمست اندر جهان هر پیشه

«Hülâsa: Görüyorsun ki dünyâda her san'at, hattâ her hareket fikir ile kâimdir».

5004

خانه ها و قصرها و شهرها
کوهها و دشتها و نهرها

«Evler, köşkler, şehirler, dağlar, ovalar ve nehirler».

هم زمین و بحر و هم مهر فلک
زنده ازوی همچو دریا از سمک

«Kara da, deniz de, güneş de, balıkların denizle hayât bulduğu gibi onunla yaşamaktadır».

5006

بس چرا از ابلهی پیش تو کور
تن سلیمانست و اندیشه چو مور

«O hâlde senin gibi ahmak bir körün indinde neden dolayı ten, Süleyman gibi büyük, fikir de karınca nisbetinde küçüktür».

Hâlbuki hakikatte fikir, Süleyman gibi büyük, cisim ise karınca gibi küçüktür ve âcizdir. Bir misâl daha :

5007

می نماید پیش چشمت که بزرگ
هست اندیشه چو موش و کوه گرگ

«Senin gözüne dağ büyük görünür de, dağı kurd gibi kuvvetli, fikri ise fâre gibi zayıf görürsün».

Hâlbuki zayıf sandığın fikir, kuvvetli sandığın koca dağları yerinden kaldırır.

5008

عالم اندر چشم تو هول و عظیم
زابر و رعد چرخ داری لرز و یم

«Dünyâ senin gözüne büyük ve korkunç görünür de buluttan, felek-
teki şimşekten korkar ve titrersin».

از جهان فکرتی ای کم ز خر
ایمن و غافل جو سنگی بی خبر

«Ey eşekten daha ahmak; fikir âleminden ise emîn, gafil ve taş gibi bîhaber bulunursun».

5010

زانکه نقشی وز اُخرد بی بهره
ادمی خو نیستی خر کره

«Çünkü kalıptan ibâretsın, akıldan nasibin yoktur. İnsan tabiatlı de-
ğilsin, eşek sıpasısın».

5011

سایه را تو شخص می بینی ز جهل
شخص ازان شد نزد تو بازج و سهل

«Sen gölgeyi şahıs vehmediyorsun. Onun için şahıs sana göre oyun
ve kolay görünüyor».

5012

باش تاروژی که آن فکر و خیال
بی حجابی بر کشاید پر و بال

«Fikrin hicabsız, nikabsız kanad açacağı ve (یوم تبلی السرائر) Nazm-ı
Celîli mücebince bütün sırların meydana çıkacağı güne kadar sabret».

Ki o vakit :

5013

کوهها پستی شده چون بزم نرم
نیست گشته این زمین سرد و گرم

«Dağların yün gibi yumuşadığını, bu soğuk ve sıcak zeminin yok ol-
duğunu görürsün».

نه سما بینی نه اختر نه وجود
جز خدای واحد وحی وودود

«O vakit bir, diri ve mahabbetli olan Allah'tan başka ne gökyüzü, ne yıldız, ne de başka bir varlık görürsün».

O zaman bütün mevhum ve izâfî varlıklar mahvolacak; ancak Vücûd-i Hakikî olan Allah (celle celâlihû) kalacaktır. Yine o esnâda Cenâb-ı Hak :

لَمِنَ الْمُلْكِ الْيَوْمَ

Yâni : «Bugün mülk, saltanat ve hükûmet kimindir?»⁽⁶⁴⁾ diye soracak, cevap verecek kimse bulunmadığından Zât-i Kibriyâsı :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Yâni : «Bir ve kahhâr olan Allah'ındır»⁽⁶⁵⁾ cevâbını verecektir.

یک فسانه راست آمد یا دروغ
تا دهد مرا راستیها را فروغ

«Yalan, yâhud doğru bir hikâye hâtıra geldi. Hakikatlerin güzelce anlaşılması için nakledilecektir».

«PÂDİŞÂHIN HAS BİR BENDESİNE SÂİR ETBÂİN HASED ETMESİ»

پادشاهی بنده را از کرم
بر گزیده بود بر جمله حشم

«Pâdişâhın biri, bir kölesini lûtf u keremle diğer bendegâna tercih etmişti».

(64) Sûrei Mû'min : 16.

(65) Sûrei Mû'min : 16.

جایگزین او وظیفه چال امیر
ده یکی قدرش ندیدی صدوزیر

«Onun elbise bedeli, yâni, maaşı, kırk emirin tahsisâtı kadardı. Yüzlerce vezir, onun gördüğü i'tibârın onda birini görmemişti».

از کمال طالع و اقبال و بخت
او ایازی بود وشه محمود وقت

«Tâliin, ikbâl ve bahtın kemâl-i müsâadesinden o köle bir Eyaz, pâdişâh da zamânın Mahmûdu olmuştu».

Hazret-i Mevlânâ, kölenin pâdişâh indinde gâyet makbûl olduğunu anlatmak için onu Eyâz'a, pâdişâhı da Mahmûd-ı Gaznevi'ye benzetiyor. Mahmûd-ı Gaznevi Hindistân'ı feth, oradaki mecûsî ma'bedlerini tahrib ve Hindlileri müslüman etmekle meşhur bir hükümdârdır. Eyâz ismindeki kölesine, onun pek sâdik oluşundan dolayı çok teveccühü vardı. Mesnevi'de ba'zı kıssaları gelecektir.

روح او با روح شه در اصل خویش
پیش ازین تن بوده هم پیوند و خویش

«O kölenin rûhu pâdişâhın Rûhuyle bu cisim yaradılmadan evvel ittisâl ve karâbet peydâ etmişti».

«Ruhlar, hazırlanmış ordular hâlinde idi. Orada tanışanlar burada uyuştular, tanışmamış olanlar da burada bozuştular» Hadis-i Şerif'i muktezâsınca ruhlar âleminde bir ülfet ve bir vahşet olmuş. Orada birbirini tanımış olanlar, cism âleminde, yâni, Dünyâda da ülfet ve muâşeret etmişler. Yabancı kalmış olanlar da burada bir türlü uyuşmamışlar. Bu tanışıklığa ülfet-i ezeliyye denilir ki Hazret-i Mevlânâ da köle ile pâdişâhın sevişmesine onu sâik gösteriyor ve o âleme dâir ba'zı ma'lûmât veriyor :

کار آن دارد که پیش از تن بدست
بگذر از اینها که تو حادث شدست

«İş görecek olan, cismin yaradılışından evvel mukadder bulunandır. Binâenaleyh sonra olanlardan vaz geç».

Ki bir kimsenin hâtimesi, fâtahasından takdir olunmuştur. Bu âlemdeki harekât ve sekenâtı, o mukadderâtın âsâr-ı zuhûrudur.

5021

کار عارفراست کونه احوست
چشم او بر کشتهای اولست

«İş, ârifin işidir ki onun gözü şaşı değildir, hakikati basar-ı basîretle görür. Dikkati de evvelce ekilmiş tohumlara, yâni, mukadder bulunan halleredir».

5022

آنچه آبستت شب جز آن زراد
حیاهها و مکرها بادست باد

«Gündüzleri, gecenin gebe olduğu vukûâtta başkası doğurmaz. Bütün çâreler, tedbirler ve mekirler takdire karşı havadır».

«Geceler vukûâta gebedir» diye arabcada bir mesel vardır ki meâlîni Kırımlı Rahmî :

Âbisten-i safâ vü kederdir bütün leyâl,
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar.

beytiyle ifâde etmiştir. Meselâ, gece yarısı ev halkı ağır bir uykuda iken eve hırsız girer, öteberi alır, götürür. Evdekiler hırsız girdiğini sabahleyin anlarlar, demek ki o gece bir hırsızlık vak'asına gebe imiş. Bunun için Hazret-i Mevlânâ, ezeldaki mukadderâtı bize anlatmak için bu mi-sâli getiriyor. Evet, bize göre karanlık bulunduğu için geceye benzetilen ezeldaki mukadderâtın hükmü, sabâh-ı mahşerde zuhûra gelecektir. On-dan dolayı ba'zı ârifler : hâtîmeden değil, fâtihadan korkmalı demişlerdir.

کی شود دلخوش بحیثه ای کش
آنکه پند حیل حق بر سرش

«Hakkın takdirini başında, yâni, alınının yazısını gören bir kimse güzel tedbirler ile o takdiri değiştirmeye kalkışmaktan nasıl hoşlanır».

5024

او درون دام دامی می نه
جان نه آن جهد نی این جهد

«Allah, bir tuzağın içine başka bir tuzak daha kor. Senin rûhun ise o tuzakların ne birinden sıçrayıp kurtulabilir, ne ötekinden».

5025

گر بروید ور بریزد صد کیا
عاقبت بر روید آن گشته آله

«Tarlada yüzlerce ot bitse ve dökülse de nihâyet Allah'ın ekmiş ol-duğu tohum neşv ü nemâ bulur».

Meselâ; bir tarla sürülür. Arpa, buğday ve sâire tohumu atılır. Son-ra o tarlada bir takım yabânî otlar çıkar, onlar ya çiftçi tarafından sö-külüp atılır, yâhud feyz bulamadığı için kurur. Nihayet, asıl arpa, yâhud buğday yetişir.

Allah'ın takdir etmiş ve insan vücûduna ekmiş olduğu hâller de o arpa ve buğday gibidir. İnsanların tedbiri ise buğday tarlasında tutun-maya çalışan serseri otlara benzer. Nihâyet onlar kurur, buğday ve arpa feyz bulur. Yâni, tedbirin faydası olmaz, takdirin hükmü galebe ve zu-hûr eder.

Hadîs-i Şerif'te : «Kadere karşı hazer ve tedbir fayda vermez» buyu-rulmuştur. O hâlde hükm-i kadere karşı bir şey yapmayalım mı? Meselâ hasta olursak hekime gitmeyelim mi? Yapalım ve gidelim. Elimizden geldiği kadar tedbirde bulunalım ve hastalığımızı tedâvî ettirelim. Belki bizim o tedbirlerimiz de kader ahkâmındandır. Öyle olduğu için de fay-dasını görürüz.

افکن این تدبیر خود را پیش دوست
گر چه تدبیرت هم از تدبیر اوست

«Senin tedbirin, yine Hakkın tedbiri, yâni, eser-i takdiri olmakla beraber kendi tedbirini dostun huzûrunda bırak».

Bu tavsiye, hiç bir tedbirde bulunma, meselâ; evin çatısı basmışken onu sağlamlaştırma, sancıdan kıvranırken hekime gitme demek değildir. Tedbir etmekle beraber muvaffakiyyeti Allah'tan ummak, ilâç at, fekat âfiyeti Allah'tan bekle, demektir.

کار آن دارد که حق افراشتست
آخر آن روید که اول کاشته‌است

«Hakkın yükseltmiş ve mukadder kılmış olduğu iş zuhûra gelir. Evvel ne ekilmiş ise, sonunda o biter».

هر چه کاری از برای حق بکار
چون اسیر دوستی ای دوستدار

«Ey Allah'ın dostu; mâdem ki bir dostun esîrisin, bir mahbûb-ı muktedirin emri altındasın, her ne ekersen Allah rızâsı için ek».

گرد نفس دزد و کار او میبچ
هر چه آن نه کار حق هیچست هیچ

«Hırsız nefsinin ve onun emrettiği işin etrâfında dolaşma. Çünkü Allah için yapılmayan bir iş hiçtir ve hederdir».

Nefs-i emmâreye muhâlefet ise Allah'ın rızâsına muvâfakattir. Bun-

İhvânımızdan bir doktor Galib Bey vardı. Allah rahmet etsin, o anlatmıştı. Bir gün kendisini Mevlevihâne kapısında fakir bir âilenin kulübesine çağırmışlar. İhtiyar bir kadın, pide kadar ince bir ot minder üstünde yatıyormuş. Doktor muâyene etmiş. Hastalığın ilerlemiş tifo olduğunu anlamış. Teselli ilâçları yazarken hastanın ukalâ kızı :

— «Doktor Bey; hasta nasıl, kurtulacak mı?» diye sormuş. Doktor :
— «Kızım; Allah'ın dediği olur». Cevâbını vermiş. Kız :
— «Canım Allah'ın dediğini bırak da fen ne diyor? Onu söyle». Di-yince, doktor :

— «Hanım bana baksana. Ben bu sene belki beş yüz tifolu tedâvi ettim. 449 u kurtuldu. Yalnız biri öldü ki o da benim evlâdımdı. Eğer fennin dediğine kalsaydı çocuğumu daha ziyâde i'tinâ ile tedâvi ettiğim için onun da kurtulması lâzım gelirdi» diyerek o ukalâ ve asrı hanımı susturmuş.

Demek ki her şeyde ve her vakit Allah'ın dediği olmaktadır, ilelebed de dediği olacaktır.

کشت نوکارند بر کشت نخست
این دوم قانیست وان اول درست

«Evvelki bir ekin üstüne yeniden bir şey ekerler. Bu ikinci ekin fâ-nidir. İlk ekin doğrudur».

Meselâ; bir bostana bakla dikerler. O, geç yediliği için, üstüne de yeşil salata tohumu serperler. Salata güç ile olsa bile az müddet içinde ortadan kalkar. İlk dikilmiş olan baklalar yetişir ve mahsul verir.

تخم اول کامل و بگزیده‌است
تخم ثانی فاسد و پوسیده‌است

«Misâlimizdeki baklanın tohumu sağlam ve seçme idi. Salatanın tohumu ise bozuk ve çürüktü».

İşte Allah'ın sağlam takdirine karşı insanların bozuk ve çürük ted-biri de böyle olur.

Hazret-i Pir, takdire karşı tedbirin faydası olamayacağını anlattıktan sonra o takdir huzûrunda ne yapılmak lâzım geldiğini beyân için buyu-ruyor ki :

dan dolayı Aleyhissalât Efendimiz : «Yâ Rabbî; göz açıp kapayacak kadar bir zamanda, hattâ bundan az bir müddette beni nefsim ve onun arzularına uydurma» diye duâ buyurmuştur.

5032

پیش از آنکه روز دین پیدا شود
نزد مالک دزد شب رسوا شود

«Yevmüddin olan kıyâmet gününün zuhûrundan evvel, o gece hırsızı gibi olan nefs, mâlikülmülk huzûrunda rüsvây olur».

5033

رخت دزدیده بتدبیر و فتنش
مانده روز داوری بر گردش

«Tedbîr ve hilesiyle çalmış olduğu mallar, kıyamet ve adalet gününde onun boynuna yükletilecektir».

Hırsızların dünyâda çaldıkları şeyler, kıyâmette boyunlarına yüklenip mahşer meydanına o sûretle gelecekleri bir Hadîs-i Şerif'te beyân buyurulmuştur. Nefs de ma'nevî bir hırsız demektir. Çünkü Allah'a karşı kulluk vazifelerimizden bizi alakoyduğu için onları çalmış hükmündedir. Binâenaleyh o da, yâni, sâhibi de kıyâmette o cürmünden dolayı maddî hırsızlar gibi teşhir ve tecrim edilecektir.

5034

صدهزاران عقل با هم برجهند
تا بغیر دام او دامی نهند

«Allah'ın takdirine karşı yüz binlerce akıl çalışıp da bir tedbir kurmak isteseler» Ve :

5035

دام خود را سختتر یا بند و بس
کی نماید قوتی با باد خس

«Kurdukları tuzağı, yâni, yaptıkları tedbiri çok sağlam ve kâfi bulsalar da çörçöp makûlesi şeyler, rüzgâra karşı nasıl dayanabilir?»

5036

کر تو گوی فائده هستی چه بود
در سؤالات فائده هست ای عنود

«Ey inadçı adam; eğer bu varlık âleminin, yâni, vücûd-ı zâhirinin gayesi nedir? dersin senin soruşunda da bir fayda vardır».

Yukarıdanberi her şey, kaderin hükmiyle olduğuna, takdire karşı tedbirin faydası alamayacağına dâir verilen ma'lûmât üzerine bir mu'teriz : Mâdem ki her şey, mukadder olduğu vechile oluyor ve her mahlûk, hükmi ezeliye göre harekete mecbur kalıyor, o halde onları zuhûra getirip de ibtilâ ve imtihâna sevketmenin faydası nedir? diyor. Hazret-i Mevlânâ da ona cevap veriyor e hilkat-i âlem faydalarından biri de senin sualindir ki onu sormakla cevâbindan faydalanacaksın, buyuruyor.

5037

گر ندارد این سؤالات فائده
چشنویم این را عبث بی فائده

«Eğer bu sualin fâidesiz ise abes demektir. Abes bir sözü bihûde yere niçin dinleyelim?»

5038

ور سؤالات را بسی فائده هاست
بس جهان بی فائده آخر چراست

«Eğer sualinin bir çok faydası varsa, Dünyâ neden faydasız olsun?»
Ki senin soruşun ve öğrenişin de dünyâdaki faydalardan biridir.

5039

ور جهان از یک جهت بی فائده است
از جهت های دیگر بر عائد است

«Eğer Dünyâ bir cihetten faydasız ve hâsılı tahsil ise, diğer cihetlerden faydalıdır».

لحن داودی چنان محبوب بود
لیک بر محروم بانگ چوب بود

«Dâvud Aleyhisselâm'ın terennümü o kadar güzeldi. Lâkin zevki olmayanlar için ağaç takırtısı gibi faydasızdı».

Hazret-i Dâvud'un mu'cizelerinden biri de sesinin fevkal'âde güzel olması, kırdâ yüksek sesle Zebur okuduğu vakit, dağların aks ve toplanan kuşların cıvıltı yapması idi. Eshâb-ı kirâm arasında güzel sesli bulunan Yemen'li (Ebû Mûsel'eş'ari)ye taraf-ı Risâletten : «Ey Ebû Mûsâ, sana Âl-i Dâvud mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir» denilmiş, Ebû Mûsâ'nın sesi Zebur fasıllarından bir fasla benzetilmiştir.

İşte Dâvud Peygamberin sesi, o kadar güzel olduğu, zevk ve tabiat sâhibleri onu dinlemekten faydalandıkları hâlde tabiat ve zevk sâhibi olmayanlar ondan hoşlanmazlar ve istifâde edemezlerdi. Bir misâl daha :

آب نیل از آب حیوان بد فزون
لیک بر محروم ومنکر بود خون

«Nil suyu âb-ı hayattan fazla lezzetli idi. Lâkin münkir ve mahrum olanlara kan olmuştu».

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın mu'cizâtı ve Mısırlıların' beliyâtı cümlesinden biri de Nil suyunun onlara kan renginde görünmesi idi. Beni İsrâil Nil'den istifâde ederek kana kana içtikleri hâlde, Kıbtîler kan gördükleri için tiksiniyorlar ve içemezlerdi.

هست بر مؤمن شهیدی زندگی
بر منافق مردنست و زندگی

«Şhidlik mü'min için ma'nevî ve ebedî bir hayattır. Fekat münâfık için ölümdür ve yıpranıştır».

فائده تو گر مرا فائده نیست
مرا چون فائده است از وی مأیست

«Senin faydandan benim istifâdem olmasa bile, mâdem ki senin için faydadır, ondan geri durma».

Sofiyye der ki : Vücûd, hayr-ı mahzûr. Adem ise şer-ri mahzûr. Hayr-ı mahzûr olandan ba'zı kimseler bir sebeble faydalanıyabilir. Meselâ : Sen bir şeyden faydalanırsın ki o, benim için bir fayda te'min etmez. Öyle olmakla berâber, mâdem ki senin için bir fâide te'min edilmiştir, şu zuhûr âlemi de faydalıdır.

Hazret-i Mevlânâ, ba'zı kimselere fayda olan şeylerin, diğerlerine fayda olmadığını anlatmak için birkaç misâl irâd ediyor :

حسن یوسف عالمی را فائده
گر چه براخوان عبث بد زائده

«Yûsuf Aleyhisselâmın güzelliği, kardeşleri için abes ve fazla bir şey olmakla berâber, Dünyâ halkı için fayda idi».

Ki, herkes o güzelliğin karşısında hayran kalmış, hele Züleyhâ o hüsnün huzûrunda tutuşmuş, yanmıştı.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٤﴾

Yâni : «Allah yolunda ve neş-i din uğurunda ölenler için ölümlerdir demeyin, belki diridirler, lâkin onların hayatını siz bilemezsiniz⁶⁶» buyurulmuştur; diğer bir Âyette şehidlerin İnd-i İlâhîde merzuk olduğu beyân olunmuştur.

Ma'nevî hayâtı muvakkaten bir tarafa bırakalım. Onlar târih sayfalarında da yaşamıyorlar mı? Meselâ Uhud gazâsı şühedâ-yı kirâmından Peygamberimizin amcası Hazret-i Hamza (radiyallahü anh) irtihâlinden bin bu kadar sene sonra burada hürmetle zikir ve hakkında duâ ediliyor. Demek şehâdet, mü'minler için Dünyâda da, Âhirette de bir hayât imiş. Münâfıklara gelince : Asr-ı seâdetteki münâfıkların reisi bulunan Abdullah bin Übey, Uhud muhârebesine Hazret-i Peygamberle birlikte çıkmışken yoldan geri döndü ve tâbi'lerinden üç yüz kişiyi geri çevirdi. Zâten 900 mücâhidden ibâret olan islâm kuvvetini üçte bir zayıflattı. Bu habâseti dolayısıyla de yine bin üç yüz bu kadar yıl sonra burada onun adını nefretle yâd ediyoruz. Demek ölüm münâfıklar için bir yıpırış ve dâimî bir hakarete uğrayış imiş.

5045

چیت در عالم بگو یک نعمتی
که نه محرومند از وی امتی

«Dünyâda hangi bir ni'met vardır ki, bir ümmet ondan mahrum değildir, söyle bakalım».

Yâni; Dünyâdaki ni'metleri Allah kulları için yaratmıştır. Bütün halk onlardan kabiliyyetlerine göre faydalanır. Meselâ; bugün servet, medeniyet ve hürriyyet ni'metlerinden en çok faydalanan Amerikalılardır. Çünkü onlar çalışmasını, kazanmasını, hukûk-ı beşere riâyetkâr olmasını her kavmden iyi biliyorlar ve bildiklerini tatbik ediyorlar.

(66) Sûrei Bakara : 154.

5046

کاو و خر را چه فائده در شکر
هست هر جا را یکی قوت دگر

«Sığıra ve eşeğe şekerden ne fayda olabilir? Fekat her canlı olanın başka bir gıdâsı vardır».

Dünyâda şeker denilen bir gıdâ mevcuddur. Fekat o ni'metten öküzler ve eşekler istifâde edemez. Çünkü onlarda onu yiyecek kabiliyyet yoktur. Atlar et, itler ot yemezler. Papağan olmalı ki şekerini kırı kırı ve seve seve yesin. Karga şeker yemez de kokmuş leşi didiklemeye bayılır. Hayvanlar böyle olduğu gibi, insanlar da böyledir. Onların gıdâları da ayrı ayrıdır. Meselâ; sığır eti bize ağır gelir. Bir Avrupalı ise koyun etinden âdetâ iğrenir. Biz zeytin yağı lâhana dolmasından hoşlanırsınız, onlar ise lâhananın haşlamasından zevk alırlar. Hülâsa her kavmin gıdâsı başka türlüdür. Sonra gıdâ da maddî ve ma'nevî olur. Maddî gıdâ kalıbı, ma'nevî gıdâ kalbi besler. Meselâ; zikrullah, gıdâ-yı kalbidir, güzel ses gıdâ-yı ruhtur.

5047

نیت اگر آن قوت بروی عارضست
بس نصیحت کردن او را رائجست

«Eğer bir kimsenin gıdâsı ârızî ise, ondan vaz geçirmek için ona nasihat vermek, riâyettir».

Yâni; irşâd ve terbiyedir.

5048

چون کسی که از مرض گل داشت دوست
گر چه پندارد که آن خود قوت اوست

«Bir kimse gibi, ki hasta olduğundan kili gıdâ vehmederek seve seve yer».

قوت اصلی را فراموش کرده است
روی در قوت مرض آورده است

«O kimse, asıl gıdâsını unutmuş, kendisini hasta eden kil yemeye mübtelâ olmuştur».

5050

نوش را بگذاشته سم خورده است
قوت علت را چو چربش کرده است

«Tatlıyı bırakmış, zehir yemeğe başlamış; hastalık veren gıdayı yağlı bir yemek sanmıştır». Halbuki :

5051

قوت اصلی بشر نور خداست
قوت حیوانی مراورا ناسزاست

«İnsanın aslı ve ma'nevî gıdâsı: Nûr-ı İlâhîdir. Hayvanların gıdâsı ona lâayık değildir».

Biraz evvel gıdânın maddî ve ma'nevî olmak üzere iki türlü olduğu ve maddî gıdânın kalıbı, ma'nevî gıdânın kalbi beslediği söylenilmişti. Hazret-i Mevlânâ da asıl insan gıdâsının Nûr-ı İlâhî olduğunu ve insan rûhunun ancak onunla beslendiğini bildiriyor. Nitekim Resûlullah Salâllahû Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyurmuştur. Şübhesiz ki Cenâb-ı Peygamberin o ma'nevî huzûrda yiyip içtiği de ma'nevî idi ve Nûr-ı İlâhîden ibârettî. Zât-i Risâletleri ba'zan iki, üç gün bir şey yemez, öyle iken ma'nevî gıdâ ile beslendiği için kuvvetten düşmezdi. Ahzâb vak'asında Medîne etrâfına hendek kazılırken çıkan bir kayayı kırmaktan bütün eshâb âciz kaldığı hâlde, Aleyhissalât Efendimiz külüngü almış ve üç vuruşta o koca ve sert kayayı parça parça etmişti. Cenâb-ı Pir'in de böyle günlerce yemek yemediği menâkıbında yazılıdır. Öyle iken kuvvetini muhâfaza eyler ve saatlerce, hattâ günlerce sema' ederdi. Demek asıl gıdây-ı beşer, Allah'ın nûru ve feyzi imiş.

لیک از علت درین افتاد دل
که خورد اوروزوشب زین آب و گل

«Lâkin insan, ma'nevî hastalığı dolayısıyla gece, gündüz bu su ve şamur mahsûlünden yemeye mecbur oldu».

O hastalık ne idi? Allah'tan gaflet illeti. İşte ramazanda orucun farz, sair vakitlerde sünnet olması da o gaflet hastalığının tedâvîsi içindi.

5053

روی زرد و پای سست و دل سبک
کو غدای والسما ذات الحبک

«Yüzü sararmış, ayakları titrek, kalbi zayıf bir hale geldi. (Zatülhü-bûk) olan semanın gıdası hani nerede?»

5054

آن غدای خاصگان دولست
خوردن آن بی گلو و آلتست

«O, yollar sahibi olan sema'dan inen manevî rızık; saltanatı ilâhiye'nin has kullarına mahsustur. Onun yenilmesi boğazsız ve âletsizdir».

5055

شد غدای آفتاب از نور عرس
مرحسود و دیوار از دود فرش

«Güneşin gıdası Arş'ın nurundandır. Enbiya ve evliyaya hasud olan şeytanın gıdası da Arz'ın buharındandır».

در شهیدان برزقون فرمود حق
آن غذا را نه دهان بد نه طبق

«Hak sübânehû şehidler hakkında (برزقون) buyurdu. O ma'nevî gıdâ için ne ağız, ne de tabak vardır».

Bu beyt ile Âl-i İmrân Sûresindeki bir Âyete işâret edilmiştir. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

وَلَا تَحْزَنَ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَالُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ رِزْقُونَ ﴿٦٧﴾
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾

Yâni : «Allah yolunda şehid olanları ölümleridir sanma! Belki onlar diridir ve Rabb-ı Zîşânları indinde merzukturlar. Allah'ın fazl u kere-miyle kendilerine ihsân ettiği ni'metlerden dolayı ferah ve sürûr içinde-dirler. Arkalarından gelecek olan, lâkin henüz onlara iltihak etmeyen mü'minlerle de istibşâr ederler ve mesrûr olurlar. Haberin olsun ki, onlar için korku yoktur. Kıyâmette de mahzun olmayacaklardır»⁶⁷.

Bu Âyet-i Kerime Uhud muhârebese şehidleri hakkında nâzil olmuş ve onların Rabb-ı Zîşânları indinde merzuk oldukları beyân buyurulmuş-tur. O zevât-i kiram, rûh-ı mücerred oldukları için rızıkları maddî değil, ma'nevîdir. Ma'nevî rızka da, ne içerisine konulmak için tabak lâzımdır, ne de çiğneyip yutmak için ağız gerektir.

Harb şehidleri böyle oldukları gibi mücâhede şehidleri, seyr ü sülûk, riyâzet ve mücâhede ile nefsini öldürmüş, olanca irâdesini Hakkın irâ-desine teslim etmiş ve Hazret-i Ebû Bekir (radiyallahü anh) gibi yürür ölü hâline gelmiş olan ekâbir-i ümmet de böyledir. Onlar da Rabb-ı Ke-rimlerinden ma'nevî rızka nâil olurlar da yiyip içmekten müstağni bu-lunurlar. Günlerce yemek yemeden yaşayanlar bulunduğu tasavvuf ve tasavvuf târihi kitaplarında yazılıdır.

Hazret-i Ebû Bekir hakkındaki (meyyit-i mâşî) ta'biri: «Yeryüzünde

(67) Sûrei Âl-i İmrân : 169-170.

yürür bir ölü görmek isteyen Ebû Bekre baksın» Hadis-i Şerif'i dolay-ı-sıyledir.

دل ز هر یاری غدا می خورد
دل ز هر علمی صفای می برد

«Gönül, her yârdan bir gıdâ ve her ilimden bir safâ bulur».

«Sohbet müessirdir, tabiat de sârıktır» diye bir söz vardır. İnsan ko-nuştuğu kimselerin az çok te'siri altında kalır ve tabiatı o sohbetlerden bir hisse alır. Hattâ bu te'sir ve teessür, insanlara mahsus değildir, sâir şeylerde de vardır. Meselâ rüzgâr, gülleri ve çiçekleri açılmış bir bahçe üzerinden esecek olursa onda güzel bir râyha bulunur. Leş atılmış bir virâneden gelecek olursa, o vakit de leş kokusunu duyurur. Rüzgâr nasıl bağçeden gül râyhası, süprüntülükten leş kokusu alıyorsa, insan da iyi-lerin sohbetinden iyilik, kötülerle konuşmaktan kötülük öğrenir. Onun için iyilerin, ma'nevî büyük adamların sohbetinde bulunmalı ki o sohbet-lerden feyz alınabilsin.

Hatırda bulunsun ki sofiyye meslekinin hizmet ve sohbet diye iki esâsı vardır. Hizmet : Bir kâmilin maiyyetinde ve hizmetinde bulunmak, sohbet ise onun sözlerinden aydınlanmaktır. Hattâ dikkat edilirse anla-sılır ki hizmet de sohbet içindir. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde buyurmuştur ki : «Bir ân için ehlullah sohbetinde bulunmak, yüz sene zühd ü tekvâ ile yaşamaktan daha iyidir».

Sohbet-i Nebeviyyede bulunmak şerefine nâil olanlara (eshâb) de-nilmiş olması da sohbetin ne kadar feyz verici bir hâl olduğunu anlatır.

از لقای هر کسی چیزی خوری
وز قران هر قرین چیزی بری

«Görüştüğün her kimsenin mülâkatından ma'nevî bir gıdâ yemiş, karin olduğun herkesin mukarenetinden bir şey almış olursun».

Eğer mukarin olduğun kimse sulahâdan ise onun sözleri senin kal-bine ma'nevî bir gıdâ olur, kötü bir şahıs ise onun sözleri de senin nef-sine gıdâ teşkil eder ve onu zorbalastırır.

چون ستاره با ستاره شوقین
لایق هر دو اثر زاید یقین

«Bir yıldız diğer bir yıldızla yaklaşınca o iktirandan ikisine lâyık bir eser doğar».

Müneccimler derler ki: Utârid ve müşteri seyyâreleri iktirân edince arz üzerinde seâdet hâsıl olur. Zuhâl ve merih seyyâreleri de birbirine yaklaşınca yine arz üzerine felâket vuku' bulur. İşte o seâdetle o felâket, o yıldızların yaklaşmaları eseridir.

Hazret-i Mevlânâ'nın maksadı: Münecimlerin vehmini tasdik etmek değil, iki şey'in ictimâından üçüncü bir şey'in doğduğunu anlatmaktır. Nitekim daha ba'zı misâller de irâd ediyor:

5060

چون قران مرد و زن زاید بشر
وز قران سنگ و آهن شد شرر

«Erkek ve kadın arasında vaklaşma olunca bir çocuk doğar, çakmak-taşı ile demir birleşirse kıvılcım zuhûr eder».

5061

وز قران خاک با بارانها
میوهها و سبزه‌های بختها

«Toprağın yağmurla birleşmesinden meyveler, sebzeler, çiçekler ye-tişir».

5062

وز قران سبزه‌ها با آدمی
دلخوشی و بی‌غمی و خرمی

«Yeşilliklerin, çemenzârların insan ile birleşmesinden gönül hoşluğu, gamsızlık ve mesrurluk hâsıl olur».

Akar su kenarıyla yemyeşil bir çayırın temâşası, insanda gam, ke-der bırakmadığını herkes bilir.

5063

قابل خوردن شود اجسام ما
چون براید از تفرج گام ما

«Adımlarımızın bir gezintiden avdetinde cisimlerimizin istihâsı açılır».

5064

سرخ رویی از قران خون بود
خون ز خورشید خوش گلگون بود

«Kızıl yüzlü olmak, vücuddaki kandan, kan da gül rengli ve hoş bu-lunan güneşten olur».

5065

بهترین رنگها سرخی بود
وان ز خورشیدست و از وی میرسد

«Renklerin en güzeli kızılıktır ki o da güneştedir ve ondan gelir».

5066

هر زمینی کو قرین شد با زحل
شوره گشت و گشت را نبود محل

«Zuhale karîn olan bir tarla çorak olur da ekin yetiştirmez».

5067

این معانی راست از چرخ نهم
بی همه طاق و طرم طاق و طرم

«Bu ma'nâlar, yâni, gösterilen misâller için her türlü te'sirin fev-kında bulunan dokuzuncu kat semâdan bir te'sir vardır».

Yâni; güneş, ay ve sâir yıldızların arz üzerinde, az çok te'sirleri olduğu inkâr edilemez. Nitekim Nahl Sûresinde buyurulmuştur ki:

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

Yâni: «Ey insanlar; Allah geceyi, gündüzü size müsahhar kıldı. (Geceleri istirahat ediyor, gündüzleri çalışıp kazanıyorsunuz) Güneşi ve Ay'ı da size teshir etti ki onlar sizin meyvelerinizi pişirir ve ekinlerinizi büyütür. Yıldızlar da Hakkın emrine müsahhardırlar ki size geceleri yol gösterirler. Hakikaten gecenin, gündüzün, güneşin, ayın ve yıldızların şu teshirinde akli başında olan bir kavim için Allah'ın kudretine delâlet eden alâmetler vardır⁽⁶⁸⁾».

Şu Âyete nazaran yıldızların Emr-i İlâhiye müsahhar oldukları hâlde Arz üzerinde yine Hakkın emriyle seâdet ve felâkete vâsita olabilecekleri de anlaşılıyor.

Kezâ Sûre-i A'râfta:

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
الْأَلَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٩﴾

Yâni: «Güneş de, Ay da, Yıldızlar da Hakkın emrine müsahhar ve mutî'dir. Ma'lûmunuz olsun ki yaratmak da, irâde ve emretmek de ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah; ulûhiyyetinde vahdâniyyet, ve rubûbiyyetinde ferdâniyyet ile büyüktür⁽⁶⁹⁾» buyurulmuştur.

Ondan dolâyı 9 uncu kat gökten, yâni, arş-ı a'lâ-yı Ulûhiyyetten bir te'sir vardır ki o, her şey'in fevkindedir.

(68) Sûrei Nahl: 12.

(69) Sûrei A'raf: 54.

5068

خلق را طاق و طرم غارتیست
امر را طاق و طرم ماهیتیست

«Halkta olan te'sir iğretidir. Emr-i İlâhîdeki te'sir ise mâhiyyete, yâni, kazâ ve kadere göredir».

5069

از پی طاق و طرم خواری کشند
بر امید عمر در خواری خوشند

«Halk, yâni, insanların pek çoğu; debdebe ve dârât sâhibi olmak için horluk çeker ve yüzşuyu dökerler, izzet ü seâdet bulmak ümidiyle hakarete katlanırlar».

Hazret-i Mevlânâ, böyle izzet tâlibi oldukları için zillete tehammül edenlere lisân-ı İlâhîden olmak üzere diyor ki:

5070

«ون نمی آیند آنجا که منم
کاندین عن آفتاب روشنم

«Onlar nasıl oluyor da bana gelmiyorlar ki ben izzet ü seâdet husûsunda parlak bir güneşim».

Hem öyle bir güneş ki:

5071

مشرق خورشید برج قبر کون
آفتاب ما ز مشرقها برون

«Güneşin meşrûkı, karanlık bir bureddir. Bizim güneşimiz ise meşrûklardan hâriedir».

Hakikatte izzet ve azemet, Allah ve Resûlüne mahsustur ki Kur'an-ı Kerim'de (ان الذرة لله ورسوله) buyurulmuştur. Cenâb-ı Hakkın esmâ-i hüsnâsından biri de (El'aziz) ism-i şerifidir. Binâenaleyh izzet ve seâdet arayanlar, şunun, bunun eteğini öpmekle değil, o Aziz-i muktedirin hü-zûrunda secde-i tezellüle kapanmakla bulabilirler.

Cenâb-ı Hak, semâvât ve Arzın Nûru, yâni, münevveri olan bir gü-neştir. Fekat bildiğimiz gibi karanlıklar içinden doğan ve karanlıklar içine batan güneş misâli değildir. Onun meşriki; güneşlerin, ayların, yıl-dızların meşrikinden bambaşkadır.

Cenâb-ı Mevlânâ, şu iki beyti lisân-ı İlâhiden îrâd ettikten sonra ken-di tarafından beyânâtta bulunuyor ve diyor ki :

5072

مشرق او نسبت ذرات او
نی برآمدنی فروشد ذات او

«Hak sübhânehû için meşrik ta'birini kullanışım, o güneşin zerrele-rine, yâni, mahlûkatına nisbetledir. Yoksa Onun zât-i sübhânîsi ne çıkar, ne iner, yâni ne doğar, ne de batar.

5073

ما که واپس مانده ذرات ویم
در دو عالم آفتاب بی فیم

«Biz ki o Hakikat Güneşinin geride kalmış zerreleriyiz, iki cihanda da gölgesiz birer güneşiz».

Burada Mevlânâ'nın «Biz» demekten maksadı : Bil'umûm evliyâullah hazarâtıdır. Geri kalmış olmaları da evliyânın derecesi enbiyâ-yı ızâma nisbetle dîn olmasındandır. Yâni, demek istiyor ki : Biz evliyâullah, en-biyâyâ nisbetle dîn derecede bulunurken o hakikat güneşinin zerreleri olduğumuz için zâhir ve bâtin âlemlerini, yâhud Dünyâ ve Âhireti nur-landıran gölgesiz birer güneşiz. Zerreleri böyle olunca artık o güneşin azametini ve kibriyâsını tasavvur edin.

5074

باز گرد شمس میگردد عجب
هم ز فر شمس باشد این سبب

«Garibdir ki yine şemsin etrâfında dolaşıyorum. Buna sebeb de şemsin ziyâsı ve câzibesidir».

Çünkü :

5075

شمس باشد بر سبها مطلع
هم ازو حبل و سبها منقطع

«Sebeblere vâkıf ve muttali' olan da yine Şemstir. Sebeblerin kırılıp kopması da yine ondandır».

Yukarda Mevlânâ kendisinin Dünyâ ve Âhireti tenvîr eden bir gü-neş olduğunu söylediği hâlde yine o Şems-i Hakikatin etrâfında dolanı-yorum demişti. Bunda bir veli, hattâ bir nebinin ne kadar kemâl sâhibi bulunursa bulunsun Haktan müstağni olamayacağına, belki dâimâ Al-lah'ın lûtf u keremini bekleyeceğine işâret vardır. Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz ekmel-i evliyâ ve efdal-i enbiyâ bulunduğu hâlde «Yâ Rabbî; sana karşı olan hayretimi artır» diye duâ buyururdu.

5076

صد هزاران بار بریدم امید
از که از شمس این شهابور کنبد

«Yüz bin kerre ümid kestim. Kimden? Şemsten! Siz buna inanır mısınız?»

Tarîkatte (kabz) denilen bir hâl vardır ki kalbe lâıyk olan füyûzât-ı İlâhiyyenin muvakkaten kesilmesidir. Bu hâlde bulunan sıkılır, çarpınır, çarpınır, yanar, tutuşur. Tehammül edemez bir dereceye gelir ve kabzın (bast) hâline geleceğinden ümidi kesilir. Böyle olması kalbdeki şevk-i lîka, yâni, müşâhede ârzusunun artması içindir. Nitekim Sallallahû Aley-hi Vesellem hazretleri bidâyet-i nübüvvette vahyin arkası kesilince

وانكه گردشها ازین دریا ندید
هردم آرد رو بمحراب جدید

«Dünyadaki hareketleri bu denizden bilmeyen gâfil, her vakit başka bir mihrâba teveccüh eder».

Dünyâ, âlem-i havâdistir. Hadisât ise harekâtta ibârettir ki, hepsinin muharriki Allah'ın irâde ve kudreti denizidir.

O hareketlerin, o bahr-i ummânın çalkantısıyla, yâni, Cenâb-ı Hakkın irâdesiyle vukûa geldiğini görmeyen kimse, o Denizi bırakıp da her ân başka bir mihrâba döner ve başka bir kapıya göz diker. Meselâ bir kimse, birinin lûtfuna nâil olur. Onu velini'met bilir. Hakikatte ise o lûtf, Allah'ın bir ihsânıdır. Lûtfu etmiş olan kimse arada bir vâsitadan ibârettir. Bir su değirmeni tasavvur edelim. Ma'lûm ya su değirmenleri akar su kenarında yapılır. Suyun akıntısı değirmenin çarkını çevirir. Çarkın dönüşü değirmen taşı hareket ettirir. Taşın hareketi buğdayı ezer un hâline getirir. Dikkatli bir göz karşısında çark ile taş birer vâsıta'dır. Buğdayı un yapan suyun akıntısıdır. Bu, böyle olduğu gibi Hakkın lûtf u keremi zengin bir adamın cömerdliğini harekete getirir. O hareket zengininin fakire birkaç para vermesine sebep olur. Fekat o fakir, bunu bilmez de nâil olduğu lûtfu ancak zengininin kereminden vahmeder, âdetâ onu kendisine mihrab ittihâz eyleyse, karşısında sapıtacak derecede minnetdârlıklar gösterir. Biraz sonra da başka birinden birkaç para alınca bu sefer herifin mihrâbı değişir. Yeni lûtufkârına âdetâ teabbüd eder. Vâkıâ bir adamın ni'metini gördüğü kimseye teşekkür etmesi vâcibdir. Fekat her ni'metin ve her iyiliğin asıl sâhibinin Allah olduğunu, o ni'meti vermiş, o iyiliği yapmış gibi görünen kimsenin ancak bir vâsıta bulunduğunu unutmamak, mün'im-i hakikiye hamd ü senâ etmek şartıyla. Böyle yapmayıp da bütün minnetdarlığını aradaki vâsitaya hasreden gafil :

5083

او ز بحر عذب آب شور خورد
تا که آب شور او را کور کرد

«Meselâ Nil ve Fırat gibi tatlı bir nehirden acı su içer, o acı ve tuzlu su da onun gözüni kör eder».

Buradaki tatlı bahir, yâhud büyük nehirden maksad : Allah'ın lûtf u keremidir ki âb-ı hayât gibidir. Ondan acı su içmek de Hakkın şükrünü ifâ etmemekle küfrân-ı ni'mette bulunmaktır. Kur'ân-ı Kerim ve Sûre-i İbrâhimde :

لَئِنْ شَكَرْتُمْ

لَازِدْ نَكْرًا وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧٠﴾

Yâni : «Eğer ni'metime şükrederseniz onu size mutlaka artırırım ve eğer küfrân-ı ni'mette bulunursanız benim azâbım hakikaten çok şiddetlidir⁷⁰» buyurulmuştur. İşte o tatlı deniz suyunun acılaştırması ve o acı suyun onu içeni kör etmesi, yâni, küfrân-ı ni'mette bulunan kimsenin nâil olduğu ni'metten râhat ve huzur bulamaması, o şiddetli azâbın Dünyâya âid bir kısmıdır.

5084

بحر میگويد بدست راست حور
ز آب من ای کور تا بای بصر

«O deniz, hâl diliyle der ki : Ey kör; benim suyumdan sağ elinle iç ki göz bulasın, yâni, gözün açılsın».

5085

هست دست راست اینجا ظن راست
کو بداند نیک و بد را از کجاست

«Buradaki sağ elden maksad : Doğru bir zandır ki o zan; iyinin, kötünün nerden geldiğini bilir».

Mün'im-i Hakikiyi unutup da onun in'âmına vâsıta olanlara teabbüd derecesine varanları, ikaz etmek üzere yine Allah'ın lûtf u kerem der-yâsı, ona : «Benim suyumdan sağ elinle iç, yâni, in'am ü ikrâmın nerden

(70) Sûre-i İbrahim : 7.

geldiğini ve onları kimin verdiğini anla» diye lisân-ı hâl ile ilhâmda bulunur.

5086

نیزه گردانست ای نیزه که تو
راست میگرددی کهی گاهی دوتو

«Ey mızrak; bir mızrak çeviren vardır ki onun sallamasıyla sen kâh doğru, kâh iki kat olursun».

Ma'lum ya, mızrak : Harp âletlerinden sivri bir demirdir ki, uzun bir sapı vardır. Vaktiyle düşmanın göğsüne saplamak için kullanılırdı. Sapı, esneyen bir ağaçtan yapıldığı için kullanılan hareketine göre eğilir ve doğrulurdu.

Hazret-i Mevlânâ Mün'im-i Hakikiyi unutmış olanları o mızrağa benzetiyor ve : «Ey gafil mızrak; senin eğilip doğruluşun kendiliğinden değildir, seni kudretli elinde sallayıp oynatan ve eğilip doğrulmana sebep olan bir nîzegerdan, bir mızrak çeviren, yâni, bir fâil-i hakiki, bir mües-sir ve muharrik-i kü'l vardır» diyor.

Bir Hadis-i Şerif'te : «Mü'minin kalbi, Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O kalbi dilediği gibi çevirir» buyurulmuştur. (Esâbi'-i rahmân)dan maksad : Allah'ın sıfâtı (isbaayn)dan murâd da Celâl ve Cemâl sıfatlarıdır.

Boyle mihrâbını şaşırmış kimselerin bir mürşid-i kâmil nazarıyla gözleri açılacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5087

ما ز عشق شمس دین بی ناختم
ورنه ما آن کور را پیدا کنیم

«Biz Şems-i Tebrizi'nin aşkından tırnaksız kalmışız, yâni, tutacak ve tasarruf edebilecek bir hâlde değiliz. Yoksa o kör kimsenin gözünü açabilirdik».

Şemsüddin-i Tebrizi mestûr-in-i İlâhiyyeden pek büyük bir velî, pek yüksek bir ârif idi. Mahzâ Mevlânâ ile görüşmek için Konya'ya gelmiş, Cenâb-ı Pir ile birlikte halvetler çıkarmış ve sema' etmesini Hazret-i Mevlânâ'ya o tavsiye eylemişti. Mevlânâ da ona bir mürid gibi hizmette

ve hürmette bulunmuştu ki, o hürmet şiddetli bir mahabbete inkılâb etmişti. Halbuki Mevlânâ, Şems ile mülakatından sonra ders okutmayı bıraktı. Takririnden müstefid olan talebesi, bu mahrûmiyyet dolayısıyla Şemsin aleyhinde bulunmaya başladı. Şems kalktı Şam'a gitti. Mevlânâ ise öyle bir ârifin ayrılığına tahammül edemiyordu. Oğlu Sultan Veledî Şam'a gönderdi ve Şemsi da'vet etti. Şems kalktı Konya'ya geldi. Şam'dan Konya'ya kadar Sultan Veled, onun rikâbında yayan yürüdü. Şu hürmet ve riâyete mukabil Hazret-i Şems, ona hilâfet verdi ve : «Ey Veled; benim bir serim ve bir sırrım var, serimi babana fedâ ettim, sırrımı da sana bağışladım» dedi.

Şemsin gelişine Cenâb-ı Pir ne kadar sevindiye, talebesinin de o kadar canı sıkıldı. Nihâyet Şemse sû-i kasedtiler. Mütecâvizler arasında maalesef Mevlânâ'nın ortanca oğlu Alâüddin Çelebi de vardı. Bundan dolayı, onun biraz sonra ölümünde Cenâb-ı Pir cenâzesinde bulunmadı.

Bu mes'ele menâkıbnâmelerde mübhem kalmıştır. Sipehsâlâr menâkıbında sû-i kasd vuku' bulduğu, fekat ortada birkaç damla kandan başka bir şey kalmadığı ve Şems'in kaybolduğu, sonra Mevlânâ'nın Şam'a ve Tebriz'e gidip onu aradığı, fekat bulamadığı yazılıdır. Eflâki menâkıbında daha ziyâde tafsîlât vardır. Fazla ma'lûmât almak isteyenler oralara mürâcaat buyursunlar.

Cenâb-ı Pir, irtihâl edinceye kadar Şems'in hasretini çekti. Nitekim burada da : «Biz Şems-i Tebrizi'nin aşkından tasarruf edecek bir hâlde değiliz, yâni, fenâfillâh makamında bulunuyoruz, yoksa o kör gafilin gözünü açabilirdik» diyor ve irşad vazifesini halife-i ekmeli Hüsâmüddin Çelebi'ye havâle ederek diyor ki :

5088

هان ضیاء الحق حسام الدین تو زود
دارویش کن کوری چشم حود

«Ey Hakkın zıyâsı ve kalblerin münevveri olan Hüsâmüddin Çelebi; hasedkârların körlüğüne, yâni, onlara rağmen o gafil körün gözüne ilâç yap».

Hüsâmüddin Çelebi, söylediğim gibi Cenâb-ı Pirin halifesi idi. Vefâtından sonra da yerine şeyh olmuştu. Mesnevî'nin tanzimini Cenâb-ı Pir'den o recâ etmiş, kitabın başındaki 18 beyitten mâadâsı onun kalemiyle yazılmıştı. Çünkü geceleri yatsı namazından sonra otururlar, Mevlânâ Mesnivi beytlerini söyler, Çelebi de onları yazardı. Bazı geceler Mevlânâ coşar, sabaha kadar, nazm-ı ebyâta devâm eder, Çelebi de yaz-

maya ikdâm eylerdi. İrtihâli 683 târihinde, kabri Konya'daki türbe-i Mevlânâ dahilindedir. Hazret-i Çelebî, Mevlânâ tarafından irşâda me'zun olduğu için daha Cenâb-ı Pir'in hayâtında ihvâmı terbiye ve teslik ederdi.

Yine Mevlânâ Çelebiye buyuruyor ki :

5089

توتیای کبریای تیز فعل
داروی ظلمت کشر استیز فعل

«Onun gözüne te'siri çabuk ve zulmetle mücâdele ederek o zulmeti mahvedecek İlâhî bir ilâç yap».

5090

آنکه گر بر چشم اعمی برزند
ظلمت صد ساله را زو بر کند

«Öyle bir ilâç yap ki o ilâç yüz yıllık bir körün gözüne sürülse, o asırmande karanlığı izâle eder».

5091

جمله کورانرا دوا کن جز حسود
کز حسودی بر تو می آرد جود

«Hasedkâr olandan mâadâ bütün gözleri tedâvî ve irşâd et. Hasûd olanın istisnâ edilmesi hasedinden dolayı seni inkâr eylediği içindir».

5092

مر حسودت را گرچه کان منم
جان مده تا همچنین جان میکنم

«Sana hased edene — o hasûd ben olsam bile — rûh verme de öylece can çekisin dursun».

5093

آنکه او باشد حسود آفتاب
و آنکه می رنجد ز بود آفتاب

«Güneşe hased eden ve onun varlığından incinen kimsedeki maraz».

5094

اینت درد بی دوا کوراست آه
اینت افتاده ابد در قعر چاه

«İşte sana devâsız bir derd ki mübtelâsı dâimâ âh etmektedir. İşte sana ebediyyen kuyu dibine düşmüş bir hasta».

5095

نفی خورشید ازل بایست او
کی برآید این مراد او بگو

«Onun murâdı şems-i ezelinin sönmesidir. Onun bu ârzusu nasıl husûle gelir?»

Şems-i ezelden maksad : Hakkın tecelliyâtı ve o cümleden olan din, iman ve irfan ile onların erbâbıdır. Müşrikler ve münkirler, o şems-i ezelinin sönmesini, o tecelli şuaâtının kesilmesini, iman ve ehl-i irfânın eksilmesini ve Dünyânın bir cehâletâbâda dönmesini isterler. Fekat bu hayvânî emel husûle gelmeyecektir. Hakkın tecellisi ilelebed devâm edip gidecektir. Nasıl ki Kur'ân'da buyurulmuştur :

يُرِيدُونَ

لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمِّدُ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

Yâni : «Müşrikler ve mülhidler, ağızlarıyla tifflemek sûretiyle Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Allah ise nûrunu devâm ettirecek ve tamamlayacaktır. Kâfirler o devâm ve ikdâmı hoş görmeseler bile⁽⁷¹⁾».

BİRİNCİ KİTABIN SONU

« Ş E R H - İ M E S N E V İ »

XIII üncü asır Anadolu'sunun huzursuz topluluklarına İlâhî heyecânın, saf imânın, rabbânî aşkın kapılarını açarak onları huzûra ve kurtuluşa götüren Hz. MEVLÂNA'yı ve ölümsüz eseri MESNEVÎ'yi; hakikatiyle tanıtan bir külliyattır.

Rûhen hasta ve yaralı bulunan bugünkü nesillerimizi de ALLAH'ın izniyle kurtaracak, yeni bir imân, aşk ve heyecan devrinin temellerini atacak nitelikte olan MESNEVÎ'yi akıcı bir üslûbla şerheden bu eser, şu anda yeni bir nüshası ile okuyucularımıza ulaşmış bulunmaktadır.

Aynı şekilde intişâra devam edecek olan bu müstesnâ eserden ve Cenâb-ı Pir'in ruhâniyyetinden bütün okuyucuların müstefid olmalarını temenni ederiz.

ŞAMİL YAYINLARI